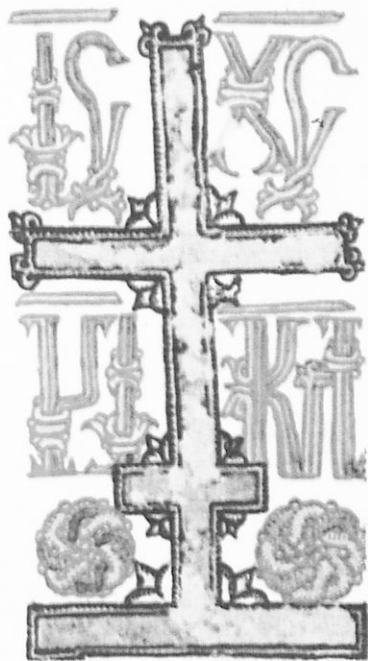

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ, Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1980

Εκδοτική επιμέλεια: Γ. Κωνσταντίνου

Εκδόθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΑΚΗΡΟΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΤΟΣ 1987

ΧΡΗΣΤΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1980

‘Ο Παντοκράτορας. Στην πρώτη ζώνη ή παράσταση με τή θεία Λειτουργία και στη δεύτερη προφήτες με τὰ ειλητάριά τους. Τοιχογραφία στην ‘Ι. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ ‘Αγίου ‘Ορους (16ος αἰ.).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Τό βιβλίο καί ὁ μαθητής. Εἶναι γεγονός ὅτι τά θέματα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς εἶναι ἀπό τή φύση τους σοβαρά καί ἀπαιτητικά, γιατί ἀσχολοῦνται μέ τόν ἀπέραντο χῶρο τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Εἶναι ἀπαραίτητο νά γίνει μιᾷ σωστή ἀνατομία καί ἐρευνα γιά νά φανερωθοῦν οἱ ἀληθινές ρίζες τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ὅλα ὅμως αὐτά ἀπαιτοῦν σοβαρή ἐργασία, πού προξενεῖ πολλές φορές στενοχώρια καί ἀποστροφή στό μαθητή.

Οἱ ἀπαιτήσεις αὐτές μπορεῖ νά προσθέσουν νέα ἐπιχειρήματα στίς εὐλογες δικαιολογίες τοῦ σημερινοῦ τελειόφοιτου μαθητῆ, πού, ἐναγῶνια φορτωμένος καί κουρασμένος, ἔχει ἴσως τήν τάση νά ἀποφεύγει καί νά παραμερίζει τά θέματα τῆς χριστιανικῆς του διαπαιδαγωγήσεως. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ μαθητής αἰσθάνεται μιάν ἀσφυξία, γιατί ὅλοι τριγύρω του ἔχουν ἀπαιτήσεις ἀπό αὐτόν. Ἡ ἀγωνία τῆς ἐπαγγελματικῆς σταδιοδρομίας (εἰσιτήριες ἐξετάσεις σέ ἀνώτατες Σχολές, ἀνεύρεση ἱκανοποιητικῆς ἐργασίας) δημιουργεῖ πολλές ὑποχρεώσεις καί ὑπερβολικά καθήκοντα. Ὁ μαθητής βρίσκεται σέ μιᾷ φοβερῇ πάλη καί συχνά νιώθει νά τόν ἐγκαταλείπουν οἱ δυνάμεις του. Γι' αὐτό καί δίκαια μπορεῖ νά ἀξιώσει ἀπό ὅλους συμπαράσταση καί κατανόηση. Τό θάρρος θά τόν ὀπλίσει μέ ρωμαλεότητα, πού θά τόν φέρει στήν τελική νίκη.

Σ' ἓνα τέτοιο κλίμα παραδίδεται στόν τελειόφοιτο μαθητή καί τό βιβλίο τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς. Τό βιβλίο γράφτηκε καί προσφέρεται σάν μιᾷ ἐνδειξη κατανοήσεως καί συμπαραστάσεως στά προβλήματα του ἀπό ὅλους ἐκείνους πού ἀσχολοῦνται μέ τή μόρφωση καί τήν ἐπιτυχῆ σταδιοδρομία του. Τό βιβλίο δέν ἔχει σκοπό νά αὐξήσει τούς φόβους καί

τίς αγωνίες του. Έχει βέβαια τή δική του δομή καί φυσιογνωμία. Ἡ δημιουργική συζήτηση στήν τάξη μέ τήν καθοδήγηση τοῦ καθηγητῆ θά βοηθήσει τό μαθητή νά απομακρυνθεῖ ἀπό τό γνωστό τρόπο τῆς ἀποστηθίσεως τοῦ βιβλίου.

2. Ἡ μέθοδος τοῦ βιβλίου. Μέ τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου παρουσιάζεται στούς νέους ἡ δυνατότητα νά ἀνακαλύψουν καί νά διαμορφώσουν ἀληθινά τήν ὑπαρξη, πού ὁ Θεός ἔχει χαρίσει στόν κάθε ἄνθρωπο μέ τό δῶρο τῆς προσωπικῆς ζωῆς. Ἡ προσέγγιση τῆς ἀλήθειας γενικά, ἀλλά καί ἰδιαίτερα στό θέματα ὑπάρξεως καί ζωῆς, γίνεται μέ τήν προσωπική καί ἀρμονική συμμετοχή ὅλων τῶν δυνάμεων καί ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Δέν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά προσεγγίσει τήν ἀλήθεια μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς καί τῶν ὀρθολογιστικῶν ἐπιχειρημάτων. Γιά νά προσεγγίσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀλήθεια πρέπει νά τή συναντήσει, δηλαδή νά ἐξέλθει ἀπό τόν περιορισμένο χῶρο τῆς ἀτομικότητας καί τῆς ἐγωιστικῆς αὐτάρκειας καί νά βρεθεῖ στό χῶρο τοῦ διαλόγου. Στόν προσωπικό διάλογο ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νά βλέπει τό συνομιλητή του ὅχι ὅπως αὐτός τόν ἀντιλαμβάνεται, ἀλλά ὅπως ἐκεῖνος φανεῖται. Ἔτσι δημιουργεῖται ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς συναντήσεως τῶν προσώπων.

Αὐτός εἶναι καί ὁ ὁμόνος τρόπος γιά νά προσφερθοῦν στόν ἄνθρωπο οἱ χριστιανικές ἀλήθειες. Ὅταν ὁ Χριστός διδάσκει ἢ θαυματουργεῖ, προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέσα ἀπό συγκεκριμένες ἐνέργειες τόν ἑαυτό Του, τή ζωή Του. Ὁ Θεάνθρωπος Κύριος πρῶτος ἀπ' ὅλους πῆρε τή θέση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ὅταν «ἐκένωσεν ἑαυτόν μορφήν δούλου λαβών... καί ἐταπείνωσεν ἑαυτόν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου...» (Φιλίπ. β' 6 ἐξ). Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιά τόν ἄνθρωπο τόν ὁδηγεῖ στήν Ἄκρα Ταπείνωση τοῦ σταυρικοῦ θανάτου. Ὁ Ἐσταυρωμένος Χριστός γνωρίζει καί καταλαβαίνει τόν ἄνθρωπο καλύτερα ἀπ' ὅ,τι ἐμεῖς ξέρουμε τόν ἑαυτό μας. Ἀπ' αὐτή τήν προσωπική κοινωνία τοῦ Χριστοῦ ξεπηδάει ἡ ἀληθινή ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού ἔχει τώρα τή δυνατότητα νά μὴν εἶναι πιά ἀπομονωμένος καί ὀλομόναχος, ἀλλά νά ἐλευθερῶνεται ἀπό τούς περιορισμούς τοῦ ἐγώ καί νά ἀνυψῶνεται στό χῶρο τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι συναγμένοι καί ἐνωμένοι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ γίνονται κοινωνοί τῆς ζωῆς Του. Ἐδῶ φανεῖται ἡ ὀλοκληρωμένη ὑπαρξη σ' ἐκεῖνον, πού τήν ἀποδέχεται μέ ἀγάπη καί ἐμπιστοσύνη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οί ἀρχές τῆς Ἠθικῆς.

Τό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως. Ἠθική πράξη ὀνομάζουμε συνήθως ὀρισμένες συγκεκριμένες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού φανερώνουν ὄχι μόνο τόν ἐξωτερικό χαρακτήρα του, ἀλλά τή βαθύτερη καί ἀληθινὴ ὕπαρξή του. Στὴν ἀτομικὴ καί κοινωνικὴ ζωὴ χαρακτηρίζουμε ἓναν ἄνθρωπο ἠθικό, ἂν οἱ πράξεις του ἔχουν καλὰ καί θετικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τόν ἑαυτό του καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τοὺς ἠθικοὺς νόμους καί τοὺς κανόνες. Σκοπὸς τοὺς εἶναι νὰ προτρέπουν τόν ἄνθρωπο ν' ἀποφεύγει στὴ ζωὴ του τό κακὸ καί νὰ ἐπιζητεῖ τίς καλές καί ἠθικὲς πράξεις.

Ἡ κατεύθυνση ὅμως αὐτὴ δημιουργεῖ ἓνα πρόβλημα: οἱ πράξεις φανερώνουν πάντοτε αὐτὸ πού εἶναι ἀληθινὰ ἓνας ἄνθρωπος στὸ βάθος τῆς ὑπάρξεώς του; Ἡ πράξη τῆς ἐλεημοσύνης, π.χ. δὲν ἀρκεῖ, γιὰ νὰ δείξει, ἂν τό κίνητρο τῆς ἀγάπης ὥθησε τόν ἄνθρωπο στὸ νὰ βοηθήσει οἰκονομικά ἓνα φτωχὸ συνάνθρωπό του. Μπορεῖ κάποιος νὰ δώσει ἐλεημοσύνη ἀπὸ ἐγωιστικὴ ἐπίδειξη, ἀπὸ αἶσθημα ἀνωτερότητας, ἀπὸ ὑπολογισμό καί συμφέρον, κ.ἄ. Εἶναι πολὺ δύσκολο σ' ἓναν ἐξωτερικὸ παρατηρητὴ νὰ ἐρμηνεύσει τίς πράξεις ἑνὸς ἄλλου ἀνθρώπου καί μάλιστα νὰ τίς ἀξιολογήσει ἠθικά. Ἄν γίνεи κάτι τέτοιο ἐπιφανειακά, τότε θὰ ἀστοχήσει ὅπωςδὴποτε στὴν ἠθικὴ ἀξιολόγηση. Ἐδῶ ἔχει θέση ἡ ἀριστοτεχνικὴ ὑποκρισία τῶν Γραμματέων καί Φαρισαίων στὴν ἐποχὴ τοῦ Κυρίου. Παρουσιάζονται σάν ἓνας θαυμάσιος μαρμάρινος τάφος, πού μέσα του ὅμως κρύβει κάθε ἀκαθαριὰ καί εἶναι γεμάτος ἀπὸ τὰ ὅσα τῶν νεκρῶν (Βλ. Ματθ' κγ' 13-36).

Γιά να βρούμε τό αληθινό περιεχόμενο μιᾶς ἠθικῆς πράξεως πρέπει νά ἀνακαλύψουμε τήν πηγή, ἀπ' ὅπου ξεπηδοῦν τά κίνητρα τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι τό κέντρο τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Εἶναι αὐτό πού λέγει τό Εὐαγγέλιο ὅτι ὁ «ἀγαθός ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τό ἀγαθόν». (Λουκ. στ' 45).

Ἀγάπη καί Ἠθική. Ἡ ἀγάπη βοηθεῖ νά κατανοήσω τόν ἐσωτερικό κόσμο ἐνός συνανθρώπου μου. Νά ἀνακαλύπτω τίς ποικίλες ἀνάγκες καί νά συμπαρίσταμαι στά διάφορα προβλήματα του. Μέ τήν ἀγάπη ὁ ἄνθρωπος προσφέρει ὅ,τι ἔχει στόν ἑαυτό του καί γεμίζει τίς καρδιές τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Αὐτό πίστευαν καί οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἔλεγαν τά λόγια Του: «Μακάριόν ἐστιν μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πράξ. κ' 35). Εἶναι δηλαδή πολύ καλύτερα νά δίνουμε στούς ἄλλους παρά νά παίρνουμε ἀπό αὐτούς.

Ἡ ἀγάπη λοιπόν ἀποτελεῖ τό αληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικότητος καί δίνει τό σωστό κριτήριο γιά τήν ἠθική ἀξιολόγηση τῶν πράξεων. Ἡ ἀγάπη κινεῖ τόν ἄνθρωπο στά καλά καί ὠφέλιμα ἔργα, πού ἀποβλέπουν στήν ἠθική προαγωγή καί πνευματική προκοπή τῶν ἄλλων. Μιά καλή πράξη ἀξίζει ἠθικά ὄχι μόνο γιά τά θετικά ἀποτελέσματά της, ἀλλά γιατί συνδέει μέ τήν ἀγάπη οὐσιαστικά τόν ἕναν ἄνθρωπο μέ τόν ἄλλο. Μέ τίς πραγματικά ἠθικές πράξεις ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ὅτι ὅλοι μαζί ἀποτελοῦμε μιάν οἰκογένεια, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀγάπη, ἡ ἐμπιστοσύνη καί ὁ σεβασμός. Μόνον ἔτσι ἡ ἠθικότητα ἀποκτᾷ νόημα καί περιεχόμενο. Βοηθεῖ νά βλέπουμε στούς ἄλλους ἀνθρώπους τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, νά χαίρόμαστε τίς ἠθικές πράξεις τους καί νά δοξάζουμε τόν «Πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ' ε' 16).

2 **Ἐγωισμός καί Ἠθική.** Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος κάνει «καλές» πράξεις ἀπό ἐγωισμό γιά νά προβάλει ἔτσι τήν «ἀξία» του καί νά εἰσπράξει τά χειροκροτήματα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ ἐγωιστής ὅμως ἀναγνωρίζει μόνο τόν ἑαυτό του, ἐνῶ περιφρονεῖ ἢ παραμερίζει τούς ἄλλους. Ὅταν κάνει μιᾶ «καλή» πράξη ξεχωρίζει τόν ἑαυτό του ἀπό τούς ἄλλους, γιατί πιστεύει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ «καλός καί ἠθικός», ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι κακοί καί ἁμαρτωλοί. Ἐνα τέτοιο διαχωρισμό ἐπιζητοῦσαν καί οἱ Φαρισαῖοι ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους, γιατί τούς θεωροῦσαν κακοῦς καί ἁμαρτωλοῦς. Οἱ «καλές» πράξεις (νηστεία, ἐλεημοσύνη,

προσευχή, κ.ά.) δέν βοήθησαν τούς Φαρισαίους νά ἀναγνωρίσουν τήν βασική ἀλήθεια, ὅτι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐγωισμός δέν τούς ἄφησε τελικά νά πιστεύσουν στή θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί τό Θεό τόν φαντάζονταν περισσότερο ἐκδικητή καί τιμωρό παρά γεμάτο ἀγάπη γιά τά πλάσματά Του. Ὁ ἐγωιστής Φαρισαῖος ἀπορρίπτει στή γνωστή παραβολή τόν Τελώνη, γιατί τόν θεωρεῖ ἀμαρτωλό, ἐνῶ ἀποθεώνει τόν ἑαυτό του ὑπογραμμίζοντας τίς «καλές» πράξεις στήν προσευχή του. Ὁ Κύριος ὅμως δέν δικαιώνει τό Φαρισαῖο, ἐπειδὴ ὁ ἐγωισμός του τόν ἀποχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί ἐπομένως καί ἀπό τό Θεό. Ἀντίθετα ὁ Κύριος ἀποδέχεται τή μετάνοια τοῦ ἀμαρτωλοῦ Τελώνη, γιατί ἀπαρνέεται τόν ἐγωισμό του καί ἔτσι εἶναι ἐλεούθελος πιά νά ἀγαπά τό Θεό καί ὅλους ἀνεξαίρετα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τήν ἀλήθειάν ἐστιν ἡ ἀρετή, ἀλλ' οὐ διά τήν ἀρετήν ἡ ἀλήθεια» (Ἀγ. Μάξιμος Ὁμολογητής, P.G. 90, 369 A).
2. «Τοῦτο γάρ ἐστι φιλία, μηκέτι εἶναι τόν φιλοῦντα καί τόν φιλούμενον διηρημένους, ἀλλ' ἕνα τινα ἄνθρωπον· ὅπερ οὐδαμῶθεν, ἀλλ' ἢ ἀπό τῆς ἀγάπης γίνεται· Μή τοίνυν ζητεῖ τό σόν, ἵνα εὖρῃς τό σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τό ἑαυτοῦ, οὐχ εὖρῃσκει τό ἑαυτοῦ... Τό γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κείται, καί τό ἐκείνου ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος P.G. 61.280).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποῦ βρίσκεται τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τήν ἠθική πράξη; 3) Ποιά γνωρίσματα ἔχει μία «καλή» πράξη, ὅταν προέρχεται ἀπό ἐγωισμό; 4) Πῶς μπορεῖ κανεῖς νά ἀνακαλύψει τά βαθύτερα κίνητρα μιᾶς πράξεως;

2. Τό χριστιανικό ἦθος.

- 3) Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἦθους. Ἦθος εἶναι ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐνέργειες καί διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου πού φανερώνουν αὐτό πού εἶναι στό βάθος τῆς υπάρξεώς του. Μέ τό ἦθος ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τόν ἰδιαιτερο χώρο, μέσα στόν ὅποιο ζῇ, κινεῖται καί ἀναπτύσσεται. Μέ τό

ἦθος ὁ ἄνθρωπος διαμορφώνει τό περιβάλλον του (ἀτομικό, οἰκογενε-
ακό, κοινωνικό), ὅπως ἐπίσης καί τό περιβάλλον, μ' ὅλες τίς μορφωτικέ
καί πολιτιστικές του εὐκαιρίες, καλλιεργεῖ ἠθικά τόν ἄνθρωπο. Τό ἦθο-
βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀνακαλύψει τή θεία δύναμη πού κρύβει στὸν
ἐσωτερικό του κόσμο. Μὲ τὴν ἠθικὴ ἀνάπτυξη ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει
τὴν ἀξία τῆς υπάρξεώς του, πού τελικὰ τὴ διασώζει μὲ τὴν ἠθικὴ του
καλλιέργεια.

Ἡ ἐτυμολογικὴ σημασία τῆς λέξεως «ἦθος» ἐντοπίζει τό πραγματικό
περιεχόμενό της. Πρῶτος ὁ Ὅμηρος χρησιμοποιεῖ τίς ἐκφράσεις «ἦθεα
καί νομός ἵππων» (Ἰλιάς Ζ 511) καί «κατὰ ἦθεα κοιμηθῆναι» (Ὀδύσεια Ζ
411). Ἡθος ἐδῶ σημαίνει τό χῶρο, ὅπου τρῶγουν καί κοιμούνται τὰ
ἄλογα. Καί ὁ Ἡράκλειτος λέγει: «ἦθος ἀνθρώπων δαίμων». Ὁ χῶρος πού
διαμένει ὁ ἄνθρωπος (= ἦθος) εἶναι ὁ Θεός. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ζῇ σέ
μιὰ περιοχὴ, πού τὴ γεμίζει μὲ τὴν παρουσία του ὁ Θεός.

Τό χριστιανικὸ ἦθος. Εἶναι τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ πού καλεῖται ὁ πι-
στός ἄνθρωπος νά τό ἀποδεχθεῖ καί νά τό ἐφαρμόσει στὴ ζωὴ του. Τό
ἦθος τοῦ Κυρίου εἶναι ὁ τρόπος πού ὑπάρχει καί ζῇ ἐνωμένος μὲ τόν
Πατέρα, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καί μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κατὰ χάρη, πού
ὅμως τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς Του. Ὁ Χριστὸς δέν κρατεῖ ἀπὸ τὴν
περιουσία Του τίποτε ἀποκλειστικά γιὰ τόν ἑαυτό Του. Μοιράζει τὴ ζωὴ
Του σέ ὅλους, ὅταν τὴ θυσιάζει «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ'
51). Ἐτσι ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει τό πραγματικὸ περιεχόμενο
τοῦ ἦθους. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Ἡ
ἀγάπη δέν εἶναι μιὰ ἠθικὴ ιδιότης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ Ὑπαρξὴ Του,
πού τὴ φανερῶνει στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου.

Ὁ χριστιανὸς λοιπὸν γίνεται ἠθικός, ὅταν ἀποδέχεται μέσα του τὴν
ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τὴν ξαναπροσφέρει στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ
ζωὴ τοῦ Χριστοῦ γίνεται τό ὑπόδειγμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώ-
που. «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ
ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε'). Ὅπως ὁ Κύριος περιλαμβάνει στὸν
ἑαυτό Του ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι καί ὁ χριστιανὸς μὲ τὴν κοινω-
νία τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης του διευρύνει τόσο πολὺ τὴν καρδιά του,
ὥστε νά χωρεῖ μέσα της τοὺς πάντες καί τὰ πάντα.

Τό ἦθος τοῦ χριστιανοῦ κορυφώνεται στὴν ἀγάπη γιὰ τοὺς ἐχθρούς
του. Ὅποιος καί ἂν εἶναι ὁ συνάνθρωπός του, ὁ χριστιανὸς βλέπει στὸ
πρόσωπό του τὴ ζωντανὴ «εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Ἐτσι τό ἦθος τῆς ἀγάπης

ένώνει τούς ανθρώπους καί τούς ανυψώνει ήθικά καί πνευματικά.

Ἦθος καί Δόγμα. Γιά νά γίνει ὁ ἄνθρωπος ήθικός πρέπει νά ξεκινήσει ἀπό τήν πηγή τῆς Ἀλήθειας. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ἡ Ἀλήθεια, γιατί προσφέρει σέ ὅλους τή ζωή, ὅταν ἀναλαμβάνει τήν ἀνθρώπινη φύση στόν ἑαυτό Του. Αὐτό ὅμως γίνεται μέ συγκεκριμένο τρόπο καί σέ ὀρισμένο ἱστορικό χρόνο. Εἶναι τό μυστήριο τῆς θείας Σαρκώσεως, τὰ Χριστούγεννα, ὅπου «ἄνθρωπος γίνεται Θεός, ἵνα τόν ἄνθρωπον θεόν ἀπεργάσῃται».

Στή δογματική ἀλήθεια τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ βρίσκεται τό ὕψιστο ἀγαθό. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός πού γίνεται ἄνθρωπος γιά νά προσφέρει τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του, ὥστε νά ζήσῃ ὁ κόσμος. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν ὅτι τόν Υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τόν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9). Ἔτσι καταλαβαίνουμε, γιατί ἡ ήθική μόρφωση πρέπει νά ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στή ζωή, πού ὅμως συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τίς δογματικές ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας.

Ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας μας δέν εἶναι ὀρισμένες θεωρητικές καί υπέρλογες γνώσεις, ἀλλά εἶναι Αὐτός πού μετέχει «πρό πάντων τῶν αἰώνων» στήν κοινωνία τῆς φύσεως-τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί εἶναι ἐνωμένος διά τῆς Ἐνανθρωπήσεως μέ ὅλους τούς ἄνθρώπους. Αὐτή ἡ ἐνωση τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό φανερώνεται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ἔχουν κληθεῖ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά ἐνσωματωθοῦν. Ὁ Κύριος εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ Σώματος καί οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὰ μέλη Του. Ἐξω ἀπό αὐτή τή βασική Ἀλήθεια δέν μπορεῖ νά βρεθεῖ ἡ ζωή καί ἐπομένως τό ἀληθινό ήθος καί ἡ σωστή μόρφωση.

4 **Ὁ σκοπός καί οἱ πηγές τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς.** Ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς εἶναι νά βοηθήσῃ τόν ἄνθρωπο νά καταλάβῃ ὅτι ἡ ἀξία του εἶναι «οὐχ ὁ ἔξωθεν κόσμος (= στολισμός), ἀλλ' ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καί ἡσυχίου πνεύματος» (Α' Πέτρ. γ' 4), ὅπως λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Πέτρος. Ὁ σκοπός αὐτός πραγματοποιεῖται στήν κατά Χριστόν μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, «ἵνα ἄρτιος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν ἐξηρτισμένος» (Β' Τιμ. γ' 17). Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσῃ μιὰ τέτοια ἀρτιότητα, τήν ἐκφράζει στή συνέχεια μέ ἀγαθές καί ήθικές πράξεις πού φανερώνουν τή γνήσια ήθικότητά του καί προάγουν τήν ἀνθρώπινη

κοινωνία. Οι πηγές της χριστιανικής Ἠθικῆς βρίσκονται στο μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία προσφέρει καί ἐρμηνεύει τήν Ἁγία Γραφή καί τήν Ἱερά Παράδοση. Ἡ Ἁγία Γραφή (Παλαιά καί Καινή Διαθήκη) δέν εἶναι μιά θεωρητική καί συστηματική ἔκθεση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ Παλαιά Διαθήκη μᾶς παραπέμπει στόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία καί τό Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει βασικά σημεῖα ἀπό τή θεανθρώπινη ζωή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στή ζωή τοῦ Κυρίου μετέχουμε κι ἐμεῖς, ὡς μέλη τοῦ Σώματός Του, τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο μόνο στήν Ἐκκλησία τό γνωρίζουμε ἀληθινά. Ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ τό Εὐαγγέλιο καί τό τοποθετεῖ πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα. Ἐδῶ τελεῖται τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, δηλαδή τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων στή θεία ζωή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὐτό τό μυστήριο τῆς Θείας Κοινωνίας παραδίνει διαρκῶς ἡ Ἐκκλησία στούς ἀνθρώπους. Ἡ Παράδοση λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας μᾶς εἶναι ἡ μόνιμη παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει νά μορφωθοῦμε ἡθικά, ὅταν μᾶς καλεῖ νά κοινωνήσουμε στή ζωή τοῦ Χριστοῦ μέ τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Μέ τό χριστιανικό ἦθος ὁ ἀνθρωπος ἐκφράζει τή ζωή τοῦ Κυρίου. Ἐτσι ἀγκαλιάζει μέ ἀγάπη καί σεβασμό ὅλο τόν κόσμο καί ὅλους ἀνεξαίρετα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Εἰ γάρ τό ζῆν ἡμῶν Χριστός, ἀκολούθως καί ὁ λόγος ἡμῶν περί Χριστοῦ ὀφείλει εἶναι, καί ἡ ἔννοια καί πᾶσα πρᾶξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἡρτῆσθαι καί ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατ' αὐτόν μεμορφῶσθαι» (Μ. Βασίλειος, Ρ.Γ. 32, 620 Β).
2. «... Ὡστε ἐν ἐκάστῳ γεννᾶσθαι τόν Χριστόν νοητῶς. Καί διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαραγᾷ καί ὀδίνει μέχρι περ ἂν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῇ γεννηθεῖς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ Χριστός γεννηθῇ... οἰονεῖ Χριστῶν γεγονότων τῶν κατὰ μετονοσίαν τοῦ Πνεύματος εἰς Χριστόν βεβαπτισμένων» (Μεθόδιος Ὁλύμπου, Β.Ε.Π.Ε.Σ. 18, 62-63).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποίος εἶναι ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς; 2) Γιατί τό χριστιανικό ἦθος συνδέεται μέ τό ὀρθόδοξο δόγμα; 3) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους; 4) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου σου;

3. Ἡ ἀξία τῆς Ἠθικῆς.

Ἡ διαμόρφωση τῶν ἠθικῶν συστημάτων. Τά ἠθικά συστήματα δημιουργήθηκαν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τά ἠθικά προβλήματα. Τά ἠθικά συστήματα διαφέρουν στόν τρόπο τῆς θεωρήσεως τῶν προβλημάτων (κοσμοθεωρία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία, κ.ἄ) καί στή μέθοδο τῆς ἐργασίας των. Τά διάφορα στάδια στήν ἱστορική πορεία τῶν ἠθικῶν συστημάτων εἶναι περίπου τά ἑξῆς:

1. Οἱ προσωκρατικοί φιλόσοφοι καί ποιητές (Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Ἀναξίμανδρος, Ἡράκλειτος, κ.ἄ.) δέν ἀσχολήθηκαν συστηματικά μέ τήν ἠθική. Προσπαθοῦσαν μέ τή βοήθεια τῆς φύσεως νά ἀνακαλύψουν τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί ἦσαν προσκολλημένοι στίς ὑπερφυσικές καί μαγικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Στίς κοινωνικές ὅμως σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀντιμετώπιζαν ποικίλες συγκρούσεις. Προέρχονταν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τήν ἠθική ζωή καί συμπεριφορά. Ὡς μόνιμο διαιτητή δέχονταν τή θεά Δίκη, πού ἀπέδιδε στούς ἀνθρώπους πάντα τό σωστό καί τό δίκαιο¹.

2. Ὁ Σωκράτης τοποθέτησε τόν ἄνθρωπο στό κέντρο τῆς φιλοσοφικῆς ἐρευνας. Ἐξύψωσε τήν ἀρετή καί τήν ἠθική σέ ἐπιστήμη. Περίφημα εἶναι τά ἀποφθέγματα του: «οὐδεὶς ἐκὼν κακός», «γνῶθι σαυτόν», «ἐν οἷδα ὅτι οὐδέν οἶδα»².

3. Ὁ Πλάτων ἀσχολήθηκε μέ τή φιλοσοφική καί ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει σκοπό νά μοιάσει μέ τούς θεούς. «Ὅσον δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῷ». Γιά νά γίνει ὅμως αὐτό πρέπει νά ἀπορρίψει τόν ὑλικό κόσμο (αἰσθήσεις), γιατί ἀποτελεῖ ἐσφαλμένη μορφή τοῦ ἰδεατοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν βρίσκεται μακριά ἀπό τό σῶμα (αἰσθήσεις) πού ἀποτελεῖ τή φυλακή τῆς ψυχῆς. Ὁ ὑλικός κόσμος εἶναι ἡ κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος γιά τό βασανιζόμενο ἄνθρωπο. Ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ἐλευθερώθηκε ἀπό ὅλες αὐτές τίς δεσμεύσεις καί ἔτσι ὁλοκληρώθηκε ἠθικά³.

4. Ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποίησε ὡς ἀποκλειστικό κριτήριο τῆς ἠθικότητας τό λογικό τοῦ ἀνθρώπου. Θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς λογικῆς

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» ΟΕΔΒ 1976, σελ. 161-169.

2. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 172-174

3. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 175-181

Ἡ ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου κατευθύνεται ἀπὸ τοὺς λογικοὺς συλλογισμούς, τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὶς ἀποδεικτικές προτάσεις⁴.

5. Οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι δέχονταν τὴν ἀρετὴ ὡς τὸ ὑψιστὸ ἀγαθόν, πού φέρνει γαλήνη καὶ ἀταραξία στὶς ἀνήσυχες ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Ἐγίναν οἱ αὐστηρότεροι ἠθικολόγοι τῆς ἐποχῆς τους καὶ μέ τὴν ἠθικὴ ἀρετὴ ἐπιζητοῦσαν τὴ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου⁵.

6. Ὁ ἐβραϊκῆς καταγωγῆς Βαρούχ Σπινόζα (1632-1677 μ.Χ.) ἀκολούθησε τὶς θεωρίες τῶν Στωϊκῶν καὶ συστηματοποίησε τὶς πανθεϊστικές δοξασίες τους. (Πανθεϊσμός = ἡ θεωρία πὺς ὁ θεὸς καὶ ὁ κόσμος εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό).

7. Ἡ ἠθικὴ τοῦ Κάντ στηρίχθηκε στὴν ὠφελιμότητα τοῦ πρακτικοῦ λόγου στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου⁶.

8. Τὰ διάφορα συστήματα πού μέ τὶς θεωρίες τους ἐπέδρασαν θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ στὴν ἠθικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων (δουϊσμός, ἡδονισμός, ὑλισμός, βιολογισμός, ὑπαρξισμός, κ.ἄ.). Γι' αὐτὰ θὰ γίνῃ λόγος σὲ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τὴ Θρησκεία. Ὁ ὅρος «Θρησκεία» χρησιμοποιεῖται σήμερα πρὸς δήλωση τῶν διαφόρων θρησκευμάτων καὶ διακρίσῃ τους ἀπὸ τὴ βιβλικὴ ἀποκάλυψη. Στὰ θρησκευτάματα αὐτὰ ὁ Θεὸς ἀνιχνεύεται καὶ βιώνεται σύμφωνα μέ τὸν τρόπο πού τὸν καταλαβαίνει ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ παραστάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι βασικὰ ἀνθρωποκεντρικὲς καὶ ἀνθρωπομορφικὲς. Σὲ μιὰ τέτοια ἀντίληψη γιὰ τὴ θρησκεία, οἱ θεοὶ εἶναι συχνὰ ἀπλῶς προσωποποιήσεις ἀνθρωπίνων ἀρετῶν καὶ παθῶν.

Ἄν χρησιμοποιήσουμε ὅμως ἐδῶ τὸν ὅρο «θρησκεία» γενικὰ καὶ χωρὶς τὴν παραπάνω διάκριση μπορούμε νὰ ἐπισημάνουμε τὸ ἀκόλουθο πρόβλημα:

Πολλοὶ ἐκπρόσωποι τῆς ἠθικῆς ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἠθικὴ βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ καλυτέρευση τῆς κοινωνίας μπορεῖ νὰ κατορθωθοῦν καὶ χωρὶς θρησκευτικὸ προσανατολισμό. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ θρησκεία ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὴν ἠθικότητα, πού βασικά ἐνδιαφέρεται νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ θρησκεία ὅμως ἀναγνωρίζει ὡς ἠθικὲς ἀξίες μόνον ἐκεῖνες πού

4. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας»

σελ. 181-188

5. " " "

σελ. 189-193

6. " " "

σελ. 47 ἐξ.

ἐκπηγάζουν από τό Θεό. "Αν ἡ ἠθική ἐπιμένει νά θεωρεῖται ἀνεξάρτητα ἀπό τή θρησκεία, τότε ἔχουμε πλήρη διάσταση ἀνάμεσα στή θρησκεία καί τήν ἠθική. Μιά ἠθική αὐτονομημένη ἀπό τή θρησκεία στηρίζεται στή σχετικότητα καί δέν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἀνθρώπινη αὐθαιρεσία καί ἀδυναμία. Ἡ θρησκεία ἀντίθετα, προσφέρει ἀπόλυτα καί αἰώνια μέτρα πρὸς τὰ ὁποῖα μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά κατευθύνει μέ ἀσφάλεια τή ζωή του.

5 Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τήν Ἐπιστήμη. "Ὅλες οἱ ἐπιστῆμες ξεπηδήσαν ἀπό τήν περιοχή τῆς φιλοσοφίας. Ἀργότερα ὅμως ἀποχωρίστηκαν ἀπό αὐτήν. Ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μέ τήν ἀνακάλυψη καί προσφορά τῆς γνώσεως (Μαθηματικά, Φυσική, κ.ἄ.). Ἀπευθύνεται βασικά στό λογικό καί ὄχι στό σύνολο τῶν ψυχικῶν καί πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐτσι ἔχουμε ἐπιστήμονες μέ θαυμάσιο μυαλό, ἀλλά μέ χαμηλό ἢ ἀπαράδεκτο ἥθος. Ἡ Ἠθική ἐργάζεται μέ ἐπιστημονική μέθοδο, ἀλλά σύγχρονα πρέπει νά βρίσκεται πιὸ πάνω ἀπό τήν ἐπιστήμη. Ἡ ἠθική δέν παρουσιάζει τίς διάφορες ἀρετές καί ἀξίες, μόνον ὡς γνώσεις, ἀλλά προσπαθεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά τίς ζήσει στή ζωή του.

α) Ἡ ἠθική σχετίζεται μέ τήν κοινωνιολογία, γιατί καί οἱ δύο ἀσχολοῦνται μέ τίς πράξεις καί τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ὅμως ἡ κοινωνιολογία ἀσχολεῖται βασικά μέ τήν περιγραφή καί τήν στατιστική τῶν πράξεων, ἡ ἠθική ἐξετάζει καί τὰ βαθύτερα κίνητρα τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς. β) Ἡ Ἠθική σχετίζεται καί μέ τήν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. γ) Ἡ νομική ἐπιστήμη δέν ἐξετάζει τήν ἔννοια τοῦ δικαίου, γιατί τή θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχει ὅπωςδὴποτε. Ἡ ἠθική ὅμως ἐξετάζει τό δίκαιο στή βάση του, στά θεμέλιά του. δ) Δέν περιορίζεται στό δίκαιο πού ἐπικρατεῖ στίς διάφορες κοινωνίες, ἀλλά παρουσιάζει τό δίκαιο στήν ἰδανική του μορφή (ἰδεῶδες τοῦ δικαίου). ε) Ἐνῶ τό δίκαιο χρησιμοποιεῖ γιά τήν ἐφαρμογή του τόν ἐξαναγκασμό, ἡ ἠθική στηρίζεται ἀποκλειστικά στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

6 Σχέσεις τῆς φιλοσοφικῆς μέ τή χριστιανική Ἠθική¹. Ἡ φιλοσοφική ἠθική ἐπιδίδει νά θεμελιώσει τήν πράξη τῆς ζωῆς πάνω στίς διάφορες ἀξίες. Μελετᾷ τήν πράξη ὡς πρὸς τή σημασία καί τήν ἀξία της καί ἔχει ὡς ἀντικείμενο διάφορα αἰτήματα ἢ ἀξίες. Δέν περιορίζει τίς ἀξίες στή θρησκευτική συμπεριφορά, τή νομιμότητα, τὰ ἥθη καί τὰ ἔθιμα. Δείχνει στόν ἄνθρωπο τό νόημα καί τό μέγεθος τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας του

1. Βλ. Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σελ. 84 ἔξ.

καί παρουσιάζει τήν ἠθικότητα ὡς αἴτημα τῆς ἴδιας τῆς συνειδήσεώς του. Ἀπό αὐτά ἐξάγεται ὅτι ἡ φιλοσοφική Ἠθική θεωρεῖ ὡς ἀποκλειστική πηγή τῆς ἠθικότητας τόν ἄνθρωπο, πού τόν βοηθεῖ μέ τήν ἀνθρώπινη νόηση, τό συναίσθημα καί τή βούληση. Βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει περισσότερη σαφήνεια γιά τήν οὐσία τῆς ἠθικότητάς του, πού τελικά ὁμως περιορίζεται στήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τοῦ χαρακτήρα καί ἀπευθύνεται τόσο στό ἄτομο ὅσο καί στήν κοινωνία ὁλόκληρη.

Εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ ἠθική τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων παρουσιάζει μιὰ οὐσιαστική διαφοροποίηση ἀπό τή χριστιανική Ἠθική. Ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου θεμελιώνεται στό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό, πού μέ τή ζωὴ Του μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο στήν οὐσία του καί ὄχι μόνο στά ἐξωτερικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Ἡ ἠθική τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μετοχῆς του στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτό βοηθεῖται ὄχι μόνο μέ ἀνθρώπινα διδακτικά μέσα, ἀλλά μέ τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό τελικά τό χριστιανικό ἥθος ἐκφράζεται μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ἀγκαλιάζει ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτα καί τόν καθένα προσωπικά. (Γιά περισσότερα βλ. τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας «Ἡ ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου»).

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τοῦτο δέ (ἐννοεῖ ὅτι τέλος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας εἶναι τό γινώσκειν τήν ἀρετήν) ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν... τῶν δέ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τό τέλος τῆς ἐπιστήμης τῆς γνώσεως, οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δέ ἣ τι τοιοῦθ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. Καλὸν μὲν οὖν καί τό γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλὰ γε περὶ ἀρετῆς οὐ τό εἰδέναι τιμωτάτον τι ἐστίν, ἀλλὰ τό γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. Οὐ γάρ εἰδέναι βουλόμεθά τι ἐστίν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι, οὐδὲ τι ἐστι δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καί ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τό ὑγιαίνειν... (Ἠθικά Εὐδήμεια Ἀριστοτέλους).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ἔχει ἡ ἠθική μέ τή θρησκεία; 2) Μπορεῖ νά εἶναι κανεὶς ἠθικός καί νά μὴν πιστεῦει στό Θεό ἢ νά εἶναι θρησκευτικός χωρὶς νά παρουσιάζει στή ζωὴ του ἠθικές πράξεις; 3) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στή φιλοσοφική καί τή χριστιανική Ἠθική; 4) Ποιές εἶναι οἱ σχέσεις τῆς ἠθικῆς μέ τήν ἐπιστήμη;

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Ι. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Ὁρθόδοξη χριστιανική θεώρηση).

Α΄ Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Ὁ ἐν Χριστῷ καινός ἄνθρωπος.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά προσεγγίσουμε τήν πραγματική φύση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε δυό βασικές ἀλήθειες: Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά βρίσκεται σέ τέτοιες ρίζες, πού νά εἶναι κοινές γιά ὅλες τίς υπάρξεις. Ὄταν ἕνας ἄνθρωπος βλέπει τόν ἄλλο, νά μπορεῖ νά ἀναγνωρίζει τήν κοινή «περιουσία» καί τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης συγγένειας. Αὐτό ὅμως πού εἶναι ἐνιαῖο καί κοινό δέν μπορεῖ κανεῖς νά τό σφετερίζεται καί νά τό θεωρεῖ ἀποκλειστική περιουσία τοῦ ἐαυτοῦ του. Ἡ δεύτερη ἀναφέρεται στήν ισορροπία πού πρέπει νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Τό «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση καί τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ διάκριση πολλῶν ἀνθρώπων σέ προσωπικές υπάρξεις. Ἡ διάκριση δέ σημαίνει ὅπωςδήποτε καί διαχωρισμό, γιατί ὁ ἄνθρωπος γίνεται προσωπική ὑπαρξη μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἐνῶ ὁ διαχωρισμός σημαίνει τή διακοπή τῶν σχέσεων καί τήν ἀποκλειστική διεκδίκηση τοῦ ἀτομικοῦ καί ἐγωιστικοῦ συμφέροντος.

Προβάλλεται ὅμως τό ἐρώτημα: Ἐπικρατοῦν οἱ βασικές αὐτές ἀλήθειες στήν προσωπική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί γενικότερα τῆς ἀνθρώπι-

Ἡ πλάσις τοῦ Ἀδάμ. Μικρογραφία τοῦ ἀγιογράφου Πέτρου Βαμπούλη.

νης κοινωνίας; Ὅλοι διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔχει κομματιαστεῖ μ' ἓνα φοβερό καί ἀπαράδεκτο τρόπο. Αὐτό δέν τό βλέπουμε μόνο στίς κοινωνικές ἤ φυλετικές διακρίσεις. Τό συναντᾶμε στήν καθημερινή ζωή καί διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Πολύ δύσκολα ὁ ἄνθρωπος παραδέχεται ὅτι οἱ ἄλλοι ἀποτελοῦν ἓνα κομμάτι ἀπό τόν ἑαυτό του. Τούς ἄλλους τούς θεωροῦμε συνήθως ξένους πρὸς τή φύση μας καί γι' αὐτό συχνά μιλάμε γιά ὑπανάπτυκτους ἢ ὑπανθρώπους ἢ κτηνανθρώπους. Τό κομματίασμα αὐτό δημιουργεῖ στόν ἄνθρωπο μιά φοβερή ἀνασφάλεια γιά τό ἄτομό του. Τό ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί ἐπιζητεῖ τήν ἱκανοποίησή του μέ τίς διάφορες μορφές τοῦ ἐγωισμοῦ. Ἀπό ἐδῶ ξεπηδοῦν οἱ ποικίλες συγκρούσεις τοῦ ἀτόμου μέ τό σύνολο (ἀτομοκρατία-καπιταλισμός) καί τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου μέ τά ἀποκλειστικά δικαιώματα τοῦ ἀτόμου (ὀλοκρατία-ὀλοκληρωτικά καθεστώτα-μαρξισμός, κ.ἄ.)

Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Μωσαϊκὸ στὸ Μονρεάλε τῆς Σικελίας (12ος αἰ.).

- 7 **Ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου.** Πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν παραδέχονται τὴν ἁμαρτία ὡς ἀστοχία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὁλοκληρώσει τὴν ὑπαρξή του ἀποκλειστικά μέ τις δικές του δυνάμεις. Αὐτό ὀφείλεται στὴν ἐγωιστικὴ συναίσθηση τῆς «ἰσοθεΐας» ποὺ κατακυριεύει τὸν ἄνθρωπο. Θέλει νὰ

βλέπει τόν έαυτό του αὐτόνομο, δηλαδή νά ὑπάρχει μόνος του καί νά φροντίζει μόνο γιά τό ἄτομό του. Ὁ ἄνθρωπος συνήθως ἀρνεῖται τό Θεό, γιατί ἐπιζητεῖ τή δική του ἀποθέωση. Ὁ ἐγωισμός τοῦ ἀνθρώπου φανερώνει τόν οὐσιαστικό πυρήνα τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἁμαρτία διχάζει τή φύση καί παραμορφώνει τήν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος παύει νά εἶναι ἕνα πρόσωπο, γιατί δέν ἐπικοινωνεῖ πιά μέ τό Θεό οὔτε σχετίζεται μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀξία τοῦ προσώπου βρίσκεται στό ὅτι ὁ ἄνθρωπος προσφέρει τόν ἑαυτό του στούς ἄλλους. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται κάτι τέτοιο, τότε γίνεται ἄτομο, δηλαδή ἕνα κομμάτι ἀπό ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη φύση πού γαντζώνεται στό ἐγώ του. Προσπαθεῖ νά τό διασώσει μέ τόν ἐγωισμό ἀρνούμενος τό Θεό καί παραμερίζοντας τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ἡ διαστροφή τῆς ἁμαρτίας συμπαρασύρει καί τή φύση (ἄνθρωπος-δημιουργία) στήν ἀκαταστασία, ἀνισορροπία καί τή φθορά. *Τά διάφορα ἀγαθά ἀντί νά διατηροῦν τόν ἄνθρωπο στή ζωή, ὅλο καί τόν πλησιάζουν στό θάνατο, γιατί στό τέλος τοῦ ἀνθρώπινου μίου παραμονεύει ὁ θάνατος. Εἶναι ὁ ἔσχατος ἐχθρός τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον ἐπιφέρει τόν ὀριστικό χωρισμό τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό.*

Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέ τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού ἐνώνει στόν ἑαυτό Του τό Θεό καί τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος) καί μάλιστα κατά τρόπο ἀσύγχυτο, ἀδιαίρετο, ἄτρεπτο καί ἀναλλοίωτο. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀνυψώνεται στό χώρο τοῦ Θεοῦ καί ἀποκτᾷ τήν ὑπέρτατη ἀξία του.

Ὁ Χριστός δείχνει τό ὑπόδειγμα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, γιατί ἀρνεῖται νά ὑπάρχει μόνο γιά τόν ἑαυτό Του. Ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό καί τούς ἀνθρώπους καί προσφέρει ἀδιάκοπα τήν ὕπαρξή Του. Βλέπει τόν ἑαυτό Του στά πρόσωπα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Θυσιάζεται καί προσφέρει τή ζωή Του «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Αὐτή ἡ εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ εὐκολά νά γίνει ἀποδεκτή ἀπό τόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο, πού βλέπει καί ἀξιολογεῖ τό καθετί παρακινούμενος ἀπό τόν ἐγωισμό καί τό ἀτομικό συμφέρον. Ὁ Κύριος δείχνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη διαγωγή ἀπό ἐκείνη πού παρουσιάζει ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ὁλοκληρώνει τό θεῖο

προορισμό του, όταν ένταχθεί θεληματικά στή μεγάλη οικογένεια του Θεού, την Ἐκκλησία. Ἐδῶ ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γιατί ἔχουν συμπεριληφθεῖ στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πού φανερώνεται μέ τόν ἐρχομό Του στή γῆ. Ἀπό τόν ἴδιο φυσικά τόν ἄνθρωπο θά ἐξαρτηθεῖ, ἂν θά ἀποδεχθεῖ ἢ ὄχι τήν καινούργια καί ἀναγεννημένη ζωή του, πού βρίσκεται στό μυστήριο τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐνότητας, ὅπως τό προσφέρει ὁ Θεός σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο.

Ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης εἶναι ὁ καινούργιος καί μοναδικός τρόπος γιά νά ζῇ ἀληθινά ὁ ἄνθρωπος. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, θά ἀρχίσει νά βλέπει τά πάντα μέ διαφορετικά ἀξιολογικά κριτήρια. Δέν μπορεῖ νά βλέπει τόν κόσμο σάν ἓνα μέσο γιά νά συντηρήσει τό ἀτομικό ἐγώ του μέ τή βρώση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ὁ κόσμος ἀντικατοπτρίζει τή δόξα τοῦ Δημιουργοῦ καί βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά συμμετέχει στήν προσφερόμενη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι δέν εἶναι οἱ ἀνταγωνιστές καί οἱ ἐχθροί του, ὅπως συνήθως τούς βλέπει ὁ ἐγωισμός καί τό ἀτομικό συμφέρον. Ἡ ἀγάπη βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά βλέπει ὅλους τούς ἄλλους ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, παρ' ὅλες τίς ἐλλείψεις καί τίς ἀδυναμίες τους. Ὁ Θεός δέν εἶναι ἀπλῶς μιᾷ ἐξωτερική αὐθεντία, πού ἐπιβάλλεται στόν ἄνθρωπο δυναμικά καί ἀναγκαστικά, ἀλλά χορηγεῖ τό ἐσώτατο μεγαλεῖο στήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φτάσει στό σημεῖο νά βλέπει ἔτσι τό Θεό, τόν κόσμο καί τούς ἀνθρώπους, τότε ἔχει ἀρχίσει νά πραγματοποιεῖ καί νά ὁλοκληρώνει τόν προορισμό του. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο μέ τήν ὑποδειγματική ζωή τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στή δυνατότητα πού ἔχει νά ἀνυψωθεῖ στό χῶρο τοῦ Θεοῦ καί νά μετᾶσχει στή ζωή Του. Αὐτό ὅμως κατορθώνεται μέ τή θυσία τοῦ ἐγωισμοῦ καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του στό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «... Καί γάρ διὰ τόν καινόν ἄνθρωπον ἄνθρωπον φύσις συνέστη τό ἐξ ἀρχῆς· καί νοῦς καί ἐπιθυμία πρὸς ἐκεῖνον κατεσκευάσθη· καί λογισμὸν ἐλάβομεν, ἵνα τόν Χριστόν γινώσκωμεν, ἐπιθυμίαν, ἵνα πρὸς ἐκεῖνον τρέχωμεν, μνήμην ἔσχωμεν, ἵν' ἐκεῖνον φέρωμεν, ἐπεὶ καί δημιουργημένοι αὐτοῦ ἀσχετύπος ἦν· Οὐ γάρ ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ὁ νέος Ἀδάμ τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα» (Ν. Καβάσιλας, *P.G.* 150, 680).

2. «Καί διά τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾷ καί ὠδίνει μέχρι περ ἂν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῇ γεννηθείς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἀγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ, Χριστός γεννηθῇ» (Μεθόδιος Ὁλύμπου, P.G. 18, 149).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ πυρήνας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου; 3) Τί πρέπει νά γνωρίζουμε γιά νά ἀναζητήσουμε τόν ἀληθινό ἀνθρώπο; 4) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἠθική τελειότητα. Ὅπως εἶδαμε, τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐνότητος, ὅπως ἀποκαλύπτεται στό μυστήριο τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἡ πρωταρχική καί πραγματική ἐρμηνεία τῆς ἀγάπης φανερῶνεται στήν ἀρχιερατική προσευχή τοῦ Κυρίου (Ἰω. ιζ' 1-26). Εἶναι τό πρῶτο εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα, πού διαβάζεται τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης στήν Ἀκολουθία τῶν Παθῶν. Ὁ Χριστός ἀπό ἀγάπη προσφέρει τή θυσία τοῦ ἑαυτοῦ Του γιά νά ἐνώσει τόν κόσμον μέ τόν οὐράνιο Πατέρα Του. Ἀπό Αὐτόν ζητεῖ νά εἶναι ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἐνωμένοι, «καθώς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν, ἐγώ ἐν αὐτοῖς καί σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡσι τετελειωμένοι εἰς ἓν» (Ἰω. ιζ' 23). Ἡ ἠθική τελειότητα τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι οὐσιαστικά καί ἀδιάσπαστα ὡς Θεός ἐνωμένος μέ τόν οὐράνιο Πατέρα. Ἐνώνει ὅμως τή θεία ζωή Του μέ τήν ἀνθρώπινη φύση καί ἔτσι ἀναγνωρίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς πραγματικά ἀδελφία Του. Γιά νά ζήσουν τά ἀδελφία Του, πεθαίνει Αὐτός. Ἡ σταυρική θυσία ἀποτελεῖ τήν ἀποκορύφωση τῆς ἀγάπης Του, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει ἡ ἀληθινή καί τέλεια ἠθικότητα.

Ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ βασικές ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς ἐκπηγάζουν ἀπό τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ. Συνοψίζονται δέ ὡς ἑξῆς:

1. **Ἡ εὐαγγελική ἠθική προσφέρει τό νέο τρόπο τῆς ζωῆς καί τῆς υπάρξεως.** Μέ τήν ἀγάπη καί τή θυσία ὁ Κύριος ἀπαρνιέται τόν ἑαυτό Του καί φροντίζει μόνο γιά τήν προκοπή καί τή σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ αὐτή τήν ἠθική ἐργάζεται πάντοτε

γιά τήν πρόοδο τῶν συνανθρώπων του θυσιάζοντας ὅταν χρειάζεται τό ἐγώ καί τά συμφέροντά του καί προσφέροντας τήν ἔμπρακτη ἀγάπη του.

2. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ζητεῖ τή μετάνοια καί τήν ταπείνωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θυσία τοῦ ἐγώ εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἄσκηση τῆς ἀγάπης. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά φωτιστεῖ ἀπό τό Θεό γιά νά καταλάβει ὅτι μόνος του εἶναι ἀνεπαρκής καί ἐλλιπής, ὅσοδήποτε πετυχημένος καί εὐτυχής καί ἂν εἶναι. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός ζητοῦσε πάντοτε τή μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτός πού μετανοεῖ ἀρνιέται τούς περιορισμούς τῆς ἀτομικῆς φύσεώς του καί εἶναι πιά ἐλεύθερος νά ἀγαπᾷ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ εὐαγγελική ἠθική χαρίζει τήν ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποιος μετανοεῖ ἀναγεννᾶται πραγματικά, γιατί ὁδηγεῖται στό μυστήριο τοῦ Ἀγίου Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, ὅπου τό Ἅγιο Πνεῦμα ξανασυνδέει τόν ἄνθρωπο μέ τήν πηγὴ τῆς ζωῆς, τό Θεό. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου μεταμορφώνει ριζικά τήν ὑπαρξη καί ἔτσι τὰ ἠθικά ἔργα ἔχουν ὡς σκοπὸ τή δόξα τοῦ Θεοῦ καί τή σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου.

4. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ἔχει ἐκκλησιαστικό καί λειτουργικό χαρακτήρα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιεῖται μέ τήν κοινωνία του στήν ἐνότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ἓνας ἄνθρωπος χαρακτηρίζει τόν ἑαυτό του «ἠθικό», ἀλλά τόν ξεχωρίζει ἀπό ἓναν ἄλλο ἁμαρτωλὸ ἢ διεφθαρμένο, σημαίνει ὅτι μέ τήν «ἀρετὴ» του συνεχίζει τόν τεμαχισμό τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ διάσπαση ὅμως ξέρουμε, πὼς εἶναι ἔργο τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας. Ἡ πραγματικὴ ἀρετὴ φανερώνεται στό χώρο ἐκεῖνο, ὅπου ἐνώνονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ λειτουργικὸς χώρος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀρετὴ ἐδῶ εἶναι πραγματικὰ λειτουργική, γιατί παρουσιάζεται ὡς ἔργο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει συναχθεῖ γιά νά φανερώσει μιά καινούργια πραγματικότητα: ὅτι δηλαδή ὁ Χριστός κατέλυσε μέ τή θυσία Του τίς δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας, πού κρατοῦσαν τούς ἀνθρώπους χωρισμένους καί ἀπομονωμένους. Τώρα οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἠθικοί, γιατί ἀπολαμβάνουν τήν ἀγάπη καί τήν ἐνότητα πού ὑπάρχει ἀνάμεσά τους.

Σχέσεις τῆς εὐαγγελικῆς μέ τὴν κατὰ κόσμον ἠθική. Οἱ ἠθικὲς ἀρχές

του Εὐαγγελίου παραξενεύουν συνήθως τόν ἄνθρωπο, γιατί δέ βλέπει νά ἐφαρμόζονται εὐκόλα στήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Παρουσιάζονται μπροστά του δύσκολα ἐμπόδια, πού προέρχονται ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό κοινωνικό περιβάλλον. Πολλές φορές μάλιστα πιστεύει ὅτι ἡ εὐαγγελική ἠθική δέν μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ στήν ἀνθρώπινη ζωή. Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά προβάλλει μίαν ἠθικότητα, ὅπως τῇ χρειάζεται καί τῇ ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία. Εἶναι αὐτό πού ὀνομάζουμε «κατά κόσμον» ἠθική.

Ἡ εὐαγγελική ἠθική σχετίζεται σωστά μέ τήν κατά κόσμον ἠθική, ὅταν παρουσιάζει τήν ἀνεπάρκειά της καί ὄχι, ὅταν προσαρμόζεται ἤ συνθηκολογεῖ μέ τίς διάφορες μορφές τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Οἱ ὑποδείξεις τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἔχουν σκοπό τήν ἀπόρριψη ἢ τήν ἐξουθένωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τήν προσφορά τῆς αὐθεντικῆς Ἀλήθειας, ἀπ' ὅπου πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἡ εὐεργετική καί δημιουργική ἠθικότητα.

8. Στά ἐξῆς βασικά σημεία τό Εὐαγγέλιο βοηθεῖ τήν κατά κόσμον ἠθική νά βρεῖ τήν πληρότητα καί δημιουργικότητά της:

1. Ἡ ἠθικότητα περιλαμβάνει ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη καί ὄχι μόνο τήν ἐξωτερική καί ἐπιφανειακή πράξη τοῦ ἀνθρώπου. Μιά ἠθική, πού περιορίζεται στά συμβατικά ὅρια τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων καί καθηκόντων δέν μπορεῖ νά φτάσει στά βαθύτερα κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά φαίνεται ἐξωτερικά ὡς «ἠθικός», ἐνῶ στό ἐσωτερικό του ἴσως νά εἶναι γεμάτος ἀπό κάθε εἶδους ἁμαρτία.

2. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ αὐτόνομος ἄνθρωπος ἐμπιστεύεται μόνο στόν ἑαυτό του καί σέ κανέναν ἄλλον. Ἡ ἀνθρωπιά ὅμως εἶναι ἐκφραση τῆς ἀγάπης καί τῆς προσωπικῆς σχέσεως τοῦ καθενός μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ ἠθικότητα τελικά εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνιδιοτέλειας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέ γίνεται ἠθικός μ' ἕναν ἄμεσο ἢ ἔμμεσο καταναγκασμό. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά ρυθμίζεται ἀποκλειστικά ἀπό ὀρισμένους κανόνες, πού ἔχουν μάλιστα νομικό (δικανικό) χαρακτήρα. Ἡ συμβατικότητα στήν κοινωνική ἠθική δέ βοηθεῖ στήν ἐσωτερική καί ψυχική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματιστής, γιατί ἀποβλέπει στά πρακτικά καί ὠφέλιμα ἀποτελέσματα τῶν ἠθικῶν πράξεων. Ὁ ἄνθρωπος ὑπολογίζει τήν ἠθικότητα, ἐπειδὴ ἱκανοποιεῖ τίς ἰδιοτελεῖς ἐπιθυμίες του. Ἡ ἐλευ-

θερία όμως του Εὐαγγελίου αποδεσμεύει τόν ἄνθρωπο ἀπ' ὅλα τὰ συμ-
φέροντα καί τίς ἐπιδιώξεις καί τόν τροφοδοτεῖ μέ τήν ἀλήθεια καί τήν
ἀγάπη, πού ζωντανεύουν καί ὁλοκληρώνουν τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

*«Ὁὐκ ἐν σχήματι καί τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοιώσεσι τῶν χριστιανῶν
ἐπάσχει... ἐν γάρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καί τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καί τῇ
τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καί οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινή κτίσις τῶν χριστιανῶν πάντων
ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καί ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Ἀγ.
Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ἀπαρίθμησε τίς βασικές ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς. 2) Γιατί ἡ ἠθική
τοῦ Εὐαγγελίου ἔχει λειτουργικό χαρακτήρα; 3) Σέ ποιά σημεῖα βοθηεῖ τό Εὐαγ-
γέλιο τήν κατά κόσμον ἠθική; 4) Πῶς φανερώνεται ἡ ἠθική τελειότητα τοῦ Χρι-
στοῦ;

3. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ.

Τί εἶναι γενικά ὁ νόμος. Ἡ ἔννοια τοῦ νόμου εἶναι εὐρύτατη καί
περιλαμβάνει ὅλους τούς κανόνες, πού ρυθμίζουν τήν πορεία τῆς φυσι-
κῆς δημιουργίας καί τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἔτσι ἔχουμε τό φυσικό
καί ἠθικό νόμο. Φυσικός νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού ρυθμίζει τήν πορεία
τῶν φυσικῶν δυνάμεων καί λειτουργεῖ στό χῶρο τῆς φυσικῆς νομοτέ-
λειας. Ὁ φυσικός νόμος χρησιμεύει καί ὡς μέσο, πού παραπέμπει τόν
ἄνθρωπο στό Θεό Δημιουργό. Σ' αὐτή τήν περίπτωση ὁ φυσικός νόμος
συνδέεται καί μέ τόν ἠθικό νόμο, πού διακρίνεται: α) στόν ἔμφυτο ἢ
ἄγραφο ἠθικό νόμο, β) στό γραπτό ἀνθρώπινο νόμο καί γ) στό θεῖο νόμο
τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ ἔμφυτος ἠθικός νόμος ἔχει δοθεῖ στήν ἀνθρώ-
πινη φύση ὡς νόμος τῆς συνειδήσεως καί ἐλευθερίας, πού προτρέπει
στό ἀγαθό καί ἀποτρέπει ἀπό τό κακό. Ὁ γραπτός ἀνθρώπινος νόμος
εἶναι ὁλόκληρη νομοθεσία, πού ἐκπηγάζει ἀπό τήν πολιτιστική ἐμπειρία,
τά ἦθη καί τά ἔθιμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ θεῖος νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού

φανερώνει ο Θεός με την αποκάλυψη Του στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Φυσικός και ανθρώπινος ήθικός νόμος. Ο φυσικός νόμος βεβαιώνεται και από την Αγία Γραφή, όταν λέγει ο Άπ. Παύλος ότι ο νόμος είναι γραμμένος στις καρδιές των ειδωλολατρών (Ρωμ. β' 14-16).

219.
Η Εκκλησία δέχεται το φυσικό νόμο, γιατί βλέπει τον άνθρωπο και μετά την άμαρτία του ως δημιούργημα του Θεού, που φέρει μέσα του «τά σπέρματα του θείου Λόγου». Είναι πολύ χαρακτηριστική αυτή η διαπίστωση σ' ένα τροπάριο από τη νεκρώσιμη ακολουθία που λέγει: «Εικών είμι της αρρήτου δόξης Σου, εί και στίγματα φέρω πταισμάτων...».

Ο ανθρώπινος ήθικός νόμος είναι απαραίτητος για τη στοιχειώδη οργάνωση της κοινωνίας. Προσπαθεί να ρυθμίσει δίκαια και αρμονικά την τάξη και την κοινωνική διαβίωση του ανθρώπου. Οι άνθρωποι όμως νόμοι δεν μπορούν να διεκδικήσουν απόλυτο κύρος και αμετάθετη σταθερότητα. Όσο πιο σύνθετη γίνεται η κοινωνική ζωή του ανθρώπου, τόσο πιο δύσκολη παρουσιάζεται η ρύθμιση της τάξεως με τους νόμους. Παρ' όλες τις δυσκολίες αποβλέπει στο καλό του κοινωνικού συνόλου. Διατηρεί την ήθική τάξη στην κοινωνία. Αποδίδει δικαιοσύνη σε περιπτώσεις αδικίας, έγκληματικότητας, ανηθικότητας, κ.ά. Περιορίζει το κακό και επαγρυπνεί για την διάπραξη του καλού. Αποδίδει την ισότητα και τη δικαιοσύνη χωρίς διακρίσεις (φυλετικές, ταξικές) και μεροληψία.

9. **Το κακό και ο νόμος.** 220. Με την είσοδο της άμαρτίας στον κόσμο έχουμε τις διάφορες συγκρούσεις ανάμεσα στους ανθρώπους. Η ακαταστασία αυτή φαίνεται και στην ποικιλία των νόμων, που σ' όρισμένες περιπτώσεις ο ένας αναιρεί τον άλλο ή ένας μεταγενέστερος συμπληρώνει τον προηγούμενο. Οι συγκρούσεις αυτές προέρχονται από το διαχωρισμό των ανθρώπων, που αντιλαμβάνονται τον κόσμο και τα προβλήματά του πολύ διαφορετικά.

Όταν ο Άπ. Παύλος όμιλεί για το νόμο, υπενθυμίζει το γεγονός της παρακοής και της άμαρτίας. Ο νόμος είναι ο καθρέφτης της ήθικης καταστάσεως του ανθρώπου. Ρίχνει φως στις παραβάσεις και τις παράνομες πράξεις του ανθρώπου. Γι' αυτό και ο Άπ. Παύλος υπογραμμίζει

Ὁ ΤΟΝΟΜΟΣ ΛΑΜΒΕΘΗ ΗΧΗΡΙΣ

Ο
Ρ
Ο
Υ
Σ
Α
Γ
Ι
ΟΥ

ΚΑΙ ΗΛΛΗΘΕΙΑ ΛΑΙΝ ΧΥΕΓΗΓΟ:

Ὁ Μωυσῆς παραλαμβάνει τὸ Νόμο. Μικρογραφία ἀπὸ Τετραευάγγελο
τῆς 'Ι. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (13ος αἰ.).

ὅτι ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δέν χρειάζεται στή ζωή του τὸ νόμο.

Ὁ ἀνθρώπινος ἠθικός νόμος φροντίζει νά ἐπιβληθεῖ μέ ἐξωτερικά

μέσα, γι' αυτό και δέν είναι απαραίτητη ή έσωτερική συγκατάθεση του ανθρώπου. Όργανώνει και διαμορφώνει τή ζωή μέ βάση τά λογικά επιχειρήματα και τά οικονομικά συμφέροντα. Η σκέψη του νομοθέτη προσφέρεται συνήθως άφηρημένα και θεωρητικά και λείπει ή έπικοινωνία του ανθρώπου μέ τό πρόσωπο του νομοθέτη.

Η άποκάλυψη του Νόμου στην Παλαιά Διαθήκη. Ό Θεός έκφράζει στό Δεκάλογο τήν προσωπική φροντίδα Του γιά τή ζωή και τή σωτηρία του ανθρώπου. Πρίν ό Θεός ζητήσει τή συμμόρφωση του ανθρώπου στην αγάπη Του, τόν διαβεβαιώνει ότι πρώτα Αυτός τόν έχει αγαπήσει και τόν έχει κάνει πραγματικό παιδί Του. Ό Θεός προσφέρει στόν κόσμο τό Μονογενή Υίο Του γιά τή σωτηρία όλων των ανθρώπων. Γι' αυτό και ζητεί από τόν καθέ'να απόλυτη αγάπη, έμπιστοσύνη και ύπακοή.

(α) Η έξοδος των Ισραηλιτών από τήν Αίγυπτο προεικονίζει τήν απελευθέρωση του ανθρώπου από τήν άμαρτία και τό θάνατο, όπως προσφέρεται από τόν Ίησού Χριστό. Η παρουσία του Θεού στό όρος Σινά παραπέμπει στό μυστήριο τής Σαρκώσεως του Ίησού Χριστού. Η συμφωνία του Θεού μέ τούς Ισραηλίτες έκλεισε μέ μία συμβολική πράξη. Ό Μωυσής ράντισε τό θυσιαστήριο μέ αίμα από θυσία μόσχων. Τό αίμα τής Παλαιάς Διαθήκης προεικονίζει τήν Καινή Διαθήκη, πού προσφέρεται και έπισφραγίζεται μέ τό Αίμα του Ίησού Χριστού.

Η τήρηση του Νόμου από τούς Ισραηλίτες έπρεπε νά φανερώνει τή ζωντανή παρουσία του Θεού ανάμεσά τους. Η έφαρμογή του νόμου δέν μπορούσε νά είναι μία έξωτερική συμμόρφωση του ανθρώπου σέ όρισμένους κανόνες, πού απέβλεπαν μόνο στην κοινωνική εύταξία ή τήν άπόκτηση όρισμένων ήθικων άρετών. Η συναίσθηση του Ισραηλίτη ότι ό Θεός τόν φροντίζει, τόν προετοίμαζε γιά τήν ύποδοχή του Μεσσία. Η ολοκλήρωση τής προσωπικής κοινωνίας του Θεού μέ τόν άνθρωπο πραγματοποιείται στην Καινή Διαθήκη. «Όστε ό νόμος παιδαγωγός ήμών γέγονεν εις Χριστόν» (Γαλ. γ' 24).

Ό νόμος τής Καινής Διαθήκης. Η υπέρτατη αγάπη του Θεού στόν άνθρωπο φανερώνεται στό Θεάνθρωπο Ίησού Χριστό. Δείχνει τήν άπειρη θεία αγάπη Του, όταν πεθαίνει γιά νά προσφέρει στους ανθρώπους τήν άληθινή και αιώνια ζωή Του. Γι' αυτό και ή αγάπη άποτελεί τό Α και τό Ω του εύαγγελικού νόμου. Στην έντολή τής αγάπης «όλος ό νόμος και οί προφήται κρέμανται» (Ματθ' κβ' 40), γιατί «ή αγάπη έκ του

Θεοῦ ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» (Α΄ Ἰω. δ΄ 7.16). Ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου ὁλοκληρώνεται, ὅταν ὁ Κύριος προσφέρει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του στοὺς ἀνθρώπους. «Ὁ τρώγων μου τὴν σὰρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ» (Ἰω. στ΄ 56). Ὅποιος κοινωνεῖ στο μυστήριό τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐκφράζει τὴν ἀγάπην του στο Θεό καὶ παίρνει τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μέσα του. Μ' αὐτό τὸν τρόπο πραγματοποιεῖ τὸ θεῖο προορισμό του καὶ ὁλοκληρώνει στο ἀκέραιο τὸ νόμο τοῦ Εὐαγγελίου.

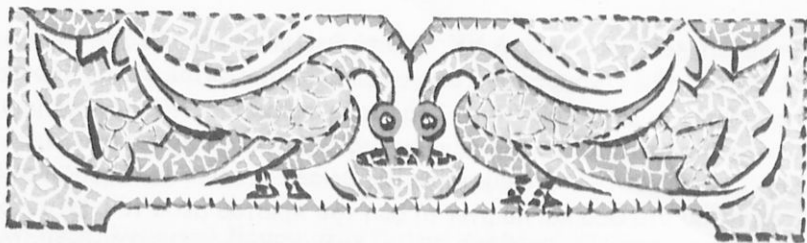
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ Κύριος· ὁ διδούς δώσω νόμους εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν (Ἰερ. λη΄ 33).
2. «Ὅταν γάρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεός τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. β΄ 14-16).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φυσικὸς ἀνθρώπινος νόμος εἶναι ἀπαραίτητος; 2) Ποιὰ εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπινου ἡθικοῦ νόμου; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ νόμου σπὴν Παλαιὰ Διαθήκη; 4) Τί προσφέρει ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης στὸν ἄνθρωπο;

Β' Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. Ἡ συνείδηση.

10. Ἐννοια καὶ εἶδη τῆς συνειδήσεως. Συνείδηση ὀνομάζουμε τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποκτᾷ ἐπίγνωση τῆς ὑπάρξεώς του καὶ νὰ ἀξιολογεῖ θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ τὶς διάφορες πράξεις του μέ βάση τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ του κριτήρια.

Διακρίνονται τὰ ἑξῆς εἶδη:

1. Ἡ συνείδηση στὴν ψυχολογία: Εἶναι οἱ διάφορες ψυχικὲς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰν ὀρισμένη στιγμή καὶ ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίζει τὶς ποικίλες ψυχικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ἀντιδράσεις. Στὶς ψυχικὲς λειτουργίες ὑπάγονται οἱ γνωστικὲς, συναισθηματικὲς καὶ βουλητικὲς ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ἡ συνείδηση στὴν ἠθική. Μὲ τὴν ἠθικὴ συνείδηση ὁ ἄνθρωπος εἶναι σὲ θέση μέ τὴ βοήθεια τῶν ἠθικῶν κριτηρίων του νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ ἀξιολογεῖ θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ τὶς διάφορες πράξεις του.

3. Ἡ συνείδηση στὴ θρησκεία. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται μέ ὅλες τὶς δυνάμεις του (νοῦς, φρόνημα, βούληση) τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ταυτίζεται μέ τὴ φωνὴ τῆς συνειδήσεως. «Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός» (Μένανδρος).

11. Ἐμφάνιση καὶ λειτουργία τῆς συνειδήσεως. Ἡ συνείδηση ἐμφανίζεται πρὶν ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη πράξη καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτήν. Συνήθως γίνεται λόγος γιὰ τὴν προτρεπτικὴ ἢ ἀποτρεπτικὴ συνείδηση. Δηλαδή ἡ συνείδηση κατευθύνει τὸν ἀγῶνα ποὺ γίνεται στό ἐσωτερικὸ τοῦ ἀν-

θρώπου. Μέ βάση τόν ήθικό νόμο εξετάζει τήν πράξη πού πρόκειται νά γίνει. "Αν τήν κρίνει θετικά, τότε προτρέπει τόν άνθρωπο νά τήν πραγματοποιήσει. "Αν όμως είναι άρνητική, τότε τόν αποτρέπει από τή διάπραξη της.

Έκει όμως πού έμφανίζεται ή συνείδηση σ' όλη της τήν πληρότητα είναι ή στιγμή πού έλέγχει τόν άνθρωπο μετά τήν τέλεση τής πράξεως. Είναι ή έπιδοκιμαστική ή άποδοκιμαστική μορφή τής συνειδήσεως. "Αν ή πράξη ήταν ήθική καί θεάρεστη, τότε ή έπιδοκιμάζουσα καί βραβεύουσα συνείδηση χαρίζει στόν άνθρωπο ψυχική γαλήνη καί ικανοποίηση. "Αν ή πράξη ήταν άρνητική καί αντίθετη μέ τό νόμο του Θεού, τότε έχουμε τό βαρύτατο έλεγχο καί τίς φοβερές τύψεις τής συνειδήσεως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνειδήσεως βρίσκουμε στην περίπτωση του Κάιν (Γέν. δ' 9 έξ). 'Ο έλεγχος τής συνειδήσεως έμφανίζεται σ' όλη τήν ισχύ του μετά τό φόνο καί δέν μπορεί νά εξαλειφθει μέ τή μεγαλύτερη τιμωρία. Γι' αυτό καί ο Θεός δέν έπιτρέπει τό θάνατο του Κάιν, παρ' όλο πού ο ίδιος τό ζήτησε. Τόν βοηθει μέ τό διαρκή έλεγχο νά φτάσει στην άφύπνιση τής συνειδήσεως. Νά καταλάβει δηλαδή τήν άπουσία του "Αβελ καί νά αισθανθει τήν άπαίσια πράξη του φόνου.

Γνωρίσματα τής ήθικής συνειδήσεως.

1. Αυτός πού μιλεί καί έλέγχει μέ τή συνείδηση παραμένει συνήθως άγνωστος στόν άνθρωπο. Στη θρησκευτική συνείδηση αυτός πού μιλεί είναι ο Θεός.

2. 'Ο έλεγχος τής συνειδήσεως δέν εξαφανίζεται όριστικά παρ' όλες τίς προσπάθειες του ανθρώπου νά απαλλαγεί από αυτόν.

3. 'Ο έλεγχος γίνεται περισσότερο ένοχλητικός καί άπειλητικός, όταν ο άνθρωπος βρίσκεται μόνος του. Μετά από μιά κακή πράξη έπιζητεί νά βρίσκεται μέ άλλους ανθρώπους καί άποφεύγει νά συζητεί μέ τόν έαυτό του.

4. 'Ο άδυσώπητος έλεγχος τής συνειδήσεως δείχνει ότι ο άνθρωπος φέρει άκέραια τήν ευθύνη, γιατί μόνος του καθορίζει τίς πράξεις του.

5. 'Ο έλεγχος τής συνειδήσεως φανερώνει τό αίσθημα τής ένοχής του ανθρώπου.

Τό ύποσυνείδητο. 'Η ψυχολογία του βάθους (Freud-Adler-Jung, κ.ά.) παρουσιάζει καί μιάν άλλη περιοχή του ανθρώπου, πού τήν ονομάζει

άσυνειδητο ή ύποσυνειδητο. Στο ύποσυνειδητο του άνθρώπου βρίσκονται συνήθως διάφορες επιθυμίες του καί μάλιστα από τη βρεφική καί παιδική ήλικία πού δέν μπόρεσαν νά πραγματοποιηθοῦν. Έδῶ μαζεύονται διάφορες ψυχικές πικρίες του άνθρώπου πού προκλήθηκαν από παρεξηγήσεις καί παραγνώρισεις. Όλα αὐτά δημιουργοῦν τά λεγόμενα νευρωτικά συμπλέγματα (Komplex), πού ἀρνοῦνται νά συμμορφωθοῦν μέ τίς ἐπιταγές τῆς ἠθικής συνειδήσεως.

Έχουμε συνεπώς μιά σύγκρουση ἀνάμεσα στή συνείδηση καί τό ύποσυνειδητο. Όταν ὁ ἄνθρωπος δέ θέλει νά ἔχει συνείδηση γιά ἓνα πράγμα λυπηρό ή γιά μιά πράξη πού του προξενεῖ ὀδύνη καί πόνο, τότε σπρώχνει ὅλα τά βιώματά του στό ύποσυνειδητο (= ἀπόθηση βιωμάτων).

Ἡ λειτουργία του ύποσυνειδήτου. Όταν τό ύποσυνειδητο γεμίσει ἀπό ὅλα τά ἀποθημένα, τότε ἀρχίζουν οἱ διάφορες ἐνοχλήσεις καί ὁ ἄνθρωπος πολιορκεῖται ἀπό φοβερές ψυχικές καταστάσεις, πού εἶναι:

1. Ἡ δυσαρμονία. Ὁ ἄνθρωπος δοκιμάζει μιά φοβερή ἐμπλοκή στίς ψυχικές του δυνάμεις καί λειτουργίες. Γιά νά πετύχει ἓνα συγκεκριμένο στόχο, χρησιμοποιεῖ ὑπερβολικά τό λογικό (ἐμπόριο, ἐπιχειρήσεις), πού μέ τή σειρά του ἐπενεργεῖ σέ βάρος του συναισθήματος καί τῆς βουλήσεως. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος πολλά χρήματα διαστρέφει τά αἰσθήματα τῆς συμπάθειας καί τῆς καλωσύνης. Αὐτή ὅμως ἡ ἐκλογή τaráζει ὀλόκληρο τόν ψυχικό του κόσμο.

2. Ὁ φόβος. Ὁ ἄνθρωπος φοβάται ἀπό μιά συγκεκριμένη ἀπειλή ἐνός προσώπου ή ἀντικειμένου. Χάνει τήν εὐδιαθεσία του καί βρίσκεται σέ μιά διαρκή ἀνησυχία. Ὁ ἄνθρωπος φοβάται, γιατί δέ θέλει νά του πάρουν οἱ ἄλλοι αὐτά πού ἔχει (περιουσία) καί αὐτό πού εἶναι (προσωπική ὕπαρξη).

3. Ἡ ἄγωνία. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τό αἶσθημα ὅτι ἡ ὕπαρξή του ἀπειλεῖται καί ἐπομένως ὅτι κινδυνεύει νά ἀπωλεσθεῖ. Ἡ ἄγωνία εἶναι μιά ἀόριστη καί ἀσύλληπτη ἀπειλή, πού προέρχεται ἀπό μιάν ἀόριστη αἰτία καί ἀφορμή. Αὐτή ἡ ψυχική ἀκατάστασία του άνθρώπου γεμίζει τή ζωή του μέ ἀνησυχία, ἄγχος, σοβαρές νευρωτικές καταστάσεις, πού δημιουργοῦν δυσάρεστες ἐπιπλοκές στήν ὑγεία του.

4. Ἡ ἐνοχή. Ὁ ἄνθρωπος δοκιμάζει τό αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς, ὅταν

παραβαίνει μιά έντολή ή μιά νομική διάταξη. Τό περίεργο όμως είναι ότι ή ένοχή δέν είναι μιά έπιφανειακή αλλοίωση του ανθρώπου, αλλά φτάνει μέχρι τό βάθος τής ανθρώπινης ούσίας. 'Ο ένοχος αναγνωρίζει ότι κάτι έχει αλλάξει στή φύση του καί όχι μόνο στή συμπεριφορά του. 'Η ένοχή τελικά οδηγεί τόν άνθρωπο σέ αδιέξοδο καί απέλπισία.

Μορφές άσθενούς συνείδησας.

1. 'Η ύποκριτική συνείδηση. Προσπαθεί ό άνθρωπος μέ όρισμένες «καλές» καί «ώφέλιμες» πράξεις νά κρύψει τίς διαογροφές του ψυχικού κόσμου του. 'Εδώ υπάγεται ή περίπτωση τών Γραμματέων καί Φαρισαίων.

2. 'Η άληθοφανής συνείδηση. 'Ο άνθρωπος έπιζητεί νά παρουσιάσει μιά κακή πράξη ως ήθική καί έπωφελή. Θέτει έναν ήθικό σκοπό καί προσπαθεί νά τόν πραγματοποιήσει μέ όχι σωστά μέτρα. Μπορεί π.χ. νά κλέψει, αλλά τά χρήματα νά τά δώσει γιά έλεημοσύνη στους φτωχούς.

3. 'Η ύποκειμενική καί αύθαίρετη συνείδηση. 'Ο άνθρωπος κάνει εκείνες τίς πράξεις πού του υπαγορεύει ή συνείδησή του. Συχνά όμως ένεργεί αντίθετα πρós όσα του υπαγορεύει ή συνείδηση. Δηλαδή κάνει αυτό πού θέλει ό ίδιος. 'Αργότερα δικαιολογείται μέ τό επιχείρημα ότι ή συνείδησή του είναι έλεύθερη.

4. 'Η περιδεής καί έλαστική συνείδηση. 'Ο άνθρωπος βλέπει τήν παράβαση καί τήν ένοχή, εκεί πού δέν υπάρχει. Είναι οι τύποι τών ανθρώπων, πού, όπως λέμε, «φοβούνται τή σκιά τους». Κατηγορούν πολύ εύκολα τόν έαυτό τους, γιά νά προβάλλουν όμως τόν έγωισμό τους. 'Αντίθετα υπάρχουν άλλοι άνθρωποι, πού παρ' όλα τά κραυγαλέα άμαρτήματα δέν αναγνωρίζουν τήν ένοχή τους.

5. 'Η άκατάστατη καί συμπλεγματική συνείδηση. 'Εδώ υπάγεται ό άνθρωπος εκείνος, πού αισθάνεται τόν έαυτό του ψυχικά άκατάστατο καί κουρασμένο. 'Ο άνθρωπος ζή καί κινείται σ' ένα φαύλο κύκλο, πού τόν δημιουργεί ό ίδιος. Σημαντική βοήθεια μπορεί νά προσφέρει εκείνος ό έξομολόγος πού έχει γνώσεις από τήν όρθόδοξη πνευματικότητα. Μέ τήν προσφορά της θά άποκαλυφθεί όλος ό ψυχικός κόσμος καί θά οδηγηθεί στήν πραγματική ψυχοθεραπεία καί σωτηρία.

6. Ἡ σκληρόκαρδη καὶ ἀνάληπτη συνείδηση. Εἶναι ἀπὸ τίς πιό βαριές μορφές τῆς ἀσθενοῦς συνειδήσεως. Ὅταν ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου γίνεῃ σκληρή σάν τὴν πέτρα, τότε ὁ πνευματικὸς ὀργανισμὸς δέ λειτουργεῖ ὁμαλὰ καὶ φυσιολογικά. Ἡ συνείδηση ὁδηγεῖται σέ ἀναισθησία, γιατί ἔχει πάψει νά πιστεῦει στό Θεό καί τόν ἠθικὸ νόμο. Ἡ ἀνάληπτη συνείδηση βρίσκεται σέ μιά κατάσταση πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀχρειώσεως, πού μπορεῖ τελικά νά φέρεῖ τόν ἄνθρωπο στή φοβερή καὶ καταστρεπτικὴ ἀμετανοησία. Ἡ θεραπεία τῆς εἶναι πολὺ δύσκολη, ἀλλὰ ὄχι ὅμως καὶ ἀκατόρθωτη. Σ' ἓνα τέτοιο ἄνθρωπο πρέπει νά προσφέρεται ἀδιάκοπα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Νά ἀπολαμβάνει ὁ ἀνάληπτος, αὐτὸ πού ἀρνιέται στοὺς ἄλλους, δηλαδή τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συμπόνοια. Ἡ ἀνιδιοτελὴς καὶ θεϊκὴ ἀγάπη ἔχει τὴ δύναμη τελικά νά θεραπεύει τὴ σκληροκαρδιά καὶ ἀναληγσία τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ποῦ ἐστὶν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς... στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς... Καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Κύριον τὸν Θεόν· μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με.. Καὶ ἔθετο Κύριος ὁ Θεὸς σημεῖον τῷ Κάϊν τοῦ μή ἀνελεῖν αὐτόν πάντα τὸν εὐρίσκοντα αὐτόν» (Γέν. δ' 9 ἔξ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ συνείδηση; 2) Τί εἶναι τὸ ὑποσυνείδητο; 3) Ποιά εἶναι τὰ εἶδη τῆς διεστραμμένης συνειδήσεως; 4) Ποιὲς καταστάσεις δημιουργοῦνται στό ὑποσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως.

13. **Ἡ κλῆση τοῦ Θεοῦ.** Γιά νά ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος πραγματικὴ συνείδηση τῆς ψυχικῆς καταστάσεώς του πρέπει νά ἀποδεχτεῖ τὴν κλῆση, πού ὁ Θεὸς ἀπευθύνει σ' αὐτόν. Στὴν περίπτωσιν τοῦ ἀσώτου γιοῦ τῆς παραβολῆς (Βλ. Λουκ. ιε' 11-32) ὁ Θεὸς τὸν προσκαλεῖ στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του μέ τούς ἐξῆς τρόπους:

α) Μέ τίς στερήσεις. Γιά νά ικανοποιήσει τήν πείνα, πού ἤλθε ισχυρή στή χώρα πού βρισκόταν, «ἐκολλήθη ἐνί τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἀρχίζει τώρα νά ἀφυπνίζεται ἡ συνειδησή του καί νά τοῦ ὑποδεικνύει ὅτι γιά νά ζήσει δέν μπορεῖ νά στηρίζεται ἀποκλειστικά καί μόνο στόν ἑαυτό του ἢ στήν περιουσία του. Πρέπει νά κοινωνεῖ μέ κάποιον ἄλλον. Μέ τήν ἁμαρτία ἀρνήθηκε τήν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καί τώρα ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στόν πρῶτο τυχόντα ἄνθρωπο τῆς ξενιτειᾶς.

β) Μέ τή συναίσθηση τῆς μοναξιᾶς. Ὅταν ἄρχισε ἡ πείνα ὅλοι οἱ φίλοι τόν ἐγκατέλειψαν. Καί ὅταν ἀκόμα ἐργαζόταν ὡς χοιροβοσκός κανεῖς δέν τοῦ πρόσφερε συντροφιά, οὔτε καί τοῦ ἔδινε σημασία, ἀφοῦ οὔτε καί τά ξυλοκέρατα δέν τόν ἄφηναν νά φάγει, ὥστε νά χορτάσει τήν πείνα του.

γ) Μέ τήν ὑπενθύμιση τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἀποξένωσή του ἀπό τούς ἄλλους τόν βοηθεῖ νά θυμηθεῖ τήν εἰκόνα τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ξαναζωντανεύει μέσα στή συνειδησή του τό παρελθόν. Ὅλα προσφέρονταν πλούσια, ἐλεύθερα καί γεμάτα ἀπό ἀγάπη. Ἡ συνειδηση ξυπνά μέσα του τήν ἀπόφαση νά ἐπιστρέψει στήν κοινωνία τοῦ πατέρα του.

δ) Μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐπιείκεια. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα τόν συνοδεύει καί στήν ξενιτειά. Γεμίζει τήν καρδιά του μέ τή βεβαιότητα ὅτι θά τόν δεχτεῖ ὅπωςδήποτε, ὅταν ξαναγυρίσει μετανοημένος. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα δέν ἄλλαξε, ἀλλ' αὐτός τώρα, πού ἀφυπνίζεται ἡ συνειδησή του, ξαναβλέπει τή σεβάσμια καί γεμάτη ἀπό ἐπιείκεια καί καλωσύνη μορφή τοῦ Πατέρα του.

Ἔτσι καλεῖ ὁ Θεός καί τόν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ ὁλοκλήρωση αὐτῆς τῆς κλήσεως γίνεται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζήσει τήν ἀγάπη τοῦ Κυρίου στήν καρδιά του, τότε καταλαβαίνει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς του. Δοκιμάζει πραγματικά τήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του, γιατί ἀπορρίπτει τή μοναξιά καί τόν ἐγκλωβισμό τῆς ἁμαρτίας καί ἐνώνεται ὀριστικά μέ τό Θεό, ἐφ' ὅσον ἀποδέχεται τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του.

Ἡ νοσταλγία τοῦ ἀνθρώπου νά ἐπιστρέψει στό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος μακριά ἀπό τόν ἀληθινό Θεό δοκιμάζει ἕνα φοβερό ἀδιέξοδο καί μία ἀφόρητη ψυχική ἀκαταστασία.

Ὁ ἄνθρωπος πούζει στίς σύγχρονες μεγαλοπόλεις δέν ἀπολαμβάνει μόνο τίς ανέσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά τοῦ παρέχεται καί ἡ εὐκαιρία νά ζῇ στό ἴδιο σπίτι μαζί μέ πολλούς ἀνθρώπους (πολυκατοικία). Εἶναι ὁμως χαρακτηριστική ἡ ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου τῶν πολυκατοικιῶν. Ὁ ἕνας δέ γνωρίζει τόν ἄλλο, οὔτε ἐνδιαφέρεται γιά τό συγγάτοικο τοῦ διπλανοῦ διαμερίσματος. Αὐτή ἡ ἀνυπόφορη ἀπομόνωση δημιουργεῖ τή νοσταλγία νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Παρ' ὅλες τίς ανέσεις καί τά κοινωνικά ἐπιτεύγματα αισθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀνασφαλής καί ἀνελεύθερος. Δέν μπορεῖ νά ἀντιδράσῃ στίς ἀντίξοες καταστάσεις, γιατί δέν ἔχει τήν ἀνάλογη ψυχική ἀντοχή. Εὐκολα ὑποδουλώνεται στό μηχανισμό τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Προσπαθεῖ μέ κάθε τρόπο νά ικανοποιεῖ τίς ἀτέλειωτες ἀνάγκες του, πού τόν μετατρέπουν σέ μιά οἰκονομική μονάδα γιά νά ἐξυπηρετεῖ τελικά τά «κοινωνικά καί πολιτιστικά» συμφέροντα τῆς χρηματαγορᾶς.

Ἡ ἀντίδρασή του ἐκφράζεται μέ τήν ὑποκριτική συμπεριφορά. Στίς κοινωνικές σχέσεις του καλύπτει συνήθως τόν ἀληθινό ἑαυτό του, γιατί δέ θέλει νά ἀποκαλύψῃ τήν τραγικότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Ὅλα ὅμως αὐτά τόν ὁδηγοῦν σέ μιά τελική ἀπόφαση: νά ἐπιστρέψῃ στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί νά διασώσῃ τήν ὑπαρξή του μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐμπιστοσύνη.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀφύπνισεως. Γιά νά φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει νά ἀναγνωρίσῃ τό ψυχικό του ἀδιέξοδο καί νά ξεπεράσῃ ὅλες τίς καταστάσεις, πού τόν ἀπομακρύνουν ἀπό τή γνησιότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Αὐτή ἡ ὑπέρβαση γίνεται μέ τό γεγονός τῆς μετάνοιας.

Μέ τή μετάνοια ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει οὐσιαστικά τήν πορεία τῆς ὑπάρξεώς του. Ζητεῖ νά ξαναγυρίσῃ στή φυσικότητα τῆς ὑπάρξεως καί τήν αὐθεντικότητα τῆς προσωπικότητάς του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὁδηγεῖται τελικά στήν ἀφύπνιση τῆς ὑπαρξιακῆς του συνειδήσεως, πού εἶναι ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἐμπιστοσύνης στό Θεό καί σ' ὅλόκληρο τόν κόσμο (βλ. γιά τή μετάνοια καί τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας: «Ἡ πνευματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου»).

Τά γνωρίσματα τῆς ὑγιούς συνειδήσεως.

1. Νά εἶναι ὀρθή. Πρέπει νά κρίνει ὀρθά τήν πνευματική πορεία καί

ανάπτυξη του ανθρώπου. Τό κριτήριο της ορθότητας βρίσκεται στην επίγνωση της Ἀλήθειας, πού τροφοδοτεῖ μέ νόημα τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἐδῶ ὑπάγεται ἡ ἐκκλησιαστικότητα τῆς συνειδήσεως, πού πρέπει νά ἀνακαλύψει στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «τήν ὁδόν, τήν ἀλήθειαν καί τήν ζωήν» (Ἰω. ιδ' 6).

2. Νά εἶναι βέβαιη καί ἀκλόνητη. Ἡ βεβαιότητα τῆς συνειδήσεως δέ στηρίζεται στήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στήν παρουσία τῆς θείας Χάριτος, πού ζωντανεύει τόν ἐσωτερικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, γιατί τόν συνδέει μέ τό Θεό. Εἶναι αὐτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Καλόν γάρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τήν καρδίαν» (Ἐβρ. ιγ' 9). Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ βέβαιη γνώση τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, ὅπως φανερώνεται στό νόμο τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐτοῖς ὁ ἄνθρωπος ἔχει βέβαιη γνώση τῆς ἐν Χριστῷ ἀλήθειας, γι' αὐτό καί γνωρίζει κάθε στιγμή τό δρόμο πού θά πρέπει νά βαδίζει γιά νά ἐπιτύχει τήν πνευματική καί ἠθική του ἀνάπτυξη.

3. Νά εἶναι ζῶσα καί ἐναργής. Ἡ ζωντάνια τῆς συνειδήσεως πρέπει νά εἶναι οὐσιαστική καί ὄχι ἐπιφανειακή. Τό μυστήριο ὅμως τῆς ζωῆς κρύβεται «σύν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 4). Ἡ φανέρωση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ στήν ἀνθρώπινη συνείδηση ζωντανεύει τήν ὑπαρξη, πού ἔτσι γίνεται δυναμική καί δημιουργική ὁδηγός τοῦ ἀνθρώπου.

4. Νά εἶναι εἰρηνική καί ἀγρυπνη. Ἡ συνείδηση πρέπει νά χαρίζει στόν ἄνθρωπο γαλήνη καί ἡρεμία. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη τῆς εἰρήνης, γιατί ἡ ὑπαρξή του δημιουργήθηκε νά ἀγαπᾷ καί ὄχι νά ἐχθρεύεται τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ συνείδηση εἶναι ἀγρυπνη, ὅταν φροντίζει νά δέχεται ἀδιάκοπα τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί νά τήν ξαναπροσφέρει στούς ἄλλους ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί τοῦτο, εἰδότες τόν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι· νῦν γάρ ἐγγύτερον ἡμῖν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεῦσαμεν. Ἡ νύξ πρόέκοψεν, ἡ δέ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τά ἔργα τοῦ σκότους καί ἐνδυσώμεθα τά ὄπλα τοῦ φωτός» (Ρωμ. ιγ' 11-12).
2. «Μετάνοιά ἐστιν ἡ χάρις ἡ δευτέρα καί τίκεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως καί τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δέ ἐστὶ ῥάβδος πατρική ἡ κυβερνώσα

ἡμᾶς ἔως ἂν φθάσωμεν εἰς τόν παράδεισον τῶν ἀγαθῶν τόν πνευματικόν»
(Ἀγ. Ἰσαάκ ὁ Σύρος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς καλεῖ ὁ Θεός τόν ἄσωτο γιό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του; 2) Μέ ποιούς τρόπους ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος τή νοσταλγία του νά γυρίσει στό Θεό; 3) Ποιά εἶναι τά γνωρίσματα τῆς ὑγιούς συνειδήσεως; 4) Γιατί ἡ μετάνοια βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο στήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του;

Γ' ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα της έλευθερίας.

Οί διάφορες αντίληψεις γιά τό πρόβλημα της έλευθερίας έχουν διατυπωθεϊ: α) στή θεωρία γιά τήν αὐταρχία ἢ τήν έλευθερία της βουλήσεως (Indeterminismus) καί β) στή θεωρία γιά τήν έτεραρχία ἢ τόν απόλυτο προορισμό (Determinismus).

14 **Α' Αὐταρχία ἢ έλευθερία της βουλήσεως (Indeterminismus).** Ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρ' ὅλους τούς φυσικούς, κοινωνικούς καί θρησκευτικούς περιορισμούς του παραμένει στό βάθος της ύπάρξεώς του έλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά διαλέξει ανάμεσα στίς πραγματικότητες καί τίς ἀξίες ἐκεῖνες, πού προάγουν ἠθικά ἢ καταστρέφουν τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Ἀπό τήν ἐποχή της ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος οἱ φιλόσοφοι δέχτηκαν τήν έλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν ὅσοι ἀπ' αὐτούς ἀκολούθησαν τήν ὕλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου (Ἀναξίμανδρος, Δημόκριτος, Σοφιστές, κ.ἄ.). Ἀπό τούς νεώτερους φιλόσοφους ὁ Ἑμμ. Κάντ θεμελίωσε τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου στή θεωρία της αὐτονομίας του (έλευθερία).

Ἡ αὐταρχία χρησιμοποιεῖ τά ἐξῆς ἐπιχειρήματα γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πραγματικά έλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, ἔχει τήν ἱκανότητα νά καθορίζει ὁ ἴδιος τίς πράξεις του. Ὅποιος ἀποκρούει τά σφάλματά του, ἀρνεῖται βασικά τόν ἑαυτό του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι στό βάθος του έλεύθερος καί καθορίζει μόνος τήν πορεία του. Ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει τήν εὐθύνη γιά τίς συνέπειες τῶν πρά-

ξεών του και ιδιαίτερα για τὰ σφάλματά του. Ἡ ἀνάληψη τῆς εὐθύνης δέν παρουσιάζεται χωρὶς τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτό συμβαίνει μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δικαιολογεῖ τὸν ἑαυτό του δείχνει ὅτι εἶναι ἀληθινὰ ὑπεύθυνος γιὰ τὶς πράξεις του καὶ ἐπομένως ἐλεύθερος στὴν ὑπαρξή του. Τὰ αἰσθήματα τῆς ἐνοχῆς, πού δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος, βεβαιώνουν τὴν ἐλευθερία τῆς ὑπάρεξως. Ἡ ἄρνηση τῆς ἐνοχῆς ὁδηγεῖ στοῦ μηδενισμό τῆς ὑπάρεξως, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἀποδοχή τῆς ἐνοχῆς δέ σημαίνει συμφιλίωση ἢ ὑποταγή στοῦ κακοῦ, ἀλλὰ αὐτοβεβαίωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τελικὰ ὁ ἄνθρωπος, λέγει ἡ θεωρία τῆς αὐταρχίας, πρὶν ἀπὸ κάθε πράξη παλεῦει μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἀνησυχίας, πού δοκιμάζει μέσα του. Ἡ ποικιλία στὶς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου δείχνει τὴ δυνατότητα τῆς ἐκλογῆς του.

15. **Β' Ἑτεραρχία ἢ ἀπόλυτος προορισμός (Determinismus).** Ἡ θεωρία αὐτὴ λέγει ὅτι ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου καθορίζεται ὀριστικὰ καὶ ἀμετάκλητα. Οἱ ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ οἱ ἐσωτερικὲς προδιαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπὸ τοὺς ἀτεγκτοὺς νόμους τῆς βιολογίας καὶ ὄχι τοῦ ἀνύπαρκτου ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἡ ὑλιστικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου προβάλλει τοὺς νόμους τῆς αἰτιοκρατίας πού προσδιορίζουν ἀπόλυτα τὶς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτός ἀπὸ τὸν Κάρλ Μάρξ καὶ ὁ Σ. Φρόυντ ἀρνήθηκε τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑποστήριξε ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπὸ τὶς βιολογικὲς ὁρμές του καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ψυχικὴ του κατάσταση.

Ἡ θεωρία τῆς ἑτεραρχίας παραθέτει ὀρισμένα ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀνελεύθερος. Ἡ ἐλευθερία, λέγει, εἶναι ψευδαίσθηση καὶ αὐταπάτη. Κάθε ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει διάφορα αἷτια, πού καθορίζουν τὴν πορεία του. Ἡ ἐνοχή καὶ ἡ εὐθύνη εἶναι βασικὰ ἀνύπαρκτες. Ἡ παρουσία τους ὀφείλεται συνήθως σὲ ἀνθρώπους πού φοβοῦνται τὴν τιμωρία τους καὶ δέν ἔχουν ἐμπιστοσύνη στὶς δυνάμεις τους. Ἡ ἐσωτερικὴ πάλη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας πόλεμος ἀνάμεσα στὰ διάφορα κίνητρα. Ἡ βούλησή του δέν ἔχει καμιὰ θέση καὶ μετοχή. Γι' αὐτό καὶ ἐπικρατεῖ πάντα τὸ ἰσχυρότερο κίνητρο ἀπέναντι στὰ ἀσθενέστερα. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ τελικὰ εἶναι ὑποταγμένη στοῦ νόμο τῆς αἰτιοκρατίας, πού δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει γιὰ τὴ θεωρία τῆς ἑτεραρχίας. Ἡ θεωρία τῆς ἀτομικῆς καὶ ἠλεκτρονικῆς φυσικῆς λέγει ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα ἐπιφυλακτικοὶ στὴ

μεταφορά του νόμου της αιτιότητας στον πνευματικό και υπαρξιακό χώρο του ανθρώπου¹.

16

Οι περιορισμοί της ελευθερίας. Υπάρχουν όρισμένες καταστάσεις, πού ἅμα ἐπιβληθοῦν ἢ ἐπικρατήσουν στον ἄνθρωπο, περιορίζουν καί τελικά διαστρέφουν τήν ἐλευθερία του. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος δέ γνωρίζει τό βαθύτερο περιεχόμενο τῆς υπάρξεώς του, γιατί ἀσχολεῖται ἔντονα μέ τά προβλήματα τοῦ βιοπορισμοῦ. Μέ μεγάλη εὐκολία ἱκανοποιεῖ κάθε ἐπιθυμία του καί δικαιολογεῖται ὅτι αἰσθάνεται ἀνελεύθερος μπροστά στίς ἀπαιτήσεις, πού προβάλλουν οἱ «φυσικές ἀνάγκες» του. Ὁ ἰσχυρὸς περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου πρόέρχεται κυρίως ἀπὸ τήν ἐπικράτηση τῶν διαφόρων παθῶν, πού ἐμφωλεύουν τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο του. Ἡ ὀλοκληρωτικὴ ὑποδούλωση καί ἀνελευθερία τοῦ ἀνθρώπου φανερώνονται στὴν ἐπικίνδυνη διάδοση τοῦ πανσεξουαλισμοῦ, τοῦ ἀλκοολισμοῦ καί τῆς ἀπαραδέκτου καί ἀπανθρώπου χρήσεως τῶν ναρκωτικῶν («λευκὸς θάνατος»). Τελικά οἱ διάφορες νευρωτικές καταστάσεις καί οἱ ψυχικὲς ἐμπλοκὲς κάνουν τήν ὑπαρξὴ ἀνελεύθερη, πού καθημερινά καταφεύγει στοὺς ψυχιάτρους καί τούς ψυχοθεραπευτὲς γιὰ νὰ βρεῖ τήν ἰσορροπία καί τήν ἐλευθερία.

Ἡ σημασία τῆς ἐλευθερίας. Τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας χαρακτηρίζεται στὴ φιλοσοφία ὡς ἓνα ἀπὸ τά ἄλута προβλήματα. Καί αὐτό εἶναι σωστό, γιατί ἀποδείχθηκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνήμερος νὰ ἐλευθερώσει τήν ὑπαρξή του ἀποκλειστικά μέ τίς δικές του δυνάμεις. Ἡ ἐλευθερία παρουσιάζεται ἐντελῶς ἐσφαλμένα σάν μιά ἐκλογή τοῦ ἀνθρώπου ἀνάμεσα σέ διαφορετικὲς καταστάσεις ἢ πραγματικότητες. Πρόκειται

1. Ὑπάρχει ὁμως καί ἡ υπαρξιακὴ θεώρηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία στηρίζεται στὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναπτύσσει τήν ὑπαρξή του ὑπεύθυνα καί ἐνσυνείδητα. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν δύναμη νὰ ξεπερνᾷ ὅλες ἐκεῖνες τίς καταστάσεις πού τὸν περιορίζουν. Τέτοιες καταστάσεις εἶναι ὁ πόνος ἢ θλίψη, ἡ ἀγωνία, ἡ μέριμνα, ὁ θάνατος, κ.ἄ. Οἱ δυναμικὲς καί δημιουργικὲς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουν ἀπὸ τήν ἐλευθερία του πού συνοδεύει τὴ ζωὴ σ' ὅλη τὴν ἐπίγεια διάρκειά της. Ὅλες οἱ κατευθύνσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ ἀποδέχονται τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, γιατί χωρὶς αὐτὴ δέν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ ὑπαρξή. Βέβαια ὑπάρχουν ὀρισμένοι υπαρξιστὲς πού βρίσκονται σὲ ἀδιέξοδο, ὅταν ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγκάζονται τελικά νὰ ἀρνηθοῦν τὴν εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου καί νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ μηδενισμό τῆς υπάρξεως (ἰ. Σάρτρ).

γιά τήν ξεχωριστή ὑπαρξη τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, τῆς ἀρετῆς καί τῆς κακίας. Εἶναι ἡ θεωρία τοῦ δυϊσμοῦ, πού παραδέχεται ὅτι στόν κόσμο ὑπάρχουν δυό ἀρχές καί δυνάμεις ἀντίθετες. Σέ μιά τέτοια ἐσφαλμένη θεώρηση τοῦ κόσμου δέν μπορεῖ πράγματι ὁ ἄνθρωπος νά βρεῖ τήν ἀληθινή ἐλευθερία του. Πρέπει νά φανερωθεῖ ἡ σωστή θεώρηση τοῦ κόσμου καί νά παρουσιαστοῦν οἱ ἀληθινές ἀνθρωπολογικές προϋποθέσεις τῆς ἐλευθερίας. Σέ μιά τέτοια θεώρηση χρειάζομεθα τή μαρτυρία τῆς χριστιανικῆς ἀπόψεως γιά τήν ἐλευθερία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ζεὺς δ' αὐτὸς νέμει ὄλβον Ὀλύμπιος ἀνθρώποισιν, ἐσθλοῖς ἡδὲ κακοῖσιν ὅπως ἐθέλησεν ἑκάστω» ('Οδ. Ζ 188).
2. «Μόνον τε ἐλεύθερον (τό σοφό), τοὺς δὲ φαύλους δούλους. Εἶναι γάρ τήν ἐλευθερίαν ἐξουσίαν αὐτοπραγίας, τήν δὲ δουλείαν στέρξουσιν αὐτοπραγίας. Εἶναι δὲ καὶ ἄλλην δουλείαν τήν ἐν ὑποτάξει καὶ τρίτην τήν ἐν κτήσει καὶ ὑποτάξει, ἣ ἀντιτίθεται ἡ δεσποτεία, φαύλη οὖσα καὶ ἀντὶ τῆς» (Διογένης ὁ Κυνικός στὶς ἐπιστολές του).

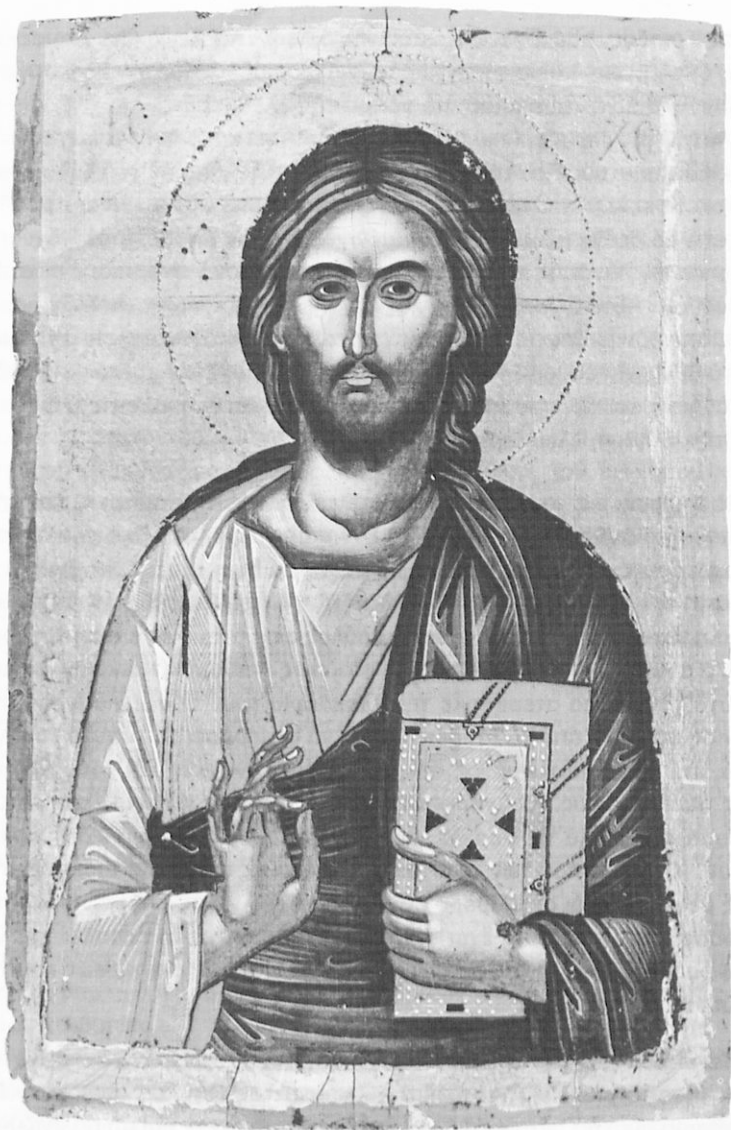
ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς θεμελιώνουν τὴ θεωρία τους οἱ ὁπαδοὶ τῆς αὐτάρχειας; 2) Γιατί ἀπορρίπτουν τὴν ἐλευθερία οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἑτεραρχίας; 3) Πῶς βλέπει ὁ ὑπαρξιομός τὴν ἐλευθερία στόν ἄνθρωπο; 4) Ποιὰ εἶναι ἡ βασικὴ σημασία τῆς ἐλευθερίας γιά τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας στό Θεό. Ὅπως ξέρουμε, ὁ Θεός «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν» (Α' Τιμ. β' 4). Ἡ βούληση λοιπόν τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στήν ἀγάπη Του γιά τὰ δημιουργήματα καὶ στήν προσφορά τῆς ζωῆς Του σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τὸν κόσμο, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9).

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται στήν κοινωνία τῶν προσώπων τῆς

Ὁ Χριστός. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.)

Ἀγίας Τριάδος, πού εἶναι ὁ τρόπος τῆς θείας Ὑπάρξεως (Ἰω. Δαμασκη-
νός), ὅπου ὁμως ἡ θεία φύση παραμένει μία καί ἀδιαίρετη. Ἐδῶ συναν-
τᾶμε τό ἀληθινό καί οὐσιαστικό νόημα τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτήν τήν ἐλευθερία κλήθηκε νά ἀποκτήσει καί ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὁ
Θεός ἔδωσε στούς Πρωτόπλαστους τήν ἐντολή: «ἀπό δέ τοῦ ξύλου τοῦ
γινώσκειν καλόν καί πονηρόν, οὐ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ» (Γεν. β' 17).
Ἐπρεπε νά δείξει μέ μιᾶ συγκεκριμένη πράξη, ἂν ἀποδέχεται ἡ ὄχι τήν
κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ἦταν ἄφθονα σκορπισμένη στόν
Παράδεισο. Αὐτό ἄλλωστε ἦταν καί τό νόημα τῆς ὑπακοῆς, πού ζήτησε ὁ
Θεός ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ὁ Θεός προσκάλεσε τόν ἄνθρωπο νά ἐφαρμό-
σει τό θέλημά Του, σάν νά ἦταν δικό του θέλημα. Στήν κοινωνία λοιπόν
τῆς ἀγάπης καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του θά ἀνακάλυπτε ὁ ἄνθρω-
πος τήν ἀληθινή ἐλευθερία.

Ἡ ἁμαρτία ὡς στέρηση τῆς ἐλευθερίας. Μέ τήν ἁμαρτία καί τήν
ἀνυπακοή ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται νά ξαναπροσφέρει στοῦ Θεοῦ τήν ἀγάπη
καί τόν ἑαυτό του. Αὐτό γίνεται, γιατί τώρα ἀγαπᾶ μόνο τό ἐγώ του.
Φοβᾶται ὅτι ἅμα προσφέρει τήν ὑπαρξή του στοῦ Θεοῦ θά τήν στερηθεῖ
ὀλοκληρωτικά. Ὁ ἐγωιστής γίνεται δοῦλος στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες του.
Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες καί ἀνάγκες καί
μ' αὐτό τόν τρόπο στερήθηκε τήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνελεύθερος ἄν-
θρωπος φαίνεται ἀπό τό ὅτι δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει τόν ἑαυτό του, γι'
αὐτό, καί εἶναι ὑποταγμένος στίς βιολογικές ἀνάγκες καί τούς ὑλιστι-
κούς περιορισμούς. Ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι γίνεται ἐλεύθερος, ὅταν
ικανοποιεῖ δουλικά τίς φυσικές ἀνάγκες του, πού ὁμως ποτέ δέν τελει-
ώνουν. Ὁ ἄνθρωπος τῶν ὑλιστικῶν ἀπολαύσεων καί τῆς αἰσθησιακῆς
ζωῆς μετατρέπεται σέ θλιβερό δοῦλο, γιατί ἀγωνίζεται νά ικανοποιεῖ τά
διάφορα πάθη του. Δέν ἔχει πιά τήν ἐλευθερία νά ἀντισταθεῖ καί νά
ἀνυψώσει τήν ὑπαρξή του στό χώρο τῆς θεληματικῆς στερέσεως καί τῆς
ἐκούσιας προσφορᾶς.

Τό υπόδειγμα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀληθινή ἐλευθερία φανερώνεται
στόν Ἰησοῦ Χριστό. Γι' αὐτό καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾷ: «Τῇ
ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστός ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε καί μή πάλιν ζυγῷ
δουλείας ἐνέχεσθε» (Γάλ. ε' 1). Ὁ Χριστός εἶναι ἐλεύθερος, γιατί εἶναι
ἐνωμένος ἀδιάσπαστα μέ τόν Οὐράνιο Πατέρα Του. Αὐτό σημαίνει ὅτι
ξέρει νά ὑποτάσσει τό ἀνθρώπινο θέλημά Του, στοῦ Θεοῦ-

Πατέρα, πού είναι τελικά και τό θέλημα τῆς δικῆς Του θείας φύσεως: «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλην οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» (Ματθ' κατ' 39). Τό θέλημα τοῦ Οὐράνιου Πατέρα γίνεται δικό Του θέλημα, γιατί ἀγαπᾶ τό Θεό καί στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του προσφέρει τά πάντα, ἀκόμα καί τή ζωή Του. Αὐτό θά πεί ἐλευθερία. Νά ἀπαρνιέται, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του, νά ἐλευθερώνεται ἀπό τόν ἀτομισμό καί τά ἐγωιστικά πάθη καί νά προσφέρει τήν ἀγάπη του στό Θεό καί σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Χριστοῦ λυτρώνει πραγματικά τόν ἄνθρωπο, γιατί φανερώνει τόν καινούργιο καί μοναδικό τρόπο τῆς ἀληθινῆς υπάρξεως. Ἡ πραγματική ζωή καί ἐλευθερία βγαίνει ἀπό τήν ἀγάπη καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του καί νά σηκώσει τό σταυρό του. Γιά νά γίνει αὐτό, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά παύσει νά εἶναι δούλος τοῦ ἐγωισμοῦ καί νά ἀγαπᾶ ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἀκόμα καί ἐκείνους πού τόν ἐχθρεύονται καί τόν μισοῦν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τούς ἐχθρούς ἀποτελεῖ τήν ὁλοκλήρωση τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, πού δείχνει τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο.

12. **Ἀγώνας καί ἄσκηση γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας.** Ἡ ἐλευθερία εἶναι μιά πραγματικότητα, πού συνοδεύει ἀδιάκοπα καί δυναμικά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη στήν ἐπίγεια πορεία καί ἀνάπτυξή της. Γι' αὐτό καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος ἀπό τή μικρή ἡλικία του νά ἀσκεῖται ἐντονα καί νά ἀγωνίζεται δημιουργικά, ὥστε νά ἀποκτήσει τή σωστή ἐλευθερία. Πάντοτε ἐπικρατοῦσε σύγχυση στό καυτό θέμα τῆς ἐλευθερίας, πού ταυτίσθηκε πολλές φορές μέ τήν αὐθαιρεσία καί τήν ἀσυνδοσία. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά διαπαιδαγωγηθεῖ κατάλληλα γιά νά μάθει ὅτι ἡ πραγματική ἐλευθερία βρίσκεται πάντα στό (σύν)-δεσμό καί τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐλευθερία δέν ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει, ὑποτιμᾷ ἢ ὑποδουλώνει τούς ἄλλους γιά νά ἱκανοποιήσει τίς δικές του ἐπιθυμίες.

Ἡ ἐλευθερία ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἄνθρωπος ἀποδεσμεύεται ἀπό τό ἐγώ του. Μιά τέτοια ἐπιδίωξη δέν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Χρειάζεται ἀδιάκοπο ἀγώνα καί ὑπεράνθρωπη δύναμη. Γιά νά ξεπερνάει κα νεῖς τόν ἑαυτό του πρέπει νά ἀναζητεῖ μιά δύναμη, πού δέν ἐκπηγάζει ἀπό αὐτόν τόν ἴδιό, ἀλλά χορηγεῖται ἀπό τή Χάρη τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνη, πού «τελειοῦται ἐν ἀσθενείᾳ» (Β' Κορ. ια' 9) καί «θερα-

πεύει τά άσθενή καί άναπληροί τά έλλείποντα» (Εύχή τής Έκκλησίας). Γι' αυτό καί ή άληθινή έλευθερία κατακτάται στην Έκκλησία, όπου ό άνθρωπος έλευθερώνεται έν Χριστώ από τά διάφορα πάθη του καί άπορρίπτει κάθε μορφή δουλικής ύποταγής. Ό σεβασμός του άνθρώπου στο Θεό καί τό συνάνθρωπό του είναι πράξη έλευθερίας καί μάλιστα δυναμικής, γιατί προέρχεται από τήν αγάπη, που άπομακρύνει κάθε φόβο καί άνάγκη από τήν ύπαρξη. Όταν τό παιδί ύπακούει στους γονείς του, πρέπει νά παρακινείται από τήν αγάπη καί τό σεβασμό καί όχι από όποιοδήποτε έξωτερικό έξαναγκασμό ή ύπολογισμό.

Όλα αυτά δέν είναι τόσο εύκολα καί παραδεκτά πάνω στην πράξη. Γι' αυτό καί ή άγωγή καί ή μόρφωση του άνθρώπου γιά τήν άπόκτηση τής άληθινής έλευθερίας πρέπει νά εκπηγάζει από τόν Ίησού Χριστό. Είναι ή άλήθεια, που άδιάκοπα ύπογραμμίζει ό Απόστολος Παύλος: «Τή έλευθερία ούν, ή Χριστός ήμās ήλευθέρωσε στήκετε καί μή πάλιν ζυγώ δουλείας ένέχεσθε (= μή θελήσετε νά ύποταχθείτε) (Γαλ. ε' 1).

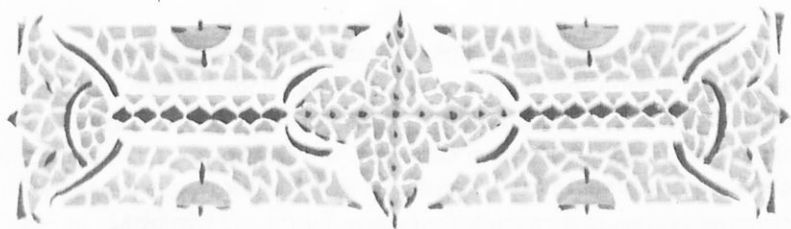
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τή έλευθερία ούν, ή Χριστός ήμās ήλευθέρωσε στήκετε, καί μή πάλιν ζυγώ δουλείας ένέχεσθε... Υμείς γάρ επ' έλευθερία εκλήθητε, άδελφοί... μόνον μή τήν έλευθερίαν εις άφορμήν τή σαρκί, αλλά διά τής αγάπης δουλεύεται άλλήλοις» (Γαλ. ε' 1-13).
2. «Οϋτω μοι δοκεϊ διπλήν φέρειν ό άνθρωπος πρός τά έναντία τήν όμοιότητα τω μέν θεοειδεί τής διανοίας πρός τό θεϊον κάλλος μεμορφωμένος, ταίς δέ κατά τό πάθος έγγινομέναις όρμαίς πρός τό κτηνώδες φέρων τήν οικειότητα» (Άγ. Γρηγόριος Νύσσης, Ρ.Γ. 44, 192).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ή Άγία Τριάδα άποτελεϊ τήν εικόνα τής άληθινής έλευθερίας μας; 2) Γιατί ή άμαρτία άποτελεϊ τή στέρσηση τής έλευθερίας του άνθρώπου; 3) Πώς φανερώνει ό Χριστός στον έαυτό Του τήν άληθινή έλευθερία; 4) Πώς μπορεί νά μορφωθεί ό νέος άνθρωπος, ώστε νά άρχίσει νά άποκτά τήν πραγματική έλευθερία;

Δ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τὰ κίνητρα καὶ ἡ ἠθικὴ ζωή.

Τί εἶναι τὰ κίνητρα. Κίνητρο εἶναι μιὰ βασικὴ δύναμη τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, πού προσπαθεῖ νά κινήσει τό ἐγώ του στή λήψη μιᾶς ὀρισμένης ἀποφάσεως καί στή συνέχεια νά ἐπιβλέπει γιά τήν πραγματοποίησή της. Ἡ πηγή τῶν κινήτρων βρίσκεται στίς διάφορες ἀξίες τῶν ὑλικῶν ἢ πνευματικῶν ἀγαθῶν, πού κατευθύνουν τίς βουλευτικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι τό κίνητρο, πού προέρχεται ἀπό τήν ἀξιολογική συνείδηση, διαφέρει ἀπό τίς ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ζωτικές αἰτίες τῆς κινήσεως. Ἐπίσης τό κίνητρο διαφέρει καί ἀπό τὰ ἐλατήρια, πού ἀποτελοῦν τὰ βουλευτικά αἷτια τοῦ χαρακτήρα ἑνός συγκεκριμένου τύπου ἀνθρώπου.

Τά κίνητρα στήν ἠθικὴ πρέπει νά ἐκφράζουν τήν ἀξιολογική ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά φανερώσει σέ μιὰ συγκεκριμένη πράξη τόν ἀληθινό ἑαυτό του. Τό ἔσχατο κίνητρο στή χριστιανική Ἠθική εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί προσφέρεται στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἠθικὴ ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης π.χ. βρίσκεται βασικά στό κίνητρο τῆς ἀγάπης καί ὄχι τόσο στό χρηματικό ποσό πού προσφέρεται. Ὁ Κύριος φανερώνει τό κίνητρο τῆς φτωχῆς ἐκείνης χήρας, πού ἔρριξε στό γαζοφυλάκιο τὰ δύο λεπτά. Ἐκάλεσε τούς μαθητές Του καί τούς εἶπε: «Σὰς βεβαιῶνω ἀληθινά ὅτι αὐτὴ ἡ φτωχὴ χήρα ἔρριξε περισσότερα ἀπὸ ὅλους ὅσοι ρίχνουν στό θησαυροφυλάκιο, γιατί ὅλοι ἔρριξαν ἀπὸ τό περίσσευμά τους, ἐνῶ αὐτὴ ἀπὸ τό ὑστέρημά της. Ὅλα ὅσα εἶχε τὰ ἔρριξε, ὁλόκληρο τό βίό της» (Μάρκ. ιβ' 41-44). Τό κίνητρο λοιπὸν τῆς χήρας ἦταν ἡ ἀγάπη της, πού τήν ἐσπρωξε νά δώσει ἐλεημοσύνη ὅσα λεφτά εἶχε.

18. **Ἡ σημασία τῶν κινήτρων.** Ἡ ἠθικὴ ἀξία μιᾶς πράξεως βρίσκεται στὴν ἐσωτερικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Σὲ μιὰ ἠθικὴ πράξη πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ διαθέσει ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἀγάπη του, πού ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά του. Ἡ καρδιά ἀποτελεῖ κατὰ τὴν Ἀγία Γραφή καὶ τὴν ὀρθόδοξη Παράδοση τὴν ἀποκλειστικὴ πηγὴ τῶν κινήτρων καὶ τὸ κέντρο τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἠθικῶν ἐνεργειῶν του. Ὁ Κύριος λέγει: «ἐκ γάρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα» (Λουκ. στ' 45). Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ καθαρίζει τὴν καρδιά του ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη. Ἔτσι θὰ τὴν διατηρεῖ ἀνοικτὴ γιὰ νὰ δέχεται τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού τὴν ἐνσταλάζει στὶς ἀνθρώπινες καρδιές τὸ Ἅγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5).

Κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀληθινὰ ἠθικὴ, ὅταν βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιά του καὶ προσφέρει στοὺς ἄλλους τὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὅρους Ὁμιλία ὁ Κύριος λέγει ὅτι τὰ κριτήρια μιᾶς πράξεως περιέχονται στὴν ἐσωτερικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου (κίνητρα), δηλαδὴ στὴν καρδιά του. Ὅταν ἡ καρδιά εἶναι ἄδεια ἀπὸ ἀγάπη, τότε γεμίζει ἀπὸ ὀργή, θυμὸ, ζήλεια, φθόνον καὶ μίσος γιὰ τὸν ἄλλο ἄνθρωπο. Ὁ Κύριος χαρακτηρίζει κάθε πράξη ὡς ἀνομία, ἂν δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη (Βλ. Ματθ. ζ' 23). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θεωρεῖ ἀποκλειστικὰ τὴν ἀγάπη ὡς γνήσια διάθεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Γι' αὐτὸ καὶ γράφει: «Ἐάν ψωμίσω (= μοιράσω σέ ἐλεημοσύνης) πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐάν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθῶμαι (= γιὰ νὰ καεῖ) ἀγάπην δέ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (Α' Κορ. ιγ' 3). Ἔτσι λοιπὸν ὅλα τὰ κίνητρα πού ἀξιολογοῦν ἠθικὰ μιὰ πράξη προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ τὴν ἀγάπη διοχετεύει ὁ ἄνθρωπος στοὺς ἄλλους μέ συγκεκριμένες ἐνέργειες καὶ πράξεις.

19. **Ἡ διαστροφή τῶν κινήτρων ἀπὸ τὴν ἀμαρτία.** Ὁ ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους, ἀπαιτεῖ νὰ τὸν ἀγαποῦν καὶ νὰ τὸν φροντίζουν. Χρησιμοποιεῖ τοὺς ἄλλους ὡς μέσο γιὰ νὰ ὠφελήσει τὸ ἄτομό του καὶ νὰ ἱκανοποιήσει τίς ἐγωιστικὲς ἀνάγκες του. Τὸ μοναδικὸ κίνητρο τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ ἰδιοτέλεια.

Ὁ ἐγωισμὸς ὅμως φανερῶνει μιὰ φοβερὴ ἐμπλοκὴ στὰ κίνητρα. Ὁ ἐγωιστὴς προσπαθεῖ νὰ διασώσει τὴν «ἀξία» του μέ τίς κολακεῖες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά περιφρονεῖ τοὺς ἄλλους, ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπιζητεῖ καὶ δέχεται τοὺς ἐπαίνους καὶ τίς φιλοφρονήσεις τους. Γίνεται λοιπὸν φανερό ὅτι ὁ ἀμαρτωλὸς βρίσκεται σὲ φοβερό ἀδι-

έξοδο, γιατί όλες οι πράξεις του προέρχονται από τό κίνητρο του έγωισμού.

Η θεραπεία του έγωιστή βρίσκεται στην ανακάλυψη της αγάπης. Για να παύσει ένας άνθρωπος να είναι έγωιστής, πρέπει οι άλλοι να του προσφέρουν αδιάκοπα την αγάπη τους. Μόνον έτσι θα μπορέσει και ο ίδιος να βρεθεί στο χώρο του μυστηρίου της μετάνοιας. Τό ίδιο έγινε και μέ τόν άσωτο γιό της γνωστής παραβολής. Όταν θυμόταν τό σπιτικό του και ζούσε μέσα του την αγάπη του πατέρα του, αυτό τόν βοήθησε τελικά να πάρει την απόφαση της μετάνοιας και της επιστροφής.

Οί Πατέρες της Έκκλησίας μας λέγουν ότι η μετάνοια είναι δώρο του Θεού στον άνθρωπο. Αυτό όμως προσφέρεται μέ τή βοήθεια εκείνων, πού έχουν πιά ανακαλύψει την αξία της αγάπης του Θεού και της μετάνοιας. "Αν ό άνθρωπος εξακολουθει να άπορρίπτει την προσφερόμενη αγάπη και τή μετάνοια, τότε είναι αναγκασμένος να άπωθήσει τά διάφορα κίνητρά του στην ύποσυνείδητη περιοχή. "Έτσι εξηγείται, γιατί δέν ξέρουμε πολλές φορές τό κίνητρο, πού μάς ώθησε στη συγκεκριμένη πράξη.

Τά ύποσυνείδητα κίνητρα. Είναι τά βαθύτατα εκείνα κίνητρα, πού όμως δέν έχουν πραγματοποιηθεί, γιατί συναντούν μπροστά τους διάφορα δύσκολα και άνυπέρβλητα έμπόδια. Ό άνθρωπος, π.χ. επιθυμεί να τόν αγαπούν και να τόν αναγνωρίζουν οι άλλοι. Η επιθυμία όμως αυτή παραμένει άνικανοποίητη, γιατί ό καθένας προτιμά να αγαπά τόν έαυτό του και να περιφρονεί ή να ύποτιμά τούς άλλους. "Έτσι ό άνθρωπος συγκρούεται μέ τό άμεσο περιβάλλον του. Όταν ό άνθρωπος δέν μπορεί να ξεπεράσει την έχθρότητα του περιβάλλοντος, οδηγείται στην άπομόνωση και πιστεύει ότι μ' αυτό τόν τρόπο υπερασπίζει την ύπαρξή του, πού κινδυνεύει να άφανιστεί από τούς άλλους. Η άπομόνωση ενός παιδιού, π.χ. φανερώνει ένα βαθύτατο κίνητρο και εκφράζει τό παράπονό του ότι οι άλλοι δέν τό αγαπούν και δέν τό αναγνωρίζουν. Έδώ πρέπει να έντοπιστούν και να έρμηνευτούν σωστά τά ύποσυνείδητα κίνητρα του ανθρώπου. Μέ τή στοργή και την αγάπη, τό σεβασμό και την ένθάρρυνση, την αναγνώριση και τή συγχώρηση θα βοηθηθεί να ανακαλύψει τά ύποσυνείδητα κίνητρα και να τά θεραπεύσει. "Αν όλα αυτά φωτιστούν μέ την παρουσία του Χριστού, τότε άνοίγεται ό δρόμος πού οδηγεί τόν άνθρωπο στην πνευματική και ήθική ανάπτυξη της ύπάρξεώς του.

Ἡθικά ἀδιάφορες πράξεις. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὅρου «Ὁμιλία ὁ Κύριος ὑπογράμμισε ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἐκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς ὀφειλῆς καὶ ἐπιταγῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει τὴν ὑπαρξὴ του στὸ Θεό, γι' αὐτὸ καλεῖται νὰ τὴν προσφέρει μὲ ἀγάπη καὶ ὑπακοή. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μοναδικὸ κριτήριον γιὰ τὴ γνησιότητα καὶ ἠθικότητα μιᾶς πράξεως.

Τὸ κριτήριον τῆς ἀγάπης δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπον νὰ πιστεῦει ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν ὀρισμένες πράξεις χωρὶς ἠθικὸ νόημα καὶ πνευματικὰ ἀξιολογημένο περιεχόμενο. Σέ παλιότερη ἐποχὴ μερικές πράξεις χαρακτηρίζονταν ὡς ἠθικά ἀδιάφορες. Τέτοιες θεωροῦσαν τὸ κάπνισμα, τὰ «καλά» θεάματα, τὶς ἰδιαίτερες ἐνασχολήσεις (χόμπυ) στὸν ἐλεύθερο χρόνο, τὴν ἀκηδία, κ.ἄ.

Σήμερα ὁ ἄνθρωπος ξέρει ὅτι ἡ ἠθικότητα ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ὑπαρξὴ καὶ δὲν εἶναι μόνο μιὰ μηχανικὴ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια. Ἔχει διαπιστωθεῖ π.χ. ὅτι τὸ κάπνισμα φθείρει τὴν ὑγεία (καρκίνος), δημιουργεῖ νευρώσεις καὶ ἀποτελεῖ κίνδυνον ὄχι μόνο γιὰ τοὺς καπνιστὲς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὑπόλοιπο περιβάλλον. Καὶ τὰ πιὸ ἀκίνδυνα θεάματα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν τὸν ἄνθρωπον σὲ μιὰ πνευματικὴ χαλάρωση καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του, ἂν τὰ παρακολουθεῖ πολὺ συχνά. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἰδιαίτερα τὸ παιδί παρακολουθεῖ ἀδιάκοπα τὶς τηλεοπτικὲς ἐκπομπές, ἀποκτᾷ μιὰ παθητικότητα, ποὺ ἀπονευρώνει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀφαιρεῖ τὴ ζωτικότητα καὶ δραστηριότητά του. Γιὰ τὸν ἄνθρωπον ποὺ παίρνει στὰ σοβαρά τὴν ὑπαρξὴ του δὲν ὑπάρχουν ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις, γιατί ὅλα τὰ ἀξιολογεῖ μὲ τὸ κίνητρο τῆς ἀγάπης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθήτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν» (Ματθ ζ' 1-2).
2. «Διό ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράξεις εἰς ὁ κρίνεις» (Ρωμ. β' 1).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ ὑποσυνείδητα κίνητρα; 2) Ποιὰ εἶναι σημασία τῶν κινήτρων γιὰ τὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Ὑπάρχουν γιὰ χριστιανὸ ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις; Νὰ δικαιολογήσεις τὴν ἀπάντησή σου. Πῶς διαστρέφει ἡ ἁμαρτία τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ πνευματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Τί εἶναι ἡ πνευματική ζωή. Εἶναι ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου, πού δέχεται τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως κατά τή δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπό τό Θεό «πνοήν ζωῆς καί ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καί στήν Ἐκκλησία λαμβάνει τό Ἅγιο Πνεῦμα γιά νά ἐνωθεῖ κατά χάρη μέ τό Χριστό καί νά γίνεῖ ἀληθινὴ καί πραγματικὴ ὑπαρξη.

Ἡ πνευματικὴ ζωή εἶναι τό ὕψιστο καί μοναδικό δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο καί ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω στήν ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀγωνίζεται σ' ὅλη τή ζωή του γιά νά ἀποκτήσῃ τό Ἅγιο Πνεῦμα. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λέγουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός βρίσκεται στό δρόμο γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ θείου προορισμοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος πού δέχεται τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνεται καί ἀποκτᾷ μιὰ ρωμαλεότητα γεμάτη ἀπό αἰσιοδοξία καί πεποίθηση γιά τίς πνευματικές καί ἠθικές νίκες του.

Οἱ βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιά νά ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματικὴν ζωή πρέπει νά περάσῃ ὀρισμένες βαθμίδες. Μέ τήν ἄσκηση καί τόν προσωπικό ἀγώνα θά μπορέσῃ νά ἀποκτήσῃ τό δῶρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

1. Ὁ δρόμος τῆς μετάνοιας. Εἶναι τό πρῶτο βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πού γνώρισε ὅτι μέ τήν ἁμαρτία χωρίστηκε ἀπό τό Θεό. Ζῇ μέσα του τήν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ καί τή στέρηση τῆς πατρικῆς ἀγάπης. Βλέπει ὅμως ὅτι πρέπει νά εἶναι κάπου προσκολλημένος. Καί ὁ ἄσωτος γιός τῆς παραβολῆς ἔφυγε μέν ἀπό τόν Πατέρα του, ἀλλ' ὅταν ἄρχισαν οἱ στερήσεις «ἐκολλήθη ἐνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκεῖνης καί ἐπεμψεν αὐτόν... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἡ ρωμαλεότητα τῆς μετάνοιας βρίσκεται στήν ἀπόφασή του νά ἐπιστρέψῃ στό Θεό-Πατέρα. Νά ξαναζῆσῃ στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του καί νά ἐνδυθεῖ «τὴν στολὴν τὴν πρώτην» πού φανερώνει τὴν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται παιδί τοῦ Θεοῦ στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἀναγνωρίζει τὴν πατρότητα τοῦ Θεοῦ καί τὴν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό καί ἡ μετάνοια εἶναι μυστήριο καί πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στό πνευματικό γιά νά ἐξομολογηθεῖ καί νά ἐκφράσῃ τὴν βαθύτατη ἐπιθυμία του νά εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καί ὅλους τούς ἀνθρώπους.

2. **Ἡ πορεία τῆς ταπεινοφροσύνης.** Μὲ τὴν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος ἀπορρίπτει τὸν ἐγωισμό καὶ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ παραδίνει τὸν ἑαυτό του στὴν πρόνοια καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει τίς ἀτομικές καὶ ἰδιοτελεῖς ἀνάγκες του καὶ ὑπηρετεῖ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τὴν ταπείνωση πού ὁ Χριστός ἔδειξε, ὅταν ἦλθε στὸν κόσμο. Εἶναι τὸ μοναδικό ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ματθ ια' 29). Ἡ ταπείνωση εἶναι ἡ ρίζα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος ὁμολογεῖ ὅτι ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ τὰ κατορθώματά του ὀφείλονται στό Θεό.

3. **Ἡ πίστη καὶ ἡ ἐλπίδα στό Θεό.** Ἡ πίστη ἀποτελεῖ βασικό αἷτημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος γεννιέται ἐμπιστεύεται τὴν ὑπαρξή του στοὺς γονεῖς, γιατί τοὺς ἀγαπᾷ καὶ συνδέεται μαζί τους. Ἔτσι κάνει καὶ ὁ πιστός ἄνθρωπος. Ἐμπιστεύεται ὁλόκληρη τὴ ζωὴ του στά χέρια τοῦ Θεοῦ, χωρὶς μάλιστα νά ζητεῖ γι' αὐτὴ του τὴν ἐνέργεια μιᾶ λογικῆ ἐξήγηση ἢ μιᾶ ἀνθρώπινη ἐξασφάλιση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ὁλοκληρωτικῆς πίστεως εἶναι ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ. Ἀγαπᾷ τόσο πολὺ τὸ Θεό, ὥστε παραδίνει τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ μονακριβό παιδί του στὴν ἀνεξιχνίαστη βουλή τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν πίστη ὁ Ἀβραάμ φανέρωσε τὸ ἀληθινὸ ἦθος καὶ τὴν ὁλοκληρωμένη πνευματικότητά του.

Ἀπὸ τὴν πίστη στό Θεό ἐκπηγάζει τὸ δῶρο τῆς ἐλπίδας. Ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιατί «ἐτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστός ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. ε' 8). Ἡ ἐλπίδα δίνει ἓνα νέο νόημα στὴ ζωὴ καὶ βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νά ξεπερνᾷ κάθε θλίψη καὶ δοκιμασία πού τὸν περιτριγυρίζει καὶ τὸν ἀπειλεῖ. Ἐχει τὴν ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐλπίδα ποτὲ δέν τὸν ντροπιάζει, γιατί ζῇ στὴν καρδιὰ του τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

4. **Ἡ ἀγάπη στό Θεό.** Οἱ διάφορες ἀρετές τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ καρπός τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ζῇ μέσα του. Οἱ ἀρετές αὐτές εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ὁ καρπός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή «ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε' 22). Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο, πού πρέπει νά τὸ ἀποδεχθεῖ γιὰ νά τὸ ξαναπροσφέρει ὁλοκληρωτικά στό Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀγάπη στό Θεό προσφέρεται μέσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού εἶναι ὁ

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου
Ὁρους (16ος αἰ.)

πλησίον, ὁ ἀδελφός. Γι' αὐτό πολύ χαρακτηριστικά λέγει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «Ἐάν τις εἶπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῇ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν, ὃν ἐώρακε, τόν Θεόν ὃν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν; » (Α' Ἰω. δ' 20).

5. Ἡ μετοχή στή θεία Κοινωνία. Ἡ θεία Κοινωνία εἶναι συνέπεια τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στό μυστήριο τῆς μετάνοιας. Ὁ ἄνθρωπος πού κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καί τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ κάνει μέσα του μίαν ἀνταλλαγή ζωῆς. Παίρνει τήν ὀλοκληρωμένη καί αὐθεντική ζωὴ τοῦ Κυρίου καί προσφέρει μέ τή σειρά του στό Χριστό τή δική του τραυματισμένη ἀπό τήν ἁμαρτία ὑπαρξή. Ἔτσι τὸ μυστήριο τῆς θείας ζωῆς γίνεται μιά κοινὴ περιουσία γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιατί ὅλοι ἀνήκουν καί μετέχουν σ' αὐτήν. Μόνον ἔτσι μπορούμε νά καταλάβουμε, γιατί ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καί εἶναι συνάμα ἡ ἀποκορύφωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νά καταβάλλει ἀδιάκοπες προσπάθειες. Εἶναι ὁ πνευματικὸς ἀγώνας καί ἡ ἄσκηση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τήν κυριαρχία τοῦ Σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας καί νά ἀπαλλάξει τόν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν παθῶν. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ἀπαραίτητη τήν ἄσκηση γιά τήν πνευματικὴ ζωὴ. Ἡ ἄσκηση δέν εἶναι μιά ἡθικὴ βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε πολὺ περισσότερο μιά τυπικὴ ἐκτέλεση ὀρισμένων κανόνων καί διατάξεων. Μὲ τήν ἄσκηση ὁ ἄνθρωπος ἐπικαλεῖται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὄχι ἀπὸ μόνος του καί ἀποκλειστικά γιά τὸ ἄτομό του, ἀλλὰ ἐνωμένος μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καθαρίζει τόν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ πάθη καί τίς ἁμαρτίες ὄχι γιά νά τόν ξεχωρίζει σάν καλύτερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ γιά νά ζητήσει στήν κοινωνία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἐκείνη πού θεραπεύει τὴν ἀσθενή (τίς ἀδυναμίες), ἀναπληρώνει τίς ἐλλείψεις καί μεταμορφώνει ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἕνας τέτοιος πνευματικὸς ἄνθρωπος φανερῶνει μέ τὴ ζωὴ του τὸ Θεό καί δέν προβάλλει ποτέ τίς ἀρετές του ὡς δικά του κατορθώματα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὁὐκ ἐν σχήματι καὶ τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοίωσις τῶν χριστιανῶν ὑπάρ-

χει... Ἐν γάρ τῇ τοῦ νοοῦ ἀνακαινώσει καί τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καί τῇ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καί οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινὴ κτίσις τῶν χριστιανῶν, πάντων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καί ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).

2. «Μετανοιά ἐστι ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τό κατὰ φύσιν καί ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τόν Θεόν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καί πόνων» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς πνευματικῆς ζωῆς; 2) Πῶς μπορεῖ μιά ἀρετή νά ἐκφράζει τό ἀληθινό ἦθος ἑνός ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀγάπη μας στό Θεό πρέπει νά περάσει ἀπό τόν πλησίον μας; 4) Μέ ποιό τρόπο πραγματοποιεῖται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου;

3. Ἡ συμβολὴ τῆς προσευχῆς στή μόρφωση τοῦ χριστιανικοῦ ἠθους.

22. **Τί εἶναι ἡ προσευχή.** Ἡ προσευχή εἶναι ἡ ἀδιάκοπη προσωπικὴ σχέση καί κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Ὃταν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχτεῖ τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε ἀρχίζει νά διαλέγεται μέ τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἀπαντᾷ στό λόγο τοῦ Θεοῦ, πού πάντα ἀπευθύνει στά λογικά δημιουργήματά Του. Στήν προσευχή ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν πραγματικὴ θέση καί συμμετοχὴ του στό ἔργο τῆς θείας δημιουργίας. Ἡ προσευχή λοιπόν εἶναι ἓνας προσωπικός διάλογος τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό καί μάλιστα γεμάτος ἀπό ἀγάπη, γιατί ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τό βασικό καρπὸ τῆς προσευχῆς.

77. **Ἡ προσευχή, μόνιμη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου.** Ἡ προσευχή εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη σ' ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ἀσάλευτη βάση γιὰ τήν πνευματικὴ καί ἠθικὴ ζωὴ του. Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος ἔχει βαθύτατη συναίσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὃταν κάποτε ρώτησαν ἓνα προσευχόμενο, τί λέγει, ὅταν προσεύχεται, ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Μέ κοιτάζει καί Τόν κοιτάζω». Εἶχε ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστός τόν κοιτάζει καί ἐπομένως τόν ἀγαπᾷ, τόν προσέχει καί τόν φροντίζει. Ἡ βεβαιότητα αὕτη φανερώνει τόν προσωπικό χαρα-

κτήρα τῆς προσευχῆς, πού ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑπογραμμίζει τὴν ἀξία τῆς προσευχῆς γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Μνημονευτέον μάλ- λον τοῦ Θεοῦ ἢ ἀναπνευστέον». Δηλαδή ἡ ὑπαρξὴ μας χρειάζεται νὰ ἀναφέρει πολὺ περισσότερο τὸ Ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως τὴν πα- ρουσία Του παρά νὰ ἀναπνέει. Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει τὴν ἀνάγκη τοῦ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» (Α΄ Θεσ. ε΄ 17). Μιά τέτοια προσευχή γίνεται ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού κατευθύνει σωστά, ἀναπτύσσει πνευματικά καί καλλιεργεῖ ἠθικὰ τὴ ζωὴ του.

Εἶδη προσευχῆς. Μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὰ εἶδη τῆς προσευχῆς:

α) ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς προσευχῆς. Συνήθως ἡ προσευχή ἀρχίζει μέ τίς αἰτήσεις τοῦ ἀνθρώπου, πού παρακαλεῖ τὸ Θεό νὰ τοῦ συμπαρα- σταθεῖ στίς τόσες μέριμνες, ἀνάγκες καί ἀγωνίες τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ἱκετήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ τὴν πρώτη βαθμίδα, πού προετοιμάζει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀναζητήσει τὸ Θεό καί νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί Του προσωπικά. Ἄν γίνῃ αὐτό, τότε ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει σιγὰ σιγὰ τίς αἰτήσεις καί ἀρχίζει μιάν ἀδιάκοπη εὐχαριστία στοῦ Θεοῦ «ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καί ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καί ἀφανῶν εὐεργεσιῶν, τῶν εἰς ἡμᾶς γεγεννημένων» (Ἀπὸ τῆς θείας Λει- τουργίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου). Εἶναι ἡ εὐχαρι- στήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τρίτη βαθμίδα εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού ζῇ μέ τὴν προσευχή τὴν παρου- σία τοῦ Θεοῦ στὴν ὑπαρξὴ του. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δοκιμάζει θαυ- μασμό, ἐκπληξη καί ἀγαλλίαση, γιατί ἔχει παραδοθεῖ ὀλοκληρωτικὰ στοῦ Θεοῦ καί τὸν δοξολογεῖ ἀδιάκοπα. Εἶναι ἡ δοξολογικὴ προσ- ευχή τοῦ ἀνθρώπου.

β) ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ προσευχόμενου. Ἰ. Ἡ προσωπικὴ προσευχή. Συνήθως ὀνομάζεται ἀτομικὴ προσευχή, ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσεύχεται στοῦ Θεοῦ ἀποκλειστικά γιὰ τὸν ἑαυτό του, παραμερίζοντας καί ξεχνώντας ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἡ προσευχή τοῦ ἀνθρώπου γίνεται στοῦ ὀνομα τοῦ Χρι- στοῦ καί μέ ὑπόδειγμα τὴν «Κυριακὴν προσευχήν». Εἶναι ἡ προσωπικὴ προσευχή σὲ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ὁ προσ-

· ευχόμενος αισθάνεται ένωμένος με όλους και γι' αυτό προσεύχεται στο Θεό και παρακαλεί για την προκοπή και τη σωτηρία όλων των ανθρώπων.

Όταν ο άνθρωπος βρίσκεται στο «ταμιεϊόν» του, δηλαδή στο δωμάτιό του, προσεύχεται προσωπικά και νιώθει την ένότητα και αδελφότητα των ανθρώπων, πού χάρισε ο Χριστός. Αν ο άνθρωπος νιώθει χωρισμένος από τους άλλους, έπειδή τον στενοχώρησαν ή τους πίκρανε ή φιλονίκησαν μαζί του, τότε βλέπει πώς είναι αδύνατο να προσευχηθεί αληθινά στο Θεό. Πρέπει να προηγηθεί ή συγχώρηση και ή συμφιλίωση με τους άλλους για να μπορεί και πάλι ένωμένος μ' αυτούς να λέγει χωρίς κατάκριση τό «Πάτερ ήμών...».

II. Η λειτουργική προσευχή. Είναι ή προσευχή της Έκκλησίας, πού είναι τό Σώμα του Χριστού, όλοι οι άνθρωποι, πού αποδέχονται με πίστη και αγάπη την καινή ζωή του Θεανθρώπου. Για να προσευχηθεί λειτουργικά ο πιστός, πρέπει πρώτα απ' όλα να πάει στην εκκλησία (ναό), όπου ένωμένος με όλους τους άλλους στο όνομα του Χριστού, μετέχει ενεργά στο μυστήριο της Έκκλησίας. Έτσι διακηρύσσουν οι πιστοί, ότι ο άνθρωπος δεν είναι πιά απομονωμένος και χωρισμένος από τους άλλους, αλλά στην κοινωνία της αγάπης του Χριστού φανερώνεται ή αληθινή φύση και ζωή των ανθρώπων.

Αυτή την ένότητα ζουν οι χριστιανοί με συγκεκριμένο τρόπο στην ένορία τους, πού αποτελεί τό κέντρο της κοινωνίας των ανθρώπων με τό Θεό και μεταξύ τους. Στη λειτουργική προσευχή της Έκκλησίας μετέχουν όλοι οι άνθρωποι, πού με την κοινωνία της αγάπης τους, «έν ένι στόματι και μᾶ καρδίᾳ» προτρέπονται να εύχαριστήσουν και να δοξολογήσουν τό Θεό και να υποδεχτούν τη ζωή του Χριστού με τό μυστήριο της Θείας Εύχαριστίας. Αυτή ή οργανική και ζώσα έν Χριστῷ ένότητα των ανθρώπων φανερώνει την καθολικότητα της Έκκλησίας (κατά + όλον), δηλαδή ότι όλοι μαζί (όλον-σύνολον) αποτελούν τό ένα και ό καθένας μπορεί μέσα του να χωρέσει όλους και όλα.

Αυτή ή σωτήρια κοινωνία και ένότητα παρουσιάζεται σε όλους τους τύπους των εκφράσεων, πού ύπηρετούν τη λειτουργική προσευχή. Έδώ ο άνθρωπος συνδέεται με τό Θεό και όλους τους άλλους, τους ζώντες και κοιμηθέντες. Εικονίζει μυστικά τον αγγελικό κόσμο («Οι τά Χερουβίμ μυστικῶς εικονίζοντες...») και συμφιλιώνεται με όλόκληρη τη φύση και τη δημιουργία. Η ένότητα στην ύμνολογία δίνει τη βαθιά συναί-

σθηση της παρουσίας όλων εκείνων, πού ἀπάγγειλλαν τίς ἴδιες εὐχές καί ἔψαλλαν τά ἴδια τροπάρια μέ τά δικά μας. Στήν εἰκονογραφία εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἐνότητα τῶν πατριαρχῶν, προφητῶν, Ἀποστόλων, μαρτύρων, ἱεραρχῶν, ἀγίων ἀνδρῶν καί γυναικῶν, πού περιστοιχίζουν τόν Παντοκράτορα Χριστό καί περιτριγυρίζουν στοργικά ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἔτσι γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ λειτουργική προσευχή, ὅπου ἐντάσσονται καί μετέχουν οἱ πιστοί, δέν εἶναι ἓνα τμήμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ καθολικότητα τῆς ζωῆς, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί ἀναφέρεται πάλι σ' Αὐτόν μέ τήν ἀδιάκοπη εὐχαριστία καί δοξολογία τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ἥθος τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου. Ἡ προσευχή ζωντανεύει τίς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου καί διαποτίζει μέ δημιουργικότητα ὅλες τίς ἐνέργειές του. Ἡ προσευχή εἶναι τό πιό δύσκολο πνευματικό ἔργο τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁμως γίνεται σωστά, τότε ἀποτελεῖ μίαν οὐσιαστική πράξη, πού ἐκφράζει μέ τόν καλύτερο τρόπο τό ἥθος του. Ὁ μοναχός, πού τόσο εὐκόλα παρεξηγεῖται ἀπό τόν πολύ κόσμο, ἔχει ὡς κύριο ἔργο του τήν προσευχή στό Θεό. Προσεύχεται γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους καί παρακαλεῖ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο ἰδίως στή ζωή τοῦ μοναχοῦ.

Οἱ πράξεις τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου ἔχουν σκοπό νά φανερώσουν τή δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ὅταν ὁ κόσμος ἐντοπίσει τέτοιες καλές πράξεις, τότε ὁδηγεῖται στή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. «Ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τά καλά ἔργα καί δοξάσωσι τόν πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ε' 16). Ἡ προσευχή λοιπόν προάγει ἀληθινά τό ἥθος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα τέτοιο ἥθος, ὅπου καί νά βρίσκεται φανερώνει τόν προσευχόμενο ἄνθρωπο. Ἡ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀνθρώπου στήν προσευχή πρέπει νά ἀρχίζει ἀπό τήν παιδική ἡλικία του. Εἶναι ἡ μόνη δυνατότητα νά τόν ὁδηγήσει στήν ἀληθινή ἀνθρωπιά καί τή σωστή ἠθικότητα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Νά μελετήσεις προσεκτικά τό κείμενο τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καί νά ὑπογραμμίσεις μέ λίγα λόγια τίς βασικές ἀλήθειες πού περιέχει.*
2. *«Ἡ δέ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτή ἱεροουργεῖ, καί τελεσιουργεῖ τήν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεόν ἀνάστασιν τε καί ἔνωσιν, σύνδεσμος οὖσα τῶν*

λογικῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων» ("Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς, P.G. 150, 1117).

3. «Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον» ("Ἅγιος Ἰωάννης Κλίμακος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς μπορεῖ ἡ προσευχή νά μορφώσει τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου; 2) Τί εἶναι ἡ προσωπική προσευχή; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς λειτουργικῆς προσευχῆς; 4) Γιατί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ μόνιμη ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως;

4. Ὁ ὄρκος, ἡ βλασφημία καὶ ἡ μαγεία.

75. **Ὁ ὄρκος καὶ τὰ εἶδη του.** Ὁρκος εἶναι ἡ ἀπό μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ γιὰ νά ἐπιβεβαιώσει μέ τῆς θείας αὐθεντίας Του τὴν ἀλήθεια στὰ λόγια του. Μὲ τὰ λόγια του ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀναφέρεται σέ γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἢ ἀκόμα καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐτσι ἔχουμε: α) τὸν ὄρκον τῆς ἀληθείας, πού συνδέεται μ' ἓνα γεγονός τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος καὶ β) τὸν ὄρκον τῆς ὑποσχέσεως, πού ἀναφέρεται σέ μιά μελλοντική συμπεριφορά.

Ψευδορκία εἶναι ἡ παράβαση τοῦ ὅρκου τῆς ἀληθείας καὶ ὁ ἄνθρωπος πού τὴν χρησιμοποιεῖ λέγεται ψεύδορκος. Ἐπιορκία εἶναι ἡ ἀθέτηση τοῦ ὅρκου τῆς ὑποσχέσεως καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἐπιορκός. Μορφὴ ἐπιορκίας εἶναι καὶ τὰ διάφορα «τάματα», πού ὁ ἄνθρωπος ὑποσχέθηκε στὸ Θεό, τὴν Παναγία καὶ τοὺς Ἁγίους, ἀλλὰ ποτέ δέν πραγματοποιήσε. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος κάνει μεγάλη ἁμαρτία, γιατί προσκαλεῖ τὸ Θεό μέ σκοπὸ νά συγκαλύψει τὰ ψέματα καὶ τίς ἀπάτες του.

Ὁ ἄνθρωπος πού ὀρκίζεται ἀναγνωρίζει ὅτι οἱ ἄλλοι δέν ἐμπιστεύονται στὰ λόγια του. Πρέπει ὅμως νά τοὺς πείσει μέ ἀντικειμενικά κριτήρια ὅτι λέγει τὴν ἀλήθεια. Σὰν τέτοιο κριτήριο βρίσκει τὸ Θεό. Προϋπόθεση λοιπὸν τοῦ ὅρκου εἶναι ἡ πίστη τοῦ ἀνθρώπου στὸ Θεό. Ἄν ὁ ἄνθρωπος πιστεύει στὸ Θεό, δέ χρειάζεται τὸν ὄρκον, γιατί ἡ πίστη τὸν βεβαιώνει γιὰ τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψέμα. Ἄν ὅμως δέν πιστεύει στὸ Θεό, τότε καὶ πάλι ὁ ὄρκος εἶναι ἄχρηστος, γιατί ἡ ἀπιστία δέν πειθεῖται στὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Τελικὰ ὁ ὄρκος εἶναι μεγάλη ἁμαρτία. Χρησιμοποιεῖ κανεὶς χωρὶς σοβαρὸ λόγο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πού Τόν καλεῖ πολλές φορές νά βεβαιώσει τὴν ἀλήθεια, ἐνῶ αὐτός λέει ψέματα.

Ὁ ὄρκος στήν Ἀγία Γραφή. Ὁ Δεκάλογος ἀπαγορεύει στούς Ἰσραηλίτες νά χρησιμοποιοῦν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ «ἐπί ματαιῷ». Στήν Ἀγία Γραφή τό ὄνομα φανερώνει τό ἴδιο τό πρόσωπο ἢ τό πράγμα. Ὅταν κανεῖς προφέρει τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σημαίνει ὅτι ἐπικαλεῖται τή θεία φύση Του. Ἀπό σεβασμό οἱ Ἰσραηλίτες δέν ὀνόμαζαν τό Θεό μέ τό ὀνομά Του, ἀλλά τόν ἀποκαλοῦσαν Ἐ λ ο χ ῖ μ , δηλαδή Παντοδύναμο.

Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀπαγορεύει ἀπόλυτα τήν ψευδορκία. «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατά τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῇ». Ὁ Θεός τιμωρεῖ τούς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού ὀρκίζονται ψεύτικα. Στήν Καινή Διαθήκη ἀποκλείεται ἡ οποιαδήποτε χρήση τοῦ ὄρκου. «Ἐγώ δέ λέγω ὑμῖν μή ὁμόσαι ὅλως... ἔστω δέ ὁ λόγος ὑμῶν ναί ναί, οὐ οὐ» τό δέ περισσόν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (Ματθ. ε' 33-37).

Ἐχομε ὅμως καί μερικές ἐξαιρέσεις, πού προέρχονται ἀπό τίς κοινωνικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει νομική διάταξη καί κληθεῖ ὁ χριστιανός νά ὀρκιστεῖ, ὀφείλει νά τό πράξει, ἀλλά μέ μεγάλο σεβασμό καί βαθιά συναίσθηση γιά τήν ἀγιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐπίσης ὁ χριστιανός ἀναλαμβάνει μιὰ δημόσια ὑπηρεσία, ὅταν ὑπηρετεῖ στό στρατό, ὅταν παίρνει τό πτυχίο μιᾶς Ἀνώτατης Σχολῆς, κ.ἄ. εἶναι ὑποχρεωμένος νά ὀρκίζεται, ἀλλά μέ εὐλάβεια καί προσωπική εὐθύνη γιά τίς ὑποχρεώσεις πού ἀναλαμβάνει. Ὁ χριστιανός καλεῖται νά ἀποφεύγει τήν προσφυγή στό δικαστήριο, ἔστω καί ἂν οἱ ἄλλοι τόν ἀδικοῦν. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἐξαιρέσεις, ὅπως π.χ. ὁ διασुरμός τοῦ ἀνθρώπου στήν κοινωνία, ὅποτε ἡ συκοφαντία ἢ τό ψέμα πρέπει νά ἀποκαλυφθοῦν μέ τή δικαστική διαδικασία.

Ἡ βλασφημία καί τά εἶδη της. Ἡ βλασφημία εἶναι μιὰ σοβαρή ἀσέβεια στό Θεό καί τούς ἀνθρώπους, πού ἐκφράζει ὁ βλάσφημος μέ λόγια, μέ πράξεις ἢ καί μέ χειρονομίες ἀκόμα. Ὁ ἄνθρωπος πού βλασφημεῖ δείχνει ἑλλειψή πίστεως στό Θεό. Ἄν δέν πιστεύει στό Θεό δέν μπορεῖ νά Τόν χρησιμοποιεῖ στά λόγια του. Ἐπίσης δείχνει καί ἑλλειψή ἀξιопρέπειας καί ἀνθρωπιάς, γιατί ὁ βλάσφημος ξεσπάει σ' ἓνα ὄνομα πού δέν παραδέχεται τήν ὑπαρξή Του. Τελικά ὁ βλάσφημος φανερώνει ἑλλειψή πνευματικῆς καί πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ βλάσφημος θίγει πρόσωπα πού δέ βρίσκονται μπροστά του καί ὑποτιμᾷ μέ λόγια ἢ καί μέ χειρονομίες ἱερά πρόσωπα, ὅπως τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα, τῆς ἀδελφῆς, κ.ἄ.

Τά εἶδη τῆς βλασφημίας εἶναι:

1. Ἀσέβεια στό Θεό. Ὁ βλάσφημος μέ τά λόγια του ἐκφράζει τήν ἀσέβειά του στό Θεό, τό Χριστό, τήν Παναγία καί τοὺς Ἁγίους. Ἐδῶ ὑπάγεται καί ἡ βλασφημία ἐναντίον κάθε ἀνθρώπου καί ὅταν μάλιστα ὁ ἀνθρωπος παραδίνεται στήν κυριαρχία τοῦ σατανᾶ. Πρόκειται δυστυχῶς γιά μιά συνηθισμένη βλασφημία σέ πολλούς ἀνθρώπους, πού ἀγνοοῦν τό φοβερό περιεχόμενό της.

2. Περιφρόνηση τῶν ἀνθρώπων. Μέ τά λόγια του ὁ βλάσφημος περιφρονεῖ ἢ ἐξουθενώνει διάφορα πρόσωπα καί ἔτσι ἀρνεῖται τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι ἡ ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

3. Ἀρνηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἡ φοβερή ἐκείνη βλασφημία, πού κατὰ τή διαβεβαίωση τοῦ Κυρίου δέν πρόκειται νά συγχωρεθεῖ. Ὅταν ὁ ἀνθρωπος «βλασφημεῖ» τό Ἅγιο Πνεῦμα, ἀρνεῖται τήν παρουσία καί ἀπορρίπτει τή βοήθειά Του. Πρόκειται γιά τόν ἀμετανόητο ἀνθρωπο, πού τελικά μένει ἀσυγχώρητος ὄχι γιατί τό θέλει ὁ Θεός, ἀλλά ἐπειδὴ τό ἐπιζητεῖ ὁ ἴδιος.

24 **Ἡ μαγεία καί τά εἶδη της.** Ἡ μαγεία εἶναι ἓνα φαινόμενο, πού ἐκμεταλλεύεται μέ ἀρνητικό τρόπο τίς μεταφυσικές ἀνάγκες καί ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μιά ἀνθρώπινη ἐπινόηση καί ἐκφράζει τήν τυφλή καί ἀπρόσωπη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς δαιμονικές δυνάμεις. Ἡ τεχνική τῆς μαγείας χαρακτηρίζεται γιά τόν τελετουργικό χαρακτήρα της. Στή μαγεία παραδίνεται ὁ ἀνθρωπος πού δέ θέλει νά πιστεύσει στόν ἀληθινό Θεό καί προσεγγίζει τίς ἀπόκρυφες δυνάμεις τοῦ κόσμου, πού ἐνεργοῦν πέρα ἀπό τίς αἰσθήσεις.

Σέ μιά τέτοια δαιμονική διαδικασία ὑπάγονται: ἡ μαύρη μαγεία, πού ἐπιδιώκει κάτι τό βλαβερό καί καταστρεπτικό γιά τόν ἀνθρωπο, ἡ λευκή μαγεία, πού ἐπιδιώκει τήν ικανοποίηση ὀρισμένων ἀποκρύφων φυσικῶν καί ὑπερφυσικῶν γνώσεων. Ἄλλα εἶδη μαγείας εἶναι: οἱ διάφορες μορφές τοῦ ὑπνωτισμοῦ, ὁ πνευματισμός (Medium), ἡ ἀστρολογία, ἡ ὄνειρομαντία, ἡ χειρομαντία, ἡ χαρτομαντία (ρίξιμο χαρτιῶν), ἡ νεκρομαντία, κ.ἄ. Τό φαινόμενο τῆς μαγείας καταδυναστεύει δυστυχῶς σήμερα πολλούς ἀνθρώπους τόσο στήν Ἀμερική, ὅσο καί στήν Εὐρώπη. Στή διάδοση τῆς μαγείας βοήθησαν ἀνάμεσα σ' ἄλλα καί οἱ ἐξῆς λόγοι:

1. Ἡ Τεχνολογία καί ἡ ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς διέσπασαν τόν ἄνθρωπο καί τοῦ προκάλεσαν πνευματική ἀσφυξία. Ἡ φιλοσοφία τῆς Δύσεως καί ἡ ἱλιγγιώδης ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης βοήθησαν τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει συνείδηση τῶν δυνάμεων τοῦ ἔναντι τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Συνάμα ὅμως κλόνισαν τήν πίστη τοῦ στίς μεταφυσικές δυνάμεις καί ἰδιαίτερα ἀρνήθηκαν τήν ὕπαρξη τοῦ σατανᾶ ὡς προσώπου. Μιλοῦσαν γενικά καί ἀόριστα γιά τήν ὕπαρξη τοῦ κακοῦ, ἐνῶ διακήρυτταν τήν ἀνυπαρξία τοῦ σατανᾶ. Τελικά δημιουργήθηκε ὁ τύπος τοῦ σύγχρονου τεχνοκρατούμενου ἀνθρώπου, πού γιά νά στηρίξει τόν ἑαυτό τοῦ ἀρνήθηκε καί τό Θεό ἀκόμα. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε εὐκόλα καί σέ ἀνησυχητική ἔκταση στίς δαιμονικές δυνάμεις τῆς μαγείας.

2. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νά ἀντισταθεῖ μέ λογικά ἐπιχειρήματα στίς ποικίλες μεταφυσικές δυνάμεις καί τά πνευματιστικά φαινόμενα τόν ἔσπρωξαν στό νά ἀσχοληθεῖ μέ τό περιεχόμενο τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν θρησκειῶν καί ἰδιαίτερα τῆς ἰνδικῆς φιλοσοφίας (Μαχαρίσι, Γιόγκι, κ.ἄ.). Μέ τίς τελετουργίες τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν ἄνοιξε ὁ δρόμος γιά τή διάδοση καί ἐπικράτηση τῆς μαγείας. Ἀπό πολύ παλιά οἱ θρησκεῖες τῶν Περσῶν καί τῶν Αἰγυπτίων καλλιέργησαν τίς μαγικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου καί ὀργάνωσαν τό τυπικό τῆς τελετουργικῆς μαγείας, πού ἐπικαλεῖται τά κακά πνεύματα τοῦ ἀόρατου κόσμου γιά νά προκαλέσει κακό σέ συγκεκριμένο ἄνθρωπο ἢ καί σέ πολλούς μαζί.

3. Ἡ δυνατότητα γιά τήν ὑπερπήδηση καί τόν παραμερισμό τῆς μαγείας βρίσκεται στόν ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο τῆς πίστεως, ὅπως τόν φανέρωσε στόν κόσμο ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Γιά νά ἱκανοποιήσει ὁ ἄνθρωπος καί τίς πιό βαθιές ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς του πρέπει νά ἐπικοινωνήσει προσωπικά μέ τό Θεό. Ὁ πιστός πού ἐπικοινωνεῖ καί συνδέεται μέ τό Χριστό ἐλευθερώνεται ἀπό τίς δαιμονικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Ὁ ἀληθινός χριστιανός γίνεται πραγματικά ἐλεύθερος, ὅταν ἀγαπᾷ τό Θεό καί αἰσθάνεται μέσα του τήν προσωπική φροντίδα καί στοργή Του γι' αὐτόν. Ἡ δύναμη τοῦ πιστοῦ βρίσκεται στή δυνατότητα, πού ὁ Θεός τοῦ δίνει νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τή θεία ζωή καί ὄχι νά ὑποταχθεῖ στίς τυφλές καί μυστηριώδεις δυνάμεις τῆς μαγείας, πού ἐτοιμάζονται τήν ἐξουθένωση καί τήν τελική καταστροφή του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ο ὄρκος είναι ἁμαρτία γιὰ τόν ἀληθινὸ χριστιανό; 2) Τί εἶναι ἡ βλασφημία; 3) Γιατί ἀπορρίπτονται οἱ διάφορες μορφές τῆς μαγείας; 4) Πῶς μπορεῖ νά λευθερωθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς μαγείας;

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. Ἡ οὐμανιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μέ τή λέξη «ἀνθρωπισμός» μεταφράζεται ὁ λατινικός ὅρος *Humanismus*. Τόν ἐπινόησε ὁ Βαυαρὸς φιλόσοφος καί παιδαγωγός Ἑμμάνουελ Νίτχαμερ (1776-1848). Ἡ λέξη *Humanismus* δέ βρίσκεται οὔτε στή λατινική οὔτε στή μεσαιωνική παράδοση. Στήν ἀρχαία ἐλληνική παράδοση ἡ λέξη «ἀνθρωπισμός» ἀναφέρεται μιά καί μόνη φορά. Τή συναντᾶμε σ' ἓνα ἀπόφθεγμα τοῦ φιλοσόφου Ἀρίστιππου (4ος αἰ. π.Χ.) πού ὅμως τό διέσωσε ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (2ος αἰ. μ.Χ.). Μέ βάση αὐτό τό κείμενο (βλ. στό χῶρο τῶν κειμένων) ὁ ἀνθρωπισμός ἐδῶ μᾶς φανερώνει τήν παιδεία πού κάνει τόν ἀνθρώπο ὁλοκληρωμένο. Ἀρχικά λοιπόν ὁ ἀνθρωπισμός δῆλωνε τήν παιδεία καί τή μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά στηρίζονται στά κλασσικά γράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀργότερα ὅμως φανέρωνε τήν ἱστορική ἐκείνη ἐποχή πού συμπίπτει χρονολογικά μέ τήν Ἀναγέννηση (*Renaissance*).

Οἱ ἐλληνικές πηγές τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Οἱ πρῶτες ἀνθρωπιστικές ἀντιλήψεις ἐκφράζονται στόν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους (Θουκυδίδης), στά ἔργα τοῦ Πλάτωνος καί στίς κωμωδίες τοῦ Μενάνδρου. Στόν Ἐπιτάφιο προσφέρεται ἡ ἰδέα γιά τήν ἀρμονική ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, πού μπορεῖ μέ τήν παιδεία νά μορφωθεῖ σέ μιάν ὁλοκληρωμένη προσωπικότητα. Ὁ Πλάτων μᾶς λέγει ὅτι ἀποστολή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βγεῖ ἀπό τό σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καί νά στρέψει τήν ψυχή του στήν ἰδέα

του αγαθοῦ. Κατά τόν 4ον π.Χ. αἰ. ὁ Μένανδρος υπογράμμισε τήν ἀξία τῆς μορφώσεως, ὅταν ἔλεγε χαρακτηριστικά: «'Ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ᾖ».

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἐλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας εἶναι ὅτι τό περιεχόμενό της τροφοδοτεῖται ὄχι μόνον ἀπό τίς πνευματικές ἐπιστήμες καί τή λογοτεχνία, ἀλλά καί ἀπό τίς ἐπιστημονικές καί τεχνολογικές γνώσεις. Δευτερεύουσα πηγή τῶν ἀνθρωπιστικῶν κινήματων εἶναι ὁ ρωμαϊκός ἀνθρωπισμός τοῦ α' π.Χ. αἰ. πού τόν ἐκπροσωπεῖ ὁ Κικέρων (106-43 π.Χ.). Καί ἐδῶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μέ τά πνευματικά ἀγαθά τοῦ κλασσικοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μέ τήν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἐλληνική παιδεία ἐμφανίζεται μέ ἐντελῶς καινούργια μορφή. Εἶναι ἡ χριστιανική μόρφωση καί παιδεία, ὅπως μᾶς τήν ἔδωσαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης. Ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος μετέδωσε στή Δύση τήν ἰδέα τῆς χριστιανικῆς παιδεύσεως (354-430 μ.Χ.).

Οἱ ἱστορικές φάσεις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

1. Ἡ πρώτη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἄρχισε μέ τόν Ἰταλό ποιητή Πετράρχη (1304-1377) καί τέλειωσε μέ τόν Ὁλλανδό φιλόλογο Ἔρασμο (1464-1536). Τό ἀνθρωπιστικό αὐτό κίνημα συνδέεται μέ τόν τερματισμό τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς. Μορφωτικό ἰδεῶδες δέν εἶναι πιά ὁ ἅγιος, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ἐγκόσμια προσανατολισμένος. Τό ἰδεῶδες αὐτό ἀναπτύχθηκε στήν Ἰταλία καί εἶχε ὡς βασικό γνώρισμα τήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα του τίς ἱκανότητες νά ἀναπτύσσεται μόνος καί χωρίς νά χρειάζεται τή βοήθεια τῶν ἄλλων. Ὁ Ἔρασμος ἔδωσε στόν ἀνθρωπισμό χριστιανική καί ἠθική κατεύθυνση. Γι' αὐτόν τό μοναδικό υπόδειγμα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

2. Ἡ δεύτερη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχίζει τά μέσα τοῦ 18ου αἰ. μ.Χ. καί ἀναπτύσσεται μέ τή βοήθεια τῶν φιλολογικῶν καί ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς φάσεως ὑπῆρξε ὁ Βίλελμ Χοῦμπολτ (Humboldt; 1767-1835). Ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα πρέπει νά καλλιεργηθεῖ μέ βάση τήν ἀτομικότητα, τήν καθολικότητα καί τήν ὁλότητα τῆς υπάρξεως. Οἱ ἀτομικές, δηλαδή, κλίσεις καί ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου θά ἀναπτυχθοῦν μέσα στό σύνολο τῶν πολιτιστικῶν κλάδων. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος θά ἀντιμετωπίσει τίς πολλαπλές ἀνάγκες καί ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς του.

3. Ἡ τρίτη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχίζει μέ τό τέλος τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Οἱ μεγάλες περιπέτειες πού δοκίμασε ἡ ἀνθρωπότητα μέ τά δεινά τῶν δύο παγκόσμιων πολέμων ἔφεραν καί πάλι στό προσκήνιο τό αἰώνιο πρόβλημα τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γερμανός φιλόλογος Βέρνερ Γαϊγκερ (Werner Jaeger: 1888-1961) θεωρεῖται ὁ ἀρχηγέτης τοῦ λεγόμενου «τρίτου ἀνθρωπισμοῦ». Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρέπει νά μορφώνεται μέ ὅλα ἐκεῖνα τά ὑπερχρονικά στοιχεῖα (= κλασσικές ἀξίες) πού ὑπάρχουν στά ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαιότη-
τας. Ἀντιτίθεται στήν ὑλιστική καί μηχανοκρατική κοσμοθεωρία καί ἀπορρίπτει τά ὀλοκληρωτικά συστήματα. Ἐνδιαφέρεται γιά τίς χριστιανικές πηγές τῶν πρώτων αἰώνων, ἐπειδή παραδέχεται ὅτι ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά θεμελιώνεται στίς χριστιανικές ἀλήθειες.

Κριτική θεώρηση τῶν ἀνθρωπιστικῶν κινήματων. Τά διάφορα ἀνθρωπιστικά κινήματα προσπάθησαν νά προβάλουν τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καί νά διασώσουν τήν ὑπαρξή του. Ὁ ἀπόλυτος νοούμενος ἀνθρωπισμός προβάλλει τήν αὐτόνομια τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή ὑπογραμμίζει τήν ἰκανότητα πού ἔχει ὁ ἀνθρώπος νά ρυθμίζει μόνος του τόν ἑαυτό του. Ἕνας τέτοιος ἀνθρωπισμός βρίσκεται σέ φανερά καί ἀπόλυτη διάσταση μέ τό Χριστιανισμό. Ἐδῶ ἀνοίγεται ὁ δρόμος ὥστε ὁ ἀνθρώπος νά φτάνει στήν εἰδωλοποίηση καί τήν ἀποθέωσή του (Βλ. Φρ. Νίτσε καί τό κήρυγμα τοῦ ὑπερανθρώπου).

Τήν ἴδια κατεύθυνση ἀκολούθησε καί ὁ λεγόμενος ἀνθρωπισμός τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων (Κ. Μάρξ). Γιά νά ἐπικρατήσῃ ὁ πραγματικός ἀνθρωπισμός, λέγει ὁ Μάρξ, πρέπει νά ἐπιβληθεῖ ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Ἔτσι ὅμως καταπνίγεται ἡ ἐλευθερία καί αὐτοτέλεια τῆς προσωπικότητας καί ἐπικρατεῖ ἡ ἀπανθρωπία. Σέ ἐλάχιστες περιπτώσεις ὁ ἀνθρωπισμός ζήτησε τή συμπάρσταση τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός μᾶς λέγει: «Χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ἰω. ιε' 5). Ὁ ἀνθρώπος γίνεται σωστός καί πραγματικός ὅταν εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό. Αὕτη τήν ἀδιάσπαστη καί ἀσύγχυτη ἔνωση μᾶς παρουσιάζει ὁ Κύριος στόν ἑαυτό Του. Γίνεται ἀληθινός καί ὑποδειγματικός ἀνθρώπος, γιατί ἐνώνει τή θεία μέ τήν ἀνθρώπινη φύση (Θεάνθρωπος).

Ὁ ἀνθρωπισμός δέν ἀποδέχεται τό οὐσιαστικό περιεχόμενο τῆς ἁμαρτίας, πού μέ τήν τέλεσή της ἀπομακρύνει τόν ἀνθρώπο ἀπό τό Θεό. Ὁ ἀνθρώπος ὅμως δέν μπορεῖ νά εἶναι καί νά ὑπάρχει μακριά ἀπό τό Θεό. Ὁ ἀνθρωπισμός δέχεται τήν ἁμαρτία σάν ἑλλειψη καί ἀδυναμία

του ανθρώπου. Γι' αυτό καί προσπαθεῖ νά τήν ἐπανορθώσει μέ τήν καλwsύνη, τήν ἠθική τελείωση καί τά διάφορα «καλά ἔργα» τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό βρίσκεται σέ τοῦτα τά λόγια τοῦ Κυρίου: «Ὅποιος δέν εἶναι μαζί μου εἶναι ἐναντίον μου καί ὅποιος δέ μαζεύει μαζί μου σκορπίζει» (Ματθ 1β' 30).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Μπορεῖς νά μελετήσεις βοηθητικά: Λουκ. ιη' 9-14, Ρωμ. θ' 11-21, ζ' 22-25.
2. «Ἄμεινον, ἔφη, ἐπαίτην ἧ ἀπαίδευτον εἶναι· οἱ μὲν γάρ χορημάτων, οἱ δ' ἀνθρωπισμοῦ δεόνται» (Διογένης Λαέρτιος, βιβλ. 2, 70).
3. «Ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἄν ἄνθρωπος ᾗ» (Μένανδρος).
4. «Λύχρον μεθ' ἡμέραν ἄφρας περὶ ἡμῶν» (Διογένης) λέγων: ἄνθρωπον ζητῶ» (Διογ. Λαέρτιος, 9, 41).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σήμαινε ἀρχικά ἡ λέξη ἀνθρωπισμός; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 κειμένου σου; 3) Ποιό εἶναι τό βασικό γνώρισμα τῆς πρώτης φάσεως τοῦ ἀνθρωπισμοῦ; 4) Τί ὑποστηρίζει ὁ λεγόμενος τρίτος ἀνθρωπισμός; 5) Ποιά κοινά σημεῖα βρίσκεις ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό;

2. Ὁ αὐτόνομος ἄνθρωπος τοῦ Ἐμμ. Κάντ.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Ἐμάνουελ Κάντ (1724-1804)¹. Ὁ Κάντ θεωρεῖ τόν ἄνθρωπο ὡς ἀπόλυτα αὐτόνομο. Ὅλα ἐκπηγάζουν ἀπό τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στήν ἐλευθερία του. Ὁ ἄνθρωπος μόνος του καί μέ τήν ἀποκλειστική βοήθεια τῶν δυνάμεών του μπορεῖ νά καθορίζει καί νά κατευθύνει τόν ἑαυτό του.

Ἡ θεώρηση αὐτή τοῦ Κάντ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιλήψεως πού ἔχει γιά τή γνώση τοῦ ἀνθρώπου. Γιά τόν Κάντ ἡ γνώση εἶναι μόνον ἐμπειρική. Μέ τήν ἐμπειρική γνώση ὁ ἄνθρωπος συλλαμβάνει τά διάφορα φαινόμενα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Δηλαδή ἀνακαλύπτει τήν

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 47-51, 90-92, 103-104

έξωτερική ὄψη τῶν πραγμάτων, χωρίς ὅμως καί νά καθορίζει τή βαθύτερη οὐσία τους. Πίσω ἀπό τά φαινόμενα κρύβονται τά νοούμενα, πού εἶναι ἡ πραγματικότητα τοῦ υπεραισθητοῦ καί υπερφυσικοῦ κόσμου. Πέρα ἀπό τόν αἰσθητό κόσμο ἀρχίζει ἡ θεωρία τοῦ συλλογισμοῦ. Ὁ Κάντ στό ἔργο του «Κριτική τοῦ καθαροῦ λόγου» κλόνισε τήν ἀποδεικτική δύναμη, πού εἶχαν ὡς τήν ἐποχή του τὰ λογικά συμπεράσματα καί οἱ συλλογισμοί τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ λογικότητα δέν μπορεῖ νά φανερώσει αὐτό πού κρύβεται πίσω ἀπό τά φαινόμενα. Καί ὁ Θεός γιά τόν Κάντ εἶναι μιά υπερφυσική πραγματικότητα. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀποδείξει τό Θεό μέ τόν καθαρό λόγο καί τούς διάφορους συλλογισμούς του. Ὁ Κάντ δέχεται τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, γιατί τόν συνδέει μέ τήν ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀξία τοῦ Θεοῦ γιά τόν Κάντ δέ βρίσκεται τόσο στή θεία Ὑπαρξή Του, ὅσο στή δύναμη πού ἔχει νά κάνει τούς ἀνθρώπους καλοῦς καί ἠθικούς.

Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ. Ὁ Κάντ στό ἔργο του «Κριτική τοῦ πρακτικοῦ λόγου» μιλεῖ γιά τίς ἠθικές πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νά ἐκτελούνται μακριά ἀπό αἰσθησιακά καί συναισθηματικά κίνητρα. Οἱ πράξεις πού γίνονται ἀπό συμφέρον καί σκοπιμότητα δέν ἔχουν καμιάν ἠθική ἀξία γιά τόν Κάντ. Ὑπάρχει ἓνας γενικός κανόνας, πού μπορεῖ νά ἀξιολογεῖ κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ περίφημη «κατηγορική προσταγή», πού λέγει: «*Νά ἐνεργεῖς κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ ἀρχές τῆς πράξεώς σου νά μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν καί νά ἰσχύουν γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους ὡς μιά καθολική νομοθεσία.*»

Ἡ προσταγή λέγεται *κατηγορική*, γιατί εἶναι ἀντίθετη μέ τήν ὑποθετική, πού θά ἔλεγε: «*Νά κάνεις τό καλό, ἂν νομίζεις πώς σέ ὠφελεῖ ἢ ὅ,τι ἀνταποκρίνεται στίς ἐπιθυμίες σου ἢ σέ βοηθεῖ νά πραγματοποιήσεις ὀρισμένους σκοπούς τῆς ζωῆς σου.*». Ἕνας τέτοιος κανόνας ἀπορρίπτεται ἀπό τόν Κάντ, γιατί στηρίζεται σέ ἰδιοτελεῖ ἐλατήρια ἢ ἀποβλέπει σέ συγκεκριμένα ἀποτελέσματα.

Ἡ ἀληθινή ἠθικότητα προέρχεται μόνον ἀπό τό καθῆκον, πού τό παράγει ἡ αὐτόνομη λογική φύση τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ φύση πού δέν δέχεται καμιάν ἐπίδραση ἀπό τίς αἰσθήσεις καί τά διάφορα φαινόμενα τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου. Τό καλό καί τό ἠθικό γίνεται, γιατί τό ἀπαιτεῖ τό καθῆκον. Καθῆκον δέν εἶναι νά θεωρεῖς μιά πράξη ἀναγκαῖα ἀπό σεβασμό πρὸς τό Νόμο. Ἡ ἠθική ἀξία μιᾶς πράξεως δέ βρίσκεται στήν πρό-

θεση ή τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ στή βουλευτική ἀρχή, ὅπου ὑπακούει ἡ βούληση, ὅταν ἀποφασίζει τήν πράξη ἀνεξάρτητα ἀπό τοῦ ἂν τό ἀντικείμενο τῆς πράξεως εἶναι ἐπιθυμητό ἢ ὄχι. Ὁ Κάντ ἀπορρίπτει κάθε ἐλατήριο (κίνητρο) στήν τέλεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Τό περίεργο εἶναι ὅτι μαζί μέ τὰ ἀτομικά καί ἐγωιστικά κίνητρα ἀπορρίπτει καί τό ἀνιδιοτελές κίνητρο τῆς ἀγάπης.

Ὁ Κάντ τοποθετεῖ στό χώρο τῆς ἠθικῆς καί τῆ θρησκείας. Ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νά ἀποκτήσει τό ὕψιστο ἀγαθό πού εἶναι ὁ Θεός. Ὄταν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ὁ ἄνθρωπος νιώθει μέσα του τήν ἀληθινή εὐτυχία καί κερδίζει τήν ἀπόλυτη μακαριότητα. Ἡ μακαριότητα δέν ἀποτελεῖ κίνητρο, γιατί δέ σχετίζεται μέ τή ζωή τοῦ αἰσθητοῦ αὐτοῦ κόσμου, ἀλλά μέ τήν αἰωνιότητα.

Ἡ χριστιανική θεώρηση γιά τόν Κάντ. Γιά νά κρίνουμε τόν Κάντ χρειάζομαστε μεγάλη δύναμη, διάκριση καί προσοχή. Ὁ Κάντ ἀνήκει στούς μεγάλους ἐκπροσώπους τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἠθικῆς. Μέ τή διδασκαλία του θέλει νά ἐλευθερώσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν τυραννία τῶν αἰσθησεων καί τήν κυριαρχία τοῦ λογικοῦ. Ὁ εὐδαιμονισμός καί ἡ χρησιμοθηρία πολύ κλονίστηκαν ἀπό τήν πνευματική ἐπίθεση τοῦ Κάντ.

Στά ἐξῆς ὁμως σημεῖα ἡ χριστιανική θεώρηση ἔχει βασικές ἀντιρρήσεις γιά τήν ἠθική φιλοσοφία τοῦ Κάντ.

1. Ἡ θεωρία τῆς αὐτονομίας. Βρίσκεται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τήν ἀληθινή φύση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐξέταση τοῦ ἀνθρώπου «καθ' ἑαυτόν», δηλαδή ὡς ὕπαρξη ἀνεξάρτητη ἀπό τόν ἐμπειρικό κόσμο καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, σήμερα δέ γίνεται ἀποδεκτή ἀπό κανένα. Ἡ σύγχρονη ἀνθρωπολογία, ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους, ἡ ψυχοθεραπευτική, ὁ ὑπαρξισμός, ἐξετάζουν τόν ἄνθρωπο πάντα στήν ἀναφορά του (= Relatio) μέ τοὺς ἄλλους καί τόν κόσμο πού τόν περιβάλλει. Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση βλέπει τή σωστή ὕπαρξη ἐν σχέσει μέ τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρίς αὐτό νά σημαίνει παραθεώρηση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τήν ἀξία του στό Χριστό, γιατί τοῦ προσφέρεται ἡ δυνατότητα νά ἀνυψωθεῖ καί αὐτός στήν περιοχή τοῦ Θεανθρώπου.

2. Τὰ κίνητρα καί ἡ ἠθική πράξη. Πολύ σωστά ὁ Κάντ ξεχωρίσε τὰ ἀτομικά καί ἐγωιστικά κίνητρα ἀπό τήν ἠθική. Δυστυχῶς ὁμως ἀπόρριψε

μαζί και τό κίνητρο τῆς ἀγάπης, γιατί τή συνδέει μέ τό συμφέρον και τόν ὠφελισμὸ. Δέν εἶδε τὴν ἀγάπη, ὅπως τὴ φανέρωσε ὁ Χριστός, πού δέ ζήτησε τίποτε γιὰ τόν ἑαυτὸ Του, ἀλλὰ ὅλα τὰ πρόσφερε ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸ ἄνθρωπο. «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε´ 13). Καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγει ὅτι «ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς» (Α´ Κορ. ιγ´ 5), ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τῆ φύση ἐπικοινωνεῖ μέ τόν πλησίον, χωρὶς κανένα ὑπολογισμό (Βλ. παραβολὴ καλοῦ Σαμαρείτη: Λουκ. ι´ 29-37). Κάτι τέτοιο ἔχει διαπιστώσει καὶ ἡ Ἀξιολογία, πού ἀντιτίθεται στό φορμαλισμὸ τοῦ Κάντ (Forma = ἐξωτερικὴ μορφή, τύπος). Ἡ ἠθικὴ τῶν ἀξιών μᾶς δείχνει πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι στενά συνδεδεμένος μέ τίς διαφορὲς ἀξίες, πού τό περιεχόμενό τους τόν ἐλκύει στὴν ἐφαρμογὴ τους.

3. Ἡ κατηγορικὴ προσταγὴ καὶ τό καθῆκον. Γιά νά στηρίξει ὁ Κάντ τὴν κατηγορικὴ προσταγὴ χρειάστηκε νά διατυπώσει στό ψηλότερο σημεῖο τῆς τὴν ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα. «Πράττε ἔτσι ὥστε τὴν ἀνθρωπότητα, τόσο στό πρόσωπό σου ὅσο καὶ στό πρόσωπο τοῦ κάθε ἀνθρώπου, νά τὴ μεταχειρίζεσαι, πάντα σάν αὐτοσκοπὸ καὶ ποτέ σάν μέσο». Εἶναι πραγματικά ἓνα ἐξοχο παράγγελμα ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἀγωνίστηκε ὁ Κάντ νά πείσει τόν ἄνθρωπο ὅτι ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν χαρισμάτων του, δέ γίνεται ἀπὸ ἰδιοτέλεια ἢ ἀτομικὴ ὠφέλεια, ἀλλὰ γιὰ νά φτάσει ἡ ἀνθρωπότητα σὲ μεγαλύτερη ἠθικὴ τελειότητα. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται καὶ ἡ ὑπεραυστηρότητα τοῦ Κάντ ὡς πρὸς τὴν πλήρη ἐφαρμογὴ τῆς κατηγορικῆς προσταγῆς. Αὐτὴ ἡ ἀπολυτότητα τοῦ καθήκοντος τόν ὁδήγησε στό νά θυσιάζει τόν παρεκτρεπόμενο ἠθικά ἄνθρωπο γιὰ νά περισώσει τόν τύπο τῆς ἠθικῆς καὶ κατηγορικῆς προσταγῆς.

4. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ τῆς. Ὁ Κάντ, ὅπως εἶδαμε, παραδέχεται τὸ Θεὸ μόνο κάτω ἀπὸ τό πρίσμα τῆς πρακτικῆς ἠθικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁμως ὁ Θεὸς κατεβαίνει ἀπὸ τό χῶρο τῆς ἀπρόσιτης Ὑπάρξεώς Του καὶ γίνεται ἓνα «ἀντικείμενο» ὠφελισμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κάντ δέν ὁμιλεῖ γιὰ ὑπερφυσικὴ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐρευνᾷ τὴν ἠθικὴ ἐμπειρία. Εἶναι ἡ μόνη πού μπορεῖ νά μᾶς βεβαιώσει γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ. (Ὁ Κάντ εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἠθικῆς ἀποδείξεως γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ).

Ὁ Κάντ ἐπίσης βλέπει τὴν ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου ὡς συναλλαγὴ καὶ ἀντιμισθία. Διαπίστωσε ὅτι ἀρκετοὶ χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς του ἐφάρμο-

ζαν τό Εὐαγγέλιο ἀπό ὑπολογισμό στίς διάφορες ἀμοιβές. Ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἀπαράδεκτη αὐτή διαγωγή τῶν χριστιανῶν, εἶναι μεγάλο λάθος νά χαρακτηρίζεται ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου ὡς συναλλαγή. Ὁ ἄνθρωπος πού συνδέεται μέ τό Χριστό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐμπιστοσύνης δέν περιμένει ἀντιμισθία. Ἔχει μέσα του τόν ἴδιο τό Θεό, πού τόν γεμίζει μέ χαρά, εἰρήνη, ἱκανοποίηση καί ἀπέραντη εὐτυχία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ἡ μόνη ἀληθινή θρησκεία δέν περιέχει νόμους, πού μπορούμε μέ τόν καθαρό λόγο νά ἀνακαλύψουμε... Ἔχουμε μονάχα ἠθικά καί πολιτειακά καθήκοντα ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί δέν ἀποδεχόμαστε ὅποιαδήποτε ὑπηρεσία, στήν ἀνακτορική αὐλή τοῦ Θεοῦ. Καθετί ἔξω ἀπό τό χῶρο τῆς ὑπαρξιακῆς πορείας του, πού προσπαθεῖ νά ἐφαρμόσει ὁ ἄνθρωπος γιά νά εὐαρεστήσει μπροστά στό Θεό, εἶναι πραγματική θρησκευτική μοῦρα καί σφαλερῇ ὑπηρεσία στό Θεό» (Κάντ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς κρίνεται ἡ θεωρία τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς κρίνεται ἡ ἀντίληψη τοῦ Κάντ γιά τό Θεό; 3) Εἶναι δυνατόν νά ἐφαρμοσθεῖ ἡ κατηγορική προσταγή; 4) Γιατί ἡ ἀγάπη τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἀποτελεῖ κίνητρο ὠφελιμιστικό;

3. Ὁ ὑπεράνθρωπος τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Νίτσε (1844-1900). Ὁ Νίτσε διατύπωσε τή θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ. Λέγει ὅτι κάθε εἶδος, ἄνθρωπος ἢ ζῶο, γιά νά διατηρηθεῖ στή ζωὴ πρέπει νά ἐπιβληθεῖ καί νά ἐπικρατήσῃ πάνω σ' ὅλα τά ἄλλα. Γιά νά ἐπιβληθεῖ ὅμως πρέπει νά ἔχει μεγάλη δύναμη. Τότε συντρίβει τούς ἄλλους καί τούς ὑποτάσσει στίς διάφορες ἀτομικές ἐπιθυμίες του.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν γιά τό Νίτσε πρέπει νά ἀποκτήσῃ δύναμη στή ζωὴ του. Ἡ δίψα γιά ἀπόκτηση δυνάμεως ἀποτελεῖ ἓνα βασικό στοιχεῖο στήν ἀνθρωπολογία τοῦ Νίτσε. Γιά νά ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος δύναμη πρέπει νά ἀσκεῖ τόν ἑαυτό του στήν πειθαρχία καί τούς ποικίλους περιορισμούς. Γι' αὐτό ὁ Νίτσε εἶναι ἀντί-

θετος στην εὐτυχία, τὴν ἄνεση, καὶ τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, πού προσπαθεῖ συνήθως ὁ ἄνθρωπος νά ἀποκτήσει μέ τὴ βοήθεια τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν αἰσθήσεων του.

Ἡ θεωρία τοῦ ὑπεράνθρωπου. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τίς ἀρχές τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμου φτάνει σ' ἓνα σημεῖο, ὅπου ὑπερβαίνει τὴ φύση του. *Εἶναι τὸ σημεῖο τοῦ ὑπεράνθρωπου.* Ὁ ὑπεράνθρωπος εἶναι ἡ πετυχημένη εἰκόνα τοῦ ἰσχυροῦ καὶ δυναμικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ χωρὶς διακρίση ὅλα τὰ μέσα (καλὰ ἢ ἄσχημα) ἀρκεῖ νά τὸν βοηθοῦν στὴν πραγματοποίηση τοῦ ὑπεράνθρωπου. Ὁ Νίτσε δέν παραδέχεται στὸν ὑπεράνθρωπο καμιάν ἐνοχή (ἀμαρτία-κακό) καὶ δέν ἀναγνωρίζει τίς διάφορες ἀρετές πού ἔχουν ἐπικρατήσῃ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ὁ κόσμος γιὰ τὸ Νίτσε εἶναι τοποθετημένος σέ μιάν ἀδιάκοπη κίνηση καὶ ἀλλαγὴ. Ἡ ζωὴ βρίσκεται σέ μιάν αἰώνια ἀνακύκληση. Πολλὰ πράγματα πού τώρα καταστρέφονται, ὕστερα ξανάρχονται στὴ ζωὴ καὶ στὴν ὑπαρξη. Αὐτὸ πού τώρα προκαλεῖ τὸ φόβο καὶ τὸν τρόμο, ὕστερα φέρνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐτυχία. Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς καὶ ἐπανόδου τῶν πραγμάτων. Οἱ ρίζες αὐτῆς τῆς θεωρίας βρίσκονται στὴν ἐλληνικὴ μυθολογία. Τὰ «Ἀνθεστήρια» ἦταν γιορτὴ ἀφιερωμένη στό θεό Διόνυσο καὶ τοὺς νεκρούς. Ὁ Διόνυσος συμβόλιζε τὴ γονιμότητα τῆς φύσεως πού πεθαίνει τὸ χειμῶνα, ἀνασταίνεται τὴν ἀνοιξὴ καὶ καρποφορεῖ τὸ καλοκαίρι. Γι' αὐτὸ ὁ Νίτσε δέν παραδέχεται ἀναλλοίωτες ἀλήθειες καὶ σταθεροὺς ἠθικοὺς νόμους, πού νά ἰσχύουν στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Νίτσε. Γιὰ τὸ Νίτσε ἠθικός εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος πού διαθέτει στὴ ζωὴ του ἀπέραντη δύναμη καὶ ἐπιβολὴ στοὺς ἄλλους. Τό καλὸ βρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου φανερώνεται ἡ δύναμη καὶ ἰσχύς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα τὸ κακό προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταλήγει σ' αὐτὴ. Γιὰ τὸν ὑπεράνθρωπο συνεπῶς δέν ὑπάρχει καλὸ καὶ κακό. Ἡ ζωὴ του στηρίζεται πάνω σέ νέες «ἠθικὲς ἀξίες». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Νίτσε ζήτησε μέ τὴ φιλοσοφία του τὴν ἀνατροπὴ ὅλων τῶν ἀξιῶν πού ἰσχύουν μέχρι σήμερα. Ἡ ἠθικὴ πού ἐπικρατεῖ σήμερα ὀφείλεται στὴν ἀδυναμία τῶν μικρῶν νά ἐπιβληθοῦν στοὺς μεγάλους καὶ ἰσχυροὺς καὶ στὴν ἀνικανότητα τῶν λίγων νά καθυποτάξουν τοὺς πολλούς. Ὁ Νίτσε φέρνει γιὰ παράδειγμα τοὺς Ἰουδαίους. Δέν μπόρεσαν νά ἐπιβληθοῦν στοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Βαβυλωνίους.

νίους καί ἔτσι ἀναγκάστηκαν νά ὀνομάσουν ἀρετές καί ἠθικά προσόντα ὅλες τίς ἀδυναμίες καί τίς μειονεξίες τους.

Ὁ Νίτσε καταδικάζει τό Χριστιανισμό, γιατί ὑποστηρίζει τούς φτωχοὺς καί τούς ἀδύνατους, ἐνῶ ἀπορρίπτει τούς ἰσχυροὺς καί τούς πλούσιους σέ ἀξιώματα, δύναμη καί χρήματα.

Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν τραγικῶν βιωμάτων του ὁ Νίτσε, ἐρμηνεύοντας τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, κήρυξε «τό θάνατο τοῦ Θεοῦ». Ἐνίσχυσε μέσα του τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ. Καί ἔτσι νόμισε, πῶς ὁ Θεός «πέθανε». Ἐδῶ βρίσκεται τό τραγικὸ ἀδιέξοδο τοῦ Νίτσε, πού νόμισε ὅτι μπορεῖ νά στηρίξει τὸν ὑπεράνθρωπο παραμερίζοντας καί θυσιάζοντας ὅλους τούς ἄλλους, ἀκόμα καί αὐτὸ τό Θεό. Γιά νά περισώσει τὰ ἐγωιστικά καί ἀστικά του συμφέροντα καταφεύγει σέ τέτοιες πράξεις ἀπιστίας, πού νομίζει πῶς ἐξαφανίζει καί «θανατώνει» τό Θεό ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Δέν μπόρεσε ὁ Νίτσε καί οἱ ὁπαδοὶ του νά καταλάβουν ὅτι στό μυστήριό τοῦ Θεοῦ Πάθους, ὁ Θεός δέχεται τό θάνατο τοῦ Υἱοῦ Του πάνω στό Σταυρὸ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καί «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο, πού σημειώνει πολὺ χαρακτηριστικά ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι: «ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καί νεκρουμένου, ἵνα ζήσωμεν» (P.G. 36, 661 C).

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε.

1. Ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμου. Εἶναι προϊόν τῶν φυσιοκρατικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Νίτσε. Ὁ ἴδιος τὴν ἀποδέχεται καί τὴν προβάλλει δυναμικά, ἐπηρεασμένος καί ἀπὸ τὴν καταπίεση, πού δέχτηκε ἀπὸ τό οἰκογενειακὸ περιβάλλον του στὴ διάρκεια τῆς παιδικῆς ἡλικίας του. Πάντα ἤθελε νά ἐπιβληθεῖ στοὺς ἄλλους. Νόμιζε πῶς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο κερδίζει καί προάγει τὸν ἑαυτό του. Ὁ Νίτσε εἶδε τὴ ζωὴ μόνον ὡς βιολογία. Δέν μπόρεσε νά ἀνακαλύψει τό μυστήριό πού κρύβει μέσα τῆς ζωῆς. Ἄν τὴν πλησίαζε βαθύτερα θά ἦταν σέ θέση νά καταλάβει ὅτι ἡ ζωὴ: α) δέν ἐπιβάλλεται μέ τὴν ἐξωτερικὴ δύναμη καί κυριαρχία, β) δέν κερδίζεται μέ τὴ σκληρότητα καί τὴ βαναυσότητα. Ἀντίθετα ἡ ζωὴ: α) φανερώνεται μέ τὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης, β) προσφέρεται μέ τὴ διακονία καί τὴ φιλανθρωπία καί γ) κερδίζεται μέ τὴν ταπείνωση καί τὴ θυσία.

2. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Νίτσε παραδέχεται σωστά ὅτι ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στό ξεπέραςμα τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ὑπερβαίνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἐλευθερώνεται ἀπό τοὺς ἀτομικούς περιορισμούς τῆς φύσεώς του. Ὅταν δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος δέν ἱκανοποιεῖ ἀμέσως τίς «φυσικές ἀνάγκες» του δείχνει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ἀπό τὰ δεσμά τῆς ἀνάγκης, πού δυστυχῶς θεοποιεῖται σέ κάθε ἐποχή. Ἡ θεωρία λοιπόν τοῦ ὑπερανθρώπου εἶναι ἀπό τή φύση τῆς ἀπαράδεκτη καί καταδικασμένη, γιατί: α) ὑποδουλώνει τόν ἄνθρωπο στόν ἄκρατο ἐγωισμό του, β) θεοποιεῖ τόν ἄνθρωπο καί παραμερίζει τὸ Θεό, γ) ἀπορρίπτει τὴν ἀγάπη, τὴν εὐσπλαγχνία καί τὴ φιλανθρωπία καί δ) ἐπιβάλλει τὴ βία καί τόν ἐξαναγκασμό.

3. Ἡ θεωρία τῶν νέων «ἠθικῶν ἀξιῶν». Μέ τὴ «νέα ἠθική» προκάλεσε ἀνατροπὴ σ' ὅλα τὰ πράγματα. Θεμελίωσε τὴν ἀσυδοσία καί τὴν αὐθαίρεσία στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὲς οἱ «ἀρχές» ἐφαρμόστηκαν στὴ Γερμανία κατὰ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο (βλ. τὰ φοβερά ἐγκλήματα τοῦ Χίτλερ καί τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων). Δυστυχῶς ὁ περισσότερος κόσμος, ἐνῶ στὴ θεωρία ἀπορρίπτει τὴν «ἠθική» τοῦ Νίτσε, στὴν πράξη προβάλλει διαρκῶς τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἐγῶ. Ἐπιδιώκει τόν παραμερισμό τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μέ τὴ βοήθεια τῆς ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς βίας καί καταπιέσεως. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά μάθει ὅτι ὁ ἀτομισμός τῆς φύσεως ξεπερνιέται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κύριος ὁλοκληρώνει τόν ἄνθρωπο στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῆς θυσίας Του γιὰ τὴν ὑπερύψωση καί τὴ διάσωση τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τί εἶναι ἀγαθό; Αὐτό πού διεγείρει στὸν ἄνθρωπο τὴ δύναμη τῆς δυνάμεως καί τόν κάνει ἰσχυρό στὴ θέληση γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἰδική του δύναμη. Τί εἶναι κακό; Αὐτό πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία. Γι' αὐτό οἱ ἀδύνατοι καί οἱ δυστυχεσμένοι πρέπει νὰ ἐξαφανίζονται... Μονάχα ἔτσι ἀννψώνεται ὁ ἄνθρωπος σὲ ὑπεράνθρωπο, πού ἔχει προορισμό νὰ ἐξαφανίσει ὅλους τοὺς ἀδύνατους καί μάλιστα χωρὶς οἶκτο καί ἔλεος». Ἀπὸ τόν ὑπεράνθρωπο τοῦ Νίτσε»).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Ποιά εἶναι ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ; 2) τί εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος; 3)

Γιατί ο Νίτσε απορρίπτει το Χριστιανισμό; 4) Πού όφείλεται ο «θάνατος του Θεού» από τούς ανθρώπους; 5) Ποιές είναι οι νέες «ήθικές αξίες» του Νίτσε;

4. Ἡ ἀπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ θεωρία τῆς ἀπαισιοδοξίας (Pessimismus). Ἀπαισιοδοξία εἶναι τὸ σύστημα ἐκεῖνο πού βλέπει τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο νά παραδίνονται στήν καταστροφή καί τὸ θάνατο, χωρίς νά μπορεῖ νά ἀντισταθεῖ, ὥστε νά ἐπικρατήσῃ ἡ εὐδαιμονία καί ἡ εὐτυχία πάνω στή γῆ. Ἡ ἀπαισιοδοξία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φιλοσοφικῆς θεωρήσεως τοῦ κόσμου, ὅπως προσφέρθηκε στήν Ἀνατολή. Ἐκεῖ ἐπικράτησε ἡ θεωρία τοῦ Δυϊσμοῦ (Dualismus), ὅπου οἱ δύο ἀρχές, ἡ ἀρχή τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, ἡ ἀρετή καί ἡ κακία συγκρούονται μεταξύ τους σ' ἓνα τιτάνιο καί αἰώνιο ἀγῶνα. Τό πνεῦμα τῆς καταστροφῆς ὑπερισχύει καί ἔτσι ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου συνοδεύεται ἀπό τή θλίψη, τή δυστυχία καί τὸ θάνατο. Γι' αὐτό καί οἱ Ἰνδικές θρησκείες εἶναι γεμάτες ἀπαισιοδοξία. Ἡ μόνη διέξοδος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά μηδενίσῃ τὸ ἐγώ του, νά νεκρώσῃ τίς ἐπιθυμίες του, νά ἐνθωεῖ μέ τὸ παγκόσμιο καί ἀπρόσωπο πνεῦμα καί νά ἀπολαύσῃ τήν ψυχική ἡρεμία καί μακαριότητα. Εἶναι ἡ κατάσταση *Nir-bána*, πού ἀποτελεῖ τὸ ἡθικό ἰδεῶδες τοῦ Βουδδισμού.

Οἱ διάφορες ἐπίσης θεωρίες τοῦ αἰσθησιασμοῦ καί τῆς φιληδονίας (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο) γέμισαν τόν ἄνθρωπο μέ αἰσθήματα κορεσμοῦ, ἀηδίας καί κενότητας. Ὡς λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου θεωρήθηκε ἡ ἐκκλή-τηση τοῦ θανάτου. Ὁ Κυρηναῖος Ἡγησίας ὀνομάστηκε «Πεισιθάνατος», γιατί πρότεινε τήν αὐτοκτονία, ὡς τή μόνη λυτρωτική πράξη τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπό τούς νεώτερους φιλοσόφους ὁ Σοπενχάουερ (1788-1860) δια-μόρφωσε σέ σύστημα τήν ἀπαισιόδοξη θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ βούληση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὀλοκληρωτικά ἀνελεύθερη καί τυφλή. Γι' αὐτό καί δέν μπορεῖ νά ἐξασφαλίσῃ στόν ἄνθρωπο καμιάν ἱκανοποίηση, χαρά καί ἀνάπαυση. Ὁ Σοπενχάουερ ἀπορρίπτει τόν ἀν-θρώπινο πολιτισμό, πού μόνο δεινά καί καταστροφή προσφέρει στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι μάταια ἀγωνίζονται γιά τή ζωή, πού τελικά θά τή χάσουν ὅπωςδήποτε.

Ἡ ζωή τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων εἶναι μιά ἀδιάκοπη πάλη

έναντια στην καταπίεση και τη στέρηση. Ἀντίθετα οἱ ἀνώτερες τάξεις δέν ξέρουν πῶς νά ἀπομακρύνουν ἀπό πάνω τους τήν πλήξη καί τήν ἀηδία πού κυριαρχοῦν στή ζωή τους. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δέν ἀξίζει νά ζῇ μέ ἓνα τέτοιο ἀπαράδεκτο τρόπο. Ἄν καταδέχεται ἀκόμα νά ζῇ, αὐτό ὀφείλεται στή δειλία του νά τερματίσει τή ζωή του. Ὁ Σοπενχάουερ ἐπηρεάστηκε πολύ ἀπό τή διδασκαλία τοῦ Βουόδδα. Συναιστοῦσε στόν ἄνθρωπο νά θανατώνει τή βούλησή του μέ τήν αὐστηρή ἄσκηση καί τήν ὀλοκληρωτική ἀπαλλαγή του ἀπό κάθε ἐπιθυμία καί φιληδονία.

Ἡ θεωρία τοῦ μηδενισμοῦ. Μηδενισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού ἀπορρίπτει τήν ὑπαρξη τῆς ἀλήθειας καί τήν ἰσχὺ κάθε ἀξίας. Ὁ μηδενισμός παρουσιάστηκε μέ τὰ ἐξῆς εἶδη (μορφές): α) στή φιλοσοφία ὡς ἀπόλυτος ἀγνωστικισμός. Αὐτό σημαίνει ὅτι καμιὰ γνώση στόν ἄνθρωπο δέν εἶναι δυνατή, γιατί ἡ ἀλήθεια δέν ὑπάρχει ἢ καί ἂν ὑπάρχει εἶναι ἀπρόσιτη καί ἀκατάληπτη στόν ἄνθρωπο, β) στήν ἀξιολογία καί τήν ἠθική ὡς ἄρνηση κάθε ἀξίας (= ἀμοραλισμός), γ) στή θρησκεία, ὡς ὀλοκληρωτική ἄρνηση τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀποκαλύψεώς Του καί δ) στήν κοινωνία ὡς ἀπόρριψη ὅλων τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καί ἐγκαθίδρυση τῆς ὀλοκληρωτικῆς κοσμοθεωρίας.

Τά αἷτια πού προκάλεσαν τό μηδενισμό εἶναι:

1. Τά περιορισμένα ὅρια τοῦ λογικοῦ καί τῆς ὑπάρξεως. Ἔτσι ἔχουμε τό γνωσιολογικό μηδενισμό μέ ἀντιπρόσωπο τό σοφιστὴ Γοργία, τό σκεπτικιστὴ Πύρρωνα τόν Ἡλεῖο κ.ἄ.

2. Ἡ ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναγνωρίσει τό Θεό. Μέ αὐτὴ τήν ἄρνηση δημιούργησε μέσα του ἓνα δυσαναπλήρωτο κενό, πού τόν ἀνάνκασε νά πιστεύει στό μηδενισμό τῶν πάντων.

3. Οἱ φοβερές καταστροφές τῶν παγκόσμιων πολέμων. Ὁ ἄνθρωπος ζῇ μέ τήν ἀπειλή τῆς ἐξαφανίσεώς του. Ἔτσι δέ βρῖσκει πιά νόημα στή ζωή καί νομίζει πῶς λυτρώνεται μέ τήν ἐκμηδένιση ὅλων τῶν πραγμάτων.

4. Ἡ τεχνολογική καί μηχανική πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀφαίρεσε ἀπό τόν ἄνθρωπο τήν ἀξία τῆς προσωπικότητας καί τόν μετέτρεψε σέ μιὰ ἀνεύθυνη μάζα.

5. Ἡ κοινωνική καί πολιτική μορφή τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων.

“Αν ἡ ζωὴ ἔχει κάποιο νόημα, αὐτό δὲν θά ἐκφρασθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς κατευθυνόμενες ἀπόψεις τῆς ὁλοκληρωτικῆς κοσμοθεωρίας.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὴν ἀπαισιοδοξία καὶ τὸ μηδενισμό.

1. Ἡ ἀπαισιοδοξία κυριεύει ἐκεῖνο τὸ ἄτομο πού συγκρούεται μὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς καὶ κοσμικὲς δυνάμεις. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐπικρατήσῃ πρέπει νὰ ἐξαφανίσει τὶς ἀντίπαλες δυνάμεις. “Αν ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τὶς παραμερίσει ἢ νὰ τὶς ὑπερπηδήσῃ, τότε πέφτει σὲ κατάσταση ἀπαισιοδοξίας. Μέσα του δημιουργεῖται τὸ ἄγχος καὶ ἡ ἀγωνία, ὁ μαρasmus καὶ ἡ μανία τῆς αὐτοκαταλύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως πού πιστεύει στὸ Χριστὸ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ. Τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δὲν τοὺς βλέπει ὡς ἐχθροὺς καὶ ἀνταγωνιστές. Τοὺς βλέπει ὡς πραγματικὲς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, πού «εἰ καὶ στίγματα φέρουν πταισμάτων», ὅμως ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ πραγματοποιήσουν τὸ θεῖο προορισμὸ τους. Ὁ πιστὸς ἄνθρωπος ποτέ δὲ χάνει τὸ θάρρος καὶ τὴν αἰσιοδοξία του, ὅσο καὶ ἂν βλέπει τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξαθλίωση τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ἡ ρωμαλεότητα τοῦ χριστιανοῦ θεμελιώνεται στὴν ἐλπίδα πού ὁ Χριστὸς χαρίζει στὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἐλπίδα ζωντανεύει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν βοηθεῖ νὰ ξεπερνᾷ καὶ τὶς πιὸ ἀντίξοες περιστάσεις, πού τὸν συνθλίβουν καὶ τὸν πιέζουν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὴ θυσία καὶ τὴν Ἀνάστασή Του «ἐξηλθε νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ» (Ἀποκ. στ’ 2). «Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον ὅλον, ἡ πίστις ἡμῶν. Τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;» (Α’ Ἰω. ε’ 4-5).

2. Ὁ μηδενισμὸς ἐρμηνεύεται κυρίως ψυχολογικά, ὡς συνέπεια τῶν φυσιολογικῶν διαταράξεων τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ὁ ἄνθρωπος καταλήγει στὸ μηδενισμό, πού εἶναι ἡ ἄμεση συνέπεια τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀρνιέται τὴν ὑπαρξή του, γιατί δὲν μπόρεσε νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ βαθύτατο νόημα καὶ τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ζωῆς. Σ’ αὐτὴ τὴ φανέρωση δὲν τὸν βοήθησε τὸ περιβάλλον του (οἰκογενειακό, κοινωνικό, ἠθικό, θρησκευτικό, κ.ἄ.). Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος πού διακατέχεται ἀπὸ μηδενιστικὲς τάσεις ἀπορρίπτει τὸ «κατεστημένο» καὶ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καὶ τὴν καταστροφὴ ὅλων τῶν ἀξιών.

Τελικὰ ἐπιδιώκει καὶ τὸ δικό του θάνατο καὶ ἐπιθυμεῖ βαθύτατα τὴν ἐκμηδένισή του. Τὸ τραγικὸ ὅμως λάθος τοῦ μηδενιστῆ βρίσκεται στὸ

ὅτι ὁ Θεός ποτέ δέν ἐγκαταλείπει τό πλάσμα Του, γιατί «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ. β΄ 4) καί ὅτι «οὐ βούλεται τόν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς ὡς τό ἀποστρέψαι τόν ἀσεβῆ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καί ζῆν αὐτόν» (Ίεζεκιήλ λγ΄ 11).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μή ταρασέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά μηδέ δειλιάτω... Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μέινῃ καί ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ... Καί ὑμεῖς οὖν λύπην μέν νῦν ἔχετε· πάλιν δέ ὀψομαι ὑμᾶς καί χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδιά καί τήν χαράν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν». (Ίω. ιδ΄ 27, ιστ΄ 1-2, 22 ιε΄ 11).
2. «Ίδοῦ ἡ σκηνή τοῦ Θεοῦ μετά τῶν ἀνθρώπων, καί σκηνώσει μετ' αὐτῶν καί αὐτοί λαός αὐτοῦ ἔσονται καί αὐτός ὁ Θεός μετ' αὐτῶν ἔσται. Καί ἐξαλείψει ἀπ' αὐτῶν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καί ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε πρῶν, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τά πρῶτα ἀπῆλθον» (Ἀποκ. κα΄ 3-4).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς ἀπαισιοδοξίας; 2) Ποιά εἶναι τά εἶδη τοῦ μηδενισμοῦ; 3) Ποιά αἷτια προκάλεσαν τό μηδενισμό; 4) Γιατί ὁ χριστιανός εἶναι πάντα αἰσιόδοξος; 5) Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τό μηδενισμό του;

5. Ἡ ἡδονική θεωρία γιά τόν ἄνθρωπο.

Ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ. Ὁ ἡδονισμός συνιστᾷ στόν ἄνθρωπο νά θηρεύει στή ζωὴ του μόνο τήν ἡδονή καί τήν εὐχαρίστηση. Εἰσηγητής αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως ἦταν ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος καί ἀργότερα ὁ Ἐπίκουρος (τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), ὁ ἀρχηγέτης τῆς σχολῆς τῶν ἐπικουρείων φιλοσόφων.

Ὁ Ἀρίστιππος δίδασκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληρώνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἀναζητεῖ καί ἀπολαμβάνει τήν ἡδονή. Ἡ ἡδονή εἶναι μιὰ ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου γιά κάθε αἰσθησιακή (σωματική) ἀπόλαυση. Ὁ Ἀρίστιππος ἀναγνωρίζει καί τίς ἡδονές τῆς ψυχῆς, πού τίς τοποθετεῖ

ὅμως σέ δεύτερη μοίρα, ἐνῶ δίνει προτεραιότητα στίς σωματικές ἡδονές.

Ὁ Ἐπίκουρος θεμελιώνει τή θεωρία του στήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τήν ἀπόρριψη τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Δίνει προτεραιότητα στίς ψυχικές ἡδονές καί ὄχι στίς σωματικές, ὅπως ἔκανε ὁ Ἀρίστιππος. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά κυριαρχεῖ στίς πράξεις του. Γι' αὐτό πρέπει νά προτιμᾷ ἐκεῖνες τίς ἡδονές πού τόν ὁδηγοῦν στήν εὐδαιμονία.

Κριτική θεώρηση. Ὁ ἡδονισμός εὐκόλα ἀνασκευάζεται ὡς θεωρία. Στήν καθημερινή ὅμως πράξη οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἀκολουθοῦν τίς συνταγές της, γιατί ἐπιζητοῦν γιά τή ζωή τους τήν εὐχαρίστηση καί τήν ἀπόλαυση. Πρέπει νά ξετασθεῖ ἀνθρωπολογικά, δηλαδή ἀπό πλευρᾶς δομῆς μέ τίς ἄλλες ψυχοσωματικές λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ἡ ἡδονή παραμερίζει ἐκεῖνες τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀπαιτοῦν κόπο, ἀγώνα καί πολλή προσπάθεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, γιά νά ἀναπτυχθεῖ, πρέπει νά καταβάλει πολλές προσπάθειες πού δέν θά τοῦ εἶναι ἀσφαλῶς εὐχάριστες. Ἄν τίς παραμερίσει γιά νά θηρεύσει μόνο τήν ἡδονή, τότε βρίσκεται σέ ἐσφαλμένο δρόμο. Ἄλλωστε ξέρουμε πῶς οἱ ἀπολαύσεις ἔχουν προσωρινή διάρκεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως θέλει μόνιμα νά εὐχαριστεῖται καί νά ἀπολαμβάνει. Ἔτσι γίνεται ὀπαδός τῆς ἄκρατης ἡδονῆς ἢ εὐτυχίας. Τό περίεργο ὅμως εἶναι πῶς καταλήγει στήν τελική ἄρνηση καί ἀπόρριψη τῆς ζωῆς του. Παράδειγμα ὁ Ἡγησίας ὁ Πεισιθάνατος (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο). Τό ἴδιο σχεδόν ἰσχύει καί γιά τίς ψυχικές ἡδονές τοῦ Ἐπικούρου. Ἴσως εἶναι λιγώτερο ἀποκρουστικές, ἀλλά πάντα στρέφονται γύρω ἀπό τήν προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ. Γιά νά ἀπολαύσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀπόλυτη εὐχαρίστηση πρέπει νά παραμερίσει ὅλα τά ἐμπόδια πού τοῦ προξενοῦν θλίψη καί ὀδύνη.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἢ τῆς χρησιμοθηρίας. Διακρίνεται σέ τρεῖς μορφές:

1. Ὁ ἀτομικός εὐδαιμονισμός ἢ ἐγωισμός. Συνιστᾷ ὡς ὕψιστο ἀγαθό καθετί πού ἐξυπηρετεῖ τήν ἀτομική εὐδαιμονία (ἡδονή-συμφέρον) τοῦ ἀνθρώπου. Εἰσηγητές αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶναι ὁ Ἐπίκουρος, ὁ Δημόκριτος καί ἀπό τούς νεώτερους οἱ: Hobbes, Holbach, Lamettrie, κ.ἄ. Ὁ

όπαδός αυτής της θεωρίας χρησιμοποιεί ακόμη και απαράδεκτα μέσα για να έξυψώσει τό ἐγώ του καί να διασώσει τό συμφέρον του.

2. Ὁ κοινωνικός εὐδαιμονισμός. *Συνιστᾷ ὡς εὐδαιμονία τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά πραγματοποιεῖ τήν εὐημερία ὄχι τήν ἀτομική, ἀλλά τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.* "Υψιστο ἀγαθό εἶναι κάθε πράξη πού ὠφελεῖ τό σύνολο τῶν ἀνθρώπων καί χαρίζει τήν εὐτυχία σ' ὅλη τή ἀνθρώπινη κοινωνία. Στή νεώτερη ἐποχή ἀκολούθησαν τόν κοινωνικό εὐδαιμονισμό τόσο ὁ μαρξισμός (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο), ὅσο καί ὁ πραγματισμός, πού τόν εἰσήγαγε στήν Ἀμερική ὁ John Dewey. Πραγματισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού θέλει νά προσφέρει στόν ἄνθρωπο μιά ζωή γεμάτη ἀπό εὐχαρίστηση καί ἀπόλαυση. Ἀγαθό εἶναι καθετί πού ὠφελεῖ πρακτικά τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔφτασε στό σημεῖο νά ἐπιζητεῖ τίς εὐκολίες καί τίς ἀνέσεις του καί νά ἀποφεύγει κάθε προσπάθεια καί καταβολή τῶν δυνάμεών του.

3. Ὁ πνευματικός εὐδαιμονισμός ἢ ἡ ἠθική τελείωση. *Ἡ εὐδαιμονία ἐδῶ παρουσιάζεται ὡς τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου νά ὀλοκληρωθεῖ ἠθικά μέ τίς διάφορες ἀρετές του.* Ἔτσι βλέπουν τήν εὐδαιμονία ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καί ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Σωκράτης παρουσιάζει ὡς εὐδαιμονία τήν ἠθική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Πλάτων βλέπει τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου στό «ὅσον τό δυνατόν ἄνθρωπος ὁμοιοῦσθαι θεῷ». Ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται ὡς ὑψίστη εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου τήν ἐνεργοποίησιν τοῦ πνεύματός του (λογικές δυνάμεις).

Κριτική θεώρηση. Ὅλες οἱ μορφές τοῦ εὐδαιμονισμοῦ εἶναι ἐγωκεντρικές. Εἶναι ἀπαράδεκτο ἀπό χριστιανική πλευρά νά θυσιάζονται οἱ ἄλλοι ἢ νά παραμερίζονται ἢ νά χρησιμοποιοῦνται ὡς μέσο γιά τήν προαγωγή τῆς ἀτομικῆς προόδου καί εὐτυχίας. Τό Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη εἰκόνα. Ὁ Χριστός θυσιάζει ὅλες τίς ἀτομικές ἐπιθυμίες Του καί ἀποδέχεται τόν ἐπώδυνο θάνατο γιά νά σώσει τοὺς ἄλλους, τόν κόσμο. Στήν περίπτωση τοῦ κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ τό Εὐαγγέλιο ὄχι μόνο δέν ἔχει ἀντίρρηση γιά τήν εὐτυχία καί τή χαρά τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά ἀντίθετα τήν προσφέρει στό μήνυμά του. Ἡ ἀληθινή μας εὐτυχία δέ βρίσκεται μόνο στήν καλοπέραση τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά στήν ἀνακάλυψη καί διάσωση τῆς υπάρξεως μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης

καί τῆς ἀδελφότητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μιά τέτοια εὐτυχία, πού ἐπικρατεῖ στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες προσφέρει ὑπέρτατη καί ἀναντικατάστατη χαρά στόν κάθε ἄνθρωπο. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο εἶναι τό μοναδικό κριτήριό τῆς χαρᾶς, πού δίνει πραγματικό νόημα στή ζωή, καί τῆς εὐτυχίας, πού χαρίζει στόν ἄνθρωπο τήν παντοτινή σωτηρία του.

Πιό σύμφωνη στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἡ θεωρία γιά τήν ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Τό πρόβλημα ὅμως πού δημιουργεῖται ἐδῶ εἶναι: Ποιό εἶναι τό πρότυπο αὐτῆς τῆς τελειώσεως; Μέ ποιό κριτήριο θά διαπιστώνουμε ὅτι σωστά ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ χριστιανική ἠθική ἀμφισβητεῖ στόν αὐτόνομο ἄνθρωπο τή δυνατότητα νά διεκδικεῖ τό πρότυπο καί τό κριτήριο τῆς ἠθικῆς τελειώσεως. Μόνον ὁ Χριστός ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό αὐτόν τόν περιορισμό καί τόν ἀνυψώνει στό ψηλότερο σημεῖο τῆς ὁλοκληρώσεώς του. Εἶναι ἡ ὄντολογική σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ κατά χάρη θέωσή του στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι μόνο ἡ ἠθική τελείωσή του.

Ἡ φιληδονική θεωρία τοῦ Σίγμουντ Φρόυντ. Ἐπιχείρησε νά μᾶς δείξει μέ τή βοήθεια τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται ὄχι μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς ἀλλά καί μέ τή συμμετοχή τοῦ συναισθήματος. Τό συναίσθημα τροφοδοτεῖται ἀπό τίς διαφορες ἡδονές. Ἡ ὁλοκληρωτική ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς μᾶς δίνει τήν εἰκόνα τοῦ φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου. Ἄν τά διάφορα περιστατικά δέν ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο ὅλων τῶν ἡλικιῶν (βρεφική, παιδική, ἐφηβική, ὠριμη) τήν ἀπόλαυση τῶν βιολογικῶν ἡδονῶν, τότε μέσα του δημιουργοῦνται φοβερὰ νευρωτικά συμπλέγματα (Complex). Ἡ θεωρία αὐτή διαδόθηκε σέ πολλά στρώματα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος προσπάθησε μέσα σέ μιά αὐθαίρετη ἐλευθερία νά ικανοποιεῖ χωρίς κανένα ἔλεγχο τίς βιολογικές ὁρμές του. Ἔτσι φτάσαμε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, πού ἀπειλεῖ νά ὀδηγήσει τήν κοινωνία μας σέ μιάν ἀπαράδεκτη ἀποκτίνωση.

Κριτική θεώρηση. Ὁ Φρόυντ πρόβαλε τήν ἀξία καί τή σημασία τοῦ συναισθήματος γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς μίλησε πολύ σωστά γιά τήν περιοχή τοῦ ὑποσυνειδήτου. Μᾶς ἐρμήνευσε τίς διαφορες νευρώσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως εἶδε μέ μεγάλη μονομέρεια τίς πηγές τῶν συναισθημάτων, πού τίς ἐντόπισε στίς διαφορες βιολογικές ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου. Εἶδε τόν ἄνθρωπο μόνον βιολογικά καί γι' αὐτό τό σύ-

στημά του τό ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ μεταγενέστεροι καί ὁδήγησαν τόν ἄνθρωπο στήν ἀποθέωση τῆς σάρκας (πανσεξουαλισμός). Τό ἀδιέξοδο καί ἡ διαφθορά τοῦ ἀνθρώπου σέ μιά τέτοια θεωρία εἶναι φανερή ἀπό μόνη της. Ὁ Φρόντ ἐπηρεάστηκε ἀπό τό κοινωνικό περιβάλλον καί τή θρησκευτική του προέλευση, γι' αὐτό καί δέ δέχτηκε τίς ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου πάνω στά θέματα αὐτά. Φρόντισε νά ἀπορρίψει τίς ἐπικρατούσες χριστιανικές ἀντιλήψεις καί ἐκείνους τούς τρόπους ἀπό τή συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου, πού ὁδηγοῦσαν τή ζωή του σέ φοβερό ἀδιέξοδο καί καταστρεπτικό διχασμό.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό εὐδαιμον ἐλεύθερον, τό δέ ἐλεύθερον τό εὐψυχον» (Θουκυδίδης).
2. «Τό μήτ' ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. Ὅρος δέ τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντός τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις» (Ἐπίκουρος στό Διογένη Λαέρτιο X, 131).
3. «Εὐδαιμῶν τε καί ὄλβιος.. ἀνάτιος ἀθανάτοισιν» (Ἡσίοδος, Ἔργα καί ἡμέραι) (= Εὐδαιμῶν καί εὐτυχισμένος εἶναι ἐκεῖνος πού δέ στενοχωρεῖ τούς ἀθάνατους θεούς).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί λέγει ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ καί πῶς ἐλέγχεται; 2) Τί διαφορά βρίσκεις νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στόν ἀτομικό καί κοινωνικό εὐδαιμονισμό; 3) Γιατί δέν ἀρκεῖ στόν ἄνθρωπο μόνον ἡ ἠθική τελείωσή του; 4) Γιατί ἡ θεωρία τοῦ Φρόντ μᾶς ὁδήγησε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας;

6. Ἡ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου

Τά διάφορα ὑλιστικά συστήματα. Ὁ ὑλισμός εἶναι ἓνα φιλοσοφικό σύστημα, πού διδάσκει ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖ τή μοναδική οὐσία τόσο στή φύση, ὅσο καί στήν ψυχοσωματική σύσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ ὑλισμός ἀντιτάσσεται στόν ἰδεαλισμό καί στήν πνευματοκρατία, πού υποστηρίζουν ὅτι τό πνεῦμα ἔχει πρωταρχική καί οὐσιώδη θέση στόν ἄνθρωπο.

Ὁ ὕλισμός στήν ἀρχαιότητα διακρίνεται στόν ἀτομιστικό ἢ κοσμογονικό καί τόν πνευματολογικό ἢ ἠθικό ὕλισμό. Ὁ ἀτομιστικός ὕλισμός ἐκπροσωπεῖται ἀπό τή σχολή τοῦ Δημόκριτου (Ε΄ - Δ΄ π.Χ. αἰ.) καί τοῦ Ἐπικούρου (Β΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Ἡ θεωρία τῶν ἀτόμων ὑποστηρίζει τήν ποικιλία καί τή μεταβλητότητα (κίνηση) τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπό ἄπειρα ἄτομα ἢ ἀδιαίρετα σωματίδια, πού εἶναι ἄναρχα, ἄφθαρτα καί αἰώνια. Ἀπό τέτοια ἄτομα ἀποτελοῦνται τά ὑλικά σώματα καί ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μηχανοκρατική αὐτή ἀντίληψη τῆς φύσεως ἐπεκτείνεται σέ ὅλα τά φαινόμενα τῆς ζωῆς, πού ἐξηγοῦνται ὕλιστικά καί τεχνοκρατικά.

Ὁ πνευματολογικός ὕλισμός ἐκπροσωπεῖται ἀπό τούς στωικούς φιλόσοφους (Γ΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Παραδέχονται τήν ἰδέα μιᾶς ἀρχέγονης καί μοναδικῆς ὕλης, τό «πύρινο πνεῦμα», πού ἀποτελεῖ τή θεία ἀρχή. Αὕτη δημιουργεῖ, διαποτίζει καί διατηρεῖ τά ὄντα καί τή ζωή. Ἀπό αὕτη ἐκπηγάζει ἡ τάξη στόν κόσμο, οἱ ἠθικές ἀρχές καί οἱ νόμοι τῆς δικαιοσύνης. Οἱ στωικοί παραδέχτηκαν τήν ταύτιση ἀνάμεσα στήν ὕλη καί τή μορφή, στήν ἀνάγκη καί τήν ἐλευθερία, στήν ἐμπειρία καί τό λογικό. Δέν μπόρεσαν ὅμως νά ἀποφύγουν ἀπό τή διδασκαλία τους τό *δυϊσμό* (Dualismus), δηλαδή ὅτι προϋπάρχουν μαζί ἡ ὕλη καί τό πνεῦμα, τό καλό καί τό κακό.

Ὁ ὕλισμός στή νεώτερη ἐποχή (ΙΖ΄ μ.Χ. αἰ.) καί ὕστερα ξανά ἐμφανίζεται μέ τή πυρηνική θεώρηση τῆς ὕλης, πού ὅμως συμβαδίζει μέ τή μηχανιστική θεώρηση τῆς φύσεως. Στά μέσα τοῦ ΙΗ΄ μ.Χ. αἰ. καταβάλλεται προσπάθεια νά ἐνωθοῦν τά ὕλιστικά καί τά ἀθεϊστικά συστήματα. Στά μέσα ἐπίσης τοῦ ΙΘ΄ μ.Χ. αἰ. ἀνανεώθηκε ἡ ὕλιστική φιλοσοφική κίνηση, ὡς ἀντίδραση στόν ἀπόλυτο ἰδεαλισμό τοῦ Ἑγέλου. Τή σύζευξη τῶν δύο αὐτῶν κατευθύνσεων ἀναλαμβάνει στήν ἀρχή ὁ *διαλεκτικός ὕλισμός* καί στή συνέχεια ὁ *ἱστορικός ὕλισμός*.

Ὁ διαλεκτικός ὕλισμός. Εἶναι τό φιλοσοφικό σύστημα, πού προσπάθησε νά συνδέσει τίς ὕλιστικές δοξασίες μέ τή διαλεκτική μέθοδο.

Ὁ διαλεκτικός ὕλισμός δανεῖζεται τή διαλεκτική μέθοδο ἀπό τό σύστημα τοῦ γερμανοῦ φιλόσοφου Ἑγελου (1770-1831 μ.Χ.). Τό πρῶτο στάδιο τῆς διαλεκτικῆς στόν Ἑγέλο εἶναι ἡ *θέση*, δηλαδή ἡ σταθερή κατάσταση, πού βρίσκεται μιά ἰδέα ἢ τό ὄν (π.χ. τό ἀνθρώπινο ἐγώ). Γιά νά ὁλοκληρωθεῖ ὅμως ἡ διαρκῶς ἐξελισσόμενη ἰδέα πρέπει νά ἐξέλθει

απο τόν έαυτό της. Συναντᾶ διάφορα αντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, πού ὅμως τήν ἀλλοιώνουν καί τή φέρνουν σέ μιά ἀντίθεση μέ αὐτά. Εἶναι τό δεύτερο στάδιο τῆς μεθόδου, πού τό ὀνομάζει ἀ ν τ ί - θ ε σ η . Τό τρίτο στάδιο εἶναι ἡ σ ύ ν θ ε σ η , δηλαδή ἡ ἰδέα ξαναγυρίζει στόν έαυτό της, ὡς ὑποκειμενικό, αντικειμενικό καί ἀπόλυτο πνεῦμα. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τό ἐ γ ῶ , ὅταν ἐξέρχεται ἀπό τόν έαυτό του καί συναντᾶ τά ἄλλα ἐγῶ. Ζητεῖ ἀπό αὐτά τήν ἀναγνώριση τῆς αὐτοτέλειάς του. Τήν ἴδια ὅμως αὐτοτέλεια ζητοῦν καί τά ἄλλα ἐγῶ ἀπό αὐτό. Οἱ διαφορετικές ἀπαιτήσεις γιά ἀναγνώριση προκαλοῦν ἕνα τιτάνιο ἀγῶνα ἀνάμεσα στά ποικίλα ἐγῶ. Τό κάθε ἐγῶ ἀγωνίζεται νά ἐκμηδενίσει τά ἄλλα καί ἅμα τό κατορθώσει, τότε βγαίνει νικητής καί γίνεται ὁ κύριος. "Ὅλα τά ἄλλα ὑποτάσσονται στό νικητή καί γίνονται οἱ δούλοι. Ὁ δούλος ἐργάζεται γιά νά ἀπολαμβάνει ὁ κύριος τήν ὠφελιμότητα τῶν διαφόρων πραγμάτων. Ἡ στάση τοῦ δούλου μέ τήν ἐργασία του εἶναι ἐνεργητική, ἐνῶ τοῦ κυρίου γίνεται παθητική. Ἀρχίζει μιά ἀ ν τ ί θ ε σ η στίς σχέσεις τους. Ἡ αὐτοτέλεια τοῦ κυρίου ἐξαρτᾶται τώρα ἀπό τήν ἐργασία καί τή συμπεριφορά τοῦ δούλου. Ἡ σ ύ ν θ ε σ η , δηλαδή ἡ ἄρση τῆς ἀντιθέσεως, βρίσκεται στήν ἀπελευθέρωση τοῦ δούλου, ὅπου στήν ἐλευθερία καί τήν ἀγάπη ὀλοκληρῶνεται τό ἀνθρώπινο ἐγῶ.

Τό ἄλλο στοιχεῖο τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ εἶναι ὁ μονομερής τονισμός τῆς ὕλικότητας, τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται μόνον ἀπό ὕλη, πού βρίσκεται σέ μίαν ἀδιάκοπη κίνηση. Ὁ ὕλικός κόσμος εἶναι τό θέατρο τῶν μεταβολῶν στίς διάφορες μορφές, στίς ὁποῖες συμμετέχει καί ὁ ἀνθρώπος, πού εἶναι καθαρά προϊόν αὐτῆς τῆς ὕλικῆς φύσεως. Ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση εἶναι καί αὕτη ἕνα ἀπό τά ἀνώτερα προϊόντα τῆς ὕλης καί παίζει δευτερεύοντα ρόλο στή διαμόρφωση τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἡ γνώση δημιουργεῖται ἀπό τήν ὕλη, πού ἐρεθίζει τά αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου. Τά διάφορα αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀντικατοπτρίζουν τά ὕλικά αντικείμενα τοῦ κόσμου, πού ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπό τό ὑποκείμενο, δηλαδή τόν ἀνθρώπο. Οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ εἶναι: ὁ Κάρολος Μάρξ, ὁ Λουδοβίκος Φόϋερμπαχ, ὁ Φρεϊδερίκος Ἑνγκελς καί ὁ Βλαδίμηρος Λένιν.

Ὁ ἱστορικός ὕλισμός. Εἶναι τό φιλοσοφικό σύστημα, πού προσπαθεῖ νά ἐφαρμόσει τή θεωρία τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ καί μάλιστα στίς οἰκονομικές συνθήκες γιά τήν παραγωγή καί τήν ἀπόλαυση τῶν ὕλικῶν ἀγα-

θών. Οί οικονομικές συνθήκες αποτελούν τήν υποδομή τής ανθρώπινης κοινωνίας. Πάνω σ' αὐτούς οικοδομοῦνται ὅλοι οἱ νομικοί καί πολιτικοί θεσμοί, ὅπως ἐπίσης καί τό περιεχόμενο τῶν πολιτιστικῶν, φιλοσοφικῶν, θρησκευτικῶν καί καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἱστορικός ὕλισμός ἀναγνωρίζει τή δυσαρμονία ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί τή φύση, ὅπως ἐπίσης καί τίς ἀντιθέσεις στίς κοινωνικές τάξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δυσαρμονία στήν ἀπόλαυση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν δημιουργεῖ τίς ταξικές διακρίσεις καί τούς ταξικούς ἀγῶνες, πού τελικά διχάζουν τόν ἄνθρωπο καί ἀναστατώνουν τήν κοινωνία. Γιά τόν ἱστορικό ὕλισμό ἡ ὑλική ζωή ἀποτελεῖ τό πρωταρχικό δεδομένο, ἐνῶ ὁ πνευματικός βίος εἶναι κάτι τό δευτερεύον καί παράγωγο. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀναζητήσῃ τίς πηγές τοῦ πνευματικοῦ βίου στή βελτίωση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Σ' αὐτό τό σημεῖο ὁ ἱστορικός ὕλισμός μοιάζει μέ τή θεωρία τοῦ πραγματισμοῦ, πού δέχεται τήν ἀλήθεια μόνον ὡς πρακτική ὠφέλεια καί πού προσφέρεται γιά νά διευκολύνει τήν ἀνθρώπινη ζωή.

Βασικά σημεία τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Κατά τόν ἱστορικό ὕλισμό δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ ἡ φιλοσοφία, ὡς ἀντικειμενικός καί ἀμερόληπτος στοχασμός· ὑπάρχει μόνον ὡς δικαίωση τῶν συμφερόντων μιᾶς ὀρισμένης τάξεως. Γι' αὐτό καί ὁ ἱστορικός ὕλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα δικαίῳνι τόν ἀγῶνα τοῦ προλεταριάτου, πού ἀποβλέπει στήν πραγμάτωση καί ἐπικράτηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας. Ἡ ψυχολογία, ὡς ἐπιστήμη, πού ἐξετάζει τά ψυχικά φαινόμενα, δέν μπορεῖ νά σταθεῖ, γιατί τά ψυχικά φαινόμενα ἀποτελοῦν γιά τόν ἱστορικό ὕλισμό, ἀντιδράσεις τοῦ νευρικοῦ συστήματος στόν ἀνθρώπινο ὀργανισμό. Οἱ θρησκευτικές καί ἠθικές ἀξίες ἀποτελοῦν ὑποκειμενική ἐφεύρεση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐξυπηρετοῦν τά συμφέροντα τῶν κυρίαρχων τάξεων. Ἡ θρησκευτική ἀγάπη ἀπορρίπτεται, γιατί ἀποτρέπει τόν ἄνθρωπο ἀπό τούς ταξικούς ἀγῶνες. Οἱ ἠθικές ἀξίες κάθε ἐποχῆς ἐξαρτῶνται ἀπό τό βαθμό τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡθικό εἶναι ὅ,τι διευκολύνει καί προάγει τόν ἄνθρωπο στούς τομεῖς τῆς οἰκονομίας καί τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Οἱ αἰσθητικές καί καλλιτεχνικές ἀξίες ἀναγνωρίζονται, ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετοῦν τήν πάλῃ τῶν τάξεων. Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας θά ἀποτελέσῃ τήν τελική φάση τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Ἐδῶ θά ἐκλείψουν οἱ κοινωνικές τάξεις καί ἡ ἀνθρωπότητα θά φτάσῃ

από την αναγκαιότητα στην ελευθερία, όπου δέ θά χρειάζεται φροντίδα καί συμπάρσταση. "Ετσι δέ θά υπάρχει ανάγκη κρατικής οργάνωσης. Τό κράτος θά γίνει αυτόματα περιττό καί άχρηστο.

Κριτική θεώρηση του ιστορικού υλισμού.

1. Ένώ τό οικοδόμημα του ιστορικού υλισμού στηρίζεται στον οικονομικό παράγοντα, όμως πάνω στην πράξη παραδέχεται καί την επίδραση, πού έχουν στην ιστορική εξέλιξη οι διάφορες θεωρίες καί ιδέες. "Ετσι έξηγγείται καί τό ότι ή προπαγάνδα του συστήματος στηρίζεται στην αποκλειστική αποδοχή των ιδεών καί στην ιδεολογική διαφώτιση των ανθρώπων μέ όλα τά μέσα του ιστορικού υλισμού.

2. Υπάρχει μιά βασική διαφορά καί αντίνομία ανάμεσα στη διαλεκτική μέθοδο του Έγελου καί του ιστορικού υλισμού. Στόν "Εγελο ή αντίθεση παρουσιάζεται μεταξύ των ανθρώπινων εγώ καί συνειδήσεων. "Ο Κ. Μάρξ όμως, έκλαμβάνει την ανθρώπινη συνείδηση ως αντανάκλαση της φυσικής πραγματικότητας. Πώς μπορεί όμως νά γίνεται αυτό, άφου ή ίδια ή φύση άποτελεί την άρχική πραγματικότητα του ανθρώπου; Στην συνέχεια ο ιστορικός υλισμός παραδέχεται ότι από την πάλη του ανθρώπου μέ τή φύση, δημιουργείται ο κόσμος των υλικών αγαθών, πού φανερώνει την ανθρώπινη ουσία. Τό περίεργο όμως είναι ότι τά υλικά αγαθά, δηλαδή τό κεφάλαιο, πού πρέπει νά είναι τό παράγωγο της ανθρώπινης εργασίας, υποδουλώνει τόν άνθρωπο στά πράγματα, του άφαιρεί την άξία καί τόν κάνει αντικείμενο έκμεταλλεύσεως καί φοβερής άδικίας.

3. "Ο ιστορικός υλισμός δέν μπορεί ως φιλοσοφικό σύστημα, νά συμβιβάσει τόν υλισμό μέ τόν πραγματισμό. "Ο υλισμός καθορίζει τή γνώση, ως άπεικόνιση της προϋάρχουσας ύλης, πού όμως δέν έξαρτάται από τό υποκείμενο, δηλαδή τόν άνθρωπο. "Ο πραγματισμός λέγει ότι ή αλήθεια διαπιστώνεται από τόν άνθρωπο στίς μεταβλητές συνθήκες της ζωής του καί όταν μάλιστα ώφελείται πραγματικά στην άνάπτυξη καί διατήρηση της ζωής του.

4. "Ο ιστορικός υλισμός χαρακτηρίζει τό οικονομικό φαινόμενο ως υλιστικό, ένw στην πραγματικότητα πρόκειται γιά ένα ψυχολογικό φαινόμενο. Τό αίσθημα της πείνας καί της φτώχειας πιέζει ψυχολογικά τόν άνθρωπο καί τόν αναγκάζει νά προβεί σέ ένέργειες οικονομικής φύσεως. Δηλαδή νά εργασθεί μέ τέτοιο τρόπο, ώστε νά άποκτήσει γιά τόν

ἐαυτό του καί τούς ἄλλους μίαν οἰκονομική ἐπάρκεια. Γιά νά ἀναπτυχθεῖ ὅμως ἡ οἰκονομία, ὡς κοινωνικό καί ἀνθρωπολογικό σύστημα, χρειάζεται καί τήν πνευματική ὥθηση καί ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διανομή, π.χ. τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, πού προέρχονται ἀπό τήν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νά στηρίζεται στή θεμελιώδη ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀδελφότητας τῶν ἀνθρώπων. Ὅλα ὅμως αὐτά δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθοῦν ἐπαρκῶς μέ τή μονομερῆ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων.

5. Ἡ ἀπόλυτη ὑπερτίμηση τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντα στόν ἱστορικό ὑλισμό ὀφείλεται καί στή νοοτροπία τῆς ἐποχῆς, πού συντέλεσε στή δημιουργία καί τήν ἀνάπτυξη του. Στά μέσα τοῦ παρελθόντα αἰῶνα ὑπῆρχε μεγάλο καί ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά τά οἰκονομικά προβλήματα. Σ' αὐτό εἶχε ὠθήσει καί ἡ διάδοση τῆς θεωρίας τοῦ ὑλισμοῦ, μέ τίς ἐπιπτώσεις στήν πρακτική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί ἰδιαίτερα τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ εὐκολη ἐξάπλωση τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ ἀνάμεσα στίς μάζες τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα; 2) Πῶς παρουσιάζεται ὁ ὑλισμός στήν ἀρχαιότητα; 3) Τί εἶναι ὁ διαλεκτικός ὑλισμός; 4) Ποιά εἶναι τά βασικά σημεῖα τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ; 5) Πῶς κρίνεται ὁ ἱστορικός ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα;

7. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπαρξισμοῦ γιά τόν ἀνθρώπο.

Τί εἶναι ὁ ὑπαρξισμός. Εἶναι ἓνα φιλοσοφικό κίνημα πού διαδόθηκε στούς νεώτερους χρόνους καί ἐνδιαφέρεται κυρίως γιά τά ἐξῆς ἐρωτήματα: Τί εἶναι ὁ ἀνθρώπος; Ἐχει νόημα ἡ ἀνθρώπινη ζωή; Μπορεῖ ὁ ἀνθρώπος νά βρεῖ καί νά ζήσει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς του; Τί εἶναι ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι; Ὁ ὑπαρξισμός ξεκινᾷ ἀπό τή διαπίστωση ὅτι ὁρισμένα γεγονότα χαρακτηρίζουν καί κατευθύνουν τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἡ ζωή εἶναι γεμάτη ἀπό ἀνασφάλεια καί ἀγωνία. Γι' αὐτό καί ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται μόνος καί ἔρημος στόν κόσμο. Κάθε στιγμή ἀντιμετωπίζει μπροστά του τήν καταστροφή καί τό θάνατο. Ἡ ζωή του εἶναι

ζυμωμένη με τό φόβο καί τόν ἱλιγγο, πού τοῦ δημιουργοῦν ἀφόρητες νευρωτικές καταστάσεις.

Σ' ὅλα αὐτά τά προβλήματα προσπαθεῖ νά ἀπαντήσῃ ὁ ὑπαρξισμός. Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐλεύθερη θέλησή του μπορεῖ νά ξεπεράσῃ ὅλα τά βασανιστικά του προβλήματα. Ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι τό πρωταρχικό στόν ἄνθρωπο. Τόν βοηθεῖ νά ἐγκαταλείπει τή στατικότητα καί νά βρίσκεται σέ μιάν ἀδιάκοπη κίνηση καί ἐνέργεια. Μέ τήν πράξη ὁ ἄνθρωπος διαλέγει αὐτό πού πρέπει νά γίνει. Ἔτσι ξεπερνάει αὐτό πού εἶναι, δηλαδή τόν ἑαυτό του, καί γίνεται ἀληθινή ὕπαρξη.

Ὁ ὑπαρξισμός εἶναι μιὰ μεγάλη καί δύσκολη περιοχή τῆς φιλοσοφίας. Ἐμεῖς θά ἐξετάσουμε μερικά βασικά σημεῖα του, πού τά συναντᾶμε κυρίως σέ τρεῖς ἐκπροσώπους του: α) στόν Σ έ ρ ε ν Κ ί ρ κ ε γ κ ω ρ (Søren Kierkegaard), πού θεωρεῖται ὁ ἰδρυτής τοῦ ὑπαρξισμού, β) στόν Γκαμπριέλ Μαρσέλ (Gabriel Marcel), πού ἐκπροσωπεῖ τό χριστιανικό ὑπαρξισμό καί γ) στόν Ἰωάννη Παῦλο Σάρτρ (Jean Paul Sartre), πού ἀντιπροσωπεύει τόν ἄθεο ὑπαρξισμό.

Ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη στόν Kierkegaard (1813-1855). Ἦταν Δανός θεολόγος καί φιλόσοφος. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του ἔγιναν ἀφορμή νά ἀντιληφθεῖ, ὅτι ἀκολουθοῦν τή χριστιανική θρησκεία μόνο γιά νά σταδιοδρομήσουν πετυχημένα καί λαμπρά στήν κοινωνία. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος δέν καταλαβαίνει τίποτε ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό Θεό, γιατί στηρίζεται στίς ὑλικές ἀξίες (χρήματα, ἀπολαύσεις) καί σέ παροδικές καταστάσεις (ἀξιώματα, κοινωνική ἀναγνώριση). Ὅταν ὁ ἄνθρωπος βρεθεῖ στή μοναξιά καί τήν ἐγκατάλειψη, τότε ἀνοίγει τόν ἑαυτό του γιά νά συναντήσῃ ἄλλα πρόσωπα. Ἔτσι ὑπερβαίνει τό ἐγώ του καί φτάνει στό χῶρο τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Σέ μιὰ τέτοια συνάντηση μπορεῖ νά ἱνακαλύψῃ καί τό Θεό καί ἔτσι νά πιστεύσῃ ἀληθινά στήν ὕπαρξή Του. Ὁ Κίρκεγκωρ διακρίνει τρεῖς περιοχές, ὅπου κινεῖται ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη:

1. Ἡ περιοχή τῶν αἰσθήσεων. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νά ἀπολαύσῃ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς του. Χρησιμοποιεῖ τούς ἄλλους ὡς μέσο γιά τή δική του ἱκανοποίηση. Ἔτσι παραμένει μακριά ἀπό τό αὐθεντικό νόημα τῆς ζωῆς καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι γι' αὐτόν μόνον ἀντικείμενα ἀπολαύσεως καί ὄχι πρόσωπα μέ τά ὁποῖα νά ἐπικοινωνεῖ προσωπικά.

2. Ἡ περιοχή τῆς ἠθικῆς. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τήν ἀπό-
κτηση ὀρισμένων ἀρετῶν, πού εὐκόλα ἀναγνωρίζονται ἀπό τήν ἀνθρώ-
πινη κοινωνία. Μέ εὐχέρεια προσαρμόζεται στίς ἠθικές καί κοινωνικές
ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Οἱ καλές πράξεις του εἶναι ἐξωτερικές καί ἐπιφα-
νειακές. Ἔτσι δέ φτάνουν τό βαθύτερο στρώμα τῆς ὑπάρξεως, πού
τελικά παραμένει ἄγνωστο καί ἀκαλλιέργητο.

3. Ἡ περιοχή τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι μιᾶ
θρησκεία παράδοξη. Στηρίζεται στό μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ,
πού παραμένει ἀκατανόητο στό ἀνθρώπινο λογικό. Ὁ ἄνθρωπος σκαν-
δαλίζεται, ὅταν βλέπει τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ ταπεινοῦ Χριστοῦ, πού
τελικά ὑποφέρει τό σταυρικό θάνατο σάν κακοῦργος. Μέ τήν πίστη στό
Χριστό ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾷ αὐτή τήν παραδοξότητα καί πιστεύοντας
στό Θεό, ἀνακαλύπτει τήν ἀληθινή ὑπαρξη.

Ὁ χριστιανικός ὑπαρξισμός τοῦ G. Marcel (1889-1973). Ὁ Μαρσέλ
κατά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο ὑπηρετοῦσε στόν Ἐρυθρό Σταυρό. Ἔτσι
εἶχε ἐντόνα τήν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀντιμετωπίζει τό
θάνατο. Ὁ Μαρσέλ βλέπει τή ζωή ὡς μυστήριο, γιατί ἀλλοιώτικα θά ἦταν
ἀφόρητη καί ἄχρηστη. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νό-
ημα τῆς ζωῆς χρειάζεται μιᾶ πνευματική κάθαρση: τήν ταπείνωση.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ταπεινός, προσφέρει στούς ἄλλους ἐπικοι-
νωνία καί προσωπική ἀγάπη, χωρίς νά ὑπολογίζει στή δική τους ἀνταπό-
κριση. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος δείχνει πώς εἶναι ἐλεύθερος καί ζῇ ἀληθινά τήν
ὑπαρξή του. Ὅταν ὅμως κανεῖς λαμβάνει διαρκῶς ἀπό τούς ἄλλους,
χωρίς νά προσφέρει τίποτε, τότε ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη βρίσκεται σέ
ἀνησυχία, ἀγωνία καί ἀπόγνωση.

Ὁ Μαρσέλ εἶναι στοχαστής καί σκέπτεται μέ τή βοήθεια τῆς πίστεως
στό Θεό. Μόνον ὁ πιστός ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀνακαλύψει τήν ἀληθινή
ὑπαρξη. Ἡ πίστη εἶναι μιᾶ δημιουργική ἐπικοινωνία καί ἀνταλλαγή ζωῆς
μέ τούς ἄλλους. Ὁ Θεός ἐμπιστεύεται τόν ἄνθρωπο, γιατί τόν ἀγαπᾷ. Γι'
αὐτό καί ὁ Χριστός, ὅταν θαυματοουργοῦσε, ἔλεγε: «ἡ πίστις σου σέ-
σωκέ σε». Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά
τόν πιστεύσει ὑπαρξιακά. Θά παραδώσει τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ
Θεοῦ καί θά ἀπολαύσει τό μυστήριο τῆς ὑπάρξεως πού εἶναι βασικά
δῶρο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπαρξιακή φιλοσοφία τοῦ Σάρτρ (1905-). Ὁ Σάρτρ ἐμφανίζεται στὴ Γαλλία ὡς φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος καὶ θεατρικός συγγραφέας. Τό βασικό του ἔργο ἔχει τὸν τίτλο: «Τό Εἶναι καὶ τὸ Μηδέν». Ὁ Σάρτρ ἀνέπτυξε τίς πιό ἀκραίες θέσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ καὶ ὁμολόγησε ἀπερίφραστα τὴν ἀθεΐα του. Γιά τόν Σάρτρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματικὴ ὑπαρξὴ ἀπὸ τὴ στιγμή πού μπορεῖ νά διαλέγει ἀνάμεσα σέ πολλά πράγματα. Αὐτό δείχνει πῶς εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ ἐλευθερία του ὅμως φτάνει μέχρι τὸ ὅριο τοῦ θανάτου, πού ἀσχημίζει τὴ ζωὴ καὶ τὴν κάνει ἀσκοπὴ καὶ ἀνώφελη. Γιά νά στηρίξει ὁ Σάρτρ αὐτὴ τὴν ἀδυναμία τῆς ἐλευθερίας τὴ μετατρέπει σέ αὐθαιρεσία. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά κάνει ὅ,τι φαντάζεται καὶ ἐπιθυμεῖ. Αὐτὴ ἡ αὐθαίρετη ἐλευθερία ὁδηγεῖ ὅμως τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ σέ ὀλοκληρωτικό ναυάγιο. Ὁ ἄνθρωπος γεμίζει τὴν ὑπαρξὴ του μέ ἀγωνία καὶ ἀηδία. Ὁ Σάρτρ ὁμιλεῖ διαρκῶς γιά τὴν ἀδιέκοπτη ναυτία καὶ τὴν ἀποπνικτικὴ πλήξη τοῦ ἀνθρώπου. Βλέπει πῶς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τόν χρησιμοποιοῦν σάν ἀντικείμενο καὶ σάν μέσο γιά νά ικανοποιοῦν τὸν ἐγωισμό τους. Ἐτσι ὁ ἄλλος κόσμος, ὀλοκληρῇ ἢ κοινωνικῶς εἶναι ὁ ἀσπονδὸς ἐχθρός του. «Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι ἡ κόλασή μου» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Σάρτρ.

Τελικά ὁ Σάρτρ ἀρνεῖται τὸ Θεό, γιατί πιστεύει στὴν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Πάνω στὴν πράξη ὅμως δοκιμάζει τὸ κενό τοῦ ἄθεου ἀνθρώπου καὶ νιώθει τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τόν ἀνθρώπινο χώρο. Τό περίεργο εἶναι ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ μάλιστα νέοι ἀκολούθησαν τίς παράλογες ιδέες τοῦ Σάρτρ. Προσπάθησαν νά ικανοποιήσουν τὸν ἐγωισμό τους μέ τὴν ἀχαλίνωτη ἀπόλαυση τῆς ἀνθρώπινης σάρκα. Ἡ λύση ὅμως αὐτὴ ἀντὶ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο, τοῦ πρόσθεσε ἀθλιότητα καὶ ἀναπόφορη ἀηδία.

Ἡ κίνηση τοῦ ἄθεου ὑπαρξισμοῦ δημιούργησε καὶ τὰ διάφορα ἀναρχικά κινήματα (πνευματικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ά.) Σ' αὐτὰ συμμετέχουν καὶ νέοι ἄνθρωποι, πού ὁραματίζονται μιὰ καινούργια ζωὴ καὶ πιστεύουν ὅτι μποροῦν νά τὴν πραγματοποιήσουν καὶ νά τὴν κερδίσουν καταστρέφοντας κάθε τι τὸ κατεστημένο πού τοὺς ἐνοχλεῖ καὶ τοὺς ἀπειλεῖ. Γιά νά δείξουν τὴν ἀξία τους, ἀρνοῦνται ὅλες τίς ἄλλες ἀξίες, πού δέν παραδέχονται. Γιά νά διεκδικήσουν τὴν ἐλευθερία τους, ὑποτιμοῦν καὶ περιφρονοῦν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐτσι φτάσαμε στὴν τραγικότητα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού χρειάζεται οὐσιαστικὴ βοήθεια γιά νά περισώσει τὴν παραπαίουσα ὑπαρξὴ του.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό ιστορικό γεγονός είναι πως ο Θεός, ο αιώνιος, εμφανίστηκε σ' όρισμένο χρονικό σημείο, μ' τη μορφή ενός ανθρώπου... Ο ισχυρισμός πως ο Θεός υπήρξε μ' ανθρώπινη μορφή... είναι άχρηστος τό παράδοξο μ' την αίσθησή του έννοια του όρου, τό απόλυτο παράδοξο» (Κίρκεγκωρ).
2. «Βλέπεις αυτό τό κενό που είναι πάνω από τά κεφάλια μας; Είναι ο Θεός. Βλέπεις αυτή τή ρωγμή στην πόρτα; Είναι ο Θεός. Βλέπεις αυτή τήν τρύπα στη γη; Είναι επίσης ο Θεός. Η σιωπή είναι ο Θεός. Η άπονοια είναι ο Θεός (Γ. Σάρτρ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς άπαντά ο ύπαρξισμός στά προβλήματα του ανθρώπου; 2) Σέ ποιές περιοχές κινείται ή ανθρώπινη ύπαρξη κατά τόν Κίρκεγκωρ; 3) Μέ ποιό τρόπο βοηθεί ο Μαρσέλ τον άνθρωπο νά ανακαλύψει τήν ύπαρξη του; 4) Ποιές άρχές δέχεται ο Σάρτρ στή φιλοσοφία του; 5) Γιατί ο άνθρωπος κάνει λαθεμένη χρήση στην έλευθερία του;

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α΄ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Ὁ ὑλικός κόσμος. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου ἀπό τό Θεό ἀποτελεῖ τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν... ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς ὁρατῶν τε πάντων καί ἀορατῶν». Ἡ πίστη αὕτη εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί ὅλα τά κτίσματα ἀποκτοῦν τήν ἀξία τους, ὄχι ἀπό μόνα τους, ἀλλά ὅταν παραπέμπουν τόν ἄνθρωπο στήν αἰτία τῆς δημιουργίας τους. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι «οἱ οὐρανοί διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 1). Ἔτσι ἡ κτίση ἀπεικονίζει τήν παρουσία καί τή δόξα τοῦ Θεοῦ - Δημιουργοῦ.

Ὅταν ὁ πιστός θεᾶται τή φύση, ὁδηγεῖται στή λατρεία καί τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Αὕτη τήν ἀλήθεια ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν γράφει: «Τά γάρ ἀόρατα αὐτοῦ (Θεοῦ) ἀπό κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καί θειότης» (Ρωμ. α΄ 20). Οἱ ἀόρατες ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ αἰώνια δύναμη καί ἡ θεότητά Του, βλέπονται καθαρά ἀπό τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος. Γίνονται νοητές μέσα ἀπό τά δημιουργήματα, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά εἶναι ἀναπολόγητοι, γιατί ἐνῶ γνώρισαν τό Θεό, δέν Τόν τίμησαν ὡς Θεό, οὔτε Τόν εὐχαρίστησαν. Ἔτσι τά ὑλικά ἀγαθά τῆς δημιουργίας ἀποκτοῦν ἀληθινή ἀξία, ὅταν βοηθοῦν τόν ἄνθρωπο νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό.

‘Ο άνθρωπος καὶ ὁ φυσικὸς κόσμος. Ὁ ὑλικὸς κόσμος εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ νὰ ὑπάρξει ὁ ἄνθρωπος, πού δημιουργεῖται τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς δημιουργίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει ἀπὸ τὸ Θεό τὴν ἐντολὴ νὰ ἐξουσιάζει κυριαρχικὰ πάνω στὴ φυσικὴ δημιουργία. «...πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς...». (Γεν. α΄ 28). Ὁ Θεὸς ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο τὴν ἱκανότητα καὶ συνάμα τὴ δυνατότητα νὰ καλλιεργεῖ καὶ νὰ προάγει τὴ ζωὴ τῆς φύσεως, δημιουργώντας ἐκεῖνο, πού ὀνομάζουμε **πολιτισμό**. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φροντίζει τὴ φυσικὴ δημιουργία καὶ ἀξιοποιεῖ τίς ἀνυπολόγιστες δυνατότητες, πού κρύβει μέσα του ὁ ὑλικὸς κόσμος, διασφαλίζει καὶ τὴ δική του ὑπαρξή.

Ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ὡς «ὑλικό», πού μπορεῖ νὰ τὸ χρησιμοποιήσει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ζωῆς του. Ὅσο πιὸ συνειδητὰ ἀναστρέφεται μὲ τὴν ὑλικὴ κτίση ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴν διακονεῖ μὲ ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση, τόσο περισσότερο ἀνακαλύπτει μπροστὰ του τὴν πρόνοια καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀποδέχεται μὲν τὸν κόσμο, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀναγνωρίζει τὸ Δημιουργό. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ἐξυπηρετοῦν μόνο τίς ἀτομικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωὴ του γίνεται **βιολογική**, γιατί ἐκτός ἀπὸ τὴν ὕλη δὲν ἀναγνωρίζει τίποτε ἄλλο. Ὁ ἄνθρωπος πού ἀπορρίπτει τὸ Θεό εἶναι ἀναγκασμένος νὰ δεχτεῖ τὴν ὑλικὴ κτίση ὡς **αὐτοσκοπὸ**. Ἐτσι λατρεύει τὰ δημιουργήματα καὶ γιὰ νὰ τὰ ἀποκτήσει γίνεται δούλος καὶ ὑποτάσσεται στὴ δύναμή τους. Γιὰ νὰ «ζήσει» τρέφεται μὲ περισσότερα ὑλικά ἀγαθὰ. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου διαπιστώνει ὅτι ἡ τροφή εἶναι ζωὴ ἀπονεκρωμένη, ὅταν τὴν ἀποκόψει ἀπὸ τὴν πηγὴ της, πού εἶναι ὁ Θεός.

Ἡ φθορὰ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Μὲ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἔδειξε πὼς δὲν θέλει νὰ βλέπει τὸν κόσμο νὰ διαποτίζεται ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τὴν ὥρα θέλει τὸν κόσμο νὰ εἶναι ἐντελῶς δικός του καὶ νὰ τὸν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτὸς θέλει. Ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλαυτία τοῦ ἀνθρώπου ἄλλαξαν τὴ φυσικὴ πορεία τῶν δημιουργημάτων. Ἀντὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ διακονεῖ τὸν κόσμο μὲ τὴν ἐργασία του, τώρα θέλει νὰ ὑπηρετεῖται ἀπὸ τὰ ὑλικά κτίσματα. Σκοπὸς του εἶναι ἡ ἐγωιστικὴ ἀπόλαυση καὶ ὄχι ἡ προσφορά τῆς ἀγάπης του. Ἡ ἁμαρτία ἔκανε τὸν ἄνθρωπο δούλο τῶν παθῶν, γιατί ἐξαρτᾶ τὸν

ἐαυτό του ἀποκλειστικά ἀπό τόν ὑλικό κόσμο, πού ἀποκόπηκε ἀπό τὸ Θεό καί καταδικάστηκε στήν πτώση, τή φθορά καί τὸ θάνατο. Εἶναι αὐτό, πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰσῆλθε εἰς τόν κόσμον ὁ θάνατος» (Ρωμ. ε' 12). Ὁ ἄνθρωπος τώρα εἶναι τόσο πολὺ δεμένος μέ τὴν κτίση, ὥστε ἡ ἁμαρτία του συμπαρέσυρε ὁλόκληρο τόν κόσμο στήν πτώση καί τή φθορά. «Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. η' 22). Μέ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος διάλεξε μιὰ ζωὴ πού εἶναι καταδικασμένη σὲ θάνατο, γιατί ἀποξενώθηκε καί ἀπομονώθηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀνακαίνισις τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνακαίνιζει τόν κόσμο καί λυτρώνει τόν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ φθορά καί τὸ θάνατο. Αὐτὸ ἐγίνε στὸν ἐαυτό Του, ὅταν ἔνωσε ἀδιάσπαστα τὸ ἀνθρώπινο γένος μέ τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος ὑπηρετεῖ μέ ἀγάπη ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί ἔτσι φανερώνει ποῖο εἶναι τὸ πραγματικὸ νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς.

Μέ τὸ Χριστό ἡ ὑλικὴ κτίσις παίρνει ἓνα καινούργιο νόημα, πού ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸ Θεό. Εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μέσα στήν ὁποία ὁ ὑλικὸς κόσμος ξαναπαίρνει τὴν πραγματικὴ του θέση. Τὸ ὕψιστο σημεῖο αὐτῆς τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ μετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου μέ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει μέσα του τὴ γεμάτη ἀπὸ φῶς ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καί μεταμορφώνει τὴν ὕπαρξή του, ὅπως ἀκριβῶς ἐγίνε καί μέ τὸν Πέτρο, τὸν Ἰάκωβο καί τὸν Ἰωάννηστὸ Θαβώρειο ὄρος, ὅπου ἔλαβαν μέρος στὴ μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου.

Μέ τὴν ἀληθινὴ του μορφή ὁ κόσμος προσφέρεται ὡς εὐχαριστία τοῦ ἀνθρώπου στοῦ Θεοῦ καί τελικὰ διασώζεται τὸ βαθύτατο νόημα καί ὁ σκοπὸς τῆς ὅλης δημιουργίας. Ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὴ διατήρηση τῆς ἀληθινῆς μορφῆς τοῦ κόσμου εἶναι πολὺ μεγάλη. Αὐτὸ ὑπογραμμίζεται ἐντονα, γιατί στήν ἐποχὴ τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, τὸ φυσικὸ περιβάλλον παραμορφώνεται καί ἀλλοτριώνεται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ προκαλεῖ μέ τὴ δική του φθορά καί αὐτὸ τὸν πρόωγο θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ συνήθης εἰκόνα τῶν βιομηχανικῶν περιοχῶν, ὅπου ὁ οὐρανὸς καλύπτεται μέ τὰ σύννεφα τῶν ὑψηκαμίνων, ὁ ἀέρας καί ὁ ἥλιος περιορίζεται ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν οὐρανοξυστῶν καί τελικὰ ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴν ἐπαφή του μέ τὴ φυσικὴ δημιουργία, πού ἔχει ἀντικατασταθεῖ μέ τὰ μπετόν-ἀρμέ καί τίς

ἀπομιμήσεις μέ συνθετική ὕλη τῶν λουλουδιῶν καί τῶν δέντρων.

Ὁ πιστός ἔχει φοβερή εὐθύνη. ὥστε μέ τίς συγκεκριμένες ἐνέργειες του νά βοηθήσει τό περιβάλλον τῆς δημιουργίας νά ἐπιστρέψει στήν ἀληθινή του φυσικότητα. Αὐτό πρέπει νά γίνει, γιατί μόνον ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει τήν ὕλική κτίση καί μέσα ἀπό αὐτή ἀνακαλύπτει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ζωντανεύει καί διασώζει τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

« Ἡ γάρ ἀποκαταδοξία τῆς κτίσεως (= ἡ κτίση ἀναμένει μέ λαχτάρα) τήν ἀποκάλυψιν τῶν νύων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γάρ ματαιότητι ἡ κτίσις ἐπετάγη οὐχ ἔκονσα, ἀλλά διά τόν ὑποτάξοντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καί αὐτή ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπό τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τήν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 19-21).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί πρέπει νά πιστεύει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀναγνωρίσει τή δημιουργία ὡς ἔργο τοῦ Θεοῦ; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς βιολογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἁμαρτία ὁδήγησε τόν κόσμον στή φθορά; 4) Πῶς ἀνακαινίζεται καί διασώζεται ὁ κόσμος;

2. Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Τό μυστήριο τῆς ζωῆς. Γιά νά ἀξιολογήσει ὁ ἄνθρωπος τό νόημα τῆς ζωῆς, πρέπει νά ἐπιστρέψει στίς ρίζες τῆς υπάρξεως, δηλαδή στό Θεό. « Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν» (Πράξ. ιζ' 28), λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί τοῦτο, γιατί εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀληθινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στόν Ἰησοῦ Χριστό, πού λέγει: « Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ἰω. ιδ' 6). Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τήν ὕπαρξη τοῦ Κυρίου εἶναι ὅτι προσφέρεται διαρκῶς στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος πού μιμεῖται τό παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ καί τό ἐφαρμόζει στή ζωή του, αὐτός γνωρίζει τελικά τό πραγματικό μυστήριο τῆς ζωῆς.

Ἡ προσφορά τῆς ζωῆς στοὺς ἄλλους εἶναι μιά πράξη, πού ἅμα τὴν κρίνει κανεὶς μόνον ἀνθρώπινα, θά τὴ θεωρήσει παράδοση καὶ ἀκατανόητη. Τό μυστήριο τῆς ζωῆς προσεγγίζεται μέ τὴν παρουσία τοῦ Θεο-ανθρώπου ἀνάμεσά μας. Ὁ Θεός ἀπὸ ἀγάπη δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ χαρίζει στὰ ὄντα τὴ δυνατότητα νά μετέχουν στὴ ζωὴ Του. Τὰ δημιουργήματα λοιπόν ζοῦν, ἐπειδὴ τό θέλει ὁ Θεός καὶ ἔχουν τὴ δυνατότητα νά μετέχουν στὴ ζωὴ Του. Ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυρας λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῇ, ὄχι γιατί στηρίζεται στὶς δικές του δυνάμεις, ἀλλὰ γιατί μετέχει στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ βιολογικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἁμαρτία στέρησε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἐν Θεῷ ζωὴ καὶ ἔτσι τὸν ὁδήγησε στό βιολογικὸ ἐπίπεδο. Ἐγινε δηλαδὴ ἡ ζωὴ του μιά μηχανικὴ λειτουργία, χωρὶς νά ἐκφράζει ἓνα οὐσιαστικὸ νόημα καὶ περιεχόμενο. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μακριὰ ἀπὸ τό Θεό ἐγινε βίος, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τὰ ζῶα. Γι' αὐτό καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικά: «Ἀνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνόητοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς» (Ψαλμ. 48,13). Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει πιά τὴν ἱκανότητα νά ἐλέγχει προσωπικά τὴ ζωὴ του. Ὅσο περισσότερο φροντίζει γιὰ τό ἐγώ του, τόσο πιο σίγουρα ὁδηγεῖται στὴ φθορά καὶ τό θάνατο.

Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κρυμμένη μέ τό Χριστό στό Θεό. «Ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 3). Αὐτό εἶναι μιά μεγάλη καὶ βασικὴ ἀλήθεια καὶ σημαίνει ὅτι ὁ Χριστός φανέρωσε στὸν ἄνθρωπο τὴν ἀληθινὴ ζωὴ του. Ἐδεῖξε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά μόνος του. Εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ κοινωνία αὐτὴ τῆς ἀγάπης δείχνει τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Γιὰ νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀγάπη του στοὺς ἄλλους πρέπει νά θανατώσει τὸν ἐγωισμό του. Αὐτό ἀκριβῶς ζητεῖ ὁ Χριστός ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὅταν τὸν καλεῖ νά ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του. «Ὁ κόκκος τοῦ σταριοῦ, λέγει, γιὰ νά φέρει πολὺ καρπὸ πρέπει νά πέσει στὴ γῆ καὶ νά σαπίσει (δηλαδὴ νά πεθάνει). Ἄν δέν πεθάνει, θά μείνει μόνος του» (Ἰω. ιβ' 24). Τό ἴδιο γίνεται καὶ μέ τὸν ἄνθρωπο. Ἄν δέ νεκρώσει τό ἐγώ του δέν μπορεῖ νά ζῇ ἀληθινὰ καὶ ἐπομένως νά καρποφορεῖ μέ τὰ διάφορα πνευματικά καὶ ἠθικά ἔργα του.

Ὁ Χριστός καλεῖ τὸν ἄνθρωπο νά ὑπηρετεῖ μέ τὴν ἀγάπη τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ διακονία τῆς ἀγάπης θά παρουσιάσει τὴν πραγμα-

τική αξία της ζωής και θα υπερυψώσει τόν άνθρωπο στο χώρο της δόξας του Θεού. Μέ τη διακονία ο άνθρωπος θα οδηγήσει τούς άλλους στη σωτηρία τους, δηλαδή στο Χριστό. Όταν όμως ο άνθρωπος κοινωνεί με τόν Κύριο, τότε ανακαλύπτει τό αληθινό νόημα της ζωής, πού είναι ή αγάπη και ή προσφορά του έαυτού του στους άλλους. Η αλήθεια αυτή αποτελεί τό Α και τό Ω της ορθοδόξου πίστεως και ήθικης. Σέ μία τέτοια διακονία φανερώνεται ή αξία της ζωής, γιατί ο άνθρωπος πού ανακαλύπτει τη ζωή του στο Χριστό, είναι εκείνος πού επιτελεί σωστό κοινωνικό και φιланθρωπικό έργο. Οί υπηρεσίες του δέν έχουν τό χαρακτήρα ενός καθήκοντος, πού εκτελείται επιφανειακά και έξωτερικά. Η ανάπτυξη του ανθρώπου και της κοινωνίας γίνεται ουσιαστική, γιατί τροφοδοτείται ολόκληρος ο κόσμος με τη θεανθρώπινη ζωή του Χριστού, όπως προσφέρεται στο μυστήριο της Έκκλησίας, πού ενώνει με τό Θεό όλους τούς ανθρώπους. Έδώ βρίσκεται και χαρίζεται σ' όλους ή αγάπη του Τριαδικού Θεού, πού αποτελεί τήν πηγή γιά τήν αληθινή ζωή του ανθρώπου και του κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ότι δέ ζή ψυχή, ουδείς άντείποι. Εί δέ ζή, ού ζωή ούσα ζή, αλλά μεταλαμβάνουσα της ζωής, έτερον δέ τι τό μετέχον τινός εκείνου ού μετέχει· ζωής δέ ψυχή μετέχει, έπει ζήν αυτήν ο Θεός βούλεται... Ού γάρ ίδιον αυτής έστι τό ζήν ως του Θεού...» (Ιουστίνος φιλόσοφος και μάρτυρας, από τό διάλογό του προς τόν Τρύφωνα, κεφ. 6).
2. «Όταν γάρ πυκνώς επί τό αυτό γίνεσθε, καθαιρούνται αί δυνάμεις του σατανά, και λύεται ο έλεθρος αυτού εν τη όμοιοία ύμων της πίστεως... Ό ούν μή ερχόμενος επί τό αυτό, ούτος ήδη ύπερηφανεί και έαυτόν διέκριεν» (Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, προς Έφεσίους, κεφ. 13 παράγρ. 5).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ή ζωή χαρακτηρίζεται ως μυστήριο; 2) Πώς συνδέεις τό περιεχόμενο του ύπ' αριθ. 1 κειμένου με τη σημερινή διδακτική ενότητα; 3) Τί διαφορά βρίσκεις ότι υπάρχει ανάμεσα στη ζωή και τό βίο; 4) Πώς μπορεί ο άνθρωπος νά κάνει πραγματικό κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο;

3. Τό ανθρώπινο σῶμα.

Ἡ θεωρία τῆς διαρχίας (Dualismus). Ἡ διαρχία παραδέχεται ὅτι στὸν κόσμον ὑπάρχουν δύο ἀρχές ἢ δύο θεότητες. Ἡ μιά δημιουργεῖ ὅ,τι καλὸ ὑπάρχει στὸν κόσμον καὶ ἡ ἄλλη ὅ,τι κακὸ ἐπικρατεῖ σ' αὐτόν. Ἔτσι δημιουργεῖται μιά ἀντίθεση ἀνάμεσα στὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ πράγματα, στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα. Ἡ ἀντίληψη αὐτή, πού ἔχει τὶς ρίζες τῆς σέ ὀρισμένες ἀνατολικές θρησκείες, ἐγίνε δεκτὴ καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ἕλληνες φιλοσόφους, ἀλλὰ συστηματικὰ τὴν ἔχει διατυπώσει ὁ Πλάτων. Οἱ Νεοπλατωνικοὶ προχώρησαν πρὸς πέρα καὶ θεώρησαν τὸ σῶμα ὡς ἔνδυμα καὶ δεσμοτήριον τῆς ψυχῆς. Τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι κακὸ καὶ ἀρνητικὸ στοιχεῖο. Ἡ ψυχὴ κατάγεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀμάρτησε καταδικάστηκε καὶ προσδέθηκε στὸ σῶμα. Γιὰ νὰ ἐπιστρέψει ἡ ψυχὴ στὴν ἀρχικὴ κατάστασίν της, πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα καὶ τὸ σῶμα.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὸ σῶμα. Μερικοὶ χριστιανοὶ ἐπηρεάστηκαν δυστυχῶς ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς διαρχίας. Μάλιστα νόμισαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὑποτιμᾷ τὸ σῶμα ἢ ὅτι τοῦ δίνει περιορισμένη καὶ προσωρινή ἀξία, γιατί θά ἔρθει ὁ θάνατος πού θά τὸ καταστρέψει καὶ θά τὸ ἐξαφανίσει.

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπαράδεκτα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, πού διδάσκει τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ σῶμα: Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἀρμονικὸ σύνολο, πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Δέν ἔχει τίποτε τὸ αὐτόνομο μέσα του, εἴτε σῶμα εἴτε ψυχὴ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σῶμα καὶ ψυχὴ ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀναφέρεται καὶ κοινωνεῖ μὲ τὸ Θεό. Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικὰ τὴν ψυχοσωματικὴ ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Τόσον ἡ ψυχὴ, ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα ἀποτελοῦν μέρη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅχι τὸν ἄνθρωπο καθ' ἑαυτόν. Διότι ὁ πλήρης ἄνθρωπος εἶναι ἓνα κρᾶμα καὶ ἔνωσης τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός» (Ρ.Γ. 7,1137 Α).

Ἡ φθορά τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ἡ ἔδρα τῆς ἁμαρτίας δὲ βρίσκεται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὸ πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στὴν ἁμαρτία, γιατί τὸ πνεῦμα του τὸ θέλησε καὶ ἔδωσε τὴν ἐσωτερικὴ συγκατάθεσή του. Μετὰ τὴν ἁμαρτία τὸ σῶμα ξέπεσε ἀπὸ τὴ φυσικὴ του κατάσταση καὶ βρέθηκε ἀντιμέτωπο μὲ τὴ φύση καὶ τὴ δημιουργία. Τό

σῶμα ἄρχισε νά φθείρεται, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία ἀλλοίωσε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκανε ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ φύση. Ἡ τελικὴ φθορά τοῦ σώματος ἐμφανίζεται μὲ τὸ θάνατο. Ἀπὸ βιολογικὴ πλευρά μπορεῖ ἔτσι νά εἶναι τὸ πράγμα. Ἀπὸ τὴν πλευρά ὅμως τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά υπογραμμιστεῖ ὅτι ὁ θάνατος εἰσῆλθε στὸν κόσμον μὲ τὴν ἁμαρτία, δηλαδὴ ἀπὸ τότε ποῦ ὁ ἄνθρωπος χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Μιά τέτοια φθαρμένη καὶ γεμάτη ἀπὸ τὰ στίγματα τῶν πταισμάτων ζωὴ δημιουργεῖ τὴν τελικὴ φθορά καὶ τὴ διάλυση τοῦ σώματος στὰ «ἐξ ὧν συνετέθη». Ὁ Κύριος φανερῶνει στὸν ἄνθρωπο τὸ χάος τῆς ἁμαρτίας καὶ συνάμα τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ψυχῆς του, ὅταν λέγει: «Τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐάν τὸν κόσμον ὅλον κερδίῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;» (Ματθ' ιστ' 26).

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στὴν Ἐκκλησία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀποκάλυψε στὸν ἑαυτὸ Του τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως καὶ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁ Κύριος στὸ γεγονὸς τῆς Μεταμορφώσεως φανέρωσε ὅτι ὄχι μόνον ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα εἶναι προορισμένο νά ἀκτινοβολήσῃ ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ναός, ὅπου κατοικεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει λάβει τὸ σῶμα του ἀπὸ τὸ Θεό, ὡς δῶρο καὶ ἐπομένως δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικά στὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νά δοξάζει τὸ Θεό καὶ μὲ τὸ σῶμα του. «Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. στ' 20).

Στὴν καινούργια ζωὴ τοῦ Χριστοῦ συμμετέχει ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος. Τὰ σώματα τῶν πιστῶν εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὄχι συμβολικά καὶ ἀλληγορικά, ἀλλὰ ὀργανικά καὶ πραγματικά. Στὸ Ἅγιο Βάπτισμα ντύνεται ὁ ἄνθρωπος τὴν καινούργια φύση, ποῦ ὁ Χριστός προσφέρει. Καὶ τὸ θνητὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ζωοποιεῖται, γιὰ τὴν γίνεται κατοικία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας συμμετέχει ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο μὲ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις του. Γι' αὐτὸ, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στὰ φρικτὰ μυστήρια, διαβάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία τῆς θείας Μεταλήψεως καὶ παρακαλεῖ τὸ Σωτὴρα νά ἀγιάσῃ τὸ νοῦ, τὴν ψυχὴ, τὴν καρδιά καὶ τὸ σῶμα του, γιὰ νά ἀξιωθεῖ ἔτσι χωρὶς κατάκριση νά κοινωνήσῃ.

Ἡ Ἐκκλησία τελικὰ υπογραμμίζει τὴν ὑπερύψωση τοῦ σώματος,

ὅταν θά ἀναστηθεῖ κατὰ τή Δευτέρα Παρουσία. Ἡ Ἐκκλησία διαβάζει τή Μεγάλη Παρασκευή καί μετὰ ἀπό τήν περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου τό θαυμάσιο ὄραμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ γιά τά ξερά ὅστά. Προεικονίζει τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ὅπου παίρνουν μέρος καί τά σώματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Μεταμόρφωση ἐπίσης τοῦ Κυρίου παραπέμπει στό γεγονός τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καί παρουσιάζει τά σώματα τῶν Ἀγίων νά ἀντινοβολοῦν μέ τό θαβώριο φῶς τοῦ Χριστοῦ. Τό σῶμα τελικά συμμετέχει στήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί γίνεται ἄφθαρτο, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἀναστημένος Κύριος. Οἱ βυζαντινές εἰκόνες εἶναι ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα τῆς ὕλης (= τά σώματα τῶν εἰκονιζομένων), πού ἔχει ἀποκατασταθεῖ στήν ἀρχική μορφή της, γιατί ἔχει γίνει τό δοχεῖο τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο. Ἐφ' ὅσον τό σῶμα συμμετέχει στή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἀξιολογεῖται θετικά ἀπό τήν ἄποψη τοῦ φύλου τό σῶμα, ὅταν συντελεῖ στό ὑψηλό λειτουργήμα γιά τή διαιώνιση τῆς ζωῆς. Ἡ γενετήσια ὁρμή ἀναφέρεται σ' ὁλόκληρη τήν προσωπική ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου καί δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς καί μόνο ἓνα βιολογικό στοιχεῖο. Τό ἐρωτικό στοιχεῖο εἶναι ἀποφασιστικός συντελεστής στήν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν ἄνθρωπο, ὅταν ὁλοκληρώνεται τό ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος λευθερώνεται ἀπό τόν κλοιό τῆς ἀτομικότητας, διασπᾷ τόν ἐγκλωβισμό του στή φυλακή τοῦ ἐγώ καί συμφιλιώνεται μέ τήν ὕπαρξη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ γενετήσια ὁρμή παρέχει στόν ἔφηβο (τήν ἔφηβο) νέες εὐαίσθησις καί ἄγνωστα μέχρι σήμερα αἰσθήματα. Νιώθει ὅμως τήν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά προσανατολιστεῖ γιά τήν ὀρθή ἀντιμετώπιση καί χρήση τῆς μεγάλης αὐτῆς δημιουργικῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Τό περιβάλλον συνήθως δέ βοηθεῖ θετικά, ἀλλά μᾶλλον τόν προκαλεῖ μέ τίς διάφορες μορφές ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατωτέρων ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου: ἐμπορικός κινηματογράφος, ποικίλες καί ἀπαράδεκτες διαφημίσεις, εἰκονογραφημένα περιοδικά, τηλεοπτικές ἐκπομπές, ἡ ἀρνητική συμπεριφορά καί διαγωγή πολλῶν ἀνθρώπων ἔχουν συχνά ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀμβλυνση τῆς ντροπῆς καί γενικά τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ὁ νέος καί ἡ νέα δέν πρέπει νά ἐγκαταλείψουν τόν ἑαυτό τους ἀβοήθητο πάνω στό σοβαρό αὐτό πρόβλημα τῆς ὑπάρξεώς τους. Νά

προσέχουν τὰ πρόσωπα πού συνήθως σπεύδουν νά τά διαφωτίσουν. Τά περισσότερα εἶναι ἐντελῶς ἀναρμόδια καί μπορεῖ νά προξενήσουν μεγάλο κακό μέ τὰ λόγια καί τή διαγωγή τους. Οἱ νέοι πρέπει νά τοποθετήσουν τό πρόβλημα στήν πραγματική βάση του καί νά συζητήσουν μέ σοβαρότητα καί ὠριμότητα. Νά προμηθευτοῦν κατάλληλα βιβλία, πού βοηθοῦν θετικά στήν ὀρθή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Νά μήν ἀναστρέφονται εὐκολα μέ παρέες, πού βλέπουν αὐτά τὰ προβλήματα γιά ψυχαγωγία καί ἀστεϊσμό.

Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγεῖ τούς νέους στή σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴν ἂν ψυχὴν μόνην, μήτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τό συναμφότερον, ὃν δὴ κατ' εἰκόνα πεποιηκέναι Θεός λέγεται» (Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς).
2. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν... ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα καί προσκολληθήσεται πρὸς τήν γυναῖκα αὐτοῦ καί ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β' 18-24).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς βλέπει ἡ Ἐκκλησία τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου; 2) Γιατί ἡ ἁμαρτία φθείρει τό ἀνθρώπινο σῶμα; 3) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στήν Ἐκκλησία; 4) Ποιά εἶναι ἡ σημασία τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο; 5) Σέ τί βο-
ηθεῖ τόν ἄνθρωπο τό ἐρωτικό στοιχεῖο;

4. Ἡ φυσική ζωή τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.

Ἑγεία-Ἀσθένεια. Ἀπό τήν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ σώματος ἐξάγεται ἡ μεγάλη ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου νά φροντίζει γιά τήν ὑγεία του. Ἡ ὑγεία εἶναι μιά πραγματικότητα πού δείχνει τήν ἁρμονία καί τήν ἰσορροπία στήν ψυχοσωματική ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἀπομονώνει τίς σωματικές ἀπό τίς πνευματικές λειτουργίες. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ σέ μιά φοβερή ὑπερέν-

ταση τις σωματικές δυνάμεις του καί μάλιστα για νά εξασφαλίσει ὅσο μπορεῖ περισσότερα ὑλικά ἀγαθά γιά τό ἄτομό του. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἐκθέτει σέ κίνδυνο τήν ὑγεία του, γιατί εἶναι ὑπεύθυνος στόν ἑαυτό του, στούς ἀνθρώπους (οἰκογένεια, συγγενεῖς, κ.ἄ.), καί στό Θεό.

Παρ' ὅλη τήν πρόοδο τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης καί τή βελτίωση τῶν ὁρων τῆς ζωῆς, ἡ ὑγεία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καί μάλιστα τῶν μεγαλοπόλεων ἀπειλεῖται ἔντονα ἀπό τις συνθήκες τῆς τεχνοκρατικῆς κοινωνίας καί τό ρυθμό τῆς ἐργασίας καί τῆς διαβίωσης. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει καθήκον νά αὐξήσει τό ἐνδιαφέρον του γιά νά προφυλάξει τήν ὑγεία του ἀπό τούς τόσοις κινδύνους, πού τήν ἀπειλοῦν καί νά φροντίσει νά βελτιώσει τις συνθήκες, πού θά διαφυλάξουν καί τήν ὑγεία τῶν συνανθρώπων του.

Τό γεγονός τῆς ἀρρώστιας καί ἡ ἐπέκτασή της πρέπει νά προβληματίσουν τό σύγχρονο ἄνθρωπο. Καί ἡ ἱατρική ἐπιστήμη φροντίζει σήμερα καί μάλιστα μέ πολύ ἐπιμέλεια, νά ἀνακαλύψει ὄχι μόνο τά αἷτια, ἀλλά καί τις ρίζες τῆς ἀρρώστιας. Ἡ ἀρρώστια δέν ἐξηγεῖται μόνον ὡς βιολογικό γεγονός. Πολύ συχνά οἱ ρίζες της βρίσκονται στίς ψυχικές ἐνοχλήσεις καί τις δυσαρμονίες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ψυχοσωματικῆς ἰσορροπίας τοῦ ἀνθρώπου θά βοηθήσει πολύ στόν περιορισμό ἢ τήν ὑπερπήδηση τῶν ποικίλων ἀσθενειῶν.

Ὁ ἄνθρωπος δέν πρέπει νά ἀγωνιᾷ καί νά ἀπελπίζεται, ὅταν δοκιμάζεται ἀπό τήν ἀρρώστια. Τό δῶρο τῆς πίστεως καί ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τόν βοηθοῦν νά βαστάζει χωρίς γογγυσμό τόν πόνο καί τήν ἀρρώστια, νά διαπαιδαγωγεῖται σέ μιά βαθύτερη κατανόηση τῶν θλίψεων τῆς ζωῆς καί νά ἀσκεῖται στήν ἐμπιστοσύνη του πρὸς τό Θεό. Εἶναι ἀπαραίτητο ἐπίσης νά γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος ὅτι μέ τή δική του ἀρρώστια δοκιμάζεται πολλές φορές καί τό ἅμεσο περιβάλλον του (οἰκογένεια, συγγενεῖς, φίλοι). Πρέπει νά ἀσκήσει τόν ἑαυτό τοῦ, ὥστε νά μή γίνεται μέ τήν ἀρρώστια του φοβερά ἀπαιτητικός καί τυραννικός στούς γύρω ἀνθρώπους, πού μέ τόση ἀγάπη καί ὑπομονή τόν ὑπηρετοῦν.

Ἀθληση καί σωματικές ἀσκήσεις. Στήν σωματική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό δέν πρέπει νά χωρίζεται τό σῶμα ἀπό τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ἡ σωματική γυμνασία ἀντιμετωπίζει τόν κίνδυνο νά μετατραπῇ σέ εἰδωλολατρία. Στίς διάφορες σωματικές κινήσεις πρέπει νά φανερώνεται ἡ ἐσωτερική ἀρμονία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ

άρμονία στις κινήσεις μιᾶς ἀθλητικῆς ομάδας (τάξη, σχολεῖο, ἀθλητικό σωματεῖο) ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη προάγεται, ὅταν ὑπακούει καὶ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες της γιὰ τὸ καλὸ τοῦ συνόλου. Ἐτσι ἡ ἀθλήση βοηθεῖ στὴν ἐναρμόνιση τῶν ποικίλων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, πού τελικά ὁδηγεῖται στὴν πειθαρχία, τὴν αὐτοσυγκέντρωση, τὴν εὐλικρίνεια, τὴν ἐντιμότητα καὶ τὴ συνεργασία. Ὁ ἀθλητικὸς στίβος, πού ἀποδέχεται αὐτές τίς ἐπιδιώξεις, βοηθεῖ τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη νὰ ἀνακαλύψει τίς ρίζες της καὶ νὰ προάγεται μέ εὐγενῆ καὶ ἠθικά ἰδανικά. Ὄταν ὁ ἀθλητισμὸς διαποτίζεται ἀπὸ τέτοια ἰδανικά, τότε ὑποχωρεῖ ὁ ἐπαγγελματισμὸς, πού μαστίζει γενικά τὴν ἀθλήση. Ἐπίσης ἐξαφανίζεται ἡ σκοπιμότητα, ὑποχωροῦν τὰ οἰκονομικά ἐλατήρια καὶ περιορίζεται ἡ βαρβαρότητα στοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες. Μιά τέτοια ἀλλαγὴ στὴν κατεύθυνση θὰ βοηθεῖ π.χ. τὸ ποδόσφαιρο νὰ πλησιάζει τὴν πραγματικὴ ἀθλητικὴ περιοχὴ. Δέν θὰ δίνει ἀφορμές γιὰ δικαιολογημένες ἐπικρίσεις μέ τίς ἀπαράδεκτες εἰκόνες βαρβαρότητας, πού συχνά παρουσιάζει.

Ἐγκράτεια καὶ νηστεία. Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει ὡς ἀπαραίτητη τὴν ἀσκήση τοῦ ἀνθρώπου στοὺς τομεῖς τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς νηστείας. Μέ τὴ νηστεία ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὴν ἀληθινὴ φύση του, πού δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ὑπερβαίνει τὴν ὕλική κτίση καὶ νὰ μὴν ὑποδουλώνεται σ' αὐτή. Ἡ νηστεία φανερώνει τὴν ἀλήθεια, «ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ' δ' 4). Ὄταν ἡ νηστεία γίνεται στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ δέν ἐκφράζει καμιά περιφρόνηση ἢ ὑποτίμηση στὰ ὕλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ φανερώνει τὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό καὶ ἀναφέρονται σ' Αὐτόν. Ἐδῶ μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴ νηστεία ἀπὸ τὴ δίαιτα ἢ τὸν περιορισμὸ τῆς τροφῆς γιὰ λόγους ἀσθένειας. Ἡ νηστεία πού γίνεται ἀπὸ πίστη στό Θεό δέν εἶναι καμιά δέσμευση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τόσο δυνατός, ὥστε ὑπερβαίνει τίς ἀνάγκες τῆς φύσεώς του καὶ ἐξορίζει ἀπὸ τὴν καρδιά του κάθε κακία καὶ ὑποδούλωση στὰ ὕλικά ἀγαθὰ.

Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ κανόνα πού συντελεῖ στὴ ρύθμιση τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κρατεῖ τὸν ἑαυτό του στοὺς ὅρους τῆς δημιουργίας του. Γίνεται κύριος καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς κτίσεως. Ἡ ἐγκράτεια ἀναφέρεται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τὴν ἠθικὴ ἐγκράτεια ὁ ἄνθρω-

Ἡ Ἀνάστασις. (Ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος). Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους (16ος αἰ.).

πος εκφράζει σεβασμό και αγάπη στο συνάνθρωπό του, πού ούδέποτε θα χρησιμοποιήσει ως μέσο για να ικανοποιήσει τις ἐγωιστικές απαιτήσεις και βιολογικές του ανάγκες. Συνάμα φανερώνει τήν ἐσωτερική πνευματική του δύναμη, πού κατευθύνει τήν πορεία του σέ μία ζωή εὐχαριστίας και δοξολογίας τοῦ Θεοῦ και ἀδελφικής αγάπης γιά τούς συνανθρώπους του.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνδυμασίας-περιβολῆς. Μέ τήν ἐνδυμασία ὁ ἄνθρωπος θέλει νά προστατεύσει τό σῶμα του ἀπό τίς διάφορες κλιματολογικές συνθήκες ὄλων τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους. Θέλει ἐπίσης νά ἀποφύγει τό αἶσθημα τῆς ντροπῆς, πού δημιουργεῖ ἡ θέα τοῦ γυμνοῦ σώματος. Μέ τόν ἐξωτερικό στολισμό τοῦ σώματος ἐπιζητεῖ ὁ ἄνθρωπος νά ικανοποιήσει τό αἶσθημα τῆς ὁμορφιάς, νά ἐκφράσει τήν κοινωνική τάξη και ἀξία του και τελικά νά δείξει τήν οἰκονομική και πνευματική του κατάσταση.

Ἡ ἐνδυμασία ἐκφράζει μία βαθύτατη ἀνθρωπολογική ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐνσυνείδητα ἢ ὑποσυνείδητα ὅτι ἡ ὑπαρξή του εἶναι φορέας μιᾶς ἀνυπολόγιστης ἀξίας. Πολλές φορές ἀνακαλύπτει μέσα του ἕνα κενό, πού ὅμως δέ θέλει νά τό γνωρίζουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ὅπως ἐπίσης δέν ἀνέχεται οἱ ἄλλοι νά τόν ὑποτιμοῦν και νά τόν παραμερίζουν. Χρησιμοποιεῖ λοιπόν τό ντύσιμό του, πού εἶναι συχνά ἐξεζητημένο, γιά νά προσελκύσει τήν προσοχή τῶν ἄλλων και νά τούς δηλώσει τήν παρουσία και τήν ἀξία του. Αὕτη ἡ ὑπαρξιακή ἀνάγκη διαπιστώνεται πολύ συχνά σέ ἀνθρώπους, πού τά οἰκονομικά τους εἶναι περιορισμένα. Ἐχουμε συνήθως νέους και νέες, πού στεροῦνται και τήν τροφή τους ἀκόμα, ἀρκεῖ νά ντυθοῦν ἄνετα και μέ πολυτέλεια γιά νά ἀνταποκριθοῦν στίς τελευταῖες ἀπαιτήσεις τῆς μόδας.

Γιά νά δείξουν τά μικρά παιδιά ὅτι ἔχουν πιά μεγαλώσει, ἔχουν τή μανία νά ντύνωνται σάν τούς μεγάλους. Ἀρκετοί ἡλικιωμένοι ἄνθρωποι γιά νά δείξουν ὅτι δέ γέρασαν, ντύνονται νεανικά. Ὁ πιστός ἄνθρωπος, πού ἀντλεῖ τήν ἀξίαν του ἀπό τό Θεό, δέ γίνεται ἐρμαιο στίς ἐξωφρενικές ἀντιλήψεις τῆς κοινωνίας γιά τήν περιβολή και τή μόδα. Τό ντύσιμό του γίνεται μέ ἀξιοπρέπεια και προσωπική εὐθύνη. Δέν ἀποκρούει τίς λογικές ἀπαιτήσεις πού ἔχει ἡ κάθε ἐποχή στό θέμα τῆς περιβολῆς. Οὔτε ὅμως και ἐξουθενώνει τούς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού μέ τήν περίεργη περιβολή τους ἐκφράζουν πολύ συχνά τίς πνευματικές και ἠθικές ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς τους.

1. «Γύμναζε δέ σεαντόν πρός εὐσέβειαν· ἡ γάρ σωματική γυμνασία πρός ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρός πάντα ὠφέλιμός ἐστιν ἐπαγγελίας ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης» (Α΄ Τιμ. δ΄ 8).
2. «Ἡ νηστεία ἀρχὴ μετανοίας. Δέν εἶναι ἀρκετὴ μόνη ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τροφῆς γιὰ νὰ κάνει τὴ νηστεία ἐπαινετὴ· ἀλλὰ νὰ νηστεύσουμε νηστεία δεκτὴ, εὐάρεστη στό Θεό. Ἀληθινὴ νηστεία εἶναι ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τό κακό, ἡ ἐγκράτεια τῆς γλώσσας, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τό θυμό, ἀπὸ τὴν καταλαλιά, ἀπὸ τό πῆμα, τὴν ἐπιπορκία. Ἡ στέρηση ὅλων αὐτῶν εἶναι ἀληθινὴ νηστεία» (Μέγας Βασίλειος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει συνήθως ὁ ἄνθρωπος μέ τὴν περιβολή του; 2) Ποιό εἶναι τὸ νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων; 3) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος σήμερα νὰ περιφρουρήσει τὴν ὑγεία του, πού ἀπειλεῖται σοβαρά; 4) Ποιό εἶναι τὸ βαθύτερο νόημα τῆς νηστείας;

5. Ἡ ἀξία τῆς προσωπικῆς ζωῆς.

Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ γιὰ τὴ ζωὴ. Ὁ χριστιανὸς ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ζωὴ ἀνήκει στό Θεό, γιατί ἐκπηγάζει ἀπὸ Αὐτόν, πού τὴ δωρίζει καὶ τὴν προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέ τό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ἡ ζωὴ εἶναι ἀληθινὸ μυστήριό πού προσφέρεται ἀπὸ τό Θεό μέ τὴν ἀδιάκοπη κοινω- νία τῆς ἀγάπης. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καὶ ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, ὅπου κα- λοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ μετέχουν. Ἐπομένως ἡ ζωὴ ἀνήκει σ' ὅλους καὶ δέν μπορεῖ κανεὶς, νὰ τὴ διεκδικεῖ μόνο γιὰ τόν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀποκλείει τούς ἄλλους ἀπὸ αὐτή. Δέν ἐπιτρέπεται σέ κανένα νὰ μὴν ἀναγνωρίζει στοὺς ἄλλους τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστι- ανοῦ γιὰ τὴ δημιουργία καὶ γενικὰ τὴν προαγωγή τῆς ζωῆς εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ οὐσιαστική. Ὁ χριστιανὸς δέν περιορίζεται μόνο στό νὰ ἀποφεύγει ὀρισμένες ἀρνητικές καὶ ἀπαράδεκτες ἐκδηλώσεις, πού ἔχουν στόχο τὴν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Ὁφείλει νὰ ἐνδιαφέρεται συνει- δητὰ γιὰ καθετὶ πού συνδέεται μέ τὴν συντήρηση καὶ τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς, τῆς δικῆς του καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ὁ φόνος καί τά εἶδη του. Φόνος εἶναι ἡ ἀποκρουστική ἐκείνη πράξη, πού ἀφαίρει ἀπό τόν ἄλλο ἄνθρωπο τή ζωή του. Πολλές ἄμεσες ἢ ἔμμεσες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά ὀδηγήσουν στήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό καί ἔχουμε πολλά εἶδη φόνου καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαφωτιστεῖ κατάλληλα, ὥστε νά παίρνει ὑπεύθυνη θέση μπροστά στό μεγάλο αὐτό προσωπικό καί κοινωνικό πρόβλημα.

1. Ὁ ἄμεσος φόνος ἢ δολοφονία. Ὁ φονέας καταλύει αὐθαίρετα τή ζωή ενός ἀνθρώπου χωρίς νά ἔχει κανένα δικαίωμα γι' αὐτό, γιατί οὔτε κύριος τῆς ζωῆς εἶναι, οὔτε ἡ ζωή ἀνήκει σ' αὐτόν. Πρόκειται γιά μιὰ φοβερή ἁμαρτία. Μιά τέτοια εἰσβολή στό χώρο τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ σατανική ἐνέργεια καί ἐπομένως πράξη γεμάτη ἀπό ἐγωισμό καί μίσος. «Ἐκεῖνος (ὁ σατανᾶς) ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς» (Ἰω' η' 44) καί «πᾶς ὁ μισῶν τόν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστί» (Α' Ἰω. γ' 15) ὑπογραμμίζει τό Εὐαγγέλιο.

Ὁ φονέας ἀρνεῖται τήν ἀνθρώπινη φύση του. Τό κενό πού δημιουργεῖ ὁ θάνατος ενός ἀνθρώπου, πού τοῦ ἄρπαξαν βίαια τή ζωή, πρέπει νά γίνεται βίωμα καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Μιά τέτοια ὅμως θεώρηση γιά τή ζωή εἶναι κάτι ξένο γιά τίς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος δέν αἰσθάνεται συνήθως τήν ἀπουσία τῆς ἀγάπης γι' αὐτό καί δέ θεωρεῖ τόν ἑαυτόν του συνυπεύθυνον γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς, πού γίνεται σχεδόν καθημερινά. Πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ ὁ φόνος ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς. Ἐφ' ὅσον ὅμως γίνεται ἔστω καί ἓνας, τότε πρέπει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά συμμετέχουν στή θλίψη καί ὀδύνη πού δημιουργεῖ ἡ ἀπουσία τῶν δολοφονημένων ἀνθρώπων. Πρέπει ὅμως νά καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ἀπό τήν Ἐκκλησία, τήν Πολιτεία καί τόν κάθε ἄνθρωπο, ὥστε νά προλαμβάνονται οἱ φόνοι καί νά περιορίζονται μέχρι ὅτου ἐξαλειφθοῦν.

2. Τά τροχαῖα δυστυχήματα. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀνθρώπων ἔχει γίνει χαώδης καί ἀγχώδης μέ τή συνεχή αὔξηση τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων. Καθημερινά αὐξάνουν τά θύματα τῆς ἀσφάλτου. Ὅλοι ἀντιμετωπίζουν τόν κίνδυνον νά γίνουν ἔνοχοι γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἢ νά πέσουν καί οἱ ἴδιοι θύματα τῶν τροχῶν. Ἡ εὐθύνη τοῦ ὀδηγοῦ, ἀλλά καί τῶν πεζῶν εἶναι πολύ μεγάλη. Πολλοί λόγοι συντελοῦν στό νά εἶναι ὁ σημερινός ἄνθρωπος ἀπρόσεκτος. Ὅταν ὀδηγεῖ τό αὐτοκίνητο ἢ ὅταν περπατᾷ στό δρόμο εἶναι προσηλωμένος στά τόσα προβλήματα πού τόν

άποσβολούν. Τά αποτελέσματα έδω μπορεί νά είναι πολύ τραγικά καί άνεπανόρθωτα.

Τό πρόβλημα τής συγκοινωνίας είναι βασικά ανθρώπινο πρόβλημα. Πρέπει νά λαμβάνονται αδιάκοπα τά απαραίτητα μέτρα γιά τόν περιορισμό τών τροχαίων άτυχημάτων. Είναι απαράδεκτο νά θυσιάζονται τόσοι άνθρωποι καθημερινά στό Μολώχ τής ασφάλτου. Πρέπει νά υπάρξει ειδική άγωγή γιά μικρούς καί μεγάλους, ώστε νά αισθανθούν ως βασικό καθήκον τους τόν τρόπο, πού πρέπει νά κυκλοφορούν στους δρόμους τών μεγαλοπόλεων. Είναι απαραίτητη ή πειθαρχία καί ή τάξη στήν κυκλοφορία καί τών πεζών καί τών όχημάτων. Πρέπει καί έδω νά λειτουργεί υπεύθυνα ή ήθική συνείδηση.

3. 'Η τεχνητή στείρωση. Όρισμένοι άνθρωποι, πού θέλουν νά αποφυγούν τή γέννηση νέων υπάρξεων, καταφεύγουν σέ χειρουργικές έπεμβάσεις ή παίρνουν ειδικά φάρμακα καί κάνουν τούς έαυτούς τους άνίκανους γιά μιά τέτοια δημιουργική καρποφορία. 'Η ενέργεια αυτή είναι απαράδεκτη πνευματικά, ήθικά καί ανθρωπιστικά. Είναι μιά αϋθαίρετη επέμβαση του ανθρώπου στίς δημιουργικές καταβολές, πού ό Θεός έχει χαρίσει σ' αυτόν. 'Η άμαρτία πού επιτελείται στό σημείο αυτό είναι μεγάλη. Πρώτος από όλους αυτός ό ίδιος βλάπτεται, γιατί άφαιρεί από τήν ύπαρξή του τή δημιουργικότητα καί δυναμικότητά της.

4. 'Η αϋθαίρετη διακοπή τής ζωής στή διάρκεια τής κυήσεως. Πρόκειται γιά μιάν απάνθρωπη πράξη, πού κανένας οικονομικός ή κοινωνικός λόγος δέν μπορεί νά δικαιολογήσει. Οί δικαιολογίες πού έπιστρατεύονται συνήθως έκφράζουν τήν άπιστία ή τήν όλιγοπιστία του ανθρώπου στήν Πρόνοια καί τήν αγάπη του Θεού. 'Η αϋτοεμπιστοσύνη του ανθρώπου τόν οδηγεί νά έπεμβαίνει αϋθαίρετα στήν πορεία καί τή συντήρηση του κόσμου. Μέ μιά τέτοια πράξη ό άνθρωπος άποσπā τόν κόσμο από τή φροντίδα του Θεού-Δημιουργού, τόν κάνει άνεξάρτητο καί έτσι τόν οδηγεί στήν καταστροφή.

'Η άμυνα του ανθρώπου. Έχει επικρατήσει καί ύποστηρίζεται ότι ό άνθρωπος πρέπει νά άμυνθει, όταν ή ζωή του κινδυνεύει. 'Η άποψη αυτή έχει μιά φυσικότητα. Όταν ό άνθρωπος βρεθεί μπροστά σ' ένα κίνδυνο, αναλαμβάνει τήν υπεράσπιση του έαυτού του από λόγους αϋτοσυντηρήσεως. Τό Εϋαγγέλιο όμως λέγει ότι ό πιστός άνθρωπος πρέπει νά άνέχεται καί νά ύπομένει στίς προσωπικές σχέσεις του καί αυτή τήν

Ἡ Μεταμόρφωση. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

ἀδικία ἀκόμα. «Μή νικῶ ὑπό τοῦ κακοῦ, ἀλλά νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τό κακόν» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. ιβ' 21). Ὑπάρχουν ὅμως ἰδιαίτερες περιπτώσεις πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει τό χρέος τῆς ἄμυνας. Ὁ οἰκογενειάρχης γιά νά διαφυλάξει τή ζωή τῶν παιδιῶν του, πού ἴσως ἀπειλεῖται, εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἀμυνθεῖ. Ὁ στρατός πρέπει νά ὑπερασπίσει σέ ὦρα ἀδικῆς ἐπιθέσεως τόν ἄμαχο πληθυσμό πού μπορεῖ νά τόν ἀπειλήσουν οἱ ἐχθροί τῆς πατρίδας μας.

Γενικά ἡ χρήση τῶν ὀπλων στήν περίπτωση τῆς ἄμυνας πρέπει νά ἀποφεύγεται. Ἄν ὅμως βρεθεῖ κανεῖς σέ φοβερό ἀδιέξοδο, μπορεῖ νά κάνει χρήση τῶν ὀπλων. Πρέπει ὅμως ἡ ἐπίθεση τῶν ἄλλων ἐναντίον μας νά εἶναι συγκεκριμένη καί ἀδικη. Γιά νά γίνει χρήση τῶν ὀπλων πρέπει νά εἶναι ἀνάλογη μέ τό βαθμό τῆς ἐπιθέσεως. Δέν μπορεῖ, π.χ. κάποιος νά βρεθεῖ σέ ἀναβρασμό καί νά σκοτώσει ἕνα κλέφτη καί ὕστερα νά δικαιολογεῖται ὅτι βρέθηκε σέ ἀνάγκη ἄμυνας. Τελικά ὁ πιστός ἄνθρωπος προσεύχεται θερμά στό Θεό καί ζητεῖ τό φωτισμό καί τή βοήθειά Του, ὥστε σέ τέτοιες δύσκολες περιπτώσεις νά ἐνεργεῖ κατά τόν πιό σωστό καί εὐάρεστο τρόπο.

Τό πρόβλημα τῆς εὐθανασίας. Εὐθανασία εἶναι ἡ πράξη ἐκεῖνη, πού ἐπιταχύνει ἀπό λόγους «εὐσπλαχνίας» τό θάνατο ἑνός ἀρρώστου, ὅταν βασανίζεται ἀπό ἀνίατη ἀρρώστια καί ἀνυπόφορους πόνους. Ἔτσι ἔχουμε περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού παρακαλοῦν τοὺς γιατροὺς νά ἐπέμβουν αὐθαίρετα στήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Πρόκειται γιά μιά πολύ μεγάλη ἁμαρτία, πού συνήθως φέρει τό ἔνδυμα τῆς συμπάθειας καί φιλανθρωπίας. Ἀπό ἱατρικῆς πλευρᾶς δέν ἐπιτρέπεται ἡ αὐθαίρετη αὐτή ἐπέμβαση, γιατί ἡ ἱατρική ἐπιστήμη ἔχει ὡς σκοπό νά διατηρεῖ τήν ἀνθρώπινη ζωή, ὅσο μπορεῖ περισσότερο χρονικό διάστημα. Ἀπό τήν πλευρά τῆς ἐγκληματολογίας ἡ πράξη χαρακτηρίζεται ὡς ἀρνητική, γι' αὐτό καί σέ ὅλες τίς νομοθεσίες ἡ εὐθανασία θεωρεῖται φόνος, πού τιμωρεῖται. Ἀπό πνευματικῆς καί ἠθικῆς πλευρᾶς ὁ ἄνθρωπος, πού καταφεύγει στήν εὐθανασία παρουσιάζεται ὡς ἀρνητής τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀγάπης Του γιά τόν κόσμο καί τόν καθένα ἄνθρωπο προσωπικά. Ἡ συνηθισμένη δικαιολογία τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δέν μπορεῖ νά βλέπει τό συνάνθρωπό του νά ὑποφέρει καί νά πάσχει ἀδιάκοπα εἶναι πολύ ἀνίσχυρη, γιατί θά ἔπρεπε τότε κανεῖς νά ἐξαλείψει ὀλοκληρωτικά τόν πόνο καί τή δυστυχία ἀπό τόν κόσμο. Κάτι τέτοιο ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο.

Μέ κανένα τρόπο δέν επιτρέπεται ὁ γιατρός νά ὑποκύπτει στίς ἐπιθυμίες ἢ τίς πιέσεις τῶν ἄλλων καί νά προξενεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα του τὸ θάνατο ἑνὸς ἀρρώστου. Σέ ὀρισμένες μάλιστα χώρες γίνεται συζήτηση, ἂν θά πρέπει νά νομιμοποιηθεῖ ἡ εὐθανασία εἴτε ὑποκειμενικά εἴτε ἀντικειμενικά. Μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαράδεκτη ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη ἠθική καί ἀπορρίπτεται.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καὶ εἶπεν Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ποῦ ἔστιν ὁ ἄδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐκ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; Καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς» (Γεν. δ' 9-11).
2. «Ἀμήν, λέγω ἡμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ' κε' 40).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φόνος εἶναι φοβερὴ καὶ τρομερὴ ἁμαρτία; 2) Μέ ποιές προϋποθέσεις επιτρέπεται ἡ προσωπικὴ ἄμυνα; 3) Γιατί ἀπορρίπτεται ἡ εὐθανασία; 4) Πῶς μποροῦν νά περιοριστοῦν τὰ τροχαῖα θανάσιμα ἀτυχήματα;

6. Ἡ αὐτοκτονία.

Τί εἶναι ἡ αὐτοκτονία. Αὐτοκτονία εἶναι ἐκεῖνη ἡ πράξη τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἐνσυνεῖδητα προβαίνει στὴν καταστροφή καὶ κατάλυση τῆς ζωῆς του. Ἡ αὐτοκτονία λέγεται καὶ αὐτοχειρία καὶ ὁ αὐτοκτονῶν αὐτόχειρας. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ αὐτοκτονεῖ κάνει πολὺ μεγάλη ἁμαρτία, γιατί ἔχει φτάσει στό ἔσχατο ὅριο τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς ἀπωθήσεως τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του. Ὑπάρχουν ὀρισμένοι λόγοι ποῦ ὁδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀπόφαση τῆς αὐτοκτονίας. Τέτοιοι ἀναφέρονται μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ ἑξῆς:

1. Ἐγωκεντρισμός καὶ μίσος γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἁμαρτία, ὅπως ἔχει ὑπογραμμιστεῖ ἐπανειλημμένα, φυλακίζει τὸν ἄνθρωπο στό κελλί τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τὸν κάνει νά διεκδικεῖ μόνο τίς ἀτομικές του

ἀπαιτήσεις καί ανάγκες. Τό ἐγώ ἀποτελεῖ τό κριτήριον ὅλων τῶν πραγμάτων καί τῶν προσώπων. Ἡ διαγωγή αὐτή τόν κάνει νά διαβλέπει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. «Οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλασή μου» ὁμολογεῖ ὁ Σάρτρ καί τοῦτο γιατί οἱ ἄλλοι δέν ὑπηρετοῦν καί δέν προάγουν τὰ ἐγωιστικά συμφέροντα τοῦ ατόμου ἢ ἀκόμα καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἐγωιστής γίνεται μισάνθρωπος, γιατί πρὶν ἀπὸ ὅλους ἔχει μισήσει τόν ἑαυτό του. Ἡ ζωὴ του συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἀηδίας γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καί ἀπορρίψεως ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ φοβερὴ αὐτὴ ἐμπλοκὴ τόν κάνει νά σκέπτεται τὴν κατάλυση τῆς ζωῆς του.

2. Ἡ κυριαρχία τῆς ἀπελπισίας. Ὁ ὑπερήφανος καί ἐγωιστής αἰσθάνεται ἀδιέξοδο καί ἀσφυξία, ὅταν συναντᾷ στὴ ζωὴ του δυσχέρειες καί ἐμπόδια. Οἶγεται ὁ ἐγωισμὸς του, ὅταν βλέπει ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐπικρατήσει πάνω σ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὅταν τὰ πράγματα ἐρχονται ἀνάποδα καί ἡ μιὰ ἀποτυχία διαδέχεται τὴν ἄλλη, τότε κατακλύζεται ἀπὸ τὴν ἀπελπίσι. Ἀπὸ παντοῦ βλέπει τό ἀδιέξοδο καί τό φαῦλον κύκλο, γιατί δέν μπορεῖ νά ἐλπίζει σωστά, ἐπειδὴ εἶναι κλειστός στὴν ἀγάπη καί τὴν ἐμπιστοσύνη. Ἀμεση συνέπεια τῆς ἀπελπισίας εἶναι ἡ συναίσθηση τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἀπουσιάζει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν καρδιά του.

3. Ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Παρ' ὅλες τίς «ἐπιτυχίες» του ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος αἰσθάνεται μέσα του ἓνα ἀνυπέρβλητο κενόν. Εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀφαιρεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας καί σκοτεινιάζει τό ὑπέρτατον κριτήριον τῆς ὑπάρξεως. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσῃ συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, τότε ἐπικαλεῖται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔστω καί μέ ταλαντευόμενὴ πίστη. Ἄν ὅμως ἐπιμένει νά βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεόν, τότε ἡ ἁμετανοησία τόν ὁδηγεῖ στὴν καταστροφή. Κάτι τέτοιο εἶναι ἀφύσικο γιὰ τὴν ἀνθρώπιν ὑπαρξήν, πού δημιουργήθηκε γιὰ νά κοινωνεῖ μέ τὸν Δημιουργόν καί τὰ δημιουργήματα.

4. Παραφροσύνη καί ψυχικὲς διαταραχές. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος καί μάλιστα τῆς σύγχρονης κοινωνίας δοκιμάζει ἓνα τέτοιο ἀδιέξοδο στὴ ζωὴ του, πού ὁδηγεῖται σὲ ψυχικὲς διαταραχάς καί σὲ λογικὴ ἀκαταστασία. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, πού ἡ διασάλευση τοῦ λογικοῦ εἶναι ἰσχυρὴ καί ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά κατευθύνει συνειδητὰ καί ὑπεύθυνα τόν ἑαυτό του. Οἱ ποικίλες ψυχικὲς συγκρούσεις καί τὰ ἐνοχλητικὰ συμπλέγματα γεμίζουν τὴν ὑπαρξήν μέ τέτοια αἰσθήματα δυσαρμονίας καί ἀνασφάλειας, ὥστε ὁρισμένες φορές ἀντιμετωπίζεται καί

ή περίπτωση της αυτοκτονίας. Δεν αποκλείεται καθόλου ή ευθύνη όλων μας γι' αυτές τις ανωμαλίες, όπως επίσης ή αναληγσία και ή αδιαφορία των άλλων μπορεί νά γίνει αίτια της αυτοκτονίας ενός ανθρώπου.

5. Περίπτωση εξαιρέσεως. Υπάρχουν περιπτώσεις ανθρώπων, που στερήθηκαν από μόνοι τους τή ζωή γιά νά προλάβουν αθεραπευτη προσβολή της τιμής τους ή γιά νά αποφύγουν τήν καταισχύνη τους. Υπάρχουν γυναίκες πού όδηγήθηκαν στό θάνατο γιά νά μή γίνουν θύματα άπίστων βιαστών. Σέ περίπτωση πολέμου υπήρξαν στρατιώτες, πού υπηρετούσαν σέ πολύ έμπιστες και καίριες θέσεις και προτίμησαν τό θάνατο παρά νά παραβούν, ως αιχμάλωτοι, τό υπέρτατο χρέος γιά τήν πατρίδα.

Βέβαια οι περιπτώσεις αυτές διαφέρουν κατά πολύ από τίς προηγούμενες. Έκκλησιαστική όμως θεώρηση λέγει ότι και οι πιό δύσκολες καταστάσεις δέν έπιτρέπουν στόν άνθρωπο νά αφαιρέσει μόνος του τή ζωή του, πού είναι δώρο του Θεού. Και οι Πατέρες της Έκκλησίας (ιερός Αύγουστίνος, άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος), πού εξέτάζουν τόν κίνδυνο γιά τήν άτίμωση των γυναικών, λέγουν ότι ή ήθικότητα και άγνότητα περιλαμβάνει όλόκληρη τήν ύπαρξη και δέν έχει τήν έδρα της μόνο στό ανθρώπινο σώμα, πού ατιμάζεται και διαπομπεύεται χωρίς τή συγκατάθεση των ανθρώπων.

Η ήθική άξιολόγηση της αυτοκτονίας. Η αυτοκτονία είναι φοβερή πράξη του ανθρώπου κατά του Θεού και του έαυτού του. Έκφράζει τόν άθεράπευτο έγωισμό και τήν αυτοαποθέωση του άτομου ενώ συγχρόνως περιφρονεί τήν αγάπη του Θεού και παραγνωρίζει τήν πρόνοιά Του. Η τραγικότητα του αυτόχειρα βρίσκεται στην προσπάθειά του νά ξεπεράσει τά άδιέξοδα, πού ό ίδιος έχει δημιουργήσει. Δεν παραδέχεται ό-τι ό έαυτός του είναι υπεύθυνος γιά όλα αυτά. Έτσι ή άπελπισία του είναι χαρακτηριστική. Έκπηγάει από τή δαιμονική βεβαιότητα γιά τήν αποκλειστική άξία του έγώ και τήν περιφρόνηση των άλλων ανθρωπίνων προσώπων. Μέ τήν αυτοκτονία ό άνθρωπος νομίζει ότι παραμερίζει όλoκληρωτικά τό Θεό από τή δημιουργία και ανατρέπει τήν καθορισμένη τάξη της. Μέσα σέ μιά τέτοια παρανοϊκή ζάλη νομίζει ότι αυτός είναι ό νικητής, ενώ στην πραγματικότητα είναι αυτός πού χάνει τά πάντα μέ τήν κατάλυση της ζωής του.

Η Έκκλησία πάντα απόδοκίμασε και άπόρριψε τήν πράξη της αυτο-

κτονίας. Τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στὸν ἐγωισμό, τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀσέβεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας δοκιμάζει ὁδύνη καὶ θλίψη μεγάλη, ὅταν ἀντικρίζει περιπτώσεις αὐτοκτονίας. Στό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα βλέπει τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πού στηρίζεται μόνο στό ἐγώ του καὶ ἀπορρίπτει συχνά τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων καὶ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τόσες οἱ παιδαγωγικὲς εὐκαιρίες, πού προσφέρονται στὸν ἄνθρωπο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του, ὥστε μόνον ἕνας ἐρμητικά κλεισμένος στό ἐγώ του θά τίς ἀπορρίψει ὀλοκληρωτικά.

Υπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις πού τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στὴν παραφροσύνη ἢ σέ ἀφόρητες ψυχικὲς ἀναστατώσεις. Ἡ Ἐκκλησία βέβαια ἀποφεύγει νά ἐνταφιάσει τοὺς αὐτοκτονούντας. Αὐτό δὲ τό κάνει ἀπὸ ἀντίδραση ἢ περιφρόνηση γιὰ τό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα, ἀλλὰ γιὰ νά δείξει τὴν ἀποδοκιμασία Της σέ μιά τέτοια πράξη ἐσχατῆς ἀπογνώσεως. Συνάμα διαπαιδαγωγεῖ καὶ τοὺς ἀνθρώπους νά ἀναλαμβάνουν τὴν αὐτοκυριαρχία τους, ὥστε νά ξεπερνοῦν ὅλα τὰ ἀδιέξοδα καὶ ἐμπόδια τῆς ζωῆς τους μέ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ἀγάπης στό Θεό καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Οὐδεὶς γάρ ἡμῶν ἐαυτῷ ζῆ καὶ οὐδεὶς ἐαυτῷ ἀποθνήσκει· ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν» (Ρωμ. ιδ' 7-8).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ αὐτοκτονία εἶναι φοβερὴ καὶ ἀποκρουστικὴ ἁμαρτία; 2) Τί ἐλπίζει ὁ αὐτόχειρας μέ τὴν ἀπαίσια πράξη του; 3) Τί εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία δέν κηδεύει τοὺς αὐτόχειρας;

7. Ἡ αὐτοθυσία.

Ἡ πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Αὐτοθυσία εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ ἐκεῖνη πράξη, πού ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπο νά προσφέρει ἐκούσια τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν προαγωγή καὶ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ φυσικὴ αὐτοθυ-

σία και έχει σχέση με τη διάθεση και θυσία του δώρου της φυσικής ζωής. Έχουμε όμως και την ηθική αυτοθυσία. Έδω ό άνθρωπος δέ θυσιάζει μέν τή ζωή του, αλλά ξέρει νά παραιτεῖται ἀπό τή διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων του, δείχνοντας μέ αὐτό τόν τρόπο τήν ἀγάπη του γιά τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ αὐτοθυσία εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπό τήν αὐτοκτονία, γιατί ὁ θυσιάζόμενος ἄνθρωπος ξέρει νά προσφέρει τόν ἑαυτό του, ἀρκεῖ νά ὠφελοῦνται πραγματικά οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὁ Κύριος παρουσιάζει τό κίνητρο τῆς αὐτοθυσίας, ὅταν λέγει: «Ὅποιος θέλει νά σώσει ἀληθινά τή ζωή του, αὐτός θά τή χάσει. Ἐκεῖνος δέ πού θά χάσει τή ζωή του γιά χάρη μου, αὐτός θά τήν βρεῖ πραγματικά» (Ματθ. ιστ' 25).

Τά βασικά αὐτά λόγια δέν μπορεῖ εὐκολα νά τά κατανοήσει ὁ ἄνθρωπος. Πρέπει νά καταβάλλει πολλές καί ἐπίπονες προσπάθειες γιά νά ἀνακαλύψει καί νά παραδεχτεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξή του σώζεται πραγματικά ἀπό τή στιγμή πού τήν προσφέρει στούς ἄλλους καί δέν τήν κρατεῖ ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ μοναδικότητα αὐτοῦ τοῦ κινήτρου φανερώνει τό ἔσχατο νόημα καί τήν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς αὐτοθυσίας.

Τό ὑπόδειγμα τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ πηγή τῆς αὐτοθυσίας βρίσκεται στή σταυρική θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου φανερώνει τό ὑπέρτατο νόημα τῆς ὑπάρξεως, πού ὁ ἄνθρωπος τό ἀρνήθηκε μέ τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Ἀντί νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του στό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους, προτίμησε νά τόν κρατήσῃ μόνο γιά τήν ὠφέλεια τοῦ ἐγώ του. Ἀρνήθηκε τή θυσία τοῦ ἑαυτοῦ γιά νά θυσιάζει ὅλους τούς ἄλλους στήν ὑπηρεσία τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων του.

Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει στόν ἄνθρωπο τό μοναδικό τρόπο γιά νά διασώσει τήν ὑπαρξή του. Ἡ προσφορά αὐτή δείχνει τήν ὑπέρτατη ἀγάπη τοῦ Θεανθρώπου, πού θυσιάζεται γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί «μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε' 13).

Ἡ προσωπική ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, τότε πρέπει νά λάβῃ μιάν οὐσιαστική θέση ἀπέναντι στήν πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Ἀν ἀποδέχεται πραγματι τή ζωή του, τότε πρέπει κάθε στιγμή νά τή θυσιάζει γιά τήν προκοπή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁλόκληρο τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στη-

ρίζεται σ' αὐτή τήν ἀλήθεια. Μὲ τήν αὐτοθυσία ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τὸ Χριστό. Ἔτσι κατανικᾷ τήν ἁμαρτία καὶ ὑπερπηδᾷ τὸν ἐγωισμό του. Καταλαβαίνει πᾶν στὴν πράξη ὅτι ὁ ἀτομισμός καὶ ἡ ἰδιοτέλεια ὀδηγοῦν ὀριστικά τὸν ἄνθρωπο στὴ φθορά καὶ τὸ θάνατο, ἐνῶ ἡ προσφορά τῆς ἀγάπης καὶ ἡ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ φανερώνουν τὸ ἀληθινὸ καὶ μακάριο νόημα τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἀπαντᾷ στὴ θυσία τοῦ Κυρίου μὲ τὴν προσφορά τῆς ζωῆς του γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ διάσωση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Ἡ αὐτοθυσία δέν εἶναι μιὰ πράξη ἐξωτερικὴ καὶ θεαματικὴ. Δέν προσφέρεται γιὰ νά τὴν ἀναγνωρίσουν καὶ νά τὴν ἐπιδοκιμάσουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἀποκλειστικὸ κίνητρο καὶ τὸ μοναδικὸ κριτήριον γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Οἱ μεγάλες πράξεις κινδυνεύουν συνήθως ἀπὸ τὴν προβολὴ τοῦ ἐγῶ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὑπογραμμίζει αὐτὸ τὸν κίνδυνο, ὅταν λέγει ὅτι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα καὶ τὸν ἑαυτό του νά θυσιάσει, ἀλλὰ χωρὶς ὅμως νά ἔχει στὴν καρδιά του τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ ἐάν ψωμίσω τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐάν παραδῶ τὸ σῶμα μου, ἵνα καυθῇσομαι, ἀγάπην δέ μὴ ἔχω οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (Α΄ Κορ. ιγ' 3).

Τὴν ἀνιδιοτελεὴ θυσία τοῦ Κυρίου μιμοῦνται καὶ οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, πού θεωροῦν ὑπέρτατη τιμὴ τους νά συμμετέχουν στὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Ὅλες οἱ θυσίες τῆς ζωῆς πρέπει νά εἶναι ἀπαύγασμα τῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου. Ἔτσι ἀξιολογοῦνται καὶ οἱ θυσίες ἐνὸς οἰκογενειάρχου γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ οἱ ἀδιάκοπες ταλαιπωρίες τῆς μητέρας γιὰ τὴ φροντίδα τῶν παιδιῶν της. Οἱ ἥρωικες πράξεις τῶν στρατιωτῶν πού θυσιάζουν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Οἱ θυσίες τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης, πού στεροῦνται τὸ καθετί γιὰ νά εὐεργετήσουν τὸν κόσμον. Οἱ ὑπεράνθρωπες προσπάθειες τῶν ἐργατῶν τῆς Ἐκκλησίας, πού θυσιάζουν τὰ πάντα γιὰ νά φυτεύσουν στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Μὴ τοίνυν ζῆτει τὸ σόν, ἵνα εὖρῃς τὸ σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ, οὐχ εὕρισκει τὸ ἑαυτοῦ... Τὸ γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κεῖται καὶ τὸ ἐκείνου ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 280).

1) Τί είναι η πράξη της αυτοθυσίας; 2) Ποιό είναι τό περιεχόμενο καί ό σκοπός της θυσίας του Χριστού; 3) Ποιό είναι τό κίνητρο καί τό κριτήριο της αληθινής θυσίας του ανθρώπου; 4) Πώς αξιολογείται ήθικά καί πνευματικά ή αυτοθυσία;

8. 'Ο χριστιανικός γάμος.

Τί είναι ό γάμος. 'Ο γάμος είναι ουσιαστικό γεγονός στή ζωή του ανθρώπου, όπου ό άνδρας καί ή γυναίκα ένώνονται αδιάσπαστα διά βίου σέ μιά κοινή ζωή. 'Εκείνο πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνία τους είναι ότι συμμετέχουν μ' όλη τους τήν ύπαρξη στό μυστήριο της ζωής. Μέ τήν προσωπική προσφορά της αγάπης ολοκληρώνουν τήν ύπαρξή τους καί προάγουν τό έργο της δημιουργίας. 'Η συνέχιση της δημιουργίας γίνεται μέ τή γέννηση των νέων ανθρώπων (παιδιών) στον κόσμο, ώστε νά συμμετέχουν στό έργο του Θεού όσο τό δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι καί νά ζούν στήν ευτυχία καί τή μακαριότητα.

"Όταν ό άνθρωπος τοποθετήσει τό γάμο σέ τέτοιο πλαίσιο, τότε εύκολα άναγνωρίζει τό μυστηριακό χαρακτήρα του γεγονότος. 'Η 'Εκκλησία ύψώνει τό γάμο σέ μυστήριο, γιατί τόν θεμελιώνει πάνω στήν αγάπη, πού ό Χριστός δείχνει στήν 'Εκκλησία Του, δηλαδή σ' όλους τούς ανθρώπους.

Τό μυστήριο του γάμου. 'Ο γάμος ολοκληρώνεται ως μυστήριο, όταν ό άνθρωπος αποδέχεται τήν αγάπη του Χριστού καί τή θυσία Του, καί τήν τοποθετεί ως θεμέλιο γιά τήν κοινή ζωή, πού άρχίζει μέ τό σύντροφο της ζωής του. "Ένας τέτοιος γάμος δέν μπορεί νά είναι μόνον ή θαλπωρή του έγώ, ή ίκανοποίηση των άτομικών άναγκών καί ή πραγματοποίηση των ποικίλων επιδιώξεων στή ζωή. "Αν ό άνθρωπος σταθεί στήν επιδίωξη αυτών των αιτημάτων, τότε βρίσκεται άκόμα στό φυσικό χώρο του γάμου. 'Εκείνο πού κάνει τό γάμο μυστήριο είναι ή παρουσία του Χριστού καί της 'Εκκλησίας ανάμεσα στους συζύγους. "Έτσι έξηγείται ότι γιά νά θεωρηθεί ένας γάμος χριστιανικός, πρέπει νά εύλογηθεί από τήν 'Εκκλησία, ως μυστήριο, μέ τήν ιερολογία της 'Ακολουθίας.

Ἀρχικά τό μυστήριο τοῦ γάμου ἦταν ἐνσωματωμένο στή θεία Λειτουργία. Ἡ ἱερολογία τοῦ μυστηρίου βοηθεῖ νά καταλάβουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν ἀληθινή του ὕπαρξη στό πρόσωπο τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου. «Ὁ ἀγαπῶν τήν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτόν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τήν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καί θάλπει αὐτήν, καθὼς καί ὁ Χριστός τήν Ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε' 28-29). Ὁ Κύριος προσφέρει τή ζωή Του γιά νά ζήσει ὁ κόσμος. Ἕνας γάμος πού θεμελιώνεται σέ τέτοια ἀγάπη γεμίζει τοὺς συζύγους μέ χαρά καί δημιουργικότητα. Εἶναι ἡ χαρά, πού βραβεύει τίς θυσίες καί ἡ δημιουργικότητα, πού φανερώνεται μέ τήν παρουσία τῶν νέων παιδιῶν. Μ' αὐτό τόν τρόπο καί οἱ δύο σύζυγοι συμμετέχουν οὐσιαστικά στή ζωή τοῦ κόσμου.

Ἡ προετοιμασία γιά τό γάμο. Ὁ νέος καί ἡ νέα πρέπει νά προετοιμαστοῦν σοβαρά καί ὑπεύθυνα γιά τό μεγάλο μυστήριο τῆς ζωῆς. Σήμερα ἐπικρατεῖ δυστυχῶς μεγάλη προχειρότητα σ' αὐτό τό θέμα καί τά κριτήρια τοῦ κόσμου εἶναι ἐλλιπῆ καί δυσανάλογα μέ τό ὕψιστο περιεχόμενο τοῦ γάμου. Οἱ νέοι πρέπει νά διαφωτιστοῦν στά ἐξῆς βασικά σημεῖα, πού ὁδηγοῦν τελικά στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου.

1. Ὁ Θεός χορηγεῖ τό κριτήριο γιά τήν ἐκλογή τοῦ (τῆς) συντρόφου. Ὅταν ὁ νέος ἢ ἡ νέα ἀντιμετωπίζουν τό πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς συντρόφου στή ζωή τους, πρέπει νά ἐπιλύσουν βασικά καί δύσκολα προβλήματα. Γιά νά γίνει ἐπιτυχῆς ἐκλογή, πρέπει νά ὑπάρχει τό ἀπαραίτητο κριτήριο. Τί εἶναι αὐτό, πού θά ἀγαπήσει κανεὶς στό πρόσωπο τῆς προτιμῆσεώς του; Συνήθως ἕνας ἄνθρωπος ἐκτιμᾷ στό πρόσωπο ἑνός ἄλλου τά προσόντα ἢ τίς ἱκανότητές του, τά κοινωνικά ἀξιώματα ἢ τά χρήματά του. Ἡ ἀληθινή ὁμως ἀγάπη ἀπευθύνεται στό ἴδιο τό πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου καί ὄχι μόνο στήν περιουσία του εἴτε πνευματική εἶναι αὕτη εἴτε ὑλική. Τό σωστό κριτήριο ἐδῶ θά τό δώσει ὁ Θεός στόν ἄνθρωπο, ἀρκεῖ νά Τοῦ τό ζητήσει. Ἡ Ἁγία Γραφή ὑπογραμμίζει ὅτι «παρά Κυρίου ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή». Ἡ πραγματική, δηλαδή, σύναψη ἑνός δεσμοῦ ἀγάπης μεταξύ δύο προσώπων γίνεται μέ τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἀρκεῖ φυσικά νά τό ἀποδεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ νέοι δέ χρειάζονται βιασύνη καί ἀνυπομονησία γιά νά λύσουν πετυχημένα τό μεγάλο πρόβλημα τοῦ γάμου. Οἱ συναισθηματικές ἐναλλαγές τῆς ἐφηβικῆς ηλικίας δέ βοηθοῦν τοὺς νέους στό νά θεμελιώσουν σωστά τό γάμο τους. Ἕνας δεσμός ἀγάπης μ' ἓνα συγκεκριμένο πρόσωπο δέν μπορεῖ νά

παραμένει έξω από τό μυστήριο του γάμου. Αυτό όμως απαιτεί από τό νέο άνθρωπο νά έχει αποκτησει την ανάλογη ωριμότητα καί τήν αντίστοιχη ύπευθυνότητα γιά τό μεγάλο έργο τής ζωής του.

2. Ἡ διατήρηση τής σωματικῆς καί τής πνευματικῆς ὑγείας. Ἡ ἀπρόσεκτη καί αὐθαίρετη ὀργάνωση τής ἀτομικῆς ζωῆς μπορεῖ νά προκαλέσει μεγάλο κλονισμό στήν πνευματική καί σωματική ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ βλάβες αὐτές μπορεῖ νά κρυφτοῦν προσωρινά κάτω ἀπό τή μεγάλη ἀντοχή τής νεαρῆς ἡλικίας. "Όταν ὁ ὀργανισμός τοῦ νέου ἀνθρώπου ταλαιπωρηθεῖ καί φθαρεῖ, θά δημιουργήσει ἀργότερα τέτοια προβλήματα (ἀρρώστιες διαφόρων εἰδῶν, ψυχικοί τραυματισμοί, πνευματική κόπωση καί ἀπογοήτευση, κ.ἄ.) πού θά ἔχουν ὅπωςδῆποτε ἀρνητικές ἐπιπτώσεις στήν πορεία τοῦ γάμου καί στήν ἀνάπτυξη τής οἰκογένειας.

3. Ἡ ἐπαγγελματική καί οἰκονομική θεμελίωση τοῦ γάμου. Καί στά δυό πρέπει νά δοθεῖ ἡ πραγματική θέση καί συμβολή τους στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ νέος πρέπει ἀπό νωρίς νά φροντίζει γιά τό ἐπάγγελμα του, πού θά συντηρήσει οἰκονομικά τήν πορεία τής οἰκογένειάς του. Δέν μπορεῖ ἓνας νέος νά ἐνδιαφέρεται γιά τό γάμο του καί συγχρόνως νά ἀδιαφορεῖ γιά τήν ἐπαγγελματική του ἀποκατάσταση. Ἡ ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση εἶναι μιά βασική προϋπόθεση, πού δίνει στό νέο τή δυνατότητα νά προχωρήσει στή σύναψη τοῦ γάμου. Εἶναι ἀπαραίτητο νά γνωρίζει, ὅτι ἡ γυναίκα παρ' ὅλη τή χειραφέτησή της καί τό προσωπικό της ἐπάγγελμα, χρειάζεται νά στηρίξει τήν οἰκογένειά της πάνω σέ γερά ἐπαγγελματικά θεμέλια. Οἱ οἰκονομικές προϋποθέσεις τοῦ γάμου δέν πρέπει οὔτε νά παραμερίζονται οὔτε καί νά θεωροῦνται ὅτι εἶναι τό Α καί τό Ω στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ γάμος εἶναι, φυσικά, κοινωνία προσώπων καί δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τήν ὅποιαδήποτε χρηματική συναλλαγή. "Ένας γάμος, πού στηρίζεται ἀποκλειστικά στό χρήματα ἢ τήν προοπτική κάποιας ἐπαγγελματικῆς ἐπιτυχίας, ἀσφαλῶς θά ὀδηγηθεῖ σέ ἀληθινό ναυάγιο. Πρέπει ὅμως ὁ νέος νά ἐτοιμάσει καί τόν ἑαυτό του, ὥστε νά προσφέρει τήν ἀπαραίτητη οἰκονομική βάση, πού θά εἶναι ἡ ἀφετηρία καί ἡ ὥθηση γιά τήν ἐπιτυχή ἀνάπτυξη τοῦ γάμου.

Τό πρόβλημα τής ἀγαμίας. Ὅρισμένοι ἄνθρωποι σήμερα (ἄνδρες ἢ γυναῖκες) δέν ἔχουν τή δυνατότητα παρ' ὅλη τήν ἐπιθυμία τους νά

ιδρύσουν οικογένεια. Σέ περίοδο πολέμου, π.χ. οί νέοι αντιμετώπιζον άλλα προβλήματα, πού ἔχουν προτεραιότητα καί παραμερίζεται ὁ γάμος. Ἔτσι περνᾷ ἡ ἡλικία μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καί μένει ἀπραγματοποίητη ἡ σύστασή του. Ἀρκετοί νέοι ἀναλαμβάνουν τήν ὑποχρέωση νά προστατεύσουν τίς ἀνύπαντρες ἀδελφές τους. Εἶναι ἓνα μεγάλο πρόβλημα, πού τό δημιουργοῦν οἱ οἰκογενειακές καί κοινωνικές μας συνθήκες. Τό συμπληρώνουν τά διάφορα οἰκογενειακά δράματα (ἀρρώστειες, θάνατοι, κ.ἄ.). Τελικά ὑπάρχουν ἄνθρωποι μέ ψυχικές ἢ σωματικές ἀρρώστειες πού δέν ἐπιτρέπουν τή σύναψη τοῦ γάμου.

Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει καί εὐλογεῖ τήν ἐκούσια ἀγαμία. Πρόκειται γιά τούς μοναχούς, πού διαλέγουν τό ἀγγελικό σχῆμα ὄχι ἀπό περιφρόνηση γιά τή ζωή, ἀλλά γιά νά ἀφιερώσουν ὀλοκληρωτικά τόν ἑαυτό τους στό Θεό. Ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ μοναχός, ὁ ἄγαμος κληρικός γενικά, προσφέρουν μεγάλη ὑπηρεσία στήν Ἐκκλησία καί σ' ὀλόκληρη τήν κοινωνία. Ἡ ἀγαμία ἀποκτᾷ τό νόημά της στό χώρο τῆς Ἐκκλησίας, γιατί εἶναι ὀλοκληρωτική προσφορά στήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Στό ἰδανικό τῆς κατά Χριστόν ἀγαμίας βρίσκει στήριγμα καί παρηγοριά καί ὁ σταυρός τῆς ἀκούσιας ἀγαμίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Νά μελετήσεις τή θαυμάσια ἀποστολική περικοπή, πού διαβάζεται στήν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Θά τήν βρεῖς στήν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή τοῦ Ἀπ. Παύλου, κεφ. ε' 20-33.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς ἀποκαλύπτεται τό νόημα τοῦ γάμου στήν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου; 2) Ποιά βασικά σημεῖα πρέπει νά προσέξει ὁ νέος ἄνθρωπος γιά νά πετύχει στήν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τοῦ γάμου του; 3) Γιατί ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ τήν ἐκούσια ἀγαμία; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τό γάμο ὡς μυστήριο;

9. Ἡ οἰκογένεια.

Ἡ σημασία τῆς οἰκογένειας. Ἡ οἰκογένεια εἶναι βασικό καί οὐσιαστικό στοιχεῖο γιά τήν ἀνθρώπινη κοινωνία, γιατί εἶναι τό θερμὸ κῆπιον

ἐκεῖνο, ὅπου μέσα του θά ἀναπτυχθοῦν οἱ ὑπάρξεις τῶν νέων ἀνθρώπων. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου μόνο στήν ἀγάπη τῆς οἰκογένειας μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Ἡ ἀγάπη, καί μάλιστα ὅπως προσφέρεται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, εἶναι τό θεμέλιο, πάνω στό ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος θά οἰκοδομήσει τήν πραγματική ἐπιτυχία στή ζωή του. Ἡ προαγωγή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διοχετεύεται μέσα ἀπό τό ἐργαστήριό τῆς οἰκογένειας.

Ἡ συμβολή τῆς μητέρας. Γιά νά ἀποδεχτεῖ ἡ γυναίκα τή μητρότητα πρέπει νά εἶναι ἔτοιμη γιά κάθε θυσία, πού θά συντελέσει στήν ἐμφάνιση καί τή συνέχιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἡ μητέρα συνδέεται μέ τό παιδί πολύ οὐσιαστικά, γιατί ἀγκαλιάζει μέ τήν ἀγάπη της τά βαθύτατα στρώματα τῆς ὑπάρξεως. Ὄταν ἡ μητέρα τροφοδοτεῖ τήν καρδιά της μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε μεταμορφώνει δημιουργικά τό μητρικό της φίλτρο. Ἐτσι ἡ μητρική ἀγάπη ὁλοκληρώνεται καί ἀποφεύγει τίς ἀρνητικές συνέπειες, πού μπορεῖ νά ἔχει ἕνας μονομερῆς συναισθηματισμός. Ἡ μητέρα βοηθεῖ τό παιδί νά ἀνακαλύψει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ μέσα στό χωρὸ τῆς ἀγάπης καί τῆς συγχωρητικότητος. Μόνον ἔτσι τό παιδί μπορεῖ νά ἀνακαλύψει καί τήν ἀνεπανάληπτη ἀξία τῆς προσωπικῆς του ὑπάρξεως. Οἱ θυσίες τῆς μητέρας εἶναι μιὰ μικρὴ εἰκόνα ἀπὸ τίς ἐνέργειες καί τίς θυσίες, πού κάνει ὁ Θεός γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ παρουσία τοῦ πατέρα. Ὁ πατέρας προσφέρει στήν οἰκογένεια τό αἶσθημα τῆς ἀσφάλειας, πού εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς. Δημιουργεῖ τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ στήν οἰκογένεια. Τό παιδί βλέπει στό πρόσωπο τοῦ πατέρα τή γνήσια αὐθεντία, πού ὅμως ἐκφράζεται μέ τήν ἀγάπη, τή στοργή καί τήν ὑπακοή. Ὄταν τό παιδί βλέπει τόν πατέρα του νά πειθαρχεῖ ὁ ἴδιος σ' αὐτά πού ζητεῖ, τότε στό πρόσωπό του διαπιστώνει τήν τάξη καί τήν ἀρμονία, ὅπως τή φανέρωσε ὁ Θεός στό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ὁ προσευχόμενος πατέρας δείχνει ἔμπρακτα τί σημαίνει ἐμπιστοσύνη καί ὑπακοή στό Θεό. Αὐτὴ τήν εἰκόνα τοῦ πατέρα ποτὲ δέν τὴν ξεχνᾷ τό παιδί καί μάλιστα στίς κρίσιμες στιγμές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, πού ἀντιμετωπίζει δύσκολα προβλήματα.

Τό παιδί καί οἱ γονεῖς του. Ὄταν τό παιδί ζήσει τήν ἀγάπη τῶν γονέων του, τότε μπορεῖ νά καταλάβει, γιατί πρέπει νά τοὺς σέβεται καί νά

Ἡ Θεοτόκος. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

τούς υπακούει. Ἡ ἀγάπη συνυπάρχει μέ τό σεβασμό. Δέν εἶναι δυνατόν οἱ γονεῖς νά ἀγαποῦν τό παιδί χωρίς ταυτόχρονα νά τό σέβονται. Οὔτε ἐπίσης τό παιδί νά λέγει πῶς ἀγαπᾷ τούς γονεῖς του, ἐνῶ δέν υπακούει στά λόγια τους. Τό παιδί μέ τήν υπακοή ἐκφράζει τήν ἐμπιστοσύνη του στούς γονεῖς. Ἔτσι ὁδηγεῖται μέ ἀσφάλεια στήν υπακοή τοῦ Θεοῦ. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος, πού ὁ Θεός ζητεῖ στήν πέμπτη ἐντολή τήν υπακοή καί τό σεβασμό στούς γονεῖς.

Ὅσο ὁμως μεγαλώνει τό παιδί, τόσο καί αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά προστατεύει τόν ἑαυτό του μέ τίς ἀτομικές του δυνάμεις. Δέ θέλει νά ἐξαρτᾶται ἀπό ἄλλα πρόσωπα, ἀκόμα καί ἀπό τούς γονεῖς του. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ ἀπαρχή τῆς μεγάλης διαμάχης ἀνάμεσα στούς γονεῖς καί τά παιδιά. Τό παιδί νομίζει ὅτι μόνον οἱ δικές του ἀπόψεις εἶναι οἱ σωστές καί ὄχι τῶν γονέων του, ὅταν μάλιστα διαπιστώνει ὅτι οἱ γνώσεις του εἶναι μεγαλύτερες ἀπό τίς δικές τους. Αὕτη ἡ βεβαιότητα τόν γεμίζει μέ ἐγωισμό, πού ὁμως τοῦ δημιουργεῖ σοβαρές ἐπιπλοκές καί φοβερά ἀδιέξοδα στή ζωή του.

Οἱ γονεῖς πρέπει νά βοηθήσουν τά παιδιά τους σ' αὕτη τήν περίοδο τῆς κρίσεως, πού ἀρχίζει μέ τήν ἐφηβική ἡλικία. Τά παιδιά χρειάζονται πολλή ἀγάπη καί μεγάλη ὑπομονή ἀπό μέρος τῶν γονέων, ὥστε νά παραδειγματίζονται δημιουργικά καί νά προάγονται πραγματικά. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν εἶναι ἡ μόνη ἐγγύηση γιά τήν πετυχημένη καί ὁλοκληρωμένη ἀνάπτυξή τους. Οἱ προσωπικές σχέσεις τῶν γονέων μέ τήν Ἐκκλησία εἶναι ἡ πιό σημαντική βοήθεια, πού μπορεῖ νά προσφέρουν στό παιδί τους. Ἐνα τέτοιο ἔργο ζητεῖ ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξη τοῦ παιδιοῦ καί οἱ οὐσιαστικές ἀνάγκες τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Ἡ κρίση στή σύγχρονη οἰκογένεια. Τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας εἶναι πολλά καί οὐσιαστικά. Δηλαδή ἀναφέρονται ὄχι μόνο στό θεσμό τῆς οἰκογένειας, ἀλλά κυρίως στήν ἐσωτερική δομή της. Ὅταν ὁ νέος ἄνθρωπος ἀποφασίζει τό γάμο, πρέπει νά ἔχει ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς του. Μόνον ἔτσι μπορεῖ νά βεβαιώσει τά παιδιά του, γιατί πράγματι ἀξίζει νά ζῇ ὁ ἄνθρωπος καί νά ἐργάζεται δημιουργικά γιά τήν προαγωγή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Γιά νά γίνουν ὁμως αὐτά πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπό τή μικρή του ἡλικία μέ τό πνεῦμα τῆς ἀγάπης καί τῆς θυσίας. Εἶναι τό ἀκλόνητο θεμέλιο τοῦ γάμου καί ἡ ἀληθινή προαγωγή τῆς οἰκογένειας.

ας. Ὁ ἄντρας καί ἡ γυναίκα ἀνακαλύπτουν τήν ὑπαρξή τους ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἕνας προσφέρει τόν ἑαυτό του στόν ἄλλο καί οἱ δύο μαζί ἐργάζονται γιά νά φέρουν στόν κόσμο τά παιδιά. Τέτοιοι γονεῖς δέ βλέπουν τό παιδί ὡς ἀνταγωνιστή τῆς ἀγάπης τοῦ ενός πρός τόν ἄλλο, οὔτε ὡς ἐμπόδιο γιά τά σχέδια, τίς διασκεδάσεις καί τίς ἀπολαύσεις τους. Τά παιδιά θεωροῦνται ὡς εὐλογία τοῦ Θεοῦ καί ἡ παρουσία τους γεμίζει τούς γονεῖς μέ εὐτυχία καί χαρά.

Πολλές φορές ὅμως τό κοινωνικό περιβάλλον δέ βοηθεῖ σέ μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τῆς οἰκογένειας. Οἱ δυσμενεῖς συνθήκες τῆς ἐργασίας σήμερα προκαλοῦν τή διάσπαση καί συχνά τή διάλυση τῆς οἰκογένειας. Ἐτσι ἀναγκάζονται νά ἐργαστοῦν καί οἱ δύο σύζυγοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τά ἐπείγοντα οἰκονομικά προβλήματα. Ἡ ἐργαζόμενη σύζυγος γεμίζει τό σπίτι μέ ἄγχος καί ἀγωνία, γιατί δέν μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ σ' ὅλα τῆς τά καθήκοντα. Οἱ συνθήκες διαβίωσης στίς μεγάλες πόλεις εἶναι τέτοιες, ὥστε πολλές οἰκογένειες ἀναγκάζονται νά μένουν σέ ἀκατάλληλα σπίτια, πού ἔχουν ἐπίδραση στήν ὑγεία τῶν παιδιῶν καί τή δική τους. Τό καθημερινό πρόγραμμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τέτοιο, ὥστε ἐμποδίζει τήν ἀναστροφή τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας μεταξύ τους. Οἱ σύγχρονες «ἀνάγκες τῆς κοινωνίας» ὅλο καί αὐξάνουν, χωρίς ὅμως τελειωμό καί ὁ ἄνθρωπος κάνει κάθε θυσία γιά νά τίς ἱκανοποιήσει.

Ὅλα τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας πρέπει νά ἀντιμετωπιστοῦν σοβαρά καί θετικά. Νά μελετηθεῖ ἡ οἰκογένεια, ὡς τό θεμέλιο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, πού πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ ἀληθινά γιά νά διασθεῖ ὀριστικά. Ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἡ ἀδιάκοπη προσφορά καί θυσία, ὅπως ξεπηδοῦν ἀπό τή δομή τῆς οἰκογένειας, θά βοηθήσουν πολύ στήν τελική προαγωγή καί διάσωση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἄν οἱ δύο μὴ γένωνται ἓν, οὐκ ἐργάζονται πολλούς, ἕως ἂν δύο μένωσιν· ὅταν δέ εἰς ἐνότητα ἔλθωσι, τότε ἐργάζονται» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 62, 387).
2. «Συνέρονται καί ποιοῦσιν οἱ δύο ἓνα... οὐκ εἰκόνα ἄφηνον, οὐδέ εἰκόνα τινός τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιοῦντες τοῦ Θεοῦ» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 215).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί η οικογένεια είναι τό κύτταρο της ανθρώπινης κοινωνίας; 2) Τί προβλήματα δημιουργούνται στην οικογένεια, όταν εργάζονται καί οί δύο σύζυγοι; 3) Ποιά είναι ή προτεραιότητα τών προβλημάτων, πού πρέπει νά λυθοῦν στή σύγχρονη οικογένεια; 4) Γιατί ή μητέρα είναι τό θεμέλιο της οικογένειας; 5) Ποιά είναι ή ουσιαστική συμβολή τοῦ πατέρα στην οικογένεια;

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο.

Ἡ ἔννοια τῶν ὄρων «πρόσωπο» καί «ἄτομο». Καί ἡ φιλοσοφική ἠθική δέχεται, ὅπως καί ἡ χριστιανική ἀνθρωπολογία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως (πρός-ῶψ, γεν. ὠπός = ὄψη) δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται πρόσωπο, ὅταν τοποθετεῖται ἀπέναντι κάποιου ἄλλου καί ἐπικοινωνεῖ μ' αὐτόν. Τό «κοινωνικό» αὐτό στοιχεῖο ἀποτελεῖ οὐσιαστικό γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, πού προσφέρεται σ' αὐτόν τήν ὥρα τῆς δημιουργίας του ἀπό τό Θεό. Ὁ Θεός βρίσκεται «κἀέναντι» τοῦ ἀνθρώπου καί μάλιστα ἐναποθέτει στήν ὑπαρξή του τήν εἰκόνα Του. Εἶναι ἡ «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό ὡς πρόσωπο γιά νά ἔχει τήν ἀνθρώπινη φύση ἀπό κοινοῦ μέ ὅλους καί νά ἐπικοινωνεῖ μέ τίς ἄλλες ὑπάρξεις. Μέ τήν ἁμαρτία ὅμως ὁ ἄνθρωπος διατάραξε τή σχέση του μέ τό Θεό καί τούς συνανθρώπους του καί ἄρχισε νά διεκδικεῖ ἐγωιστικά τήν ἀνθρώπινη φύση μόνο γιά τόν ἑαυτό του. Τήν ἴδια προσπάθεια ἔκαναν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καί μάλιστα ὁ καθένας γιά τή δική του ὠφέλεια. Οἱ ἐγωιστικές ἐνέργειες δημιούργησαν μιά φοβερή σύγχυση καί ἓνα καταπληκτικό ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ὁ καθένας βλέπει τά πράγματα μόνον ἀπό τή δική του πλευρά καί δέν ὑπολογίζει τή διαφορετική ἀντίληψη τῶν ἄλλων. Αὐτό γίνεται αἰτία, ὥστε νά ξεχωρίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του ἀπό τό κοινωνικό σύνολο.

Ἔτσι δημιουργοῦνται τά ποικίλα ἄτομα, οἱ διαφορετικές μονάδες, πού δέν ἔχουν τό αἶσθημα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητας καί ἁρμονίας μέ τούς ἄλλους. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς «ἄτομο» θέλει νά ξεχωρίζει τό δικό του

Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Εἰκόνα στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν (16ος αἰ.).

ἐγώ καί γιὰ νά πετύχει κάτι τέτοιο ὁδηγεῖται στὴ διάσπαση καὶ τῇ διαίρεση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Τά κοινωνικά προβλήματα καὶ συστήματα. Τά κοινωνικά προβλήματα προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά διατηρήσει καὶ νά ἀνα-

πτύξει την ύπαρξή του στη ζωή. Ἡ προσπάθεια αὐτή πραγματοποιεῖται μέσα στο λαβύρινθο τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ἀτομικῶν συμφερόντων. Ὁ καθένας ἐπιδιώκει νά ἐπικρατήσῃ πάνω στοὺς ἄλλους γιὰ νά ἱκανοποιήσῃ τίς ἐγωιστικές ἀπαιτήσεις καί τὰ ἀτομικά συμφέροντα.

Πολύ γρήγορα ὅμως ὁ ἄνθρωπος διαπίστωσε τὴν ἀνάγκη νά ὀργανώσῃ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ του ἔτσι, ὥστε νά λύνονται τὰ προβλήματα τοῦ καθενός καί τοῦ συνόλου μέ τρόπο ἱκανοποιητικό καί ἁρμονικό. Δημιουργήθηκαν τὰ διάφορα κοινωνικά συστήματα πού θέλησαν νά βοηθήσουν στή σωστή ἐπίλυση τῶν προβλημάτων.

Στὴ θεωρία τῆς ἀτομοκρατίας (Individualismus) ὁ ἄνθρωπος ὑπερυψώνεται ὡς ἄτομο, πού θά πρέπει γιὰ νά καταξιωθεῖ νά ὀδηγηθεῖ στήν περιφρόνηση καί τὴν καταπίεση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Στὴ θεωρία τῆς συλλογικότητος (Kollektivismus) ἐντάσσεται ὁ ἄνθρωπος στοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ σύνολου, πού γίνεται τὸ κριτήριο καί τὸ πλαίσιο γιὰ τὴν ἀξιολόγηση τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως. Τὸ μηχανοκρατικό πνεῦμα τῆς σύγχρονης Τεχνολογίας ἀπειλεῖ τὸν ἄνθρωπο μέ τὴν ἀφαίρεση τῶν προσωπικῶν του δυνάμεων καί τὴ μετατροπὴ του σὲ αὐτόματη μηχανή.

Συνήθως ὅμως τὰ διάφορα συστήματα βλέπουν τὴν κοινωνία ὡς βιολογικὸ ὄργανισμό, πού διατρέχει πάντα τὸν ἴδιο κίνδυνο, παρ' ὅλη τὴν εὐρύτατη καί εὐεργετικὴ χρῆση τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ὁ κίνδυνος νά μετατραπεῖ ὁ ἄνθρωπος σὲ μιὰν ἄμορφη μάζα, σ' ἓνα καταναλωτικό ὄργανο καί νά εἶναι φυλακισμένος στοῦ στεγανό τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητος. Οἱ ἀνάγκες γίνονται τώρα τὰ εἶδωλα, πού καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νά τὰ λατρεύει ὡς θεότητες.

Τελικὰ ὁ ἄνθρωπος φαίνεται πῶς παλεύει ἀνάμεσα στοῦ «κοινό» καί στοῦ «ἐπὶ μέρους». Τὸ «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση, πού κανονικά πρέπει νά τὴ μοιράζεται μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ «ἐπὶ μέρους» εἶναι ἡ ἀτομικὴ ὑπαρξὴ του, πού δέν μπορεῖ νά τὴν ἀνταλλάξῃ καί νά τὴν ἀντικαταστήσῃ μέ τίποτε ἄλλο. Ὅταν δέν κατορθώνει νά ἐναρμονίζει τίς δύο αὐτές τάσεις, τότε συντελεῖ στὴ δημιουργία τῶν ποικίλων κοινωνικῶν ἀναστατώσεων. Σὲ τοῦτο τὸ χῶρο ὁ καθένας ἐπιδιώκει μέ τὸν τρόπο του καί τίς ἀρχές του νά προσδιορίσῃ τὸ σωστό περιεχόμενο τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, στὴ σχέση του μέ τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει πετύχει μεγάλη βελτίωση στίς προσωπικὲς καί κοινωνικὲς συνθήκες τῆς ζωῆς του. Ὡστόσο ἡ ἀπόδοση

τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους καί μάλιστα ὄχι μόνο στή διανομή τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἀλλά καί στή συμμετοχή τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται δυστυχῶς ἀκόμη σέ ἀρκετά χαμηλό ἐπίπεδο. Αὐτό δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει ἀκόμα παραδεχτεῖ, πῶς ὁ συνάνθρωπός του εἶναι ὁ ἀδελφός του. Προηγεῖται ἡ ἱκανοποίηση τοῦ ἐγώ καί μάλιστα μέ ἀποκλειστικό τρόπο. Παρουσιάζει ὅμως μιά περιέργη ἐναλλαγή. Ὅσο περισσότερο ἱκανοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος τίς ἀνάγκες του, τόσο ὑποδουλώνεται στίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς κοινωνίας». Ὅσο προχωρεῖ στήν ἀνάπτυξη τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τόσο καί αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἐπιστρέφει στίς μορφές τῆς πρωτόγονης ζωῆς (Primitivismus).

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει πάντοτε τή δομή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὡς κοινωνική καί ὁμαδική. Ὁ χριστιανός δέν μπορεῖ νά πραγματοποιήσῃ τόν προορισμό του ἔξω ἀπό τό χῶρο τῆς κοινωνίας καί τῆς ἀδελφότητος. Ὅλα τά κοινωνικά κακά εἶναι ριζωμένα στήν πλεονεξία τοῦ ἀνθρώπου καί στήν ἀτομική του ἐπιθυμία νά κατέχει ὅλα τά ἀγαθά γιά δικό του ὄφελος. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει ὅτι ὁ μόνος νόμιμος ἰδιοκτήτης τῶν ἀγαθῶν στόν κόσμον εἶναι ὁ Θεός. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι «οἰκονόμοι» Του καί πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τά ἀγαθά γιά τούς σκοπούς πού δημιουργήθηκαν. Δηλαδή γιά νά ἱκανοποιήσουν τίς κοινές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἐκκλησία κηρύττει τήν κοινωνική ἰσότητα καί δικαιοσύνη. Τό πνεῦμα τοῦτο τῆς ἰσότητος καί ἀδελφότητος εἶναι βαθιά ριζωμένο στή φύση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δέν ὑπάρχει χῶρος γιά καμιά κοινωνική ἢ φυλετική διάκριση στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει πάντα τή θέση Της κοντά στούς στερημένους, τούς περιφρονεμένους καί τούς μετανοοῦντας ἁμαρτωλούς. Ἡ Ἐκκλησία ζῇ πάντα μέ τούς ταπεινούς καί τούς ἀδύνατους καί ὄχι μέ τούς ἰσχυρούς καί τούς υπερήφανους. Τίς ἀλήθειες αὐτές δέν ἀρνήθηκαν οὔτε καί κείνοι, πού πάνω στήν πράξη πρόδωσαν τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Καθῆκον κάθε χριστιανοῦ εἶναι νά ἀγωνίζεται γιά τήν ἐπικράτηση τέτοιων συνθηκῶν ζωῆς, πού νά ἱκανοποιοῦν στό μεγαλύτερο βαθμό τά ἀπαραίτητα τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἰσότητα καί τήν κοινωνική δικαιοσύνη. Ποτέ δέν μπορεῖ ὁ χριστιανός νά παραμένει ἀπαθής καί ἀδιάφορος μπροστά στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας. Ὁφείλει νά διαμαρτύρεται γιά τήν καταπίεση τῶν συνειδήσεων καί τήν ἀλλοίωση

του ανθρώπινου προσώπου. Με τό φῶς τοῦ Χριστοῦ πρέπει νά φωτίζουν καί ὄχι νά συγκαλύπτουν οἱ χριστιανοί τίς ἀδικίες καί τήν ἐκμετάλλευση ὀρισμένων τάξεων. Ποτέ ὅμως δέν πρέπει νά λησμονοῦν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἀλλά πολύ περισσότερο γιά τή μεταμόρφωση στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνακαίνιση καί μεταμόρφωση αὐτὴ ὁδηγεῖ ἔπειτα καί στήν μεταμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ Ἐκκλησία οὐ χωρισμοῦ, ἐνώσεώς ἐστὶ καὶ συμφωνίας ὄνομα» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 13).
2. «Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων ἕκαστος» (Φιλιπ. β' 4).
3. «Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ». «Εἰ γάρ δοκεῖ τις εἶναι τι μηδὲν ὢν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ» (Γαλ. στ' 2-3).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ «προσώπου». 2) Τί διαφορὰ ὑπάρχει ἀνάμεσα στοῦ «πρόσωπο» καί τὸ «ἄτομο»; 3) Ποῦ ὀφείλεται ἡ δημιουργία τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων; 4) Πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία τὰ κοινωνικά προβλήματα;

2. Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ Κράτος.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας καὶ τοῦ Κράτους. Ὁ ἄνθρωπος διατήρησε μέσα του τὴ δυνατότητα καὶ ἰκανότητα νά ὀργανώνει τὴ ζωὴ του σὲ κοινωνικὸ σύνολο. Μετὰ τὴν ἰδρυση καὶ τὴν ὀργάνωση τῆς Πολιτείας ἐπιδιώκεται ἡ ἱκανοποίηση τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Πολιτεία εἶναι ἓνα ὀργανικὸ σύνολο, ποῦ μπορεῖ νά διαμορφώσει καὶ νά ἀναπτύξει ἀληθινὰ τὸν ἄνθρωπο. Εἶναι γνωστὴ ἡ μεγάλη προσφορά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στὴν ἀνάπτυξη τῶν πολιτειακῶν θεωριῶν.

Ὁ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας γίνεται μέ φορέα τὴν κρατικὴ ἐξουσία. Σκοπὸς τοῦ Κράτους εἶναι ἡ θεμελίωση, ἡ διαφύλαξη καὶ ἡ πραγματοποίηση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ Κράτος δέν ἔχει προορισμό

νά ικανοποιεῖ μόνο τίς ὑλικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά πρέπει νά φροντίζει γιά τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως καί γενικά τήν προαγωγή τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Ἡ παραμέληση καί καταπάτηση, π.χ. τῆς ἐλευθερίας ἀπό τό μέρος τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σημαίνει ὑποβιβασμό καί ἀχρείωση τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου. Τό Κράτος δέν μπορεῖ νά εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλά μέ τήν παρουσία του ἀναγνωρίζει καί προάγει τήν ὅλη πορεία τοῦ ἀνθρώπου στήν ἱστορία.

Ἡ κρατική ἐξουσία θεμελιώνεται στή φροντίδα γιά τό κοινό συμφέρον καί τήν κοινή ὠφέλεια. Οἱ φορεῖς τῆς κρατικῆς ἐξουσίας εἶναι τά διάφορα ὑπουργήματα καί ὑπηρεσίες, μέ τίς ὁποῖες προσφέρεται ἡ διακονία καί ἡ ὑπηρεσία τοῦ Κράτους γιά τό καλό καί τήν προκοπή τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ τάξη τῆς δημιουργίας καί ὁ ἠθικός νόμος ἀποτελοῦν τά ὅρια, μέσα στά ὁποῖα ὀφείλει νά κινεῖται καί νά ἐνεργεῖ ἡ κρατική ἐξουσία. Ἡ ὑπερβαση τῶν ὁρίων αὐτῶν δημιουργεῖ στό χριστιανό τήν ὑποχρέωση νά ἀκολουθήσει τήν ἐντολή «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. ε' 29). Ὅποιος πιστεύει στό Θεό, παραδέχεται καί τή ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τόν ἄνθρωπο. Αὐτό τό σεβασμό πρέπει νά δείχνει καί ἡ κοσμική ἐξουσία στό Θεό καί τόν ἄνθρωπο, ἂν θέλει νά σέβονται καί οἱ πολῖτες τήν κρατική ἐξουσία καί νά ὑπακούουν στούς νόμους.

Ἡ πολιτική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἐνδιαφέρεται ἐνεργητικά γιά τά προβλήματα τῆς Πολιτείας. Χωρίς ὀργανωμένη πολιτεία ὑπάρχει ἀναρχία καί «ἡ ἀναρχία παντός κακοῦ καί συγχύσεως αἰτιον» λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ πιστός προσεύχεται «ὑπέρ πάντων ἀνθρώπων καί πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καί ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καί σεμνότητι» (Α' Τιμ. β' 1-3).

Ὁ κατά Θεόν ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι ἰκανός νά ἀντιπαραταχθεῖ ἀποτελεσματικά καί στή χειρότερη μορφή δουλείας. Οἱ κατακόμβες στήν παλαιοχριστιανική ἐποχή καί τό Κρυφό σχολεῖο στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κράτησαν ἄσβεστη τή φλόγα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ἡ ψυχασωματική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέσα στήν Πολιτεία, ὅταν ὁ ἴδιος φροντίζει γιά τήν προκοπή καί τήν προαγωγή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ καθένας πρέπει νά ἐργάζεται γιά τήν προστασία

της ζωής, να αναγνωρίζει το δίκαιο της άμυνας, να επιζητεί την εξασφάλιση των εγκλημάτων και να συντελεί στην προστασία και την ανάπτυξη της εργασίας. Χρειάζεται συμπαράσταση στα προβλήματα του γάμου και στις τόσες ανάγκες της οικογένειας, φροντίδα για την ανάπτυξη και την αγωγή των παιδιών του, κοινωνική ασφάλεια και βελτίωση των συνθηκών της εργασίας του, ικανοποιητική αμοιβή στην εργασία του, κ.ά. Στόν τομέα της ήθικης και πνευματικής του αναπτύξεως ζητεί ό άνθρωπος από την Πολιτεία να του παρέχει το δικαίωμα της προσωπικής καταξίωσης, την ελευθερία να λατρεύει και να δοξολογεί τό Θεό, και να του παρέχεται κάθε δυνατότητα για να προάγει την ύπαρξή του και την κοινωνική ζωή.

Τά καθήκοντα των αρχόντων και των αρχομένων. Για να διεκδικήσει ή Πολιτεία τά δικαιώματά της πρέπει να προσφέρει συνειδητά τίς υπηρεσίες της στους πολίτες. Οί άρχοντες και οί φορείς της Πολιτείας πρέπει να περιφρουρούν τίς πνευματικές και ήθικές αξίες, πού άπειλούνται σοβαρά από τό σύγχρονο μηχανοκρατικό και μηδενιστικό πνεύμα. Είναι γεγονός ότι αύξάνουν διαρκώς οί φροντίδες της κρατικής έξουσίας για τά πνευματικά και πολιτιστικά προβλήματα του ανθρώπου. Καταβάλλεται προσπάθεια για την αγωγή των ανηλίκων και ένηλίκων και για την ικανοποιητική παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (κοινωνική πολιτική, κοινωνικές ασφαλίσσεις, περιφρούρηση της οικογένειας, ένθάρρυνση της τεκνογονίας μέ ιδιαίτερη οικονομική έπιχορήγηση, κ.ά.).

Οί πολίτες πρέπει να συμπεριφέρονται άπέναντι στην Πολιτεία μέ τή συναίσθηση ότι ή ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου προσφέρει και την προαγωγή στην προσωπική τους ύπαρξη. Ό πολίτης πρέπει να συμμετέχει συνειδητά στα έξοδα της Πολιτείας καταβάλλοντας τούς άναλόγους φόρους. Μόνον μέ μία δίκαιη φορολογία μπορεί τό Κράτος να βελτιώσει τίς πνευματικές και υλικές συνθήκες της προσωπικής και κοινωνικής ζωής του ανθρώπου. Ό σεβασμός και ή ύπακοή των πολιτών στους νόμους του Κράτους βοηθεϊ στην εύνομία, την κρατική εύρυθμία και γενικά τή βελτίωση της ανθρώπινης ζωής. Οί πολίτες αγαπούν έμπρακτα την πατρίδα τους και φροντίζουν άδιάκοπα για την ποιοτική άνύψωση του υλικού και πνευματικού επιπέδου της χώρας. Ύπερασπίζουν την πατρίδα και μέ αύτή τή θυσία της ζωής τους, όταν κινδυνεύει από έξωτερικούς και έσωτερικούς έχθρους.

Ό χριστιανός τελικά δέν είναι μόνον ένας έντιμος και άξιοπρεπής

πολίτης, αλλά βλέπει την Πολιτεία μέσα από την έν Χριστῷ θεώρηση του κόσμου καί της ανθρώπινης ζωής. Καμιά ἐνέργειά του δέν πρέπει νά περιορίζεται στήν ἀτομική ἢ καί κοινωνική ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. Πρέπει νά ἐπεκτείνεται στή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τά φανερώνει ὁ Ἰησοῦς Χριστός στήν Ἐκκλησία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Χριστιανοί γάρ οὔτε φωνή οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων... Κατοικοῦντες δέ πόλεις... θαυμαστήν καί ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τήν κατάστασιν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίᾳς, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσιν πάντων ὡς πολῖται, καί πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι... Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὠρισμένοις νόμοις καί τοῖς ἰδίοις βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστίν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσὶν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί» (Ἐπιστολή πρὸς Διόγνητον, V, 1-10).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς Πολιτείας; 2) Ποιά εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν φορέων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας; 3) Ποιά εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στο Κράτος; 4) Πῶς βλέπει ὁ χριστιανός τήν προαγωγή τῆς Πολιτείας;

3. Ἡ ἠθική θεώρηση τῆς δικαιοσύνης.

Ἡθικότητα καί δικαιοσύνη. Ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖται ἠθικά μέ τή βοήθεια τῆς δικαιοσύνης. Ὁ δίκαιος σέβεται τὰ δικαιώματα τοῦ συνανθρώπου καί τοῦ ἀποδίδει αὐτό πού τοῦ ἀνήκει. Ἡ χριστιανική ἠθική πρέπει νά φανερώνει τή δικαιοσύνη σ' ὅλη τήν πληρότητά της, ὥστε νά διαποτίζει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀποδώσει δικαιοσύνη στηρίζεται συνήθως στήν ἀξία καί τίς ἐνέργειες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἡ δικαιοσύνη, π.χ. δέν ἀμείβει μέν ἕναν ἄνθρωπο, πού κάνει καλές πράξεις στή ζωή του, τιμωρεῖ ὅμως ἐκείνον, πού μέ τή διαγωγή του βλάπτει καί κάνει κακό στοὺς ἄλλους καί γενικά στήν κοινωνία. Ἡ

απόδοση της ανθρώπινης δικαιοσύνης στηρίζεται σ' ένα αντίκρουσμα. Είναι μιά συναλλαγή στη διαγωγή των ανθρώπων. Ἡ ανθρώπινη πλευρά της δικαιοσύνης είναι: νά δανείζεις, π.χ. ἐκείνον τόν ἄνθρωπο, πού ἐλπίζεις ὅτι θά σοῦ ἐπιστρέψει πάλι τά χρήματα. Νά ἀγαπᾷς ἐκείνον, πού σέ ἀγαπᾷ. Νά ἐξυπηρετεῖς ἐκείνον, πού σέ ἐκτιμᾷ καί σέ ὑπολογίζει. Ὁ χριστιανός πρέπει ὅπωςδήποτε νά ξεπεράσει αὐτή τήν πλευρά της δικαιοσύνης. Στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία ὁ Χριστός βοηθεῖ τούς ἀκροατές Του νά ἀποδεχτοῦν τήν ἀληθινή καί δημιουργική δικαιοσύνη. «Ἐάν μή περισσεύση ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καί Φαρισαίων, οὐ μή εἰσέλθητε εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ' ε' 20).

Τό περίσσευμα της δικαιοσύνης ἐδῶ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἀπό τό Θεό. Ὁ πυρήνας της δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη Του. Ὁ Θεός προλέγει στούς Πρωτόπλαστους ὅτι ἅμα φάγουν «τό ξύλον τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν» θά πεθάνουν ὅπωςδήποτε. Μετά τή διάπραξη της ἁμαρτίας ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δέν ἀφίνει τόν ἄνθρωπο νά πεθάνει, δηλαδή νά ζῇ ὀριστικά μακριά ἀπό τό Θεό, ἀλλά ὑπόσχεται τόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μέ τή θυσία Του θά ζωοποιήσῃ ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Οὕτω γάρ ἡγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μή ἀπόλῃται, ἀλλ' ἔχῃ ζωήν αἰώνιον» (Ἰω. γ' 16).

Ἡ ἀγάπη ξεπερνᾷ τή δικαιοσύνη, χωρίς ὅμως νά τήν περιφρονεῖ καί νά τήν καταλύει. Αὐτή τή δικαιοσύνη πρέπει νά ἀποκτήσῃ καί ὁ ἄνθρωπος στή ζωή του. Νά ἀγαπᾷ ἀκόμα ὅλους ἐκείνους πού δέν τόν ἀγαποῦν. Νά εὐλογεῖ ἐκείνους πού τόν καταριοῦνται, νά εὐεργετῇ ἐκείνους πού τόν καταδιώκουν. Ἡ ἐπικράτηση μιᾶς τέτοιας δικαιοσύνης εἶναι τό σημεῖο γιά τόν ἐρχομό της βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή της ἀγάπης Του, πού προσφέρει σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος ὑπογραμμίζει στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία: «Ζητεῖτε δέ πρῶτον τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. στ' 33).

Τό πρόβλημα τῶν ποινῶν. Ἡ ποινή συνδέεται μέ τήν ἀπονομή της δικαιοσύνης. Ὅποιος περιφρονεῖ τούς νόμους πρέπει νά τιμωρεῖται. Ἡ ἐπιβαλλόμενη ποινή ἔχει σκοπό νά βοηθήσῃ τόν παραβάτη νά αἰσθανθεῖ τό σφάλμα του καί νά ἀναγνωρίσῃ τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις του

στήν ανθρώπινη κοινωνία. Μέ την ποινή προστατεύονται οί υπόλοιποι άνθρωποι, γιατί ή Πολιτεία περιορίζει καί επιβλέπει τούς παραβάτες.

Ή ποινή έχει επίσης θεραπευτικό χαρακτήρα. Ό τιμωρούμενος πρέπει νά συναισθάνεται τήν άρνητική πράξη του καί νά αναλαμβάνει τίς συνέπειές της, ώστε μελλοντικά νά μήν επαναληφθεϊ. Πολλές φορές ή τιμωρία επιβάλλεται γιά παιδαγωγικούς σκοπούς. Νά βλέπουν οί άλλοι τόν τιμωρούμενο καί νά αποφεύγουν τίς κακές πράξεις· πάντοτε όμως πρέπει νά σεβόμαστε τόν τιμωρούμενο καί νά απορρίπτουμε μόνο τήν τελεσθεϊσα άρνητική πράξη. Δέν επιτρέπεται, σέ καμιά περίπτωση, ή επιβολή της ποινής νά ικανοποιεί αυτόν πού τήν επιβάλλει, ούτε νά συσχετίζεται μέ τήν έκδίκηση του τιμωρούμενου.

Ή θεώρηση της θανατικής ποινής. Υπάρχουν δυό διαφορετικές αντίληψεις γιά τή θανατική ποινή. Ή μιά υποστηρίζει ότι μέ τή θανατική ποινή περιφρουρείται ή κοινωνία από τούς επικίνδυνους εγκληματίες. Όποιος δέ σέβεται τή ζωή τών άλλων μέ τά εγκλήματα πού διαπράττει, έχει θέσει τόν εαυτό του έξω από τήν ανθρώπινη κοινωνία καί έπομένως έχει χάσει τό δικαίωμα της ζωής. Τά δημιουργούμενα όμως έδώ προβλήματα είναι: Ποιές αιτίες καί συνθήκες όδήγησαν τόν άνθρωπο στό έγκλημα; Πώς θά μπορέσει ό εγκληματίας νά διορθωθεϊ, όταν του αφαιρεθεϊ ή ζωή; Πού θεμελιώνεται τό δικαίωμα της οργανωμένης κοινωνίας νά αφαιρεί τή ζωή, αφού ή ίδια δέν τή χορηγεί; Όρισμένοι υποστηρίζουν ότι υπάρχουν άνθρωποι διεστραμμένοι από τή φύση τους. Αυτό όμως είναι μεγάλο λάθος, πού τελικά όδηγεί τόν άνθρωπο στην άρνηση καί τήν απόρριψη του Θεού.

Σέ πολλά Κράτη τεινει νά καταργηθεϊ ή ποινή του θανάτου καί αυτό είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου, πού θέλει νά προσδεύει ήθικά. Είναι ή άλλη αντίληψη, πού λέγει ότι ή φιλανθρωπία πρέπει νά υπερισχύει καί νά δίνει στους εγκληματίες τήν εύκαιρία νά μετανοήσουν. Ό Θεός έχει τό δικαίωμα νά αφαιρεί τή ζωή από τόν άνθρωπο, γιατί είναι ό Δημιουργός της, ένω ό άνθρωπος έχει καθήκον νά προστατεύει καί νά σέβεται τό θείο δώρο της ζωής. Ό Κύριος στην επί του Όρους Όμιλία καταδικάζει όχι μόνο τό φόνο, αλλά καί αυτήν άκόμη τήν όργή, πού μπορεί νά φωλιάζει στην καρδιά του ανθρώπου. Αυτή ή πραγματικότητα πρέπει νά επικρατήσει στίς ανθρώπινες κοινωνίες. Ό χριστιανός δέν επιτρέπεται νά ικανοποιείται, όταν εξακολουθεϊ νά επιβάλ-

λεται ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἀπὸ τὰ διάφορα Κράτη. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ θρηνεῖ στίς τραγικὲς αὐτὲς περιπτώσεις καὶ νὰ συμμετέχει στὸν πόνο καὶ στὴ δοκιμασία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ χριστιανὸς καταβάλλει κάθε προσπάθεια, ὥστε ὅχι μόνο νὰ μὴν ἀφαιρεῖται ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔστω καὶ ὡς πράξη δικαιοσύνης, ἀλλὰ νὰ φωτίζεται ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ ἐπικρατεῖ ἡ βασιλεία Του στίς ἀνθρώπινες καρδιές.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός· τί πεποίηκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς σε ἐκ τῆς γῆς. Καὶ νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἣ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου» (Γεν. δ' 10).
2. «Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυνθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον» (Γεν. θ' 6).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἀγάπη καὶ τὴ δικαιοσύνη; 2) Ποιὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης; 3) Γιὰ ποῖο σκοπὸ ἐπιβάλλονται οἱ ποινές; 4) Πῶς ἀξιολογεῖται ἡ θανατικὴ ποινὴ ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἠθική;

4. Πόλεμος καὶ εἰρήνη.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἓνα ἐσωτερικὸ, πνευματικὸ γεγονός. Ἐναρμονίζει τίς ἐσωτερικὲς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ μιὰ νὰ μὴν ἐναντιώνεται στὴν ἄλλη. Ἡ ἁμαρτία ὅμως ἀπομόνωσε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ Θεό καὶ ἔφερε τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀνισορροπία στίς ἀνθρώπινες υπάρξεις. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς χαρίζει καὶ πάλι στὸν ἄνθρωπο τὴν εἰρήνην, γιατί τὸν ἐνώνει μὲ τὸ Θεό. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ ὡς «ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν» (δηλ. ἀνθρώπινο) καὶ «ὡς φρουρόν τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν καὶ νοημάτων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλιπ. δ' 7). Ὁ ἄνθρωπος τώρα αἰσθάνεται εἰρήνην μέσα του, γιατί μπορεῖ νὰ ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτό του στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Ὅσες δυσκολίες καὶ ἂν ἀντιμετωπίσει, ἡ καρδιά του δέν τα-

ράσσεται, οὔτε δοκιμάζει δειλία, γιατί ἔχει μέσα του τή μόνιμη χαρά τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἐνωμένοι μέ τό Χριστό στήν ὥρα τοῦ μαρτυρίου τους. Προσεύχονταν καί ἔψαλλαν μπροστά στά θηρία, πού ἦταν ἔτοιμα νά τοὺς κατασπαράξουν. Ἡ προσευχή καί ἡ ψαλμωδία τους ἦταν ἔκφραση τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καί ἡ ἀποφυγή τοῦ πολέμου. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εὐχεται γιά τήν εἰρήνην τοῦ σύμπαντος κόσμου, γιά τήν εἰρήνην ἀνάμεσα στά ἔθνη, στίς Ἐκκλησίες, στίς πόλεις καί τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ προσευχή τοῦ χριστιανοῦ γίνεται «ἐν εἰρήνῃ». Ὅλες οἱ χριστιανικές Ἐκκλησίες σήμερα κάνουν συντονισμένες προσπάθειες γιά νά ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη στόν κόσμο. Ἀκόμα παρακαλοῦν τό Θεό νά ἀνοίξῃ μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων καί ἰδιαίτερα ἐκείνων, πού μέ τήν ἐξουσία τους κατευθύνουν τήν εἰρηνική πορεία τοῦ κόσμου.

Παράλληλα ὁμως πρέπει νά χρησιμοποιοῦνται καί ὅλα τά δυνατόν μέσα, ὥστε νά ἀποφεύγεται ὁ πόλεμος. Ἡ εἰκόνα ἑνός σύγχρονου πολέμου εἶναι ἐντελῶς διαφορετική ἀπό τίς προηγούμενες. Σ' ἓνα ἐνδεχόμενο ἀτομικό καί πυρηνικό πόλεμο ἡ καταστροφή τοῦ πλανήτη μας μπορεῖ νά εἶναι ὀλοκληρωτική σέ ἐλάχιστο χρονικό διάστημα. Ἡ πνευματική εὐθύνη ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί ἰδιαίτερα ἐκείνων, πού κυβερνοῦν καί ἐξουσιάζουν, εἶναι πολύ μεγάλη.

Ἡ τρομακτική ἐμπειρία τῶν τελευταίων πολέμων εἶναι ἀνάγκη νά χρησιμοποιεῖται στή διαπαιδαγώγηση τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά συνειδητοποιοῦν τίς πραγματικές ἀφορμές τῶν πολέμων, νά διαπιστώνουν τό ἀδιέξοδο πού δημιουργοῦν, καί νά ἐργάζονται γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης. Ἡ φροντίδα γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης πρέπει νά ἀρχίζει ἀπό τήν καρδιά τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ἡ ἐνεργητικότητα τοῦ καθενός θά ἐπεκτείνεται στους κύκλους τῆς ἀτομικῆς, οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς καί διεθνούς ζωῆς.

Κάθε εἰρηνιστική ἐνέργεια τῶν ἀνθρώπων πρέπει νά λαμβάνει ὑπόψη τῆς τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητας καί τήν ἰσότητα ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τά ἴδια δικαιώματα στή ζωή παρ' ὅλες τίς διαφορές, πού μπορεῖ νά παρουσιάζουν στή θρησκευτική παράδοση, τήν τεχνολογία, τό πολιτιστικό ἐπίπεδο, τά φυλετικά χαρα-

κτηριστικά (λευκοί-μαύροι-κίτρινοι, κ.ά.). Οί αδύνατοι πρέπει νά βοηθούνται από τούς ισχυρούς καί τούς δυνατούς. Οί ύποανάπτυκτες χώρες πρέπει νά ένισχύονται οίκονομικά από τίς πλουσιότερες καί τούς Διεθνείς Όργανισμούς. Οί φυλετικές διακρίσεις καί τά συμφέροντα τών ποικίλων κοινωνικών τάξεων πρέπει νά βροϋν τή σωστή θέση τους καί τή δίκαιη διεκδίκησή τους.

Ή προσπάθεια γιά τόν άφοπλισμό τών Κρατών από τόν άτομικό έξοπλισμό δέ σημαίνει ότι θά μειωθεί ή άμυντική όργάνωση τών ανθρώπων. Τό Κράτος έχει καθήκον νά φροντίζει γιά τήν προστασία τών πολιτών του από κάθε άδικη έξωτερική δύναμη καί έπιβουλή. Τό Κράτος φροντίζει γιά τήν άμυντική προστασία καί χρησιμοποiei τούς πολίτες γιά νά ύπηρετούν στίς Ένοπλες Δυνάμεις. Ή στρατιωτική θητεία είναι βασικό καθήκον του πολίτη καί έκφράζει τήν άγάπη του γιά τήν πατρίδα καί διασφαλίζει τή ζωή, τήν τιμή καί τήν πρόοδο τών άλλων ανθρώπων. Γι' αυτό καί οί άμυντικοί πόλεμοι σέ έξοχατη άνάγκη μπορεί νά θεμελιωθούν ήθικά. Μέ τόν άμυντικό πόλεμο ύποστηρίζεται ή ζωή τών ύπολοίπων ανθρώπων από κάθε αύθαίρετη κυριαρχία τών Ξένων δυνάμεων.

Ό κάθε άνθρωπος καί ιδιαίτερα ό χριστιανός πρέπει νά πιστεύει ότι είναι κατορθωτή ή έπικράτηση τής ειρήνης στόν κόσμο. Δέν ύπάρχει κάτι ούδέτερο άνάμεσα στήν ειρήνη καί τόν πόλεμο, όπως τό ίδιο άκριβώς ισχύει γιά τό καλό καί τό κακό. Ή ειρήνη δέν είναι ένα ξεκούρασμα τών ανθρώπων μεταξύ δύο πολέμων. Ή ειλικρινής καί προσωπική έπικοινωνία τών ανθρώπων δημιουργεί κατανόηση, συμπάθεια, πνευματική καί πολιτιστική προσέγγιση, παραμερισμό στίς παρεξηγήσεις καί τίς έχθρότητες καί τελική έπικράτηση τής ειρήνης. Χρειάζεται νά άνεχόμαστε εκείνους, πού διαφωνοϋν μαζί μας καί νά μήν προβάλλουμε πρώτα τίς διαφωνίες μας, αλλά τά σημεία πού μάς ένώνουν.

Παγκόσμια κοινότητα. Ή δημιουργία καί ή σύμπτυξη μιās παγκόσμιας κοινότητας άποτελεί σπουδαιότατο καί ούσιαστικό πρόβλημα, πού άπασχολεϊ ζωηρά τούς ανθρώπους τής έποχής μας. Πρέπει ό άνθρωπος νά χρησιμοποιεί όλες τίς εύκαιρίες πού θά τόν όδηγήσουν νά γνωριστεί μέ τούς άλλους ανθρώπους καί νά όδηγηθεί στήν κατανόηση καί τίς ειρηνικές σχέσεις μεταξύ τους. Μέ τήν πρωτοβουλία διαφόρων όργανισμών έχει άρχίσει μιιά συστηματική καί όργανωμένη διαδικασία, πού έχει σκοπό νά βοηθήσει όλους τούς λαούς νά γνωριστοϋν, ώστε νά έκτιμη-

θοῦν τὰ προσόντα καί νά ξεπεραστοῦν τὰ μειονεκτήματα. Οἱ τεχνικές καί ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις περιορίσαν αἰσθητά τίς ἀποστάσεις, πού χωρίζουν τίς διάφορες χώρες μεταξύ τους. Οἱ δρόμοι εἶναι ἀνοικτοί (τουρισμός, κ. ἄ.) γιά μιά εὐκολή καί ἄνετη ἐπικοινωνία καί μέ τούς πιό μακρινούς λαούς τοῦ πλανήτη μας.

Γι' αὐτό καί ὁ τουρισμός πρέπει νά κατανοηθεῖ σέ σχέση μέ τήν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο. Ὁ τουρισμός εἶναι μιά νέα εὐκαιρία στόν ἄνθρωπο γιά νά ἀξιοποιήσει σωστά τόν ἐλεύθερο χρόνο του, νά ἐπικοινωνήσει βαθύτερα μέ τό Θεό, τή δημιουργία καί τό συνάνθρωπο καί νά συντελέσει στόν πολιτιστικό ἐμπλουτισμό καί στήν ἐπικράτηση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης.

Ἰδιαίτερα ὁ ὀρθόδοξος πιστός ζῇ αὐτή τήν οἰκουμενικότητα μέσα στό ἄφθαστο ἀδελφικό μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀρχίσει νά βλέπει τόν κόσμο, ὅπως παρουσιάζεται στό λειτουργικό ὄραμα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ὁδηγεῖ τόν χριστιανό στό νά ζῇ τὰ προβλήματα ὅλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ αἴσθηση καί ἡ ἀποδοχή τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, πού φέρνει τήν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ἔτσι ὁ κόσμος θά μπορέσει νά ζήσει τήν εἰρήνη, ὅπως τήν προσφέρει ὁ Χριστός καί ὅπως τήν ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη, γιά νά ἐπιτελέσει τό θεῖο προορισμό της πάνω στή γῆ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Αὐτός (ὁ Χριστός) γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν... ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινόν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην καί ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνί σώματι τῷ Θεῷ διά τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τήν ἔχθραν ἐν αὐτῷ»* (Ἑφ. β' 14-16).
2. *«Θεός ὢν εἰρήνης, Πατήρ οἰκτιρῶν τῆς μεγάλης βουλῆς σου τόν Ἄγγελον, εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν (δηλ. τό Χριστό). Ὅθεν θεογνωσίας πρὸς φῶς ὁδηγηθέντες ἐκ νυκτὸς δοξολογοῦμεν σε, Φιλάνθρωπε»* (Ἀπό τήν ὑμνολογία τῶν Χριστουγέννων).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Γιατί ὁ Χριστός εἶναι ἡ μόνιμη εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου καί γενικά τοῦ κό-

σμου; 2) Πώς μπορεί να βοηθήσει ο χριστιανός στην επικράτηση της ειρήνης στον κόσμο; 3) Μέ ποιά μέσα μπορεί να αποφεύγεται ο πόλεμος; 4) Σέ τί θα βοηθήσει την κοινωνία γενικά ή δημιουργία μιᾶς παγκόσμιας κοινότητας;

5. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ πολιτισμός.

Τί εἶναι ὁ πολιτισμός. Πολιτισμός εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας πορείας του, πού ἐπιζητεῖ νά διαμορφώσει τήν ὑπαρξή του σέ ἀρμονική προσωπικότητα καί νά διαπλάσει τή φύση καί τόν κόσμο σύμφωνα μέ τό σκοπό τῆς δημιουργίας τους. Ὁ πολιτισμός εἶναι ἕνα φαινόμενο ἀποκλειστικά ἀνθρώπινο. Ἐκπηγάζει ἀπό τή φύση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐκφράζει μέ συγκεκριμένες ἐκδηλώσεις τήν πνευματική δυναμικότητα καί ψυχική δραστηριότητά του. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει τήν ἐντολή ἀπό τό Θεό νά διαμορφώσει μέ τήν ἐργασία του τόν κόσμο καί νά ὁδηγήσει, ὡς συνεργός τοῦ Θεοῦ, τή δημιουργία στήν ὁλοκλήρωσή της.

Οἱ πολιτιστικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου περιλαμβάνουν ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς του, δηλαδή τή θρησκεία, τή φιλοσοφία, τήν ἐπιστήμη, τήν κοινωνία, τήν τέχνη, τά ἔθνη καί τά ἔθιμα, τήν τεχνολογία κ.ἄ. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ ποικιλία στίς διάφορες μορφές τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκφράζουν κάθε φορά τόν τρόπο, πού ὁ ἄνθρωπος μπόρεσε νά προσεγγίσει τόν κόσμο καί τόν ἑαυτό του καί νά ἐπιλύσει τά προβλήματά του. Ἡ ἀριθμητική ταξινόμηση τῶν πολιτισμῶν δέν εἶναι σταθερή. Μερικοί ἀπό αὐτούς, πού κατονομάζονται εἶναι: ὁ βαβυλωνιακός, ὁ αἰγυπτιακός, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός, ὁ ἀραβικός, ὁ βυζαντινός, ὁ δυτικοευρωπαϊκός, ὁ τῆς ἁπῶ Ἀνατολῆς, ὁ Ἰνδικός, ὁ κινεζικός, ὁ μεξικάνικος κ.ἄ.

Ἡ ἀνθρωπολογική θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνησιότητα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκφράζεται σ' ὅλες ἐκεῖνες τίς ἐνέργειές του, πού προσφέρουν τή διάσωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὃπου παραμερίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἀξία ἢ ἐμφανίζεται παραμορφωμένη καί ἀγνώριστη, ἐκεῖ δέν μπορεῖ νά γίνεται λόγος γιά πολιτισμό, ἀλλά γιά παλινβαρβαρισμό καί ἀπανθρωπισμό τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πολιτισμός θεμελιώνεται στόν πλοῦτο τῆς ἀνθρώπινης ἐσωτερικότητας, πού εἶναι συνάμα καί τό κριτήριό γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων. Τό ἀντίθετο δέν μπορεῖ νά ἰσχύει. Δηλαδή τό πολιτιστικό περιβάλλον δέν εἶναι σέ θέση

νά δημιουργήσει καί νά αξιολογήσει τόν ἄνθρωπο. Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναστρέφεται μέ τή δημιουργία, τήν ὑπαρξή του καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Οἱ διάφορες ἀξίες τῆς θείας δημιουργίας διοχετεύονται στόν ἄνθρωπο ἀνάλογα μέ τόν τρόπο πού ἐπικοινωνεῖ καί σχετίζεται μέ τόν κόσμο. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται καί ἡ διαφοροποίηση τῶν πολιτισμῶν. Ἔχουμε, π.χ. τούς ἀνατολικούς πολιτισμούς, πού καλλιέργησαν σέ μεγάλο βαθμό τή θεωρητική γνώση (φιλοσοφία, μυστικισμός, ἐνορατικές καταστάσεις, κ.ἄ.). Οἱ μεταγενέστεροι πολιτισμοί ἀνάπτυξαν μέ τή βοήθεια τῆς ἐπιστήμης τίς πρακτικές καί τεχνικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου (τεχνικός, οἰκονομικός πολιτισμός, κ.ἄ.). Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου σ' ἓνα συγκεκριμένο τόπο καί χρόνο. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τόπους (Δέλτα τοῦ Νεῖλου, Μεσόγειος, Μ. Ἀσία, Ἀπὼ Ἀνατολή, κ.ἄ.), ὅπου ξεπήδησαν πολιτισμοί, πού ἐπηρέασαν μεγάλη ἔκταση γῆς ἢ καί ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα. Τό ξερίζωμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν τόπο του, τή γῆ του, ἀνακόπτει καί καθυστερεῖ τήν ἀνάπτυξή του. Οἱ ἀφύσικες μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν ἀποτελοῦν ἀρνητικό παράγοντα γιά τήν ἁρμονική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται μέ τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τόν τόπο του νά ἐγκαταλείπει καί τήν ἱστορία του, τήν ἐθνική καί θρησκευτική του παράδοση. Ἕνας τέτοιος πολιτισμός εἶναι καταδικασμένος σέ μαρασμό καί ἀποτυχία. Ὁ πολιτισμός πρέπει νά προάγει τήν ἀνθρώπινη ζωὴ στό σύνολό της, ὅπως αὐτό ἀπαιτεῖται ἀπό τήν ἴδια τή φύση της. Δέν μπορεῖ, π.χ. ἓνας πολιτισμός νά ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικά γιά τήν αὐξηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καί νά ὑποτιμᾷ καί νά παραμερίζει τίς πνευματικές ἀξίες.

Ὁ συνολικός χαρακτήρας τοῦ πολιτισμοῦ. Κάθε πολιτισμός ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο, μιάν αὐτοδύναμη ὁλότητα, πού ὅμως στηρίζεται σέ βασικές ἀξίες γιά νά ἐκφράσει τό νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κάθε πολιτισμός πραγματοποιεῖ μόνο ὀρισμένες ἀπό τίς θεμελιώδεις ἀξίες τῆς ὑπάρξεως, ὅπως εἶναι: ἡ φιλοσοφία πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἀλήθεια καί τή γνώση, ἡ τέχνη πού ἐκφράζει τό καλὸ καί τό ὠραῖο, ἡ ἠθική μέ τήν ὁποία ἐρευνᾶται τό ἀγαθὸ καί ἐπιχειρεῖται ἡ ἐφαρμογή του γιά τήν καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνική, καί ἡ οἰκονομία, πού φροντίζουν γιά τή συντήρηση τῆς ζωῆς.

Κάθε τομέας τοῦ πολιτισμοῦ φανερῶνει μιάν ἐνιαία ὁλότητα, πού

βοηθεῖ στήν κατανόηση καί ἀξιολόγηση τοῦ «ἐπί μέρους». Ἡ ὁλότητα αὐτή ἐκφράζει ἔστω καί ἰδεατῶς τήν ψυχοσωματική ἀρμονία καί ἠθική ἐνότητα τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ξεπηδάει ἀπό τό χωρὸς τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καί ὑπευθυνότητας. Ἄν ἓνας πολιτισμός διαταράξει τήν ἱεραρχική κλίμακα τῶν ἀξιών, τότε παρατηρεῖται μιά ὑπερτροφία σέ μίαν ὀρισμένη περιοχὴ, πού καταστρέφει τήν ἐσωτερικὴ ἀρμονία καί ἰσορροπία τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὑπερβολικὴ καί μονομερὴς τεχνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μέ ὅλες τίς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις καί ἀνησυχίες δέν ὀφείλεται στή φύση τῆς τεχνικῆς προόδου, ἀλλὰ στό ὅτι παραμελεῖται καί καθυστερεῖ ἡ ἀνάπτυξη πνευματικῶν τομέων τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἡ δυσαρμονία αὐτὴ ὁδηγεῖ στή διάκριση τοῦ πολιτισμοῦ σέ πνευματικὸ (Kultur) καί τεχνικὸ (Civilisation). Ὅλοι οἱ τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τόν ἄνθρωπο, ἀλλὰ θά πρέπει νά ζωποιοῦνται καί νά μεταμορφώνονται στό χωρὸς τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, στό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τοῦ πολιτισμοῦ.

Πολιτιστικά ὁ Χριστιανισμός εἶναι γνωστός ὡς βυζαντινός, σλαβικός, ἀμερικάνικος, ἀσιατικός κ.ἄ. Ἐπίσης ἀπὸ πλευρᾶς δογματικῆς ὁμολογίας διακρίνεται σέ ὀρθόδοξο, ρωμαιοκαθολικὸ κ.ἄ. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στό ρωμαϊσμό καί τόν ἐλληνισμό κατάληξε στή διαμόρφωση δυὸ πολιτισμῶν: στό βυζαντινὸ πολιτισμὸ τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς, καί τό χριστιανικὸ πολιτισμὸ τῆς λατινικῆς Δύσεως.

Στό βυζαντινὸ πολιτισμὸ ἔχουμε τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά θεμελιώσῃ τὴ ζωὴ του στό χριστιανικὸ ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει μόνος του, καί οἱ ἐνέργειές του ἐκφράζουν τὴ μετοχὴ του στή ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἀξιολογεῖ τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο σέ σχέση μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πιά τὴ δυνατότητα νά μεταμορφωθεῖ καί νά ἐνσωματωθεῖ στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καί τό Βυζάντιο δέν παρουσίασε μιά ἐνιαία κατεύθυνση στὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ κατόρθωσε νά συγκρατήσῃ τήν ἐνότητα τῶν πολιτισμῶν στήν ποικιλία τους. (πρβλ. ἐλληνικός - ρωμαϊκός - ἀνατολικός - αἰγυπτιακός κ.ἄ.). Χίλια καί πλέον χρόνια τό Βυζάντιο κατάφερε νά ζοῦν ἀρμονικὰ διαφορετικὰ ἔθνη καί νά μετέχουν ὅλα μαζί στό βαθύτατο νόημα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νά ἀνακαλύπτεται ἡ μεγάλῃ ἀξία τῆς βυζαντινῆς περιόδου.

Στόν πολιτισμό τῆς χριστιανικῆς Δύσεως ἡ Ἐκκλησία ἐργάστηκε γιά τήν ἐπικράτηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιά τήν ἐξημέρωση τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν καί τή διαφύλαξη τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. Ὄταν ἐπικρατοῦσε τό Εὐαγγέλιο στόν εἰδωλολατρικό κόσμο, οἱ ἱεραπόστολοι πρόσφεραν καί τήν ἀπαραίτητη πολιτιστική ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὥραία ὅμως αὐτή ἐνέργεια εἶχε τά ἐξῆς ἀποτελέσματα: οἱ ἄνθρωποι δέχτηκαν τόν πολιτισμό μαζί μέ τή χριστιανική ἀλήθεια. Ὁργανώθηκαν γύρω ἀπό τήν Ἐκκλησία, πού μέ ἀποκλειστικό τρόπο ἔδινε τίς κατευθύνσεις σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεράστια αὐτή ὀργάνωση ἔδωσε στόν ἐπίσκοπο Ρώμης μιά καταπληκτική κοσμική ἐξουσία. Οἱ ἄνθρωποι ἀναγνώριζαν τόν ἐπίσκοπο Ρώμης ὡς Πατέρα (Papa = Πάπας), τοῦ ἔδειχναν τήν εὐγνώμοσύνη τους καί τήν ἀπόλυτη ὑπακοή τους. Ἡ Ἐκκλησία μέ τήν πνευματική κυριαρχία τῆς προσπαθοῦσε νά κατευθύνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου μέχρι καί τήν τελευταία λεπτομέρειά της. Σιγά σιγά ὅμως δημιουργήθηκε μιά διάσταση ἀνάμεσα στόν κόσμο καί τήν Ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ζήτησε νά χειραφετηθεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία, δηλαδή νά γίνει ἀνεξάρτητος, ὥστε νά καθορίζει ὁ ἴδιος τή ζωή. Ἀπό αὐτή τή σύγκρουση γεννήθηκαν τά διάφορα ἀθεϊστικά κινήματα, πού μέχρι σήμερα ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ πολιτισμός; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρωπολογικῆς θεμελιώσεως τοῦ πολιτισμοῦ; 3) Γιατί πρέπει ὁ πολιτισμός νά στηρίζεται στήν κλίμακα τῶν ἀξιών; 4) Τί χαρακτηρίζει τό βυζαντινό πολιτισμό; 5) Ποιά χαρακτηριστικά γνωρίσματα παρουσίασε ὁ πολιτισμός τῆς χριστιανικῆς Δύσεως;

6. Ἐπιστήμη καί Τεχνολογία.

Ἡ γνώση στήν ἐπιστήμη. Ἀπό πολύ παλιά ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῦσε τό φιλοσοφικό στοχασμό γιά νά προσεγγίζει τό φυσικό κόσμο. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἀνακάλυπτε στό φυσικό κόσμο τόν ἑαυτό του καί στήν ὑπαρξή του ἀντικατοπτρίζοταν ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Ἐτσι ἐξηγεῖται πῶς ἡ προχριστιανική φιλοσοφία ἀνακάλυψε ὀρισμένες ἀλήθειες γιά

τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο καί πού μέχρι σήμερα ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν.

Πολύ ἀργότερα ὁ ἄνθρωπος, γιά νά γίνει κυρίαρχος τοῦ κόσμου, βοηθήθηκε σημαντικά ἀπό τίς γνωστικές δυνάμεις του. Ὁ στοχασμός ἔγινε πιά γνώση. Μέ τή βοήθειά της ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζει τά διάφορα ἀντικείμενα τοῦ κόσμου καθ' ἑαυτά. Δηλαδή χωριστά τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο, χωρίς νά τά ἐντάσσει στή συνολική θεώρηση τῆς θείας δημιουργίας. Ἔτσι οἱ στοχαστικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου κομματιάστηκαν, ἔγιναν «ἐπί μέρους» γνώσεις. Μέ τήν ἐπιστημονική ἔρευνα ὁ ἄνθρωπος θέλει νά γνωρίσει τά ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, χωρίς ὅμως νά ἐπικοινωνεῖ μαζί τους. Αὐτή ἡ γνώση ὀνομάζεται «ἀντικειμενική». Ἐξετάζει τά διάφορα φαινόμενα ἢ πράγματα ὄχι ὡς γεγονότα, ἀλλά ὡς προβλήματα. Στά γεγονότα συμμετέχει καί ὁ ἐρευνητής, ἐνῶ στά προβλήματα ἡ γνωστική ἐνέργεια στηρίζεται «ἀντικειμενικά» στό πείραμα καί τήν παρατήρηση.

Ἡ γνώση ὡς διανοητική λειτουργία ἔχει πιά χωριστεῖ ἀπό τίς ὑπόλοιπες δυνάμεις καί ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λογική λειτουργία μετατρέπεται σέ ἀποκλειστική διαδικασία τοῦ μυαλοῦ, πού δέν ἐπιδρᾷ στή καλλιέργεια τῶν ὑπολοίπων δυνάμεών του. Ἡ ἐπιστήμη παρ' ὅλες τίς θαυμάσιες ὑπηρεσίες της στήν ἀνθρωπότητα, δέν κατάφερε νά συγκρατήσει τούς ἀνθρώπους ἀπό τή θηριωδία καί τόν ἀπανθρωπισμό (Βλ. ἐγκλήματα τῶν διαφόρων πολέμων).

Χριστιανισμός καί ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά πιά ὑπέροχα κατορθώματα τοῦ ἀνθρώπου. Δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔγινε ἱστορικά ἀνεξάρτητη ἀπό τή φιλοσοφία καί ἀναπτύχθηκε συστηματικά στήν Εὐρώπη, ὅπου εἶχε διαδοθεῖ ἡ χριστιανική πίστη. Ὁ Χριστιανισμός βοήθησε τόν ἄνθρωπο νά λευθερωθεῖ ἀπό τά στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, πού τά θεωροῦσε ὡς μυθικά καί μαγικά. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης. Στά πρῶτα χρόνια τῆς ἱλιγγιώδους ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν ἐμφανίστηκε στή Δύση πρῶτα, πρόβλημα σχέσεως ἀνάμεσα στήν ἐπιστήμη καί τή θεολογία ἢ γενικότερα τήν Ἐκκλησία. Ἄν καί πρόκειται γιά ψευτοπρόβλημα, ὅμως μερικές πτυχές του προβάλλονται ἀκόμα καί σήμερα. Ἐμφανίζονται δῆθεν τήν Ἐκκλησία, πῶς ἀντιτίθεται στήν ἐπιστημονική γνώση καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ἐκκλησία ὁμως, ὡς ἡ ἐν Χριστῷ ἀλήθεια, δέν ἀρνείται τήν ἐπιστημονική πορεία καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγνωρίζει ὅτι πολλοί καρποί τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς καί ἀναζητήσεις τῆς φιλοσοφίας εἶναι πράγματα θετικά, καλά καί πολύτιμα. Μέ τήν ἐπιστημονική δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου συνεχίζεται τό ἔργο τοῦ Θεοῦ στή δημιουργία. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ὥστόσο νά ἐπισημαίνει τούς κινδύνους πού διατρέχει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀπολυτοποιεῖ τή γνώση, ἀποσπᾷ τόν κόσμον ἀπό τή θεία δημιουργία καί παρασύρεται σέ μιά φαινομενική αὐτονομία του.

Σέ μιά τέτοια κατεύθυνση ὁ ἄνθρωπος κάνει τόν ἑαυτό του εἰδωλο καί τόν θεοποιεῖ. Χρέος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά προφυλάξει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν κίνδυνο αὐτῆς τῆς εἰδωλολατρίας. Πρέπει νά βοηθήσει τό σύγχρονο πολιτισμό νά βρεῖ τή σωστή πορεία του, ὥστε στά πνευματικά καί τεχνικά ἐπιτεύγματά του νά ἀποκαλύπτεται ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀληθινή φύση τοῦ ἀνθρώπου φανερώνεται μέ τήν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού καταξιώνει ὅλες τίς δυνατότητες καί δημιουργικές ἱκανότητες τῆς ὑπάρξεως. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος λευθερωθεῖ ἀπό τό μῦθο τῆς αὐτολυτρώσεως, ἀναγνωρίζει τά φυσικά ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Παρ' ὅλη τήν ἐλεύθερη ἔρευνα τοῦ λογικοῦ ὁ ἄνθρωπος δέν ὑπερβαίνει τά ὅριά του γιά νά σφετεριστεῖ τό χῶρο τοῦ Θεοῦ καί ἔτσι νά ἐρμηνεύσει «ἐπιστημονικά» τά ἄρρητα καί ἀκατάληπτα μυστήρια τῆς πίστεως. Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί ἀπό τό μέρος τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει ὡς καλά καί πολύτιμα τά ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Δέν ἐπεμβαίνει στόν τρόπο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, πού μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο στό νά ἀνακαλύψει τόν προορισμό του. Τόν βοηθεῖ ὁμως στήν πραγμάτωση τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας, πού τελικά τοῦ χαρίζει τή διάσωση τῆς ὑπάρξεώς του.

Στήν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ στόχου πρέπει νά συντελέσει καί ἡ ἐπιστημονική πρόοδος μαζί μέ τήν τεχνική ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν κάτι τέτοιο δέ γίνεται, τότε πρέπει νά ἀνησυχεῖ ὁ ἄνθρωπος γιά τήν ἐσφαλμένη του κατεύθυνση, δηλαδή τή μονομερή καλλιέργεια τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων καί τήν παραμέληση τῶν ὑπολοίπων λειτουργιῶν του.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καί ἡ τεχνολογία. Οἱ ἐφαρμογές τῆς σύγ-

χρονης τεχνικῆς δὲν ἀλλάζουν μόνο τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ κόσμου. Ἐπιδρουν πολὺ περισσότερο στὸν ψυχικὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου καὶ συντελοῦν στὴ διαμόρφωση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἥθους του. Ἡ τεχνολογία ὀρθώνεται μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο σάν μιά θεία δύναμη, πού ὑπόσχεται τὴ βελτίωση καὶ τὴ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, σὲ ἐπίγειο παράδεισο. Μὲ τίς τεχνικὲς ἀνακαλύψεις καὶ τίς μηχανικὲς κατασκευές ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται πὼς ἔγινε κυρίαρχος τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ κυριαρχία ὅμως δὲν ἐκπηγάξει ἀπὸ τὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἀλλὰ στηρίζεται στὸν ἐγωισμό του. Ἀγωνίζεται νὰ ἀποκτήσει ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερη δύναμη καὶ ἐπιβολὴ στοὺς ἄλλους. Αὐτὸ ὅμως ἀντὶ νὰ τὸν ικανοποιεῖ, τοῦ δημιουργεῖ φοβερὴ ἀνησυχία, καταστρεπτικὴ ἀγωνία καὶ μόνιμη ἀπειλὴ γιὰ τὴ ζωὴ, ὅχι μόνο τῆ δικῆ του, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἱ θαυμάσιες τεχνικὲς ἀνακαλύψεις μετατρέπονται στὰ χέρια τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἀτομικὸ καὶ πυρηνικὸ ἐξοπλισμό, πού προετοιμάζει τὴν καταστροφὴ τοῦ κόσμου. Ἡ πλουσιώτατη παραγωγὴ τῶν ὑλικῶν καὶ τεχνικῶν ἀγαθῶν κάνει τὸν ἄνθρωπο δοῦλο τῶν ἀναγκῶν του. Εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς» κοινωνίας, ὅσο περισσότερα ἀγαθὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος στὴ διάθεσή του, τόσο περισσότερες ἀνάγκες δημιουργεῖ καὶ ἐπομένως χρειάζεται τὴν ἀντίστοιχη κατανάλωσιν.

Ἡ ἱατρικὴ ἐπιστὴμη καταβάλλει ὑπεράνθρωπες προσπάθειες γιὰ νὰ παρατείνει τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ γῆ. Σύγχρονα ὅμως πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουν καὶ τὸ ἀναντικατάστατο περιεχόμενο τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς, ὅπως φανερῶνεται στὸν ἀνθρώπινο ὀργανισμό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐτοιμὸς νὰ δεχτῇ τὴν παράταση τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ πρέπει νὰ βοηθηθεῖ, ὥστε κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ἐπίγειας παραμονῆς του νὰ ἀνακαλύψει τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τὸν τελικὸ προορισμὸ του.

Ἡ τεχνικὴ ἀνάπτυξη πρέπει νὰ συμβαδίζει μὲ τὴν πνευματικὴ πορεία καὶ αὔξησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πορεία αὕτη θὰ δικαιώσῃ καὶ τὴν παρουσία τῆς τεχνικῆς. Θὰ ἐνισχύει τὸν ἄνθρωπο νὰ καταλάβῃ ὅτι παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις τοῦ διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἀστοχήσῃ στὸν προορισμὸ του καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητῇ τὸ σωστὸ προσανατολισμὸ του, γιὰ νὰ σῶσιν τελικὰ τὴν ὑπαρξή του.

1) Τί διαφορά υπάρχει ανάμεσα στη φιλοσοφική και επιστημονική μέθοδο; 2) Γιατί ή γνώση στην επιστήμη ονομάζεται «άντικειμενική»; 3) Τί δύναμη απόκτησε ο άνθρωπος με την επιστήμη; 4) Ποιά ή θέση της Έκκλησίας απέναντι στην επιστήμη; 5) Ποιά προβλήματα παρουσιάζει ή σύγχρονη τεχνολογία στον άνθρωπο;

7. Έργασία καί οικονομία.

Ή φύση καί ό σκοπός τής εργασίας. Ό Θεός, όπως γνωρίζουμε, έδωσε στον άνθρωπο τήν έντολή νά φροντίζει γιά τήν προαγωγή καί τελειοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος (δημιουργία). Έφ' όσον ό άνθρωπος θά πρόσφερε τίς δυνάμεις του γιά τήν ευόδωση του σκοπού τής δημιουργίας θά μπορούσε νά αναπτύξει καλύτερα καί τή δική του ύπαρξη.

Ό Θεός έδωσε στον άνθρωπο τήν έντολή τής εργασίας: «Καί έθετο αυτόν (Αδάμ) έν τώ παραδείσῳ τής τρυφής, εργάζεσθαι αυτόν καί φυλάσσειν» (Γεν. β' 15). Ή εργασία είναι δώρο του Θεού στον άνθρωπο, γιατί μέ τή βοήθειά της συντηρεῖ πρίν απ' όλα τήν ύπαρξή του στη ζωή. Ανακαλύπτει τό νόημα τής ύλικής κτίσεως καί τό σκοπό τής ζωής του κόσμου. Ό άνθρωπος μέ τήν εργασία προσφέρει στό Θεό καί τους συνανθρώπους του τά αγαθά πού του δώρισε ό Δημιουργός: τήν ύπαρξη καί τή ζωή. Άν ό άνθρωπος αποδεχθεῖ τά δώρα του Θεού, τότε τά κάνει καταδικά του, όταν τά ξαναπροσφέρει ως ευχαριστία στό Θεό καί ως αγάπη στους άλλους ανθρώπους. Σ' αυτή τή δυναμική προσφορά τοποθετείται ή φύση καί ό σκοπός τής εργασίας.

Ή εργασία ως δημιουργία καί δουλεία. Μέ τή εργασία του ό άνθρωπος συμμετέχει στό δημιουργικό έργο του Θεού. Όταν υπηρετεῖ μέ τήν εργασία του τό Θεό καί τόν κόσμο γίνεται δημιουργικός, γιατί προσφέρει στους άλλους τήν αγάπη καί τή φροντίδα του. Ό πιό δημιουργικός τρόπος τής εργασίας είναι, όταν ό άνθρωπος καλλιεργεῖ καί αναπτύσσει τά δώρα καί τά χαρίσματα του Θεού. Ό άνθρωπος νιώθει τή δημιουργικότητά του, όταν μέ τήν εργασία του διακονεῖ καί δέν ἐπιζητεῖ μόνο νά διακονεῖται.

Μέ την άμαρτία όμως ο άνθρωπος έπαυσε νά υπηρετεῖ τό Θεό καί τούς ανθρώπους καί απαιτεῖ νά τόν διακονοῦν καί νά τόν περιποιούνται οἱ ἄλλοι. Ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου ἀποκτᾷ τώρα ἐγωκεντρικό χαρακτήρα. Ἐπιδιώκει νά ἀποκτᾷ τά πάντα γιά τόν ἑαυτό του καί νά μαζεῦει τό καθετί γιά τήν ἐξασφάλιση καί τήν προβολή τοῦ ἐγώ.

Ὁ ἐγωισμός δημιουργεῖ μιά φοβερή ἐμπλοκή στήν ἐργασία του πού εἶναι γεμάτη ἀπό συγκρούσεις, ἀγωνίες καί ἐπιθετικότητα. Ὅταν ἡ ἐργασία περιορίζεται στά ὅρια τοῦ ἐγώ, κάνει τόν ἄνθρωπο ἀνελεύθερο. Διαθέτει ὅλο τό δυναμικό του γιά νά ικανοποιεῖ τίς βιολογικές του ἀνάγκες, πού ὅμως ποτέ δέν ικανοποιοῦνται καί ἀδιάκοπα αὐξάνουν. Μιά τέτοια ἐργασία μετατρέπεται σέ ἀληθινή δουλεία, γιατί ἀπομακρύνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν προορισμό του. Ὁ ἐργαζόμενος δέν ικανοποιεῖται μέ τήν ἐργασία του. Ἀντίθετα δοκιμάζει ἀπέχθεια, ἔχθρα καί ἀποστροφή. Ὁ ἄνθρωπος μισεῖ τήν ἐργασία του, ὅταν τήν ἐπιτελεῖ ἀπό ἀνάγκη. Τή βλέπει ὡς πηγή δυστυχίας, παρ' ὅλα τά ὑλικά ἀγαθά πού μπορεῖ νά τοῦ χαρίξει.

Ἡ σύγχρονη ὀργανωμένη ἐργασία. Τό θεϊκό δῶρο τῆς ἐργασίας δέν μπόρεσε ὁ ἄνθρωπος νά τό διαστρέψει ὀλοκληρωτικά. Εἶδε πώς ἡ ἐργασία μπορεῖ νά τόν ὀδηγήσει σέ μίαν ἐξημέρωση καί πνευματική καλλιέργεια. Ἡ ἐπιστήμη καί ἡ τεχνολογία βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ὀργανώσει τήν ἐργασία του καί νά τήν κάνει ὅσο τό δυνατόν πιό ἀνθρώπινη, συστηματική, ἀποδοτική καί ικανοποιητική. Ἡ ἐργασία ἄλλαξε ἐξωτερική μορφή μέ τίς ὀργανωμένες βιομηχανίες, τά ἐργοστάσια, κ.ἄ. Οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας βελτιώθηκαν. Οἱ ἐργαζόμενοι ζητοῦν περισσότερες ἀνέσεις, διευκολύνσεις καί αὔξηση στήν ὑλική ἀμοιβή τῆς ἐργασίας. Τό Κράτος προσπαθεῖ νά ἐξυψώσει τούς ἐργαζόμενους, πού πέτυχαν ἀρκετά καί πρέπει νά ἀπολαύσουν ἀκόμα περισσότερα.

Υπάρχει ὅμως καί ἡ προβληματική πλευρά τῆς ἐργασίας. Παρ' ὅλο πού οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας εἶναι ικανοποιητικές, ὅμως ἡ ἐργασία ἀλλοτριώνει τόν ἄνθρωπο, ὅταν τόν μετατρέπει σ' ἓνα ἐξάρτημα ἀπό τά πολλά μηχανήματα πού ὑπηρετεῖ. Ἡ ἐργασία ἔχει αὐτοματοποιήσει τόν ἄνθρωπο, πού προσπαθεῖ ὡς ἀντίδραση νά μειώνει διαρκῶς τίς ὥρες τῆς ἐργασίας του. Οἱ ὑλικές αὐξήσεις τόν εὐχαριστοῦν βέβαια, ἀλλά ἀντιλαμβάνεται ὅτι οἱ ἐργοδότες του συχνά τόν προσέχουν μόνον συμφεροντολογικά καί ὄχι γιατί πιστεύουν στή δημιουργική ἀξία του, ἀλλά γιά

νά αυξήσουν τήν απόδοσή του, πού είναι τελικά πρός τό συμφέρον τους.

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῆς ιδιοκτησίας. Μέ τήν ἐργασία εἶναι συνυφασμένη καί ἡ ιδιοκτησία. Εἶναι, δηλαδή, τά διάφορα ὑλικά καί πνευματικά ἀγαθά, πού ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος καί τά διαχειρίζεται μέ τήν προσωπική του εὐθύνη.

Στό ὅλο θέμα τῆς ιδιοκτησίας διακρίνουμε δύο ὁμάδες ἀνθρώπων. Εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἀγωνίζονται μέ τήν τίμια καί προσωπική ἐργασία σ' ὅλη τους τή ζωή νά ἀποκτήσουν μιά περιουσία γιά νά τήν προσφέρουν κατόπιν στά μέλη τῆς οἰκογενείας τους (παιδιά, συγγενεῖς). Ὑπάρχουν ὅμως καί ἄλλοι, πού κατορθώνουν ὡς ἱκανοί ἤ ὡς τυχεροί νά ἀποκτήσουν τεράστιες περιουσίες, ὥστε ἀπό αὐτούς νά ἐξαρτῶνται ὁλόκληρα συγκροτήματα ἐργασίας (βιομήχανοι, ἐφοπλιστές, ἔμποροι, κ.ἄ.).

Καί στίς δύο περιπτώσεις ἡ ιδιοκτησία δέν πρέπει νά γίνεται ἀφορμή, ὥστε νά διαχωρίζονται οἱ ἄνθρωποι σέ διάφορες τάξεις, πού ἀνάμεσα τους νά δημιουργοῦνται ἀντιθέσεις καί μίσση. Ἄν ὅμως αὐτό γίνεται, τότε ἡ χριστιανική ἠθική μέ βεβαιότητα ἀπορρίπτει τή χρήση μιᾶς τέτοιας ιδιοκτησίας, γιατί γίνεται αἰτία νά διασπῶνται οἱ ἄνθρωποι καί ἔτσι νά διαταράσσεται ἡ ἁρμονία τοῦ κόσμου καί ἡ ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους.

Ὁ χριστιανός πού ἀποκτᾷ περιουσία ἔχει βαθύτατη συναίσθηση ὅτι εἶναι ὁ «οἰκονόμος Θεοῦ» πάνω στή γῆ. Χρησιμοποιεῖ, δηλαδή, τά χρήματά του γιά νά διευκολύνει τούς ἄλλους, νά περιορίζει τή δυστυχία, νά ἀνακουφίζει τή φτώχεια καί νά συμπαρίσταται στόν πόνο καί τίς ἀρρώστειες τῶν ἀνθρώπων.

Ἄν ὅμως ἡ ιδιοκτησία ἀποτελεῖ κριτήριο ἐπιτυχίας καί ἐκτρέφει τόν ἐγωισμό, τότε δέ διαφέρει σέ τίποτε ἀπό τήν εἰδωλολατρία. Μέ τά χρήματα ὁ ἄνθρωπος διατρέχει τόν κίνδυνο νά θεοποιεῖ τά ἄψυχα δημιουργήματα καί νά ἀπορρίπτει τό Θεό-Δημιουργό. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός λέγει ὅτι «δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ιθ' 23). Ἐπομένως ἡ ἁμαρτία στήν περίπτωση τῆς ιδιοκτησίας δέ βρίσκεται στά ὑλικά ἀγαθά, ἀλλά στήν ἐγωιστική διαστροφή τοῦ ἀνθρώπου. Φροντίζει μόνο γιά τό ἐγώ του καί ἀδιαφορεῖ γιά τούς ἄλλους. Παραμερίζει τό Θεό ἀπό τή ζωή του καί ἀπό ὁλόκληρο τόν κόσμο. Ὅποιος δέν ἀναγγνωρίζει ὅτι ἡ ἀσφάλειά του ἐξαρτᾶται ἀπό τό Θεό, δέν μπορεῖ νά κάνει ὀρθή χρήση τῆς περιουσίας του. Ὅποιος γεμί-

ζει τήν ὑπαρξή του μέ τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, εἶναι σέ θέση νά διαχειρίζεται μέ ἀγάπη τά χρήματα πού θά ἀποκοῦσε. Τέτοια διαγωγή ἔδειξαν οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν πουλοῦσαν τήν περιουσία τους καί τή μοίραζαν στούς φτωχοῦς. Ἡ ἰδιοκτησία τους ἦταν κτῆμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καί αὐτό τό ἔδειχναν μέ τά διάφορα φιλανθρωπικά ἔργα πού ἱδρύαν καί συντηροῦσαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδέ ἐσθιέτω. Ἀζούμεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ἡμῖν ἀπάκτως, μηδέν ἐργαζομένους, ἀλλά περιεργαζομένους· τοῖς δέ τοιούτοις παραγγέλλομεν καί παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τόν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν» (Β' Θεσ. γ' 10-13).
2. «Οὐκ ἔστιν ὁ αἰὼν, ἀλλά ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδέ ὁ πλοῦτος, ἀλλά ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου. Μή τοίνυν τά πράγματα αἰτιώμεθα, ἀλλά τήν γνώμην τήν διεφθαρμένην» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 57, 465).
3. «Πανταχοῦ γάρ τό διδόναι καί μεταλαμβάνειν ἀρχή πολλῶν ἐστίν ἀγαθῶν, ἐπὶ σπιριμάτων, ἐπὶ μαθητῶν, ἐπὶ τεχνῶν. Ἄν γάρ βονληθῇ τις παρ' ἑαυτῷ κατέχειν τήν τέχνην, καί ἑαυτόν καί τόν βίον ἀνέτρεψεν ἅπαντα» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 292).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῆς ἐργασίας; 2) Πότε ἡ ἐργασία μετατρέπεται σέ δουλεία; 3) Γιατί ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος δέν εἶναι εὐχαριστημένος μέ τήν ἐργασία του; 4) Ποιά εἶναι ἡ θέση τοῦ Εὐαγγελίου ἀπέναντι στόν πλοῦτο; (Βοηθήσου ἀπό τά δύο κείμενα τοῦ Ἰω. Χρυσοστόμου). 5) Ποιά θετικά σημεῖα παρουσιάζει ἡ σύγχρονη ὁργανωμένη ἐργασία;

8. Τό ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φύση καί ὁ σκοπός τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ λέξη «ἐπάγγελμα» παράγεται ἀπό τό «ἐπαγγέλλομαι». Σημαίνει ὅτι δίνω μίαν υπόσχεση πού τήν πραγματοποιῶ μέ τή συγκεκριμένη ἐργασία μου. Στή φύση κάθε

ἐπαγγέλματος φανερώνεται ἡ ἀπαραίτητη σ χ έ σ η τοῦ ἑνός ἀνθρώπου μέ τόν ἄλλο. Τό ἐπάγγελμα λοιπόν βοηθεῖ τόν ἀνθρώπο νά ἐπικοινωνήσει προσωπικά μέ τούς ἄλλους.

“Ὅλα τά ἐπαγγέλματα τοῦ ἀνθρώπου παίρνουν τήν ἀξία καί τό νόημά τους ἀπό τό Θεό. Ὁ ἀνθρώπος ἐξασκεῖ σωστά τό ἐπάγγελμά του, ὅταν βρίσκει σ’ αὐτό τόν ἑαυτό του καί ὑπηρετεῖ μέ τήν ἀγάπη του τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Μιά τέτοια ἀξιολόγηση τοῦ ἐπαγγέλματος προϋποθέτει τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό, στόν Ὅποῖον ὑπόσχεται (ἐπαγγέλλεται) τή φροντίδα τῆς φύσεως καί τῆ διακονία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μέ τήν ἐργασία του. Ὄταν ὁ ἀνθρώπος δέν ἀποδέχεται τίς ἀρχές αὐτές, τότε τό ἐπάγγελμά του γίνεται μία εὐκαιρία προβολῆς τοῦ ἀτόμου του, τοῦ ἐγωισμοῦ του καί ἀπλῶς τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν του.

Τό πρόβλημα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Βασικό κίνητρο γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος πρέπει νά εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τῶν εἰδικῶν κλίσεων κάθε νέου, μέ τήν ἀξιοποίηση τῶν ὁποίων ὀλοκληρώνεται καί καταξιώνεται ὁ ἀνθρώπος. Ὁ νέος πρέπει νά προσανατολισθεῖ ἀπέναντι στό μυστήριο τῆς δημιουργίας καί τῆς ζωῆς. Διαφορετικά ὁ κόσμος θά παρουσιάζεται σάν μία μηχανή χωρίς νόημα, πού δέν ἀξίζει νά τήν ὑπηρετεῖ ὁ ἀνθρώπος μέ τήν ἐργασία του. Στό μυστήριο ὁμως τῆς δημιουργίας, πού διαποτίζεται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά ἀνακαλύπτει ὁ νέος καί τή δική του ὑπαρξη. Θά προσπαθεῖ νά τή διασώσει ἀπό τή στιγμή, πού θά σχετίζεται μέ ὅλους τούς ἄλλους μέ τή βοήθεια τῆς ἐργασίας του.

Κατόπιν ὁ νέος θά γνωρίσει ὅλα τά εἶδη τῶν ἐπαγγελμάτων, πού ἔχει νά ἐξασκήσει ὁ ἀνθρώπος μέ τήν ἐργασία του. Ἡ ἀξιολόγηση τῶν ἐπαγγελμάτων δέν μπορεῖ νά γίνεται μέ βάση τή διάκριση τῶν κοινωνικῶν τάξεων, οὔτε μέ τίς ὑλικές μόνον ἀμοιβές. Πρέπει νά ἀποβάλλει ὁ ἀνθρώπος τή νοοτροπία πού χωρίζει τά ἐπαγγέλματα σέ ἀξιοπρεπή καί μή. Γιά νά διαλέξει ὁ νέος τό ἐπάγγελμα, πού τοῦ ἀρμόζει, πρέπει νά ἔχει ἐπίγνωση τῶν ἱκανοτήτων του. Δέν μπορεῖ νά ἀναζητεῖ ἕνα ἐπάγγελμα, πού ἔχει αὐξημένες ἀπαιτήσεις, π.χ. μαθηματικῶν, μηχανικῆς, τεχνικῆς κλίσεως, κ.ἄ., χωρίς ὁ ἴδιος νά ἔχει καλές σχέσεις μέ τά μαθηματικά καί νά διαθέτει ταλέντο μηχανικοῦ. Ὑστερα πρέπει νά γνωρίζει τίς διαφορές κρίσεις, πού διέρχονται τά ἐπαγγέλματα, ὅπως καί τήν ὑπερβολική προτίμηση τῶν ἀνθρώπων σέ ὀρισμένα ἐπαγγέλματα. Ἀν μάθει ὅτι ἕνα

ἐπάγγελμα ἴσως κορεστεῖ στό ἀμέσως προσεχές μέλλον, πρέπει νά ἐξασκήσει ἓνα παραπλήσιο, πού ὁμως θά τό γνωρίζει καί θά συνδυάζει τά προσωπικά του διαφέροντα, ὥστε νά τόν ικανοποιεῖ ἐσωτερικά.

Τά κριτήρια γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ νέος πρέπει νά θεμελιώσει οὐσιαστικά τό ἐπάγγελμά του σέ μιάν ἀληθινή θεώρηση τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ζωῆς του. Στό ἐπάγγελμα πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά ἀναπτύσσει τά χαρίσματα, πού ὁ Θεός τοῦ ἔχει χαρίσει. Δέν πρέπει ὁ νέος νά διαλέγει ἓνα ἐπάγγελμα ἐπειδὴ τό θέλουν οἱ ἄλλοι ἢ ἐπειδὴ τοῦ προσφέρει περισσότερα χρήματα, ἂν οἱ δυνατόις του δέν εἶναι ἀνάλογες καί ὁ ἴδιος δέν αἰσθάνεται ἄνετα σ' αὐτό. Ἄν ὁ νέος δέν προσέξει σ' αὐτό τό σημεῖο, τότε σέ περίπτωση ἐπαγγελματικῆς ἀποτυχίας θά εἶναι πολύ δύσκολο νά ξεπεράσει τά ψυχικά του τραύματα. Πρέπει ὁ νέος νά ικανοποιεῖται ὑλικά καί πνευματικά ἀπό τήν ἐργασία του. Ἄν ὁ νέος διαλέξει ἓνα ἐπάγγελμα, πού δέν τόν ἐλκύει οὔτε τόν ικανοποιεῖ, τότε πῶς θά συνδέσει μ' αὐτό ὁλόκληρη τή ζωή του;

Ὁ νέος χρειάζεται διαπαιδαγώγηση γιά νά καταλάβει ὅτι μέ τό ἐπάγγελμα του προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί γενικά συντελεῖ στήν προαγωγή ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας. Κάτι τέτοιο ὁμως δέ γίνεται εὐκολα παραδεκτό. Ἡ ἀντίληψη αὐτή συνδυάζεται μέ τήν πνευματική ἀνάπτυξη καί ὠριμότητα τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά καθορίζει τό ἐπάγγελμά του ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες, μέσα στίς ὁποῖες ζῇ καί ἀναστρέφεται. Τέτοιες συνθήκες εἶναι ἡ ἀτομική καί οἰκογενειακή του κατάσταση, οἱ οικονομικές του δυνατότητες καί οἱ διάφορες κοινωνικές ἐπιδράσεις. Βέβαια πρέπει νά φροντίζει νά ὑπερπηδᾷ μέ κάθε τρόπο τίς δυσχέρειες, πού εἶναι δυνατόν νά συναντᾷ μπροστά του. Ἀλλά καί στήν περίπτωση, πού δέν θά κατορθώσει νά πραγματοποιήσει τήν ἐπιλογή τοῦ ἐπαγγέλματος κατά τήν ἐπιθυμία του, πρέπει νά πιστέψει ὅτι μέ ὁποιοδήποτε ἐπάγγελμα θά μπορέσει νά ὑπηρετήσῃ τό Θεό καί νά ὠφελήσῃ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Αὐτή ἡ αἴσθηση τῆς πληρότητας θά ἀπομακρύνει ἀπό μέσα του τήν πικρία καί τή δυσθυμία. Ἡ πίστη καί ἡ ἀγάπη στήν ἐργασία θά τόν γεμίζει μέ δημιουργική δύναμη, μέ αἰσιοδοξία καί μέ χαρά, γιατί θά ἔχει τή βεβαιότητα ὅτι ἔτσι καί τόν ἑαυτό του θά προάγει καί θά συντελεῖ στήν καλλιέργεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ ἀσκήση τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ ἐπιτυχία στήν ἀσκήση τοῦ ἐπαγ-

γέλματος δέ φαίνεται τόσο από τα υλικά κέρδη που προσφέρει, ούτε από τη βεβαιότητα του ανθρώπου ότι κάνει καλά τη δουλειά του. Το επάγγελμα πρέπει να διαμορφώνει και να ολοκληρώνει τον άνθρωπο. Να αναπτύσσει, δηλαδή, τις δυνάμεις του, που με τη σωστή λειτουργία τους θα βελτιώνουν ουσιαστικά την ανθρώπινη κοινωνία.

Η άσκηση του επαγγέλματος για το χριστιανό επιτελείται πάντοτε στο όνομα του Θεού και αποβλέπει στην επικράτηση της αγάπης Του ανάμεσα στους ανθρώπους. Είναι αυτό που παρακαλούμε στην Κυριακή προσευχή για τον έρχομό της βασιλείας του Θεού στον κόσμο. 'Αν το επάγγελμα τοποθετηθεί σ' αυτό τό χώρο, τότε άμέσως μετατρέπεται σέ πραγματική λειτουργία. Προσφέρεται ως εύχαριστία στό Θεό και ως δημόσια προσφορά σ' ολόκληρη τήν κοινωνία. Γίνεται δημιουργική πράξη, γιατί καταξιώνει τήν ανθρώπινη ύπαρξη μέ τίς προσφερόμενες υπηρεσίες του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Έχει γάρ ό οίκος του Θεού, ήτις εστίη Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, θηρευτάς, όδοιπόρους, αρχιτέκτονας, οίκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, άθλητάς, στρατιώτας... θηρευτής εἶ... πρόσεχε οὖν επιμελῶς μή πον διαφύγῃ τό θήρμα... Ὁδοιπόρος εἶ... πρόσεχε σεαυτῷ μή παρατραπήῃ τῆς όδοῦ, μή ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· όδῳ βασιλικῇ πορεύου... Ὁ οίκοδόμος βλέπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ· μή ξύλα, μή χόρτον, μή καλάμην, ἀλλά χρυσίον, άργύριον λίθους τιμίους...» (Μ. Βασιλείου, εἰς τό Πρόσεχε σεαυτῷ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός είναι ό ουσιαστικός σκοπός του επαγγέλματος; 2) Γιατί ή ιδιότητα του χριστιανού χαρακτηρίζεται ως επάγγελμα; 3) Τί πρέπει να λαμβάνει ύπ' όψη του ό νέος γιά τήν επιτυχή έκλογή του επαγγέλματος; Πώς πρέπει να άσκεῖται τό επάγγελμα;

9. Ὁ άνθρωπος καί ή τέχνη.

Τό γεγονός τῆς τέχνης. Ὁ άνθρωπος έκφράζει τά διάφορα βιώματά του μέ συγκεκριμένα μέσα. Μέ τό λόγο, π.χ. έκφράζει τήν αγάπη του γιά

έναν άνθρωπο. Μέ τό χαμόγελο ή μητέρα δείχνει τή στοργή καί τή λατρεία στό παιδί της. Μ' ένα σκίτσο παριστάνεις τή μορφή ενός ανθρώπου. Μ' ένα συμβολικό σημάδι μπορεί νά εννοήσει κανείς μιάν ολοκληρη λέξη. Όλα αὐτά τά έκφραστικά μέσα μπορούν νά ὀδηγήσουν τόν άνθρωπο νά κατανοήσει τό γεγονός της τέχνης.

Μέ τήν τέχνη ὁ ἄνθρωπος συλλαμβάνει καί έκφράζει τό βαθύτερο νόημα τοῦ κόσμου καί τής ζωής. Τά διάφορα ἔργα τέχνης ἐρμηνεύουν τό μυστήριο τής παρουσίας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο, τό βάθος τής ἀνθρωπίνης υπάρξεως μέ ὅλο τόν πνευματικό καί ψυχικό της πλοῦτο, τίς ἀξίες μιᾶς συγκεκριμένης ἱστορικής ἐποχῆς, κ.ἄ. Ἐτσι ὑπάρχουν πολλά εἶδη τέχνης, πού ἅμα τά ἀναστραφεῖ ὁ ἄνθρωπος, μπορεί νά προσεγγίσει τήν πραγματικότητα, στήν ὁποία ἀναφέρονται. Ὁ ἄνθρωπος στήν ἱστορική πορεία του ἐγίνε δημιουργός της λογοτεχνίας, τής ποιήσεως, τής μουσικῆς, τής ζωγραφικῆς, τής γλυπτικῆς, τής ἀρχιτεκτονικῆς, τής εἰκονογραφίας, κ.ἄ.

Τό βαθύτερο νόημα τής τέχνης. Ἡ ἀληθινή τέχνη πρέπει νά έκφράζει βασικά τήν ἐνότητα καί ἁρμονία τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Ὅλες οἱ πνευματικές καί ψυχοσωματικές δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά λαμβάνουν μέρος στήν τέχνη. Γι' αὐτό καί ὁ καλλιτέχνης εἶναι ἐκεῖνος, πού παραπέμπει μέ τόν ἑαυτό του στόν ἀληθινό καί αὐθεντικό τύπο τοῦ ἀνθρώπου. Κάθε μερισμός καί μονομερῆς ἀνάπτυξη στίς ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου δέ βοηθεῖ τό ἔργο τής τέχνης, ἀλλά ἀντίθετα τό ὀδηγεῖ σέ μαρασμό. Τό ὑλικό στοιχεῖο, πού χρησιμοποιεῖται στήν τέχνη γίνεται ὁ ἀγωγός ἐκεῖνος, πού μεταφέρει τόν ἄνθρωπο στό μυστήριο τής υπάρξεως καί τής ζωής. Ἡ βίωση αὐτῆς τής ἀλήθειας πραγματοποιεῖται μέ τή βοήθεια τής τέχνης. Ἐνας ζωγραφικός πίνακας, π.χ. πού παριστάνει ἕνα βουδδισμό, βοηθεῖ στό νά προχωρήσει κανείς πέρα ἀπό τή φυσική σημασία τής τροφῆς. Ἡ τέχνη βοηθεῖ στήν αἰσθητοποίηση τής πνευματικῆς ζωῆς, πού χορηγεῖται ὄχι μόνο μέ τά διάφορα βιολογικά ἀγαθά, ἀλλά βασικά μέ τήν παρουσία τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό καί ἡ τέχνη γίνεται τό κατάλληλο ἔνδυμα, πού έκφράζει τό οὐσιαστικό περιεχόμενο τής εἰκονιζόμενης πραγματικότητας. Ἡ τέχνη δέν περιορίζεται στόν αἰσθητό κόσμο, ἀλλά ἐπεκτείνεται καί στήν ὑπερβατική περιοχή, πού συναντᾶ καί προσεγγίζει τό Θεό.

Ἡ παρουσία τοῦ ἁρμονικοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καί τοῦ ὑπερβατικοῦ

στοιχείου στην τέχνη συντελεί στη φανέρωση της αληθινής εικόνας του ανθρώπου. Είναι ο άνθρωπος, πού φωτίζεται με τό πνευματικό φῶς καί ἔτσι ὁδηγεῖται στήν ἔνωση του ὄχι μόνο μέ τό Θεό, ἀλλά καί μέ τά ἄλλα πλάσματα. Αὐτή ἡ κοινωνία καί ἡ σχέση φανερώνει τόν προσωπικό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ καλλιτέχνης βλέπει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεως στή δυνατότητα πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό, τόν κόσμο καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἡ τέχνη ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τοὺς περιορισμούς καί τίς αὐθαιρεσίες τοῦ ατομικοῦ ἐγώ καί τόν ὁδηγεῖ στό μυστήριο τῆς δημιουργίας. Δηλαδή ἀνυψώνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ, ὅπου ὁ Θεός μέ τό δημιουργικό ἔργο Του τόν τοποθέτησε καί τόν ἔταξε «βασιλεῖα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καί οὐράνιον, πρόσκαιρον καί ἀθάνατον» (Ίω. Δαμασκηνός).

Ἡ ὁρθόδοξη ἐκκλησιαστική τέχνη. Πρόκειται γιά τή βυζαντινὴ τέχνη (εἰκονογραφία, μουσική, ἀρχιτεκτονική, κ.ἄ.), πού τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει κερδίσει μεγάλο ἔδαφος στήν ἔρευνα καί τήν προβολή τῆς σωστῆς καί δημιουργικῆς τέχνης. Στή βυζαντινὴ τέχνη ἀνακαλύπτουν οἱ σύγχρονοι ἐρευνητές τίς ρίζες τῆς αὐθεντικῆς ὑπάρξεως καί ζωῆς.

Ἡ εἰκονογραφία ἢ ἀγιογραφία χρησιμοποιεῖ τήν εἰκόνα γιά νά παρουσιάσει στό πρόσωπο τοῦ εἰκονιζόμενου τή βαθύτερη ὑπαρξή του. Οἱ ἀγιογράφοι ἀνακάλυψαν τό ἀληθινό πρόσωπο στὸν Ἰησοῦ Χριστό, πού συνδέει τὴν ὕλη μέ τό πνεῦμα, τὴ γῆ μέ τόν οὐρανό, τό Θεό μέ τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος).

Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί μέ τή βυζαντινὴ μουσική, τὴν ἀρχιτεκτονική καί τὴν ὕμνολογία. Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὕμνολογία δέν ἐκφράζονται τὰ ἀτομικά βιώματα τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ ἡ βίωση τῆς πίστεως ἀπὸ ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί ἡ ὕμνολογία εἶναι ἓνα σχόλιο τῆς Ἀγίας Γραφῆς συνοψασμένο μέ τοὺς λόγους καί τὰ διδάγματα τῶν ἁγίων Πατέρων ἀπ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκφράζει τίς προσωπικὲς ἐμπειρίες τῶν μαρτύρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καί ζωῆς. Αὐτὴ ἡ ὕμνολογία, πού ἐκφράζει τό βαθύτατο πνευματικό καί θεῖο περιεχόμενο τῆς ὑπάρξεως, μελοποιεῖται χαρακτηριστικά στὴ βυζαντινὴ μουσική. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μέλους (μελωδία) χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μονοφωνία, πού συλλαμβάνει χωρὶς ἐξεζητημένες τροποποιήσεις τό περιεχόμενο τῶν ὕμνων. Τό κάλλος τῶν μουσικῶν ἤχων δέ βρίσκει τὴν συνηχητικὴ ἀρμονία (ἐναρμόνιση-

πολυφωνία) της ευρωπαϊκής μουσικής, αλλά στο πνευματικό βάθος, πού αντιπροσωπεύει. Γι' αυτό και τό άκουσμα της έκκλησιαστικής μουσικής δέ φαίνεται από τήν πρώτη στιγμή και τόσο ευχάριστο στόν άνθρωπο. Πρέπει νά έξασκηθεϊ στή λεπτότητα της μουσικής έκφράσεως και έκτελέσεως γιά νά άντιληφθεϊ τό πραγματικό κάλλος της μονοφωνίας.

Ἡ έκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική, μέ ὅλα τά εἶδη τῶν ναῶν, ἐκφράζει σέ συγκεκριμένο χῶρο τό πνευματικό περιεχόμενο της ζωῆς. Εἶναι ἡ θεία λειτουργία, πού δείχνει τή βασική ἀνάγκη τῶν πιστῶν νά συγκεντρώνονται σ' ἓνα χῶρο γιά νά κοινωνοῦν μέ τό Θεό καί μεταξύ τους. Αὐτό τό γεγονός της πνευματικῆς ζωῆς φανερώνεται στήν ἀρχιτεκτονική, πού χρησιμοποιοῖ τό συμβολισμό σάν μέσο ἐκφραστικό. Ἡ παρουσία της ὀρθόδοξης πνευματικότητας συνοδεύει κάθε σημεῖο της ἀρχιτεκτονικῆς (τροῦλλος, κόγχες, κλίτη, παράθυρα, κ.ἄ.). Γι' αὐτό, ὅταν βρίσκεται κανεῖς σ' ἓνα παλιό βυζαντινό ναό, αἰσθάνεται μιά μεταβολή μέσα του, πού τόν γεμίζει μέ γαλήνη, ἡρεμία καί ἀνείπωτη χαρά. Εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀποτυπώνεται στόν ἄνθρωπο μέ τή βοήθεια της έκκλησιαστικῆς τέχνης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ εἰκὼν ἀπάντων τῶν πρωτοτύπων ὑπόμνησίς ἐστι καί ἀναγωγή πρὸς αὐτά, καί τό μέν διὰ τῆς ἀκοῆς ἐνωτιζόμεθα, τό δέ διὰ τῆς ὁράσεως κατανοοῦμεν» (Πράξεις τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου).
2. «Ἡ γάρ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τό πρωτότυπον διαβαίνει· καί ὁ προσκυνῶν τήν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγεγραμμένου τήν ὑπόστασιν» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν τέχνη; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς τέχνης; 3) Σέ τί μπορεῖ νά βοηθήσει σήμερα ἡ κατανόηση της έκκλησιαστικῆς τέχνης; 4) Ποῦ ὀφείλεται ἡ κρίση στή σύγχρονη τέχνη;

10. Τό πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου.

Τί είναι ο ελεύθερος χρόνος. Είναι η βασική ανάγκη και τό ούσι-αστικό δικαίωμα του ανθρώπου νά ἔχει στη διάθεσή του ὅσο τό δυνατόν περισσότερο χρόνο, γιά νά τόν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτός θεωρεῖ καλύτερα. Ὁ ελεύθερος χρόνος εἶναι ἓνα βασικό δικαίωμα τοῦ ἐργαζόμενου, πού ἔχει κατοχυρωθεῖ καί ἐπίσημα ἀπό διεθνεῖς Ὁργανισμούς (Ο.Η.Ε., διεθνεῖς συμβάσεις καί συνθήκες ἐργασίας, κ.ἄ.). Ἡ ὀργανωμένη Πολιτεία, οἱ ἐργοδότες καί γενικά οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά σέβονται τόν ἐλεύθερο χρόνο τοῦ ἐργαζόμενου.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου εἶναι μιά διέξοδος τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά λευθερωθεῖ ἀπό τόν ἀφύσικο ρυθμό τῆς ἐργασίας του, ἀπό τόν ἀσφυκτικό καί ἀνθυγιεινό χώρο τῆς, ἀπό τόν τρόπο καί τό χρόνο ὅπου ἐπιτελεῖται, καί γενικά ἀπό τήν ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς του (ἀτομική-οἰκογενειακή-κοινωνική). Ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τόν ἐλεύθερο χρόνο γιά νά χαλαρώσει τό ρυθμό τῆς ζωῆς, πού πιέζει μέ ἐσωτερική ἀνησυχία καί ἀνασφάλεια τήν ὑπαρξή του. Ὁ ἄνθρωπος θέλει ὅπως ὅποτε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τή νευρικότητα καί τίς δυσάρεστες ψυχικές καταστάσεις, πού καθημερινά δοκιμάζει. Θέλει νά ἀνανεώσει τίς δυνάμεις του ὕστερα ἀπό τήν ἀδιάκοπη ὑπερένταση καί τό δυσβάστακτο φορτίο τῆς ζωῆς του. Θέλει νά ἀναστραφεῖ μέ τό φυσικό περιβάλλον καί τόν ἐσωτερικό του κόσμο, ἀπ' ὅπου ἔχει ἀπομακρυνθεῖ μέ τήν τεχνολογική καί βιομηχανική του ἀνάπτυξη. Τελικά θέλει νά βρεῖ τήν εὐκαιρία μέ τόν ἐλεύθερο χρόνο νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό Θεό, τή θεία δημιουργία καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀξιολογήσῃ κατά τόν καλύτερο τρόπο τόν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά ἀντιληφθεῖ ὅτι ἔχει καθήκον νά χρησιμοποιεῖ ἐπιμελῶς τίς ἐλεύθερες ὥρες του. Ἐτσι θά μπορεῖ νά ἐφοδιάζει τόν ἑαυτό του μέ τήν ἀπαραίτητη δυναμικότητα καί τό σθένος γιά νά ἀντιμετωπίσῃ τά διάφορα προβλήματα, πού συναντᾷ στη διάρκεια τῆς ἐργασίμης ἐβδομάδας. Ἡ χαλάρωση στό ρυθμό τῆς ζωῆς πρέπει νά ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τούς βασικούς στόχους τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν περνᾷ τόν ἐλεύθερο χρόνο του.

Δέν πρέπει, π.χ. ὁ ἄνθρωπος νά αἰσθάνεται στόν ἐλεύθερο χρόνο περισσότερη κόπωση ἀπό αὐτή πού δοκιμάζει στη διάρκεια τοῦ ἐργάσι-

μου χρόνου του. Ο σύγχρονος άνθρωπος πρέπει να βρίσκει στον ελεύθερο χρόνο αυτό, που ίσως κινδυνεύει να χάσει στη διάρκεια της εργασίας του. Ο πνευματικός ανεφοδιασμός πρέπει να βοηθήσει τον άνθρωπο να αποφεύγει τη μηχανοποίηση και αυτοματοποίηση της ύπαρξής του. Η αποκατάσταση της ηρεμίας, η απόλαυση της ήσυχίας και η απόθεση της έντονης καθημερινής μέριμνας πρέπει να χαρακτηρίζουν τη σωστή χρήση του ελεύθερου χρόνου.

Ο άνθρωπος πρέπει να διαπαιδαγωγηθεί κατάλληλα για να αξιοποιήσει δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο. Δεν μπορεί, π.χ. να αναπαύεται σ' όλες τις ελεύθερες ώρες του. Πρέπει να ασχολείται με κάτι, που όμως θα τον βοηθήσει στη δημιουργική ανανέωση των ψυχοσωματικών δυναμικών του.

Τρόποι χρησιμοποίησής του ελεύθερου χρόνου.

1. **Ψυχαγωγία.** Ψυχαγωγία σημαίνει πώς ο άνθρωπος άγεται, οδηγείται στην ανακάλυψη της ψυχής (υπάρξεως) και επομένως στη διάσωσή της. Υπάρχουν όμως μορφές διασκέδασσης, όπου ο άνθρωπος όχι μόνο δε βρίσκει τον εαυτό του, αλλά στην πραγματικότητα τον διαστρέφει και τον χάνει. Στην προκειμένη περίπτωση δεν έχουμε ψυχαγωγία, αλλά ψυχοκτονία.

Συνήθως η ψυχαγωγία διακρίνεται σε καλή και σε κακή. Οι απαράδεκτες μορφές της ψυχαγωγίας επιδρούν πολύ καταστρεπτικά στους νέους ιδιαίτερα ανθρώπους. Στά θεάματα συνήθως επικρατούν οι μορφές της έμπορικης έκμεταλλεύσεως των κατωτέρων όρμων του ανθρώπου (Βλέπε τα «αύστηρως» ακατάλληλα έργα του κινηματογράφου, την ελαφρότητα των θεατρικών επιθεωρήσεων, κ.ά.) Ο μορφωτικός κινηματογράφος είναι περιορισμένης έκτασσης και επιδράσεως. Στά κέντρα διασκέδασσης αποθεώνεται ο Βάκχος και τό αλκοόλ δημιουργεί καταστρεπτικές καταστάσεις για τους ανθρώπους.

Ο νέος άνθρωπος πρέπει να είναι εκλεκτικός μπροστά σε τέτοιες μορφές «ψυχαγωγίας». Δεν μπορεί να προτιμά απολαύσεις και «εύχαριστήσεις», που οδηγούν τό μέλλον του και γενικά τή ζωή του στην καταστροφή και τήν απώλεια. Πρέπει επίσης να προσέξει και τις «καλές» πλευρές της ψυχαγωγίας. Τά τηλεοπτικά προγράμματα όσο καλά και αν είναι, δεν μπορεί να τά παρακολουθεί χωρίς καμιά διακοπή. Για να γίνει

αυτό, θά πρέπει νά ἐγκαταλείψει τίς κύριες ἐργασίες του καί τό χειρότερο νά μετατραπεί σ' ἓνα παθητικό καί βουβό θεατή, πού ἐγκαταλείπει τό διάλογό του μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί καθελώνεται στήν ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως.

2. **Τοῦρισμός.** Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νά βγαίνει ἀπό τά διαμερίσματα τῶν πολυκατοικιῶν καί νά ἐγκαταλείπει τά σίδερα καί τά μπετόν ἀρμέ, πού φυλακίζουν τή ζωή του τίς περισσότερες ὥρες τοῦ εἰκοσιτετραώρου. Πρέπει νά βγεῖ στό φυσικό περιβάλλον, νά ἀπολαύσει τή φύση, νά δεῖ ἀπό κοντά τίς ὁμορφιές τῆς δημιουργίας, νά χαρεῖ τά ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς τέχνης, νά ἐπικοινωνήσει μέ ἄλλους ἀνθρώπους καί νά μάθει νέους τρόπους ζωῆς καί σκέψεως. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει ὅλες τίς δυνατότητες γιά μιά τέτοια τουριστική ἐξοδό. Ὁ τομέας τοῦ τουρισμοῦ πρέπει ἰδιαίτερα νά προσεχθεῖ, γιατί ἓνα τέτοιο ἀγαθό δέν πρέπει νά καταστρέφει, ἀλλά νά ὠφελεῖ, νά εὐχαριστεῖ καί νά οἰκοδομεῖ τούς ἀνθρώπους.

Ἐκτός ἀπό τίς καλές του πλευρές ὁ τουρισμός ἔχει καί ὀρισμένα σημεῖα, πού εἶναι ἀπό τή φύση τους ἀρνητικά καί ἀνησυχητικά. Ὀρισμένοι τουρίστες εἶναι φορεῖς ἑνός ἀρνητικοῦ καί ἀπειλητικοῦ γιά τήν ἐθνική καί θρησκευτική μας παράδοση πνεύματος, καί ἔχουν κιόλας ἐμφανισθεῖ τά πρῶτα κρούσματα καί στή δική μας τή χώρα. (φόνοι-ναρκωτικά-ἀνθρωπικότητα-χιπιπισμός, κ.ἄ.) Μερικοί ξένοι τουρίστες, μεταφέρουν πολλές φορές τήν ἄκρατη ἐλευθερία, πού ἐπικρατεῖ στίς χώρες τους (ἦθη καί ἔθιμα, σεξουαλισμός, ἔλλειψη δημόσιας αἰδοῦς, τρόποι ἐνδυμασίας, κ.ἄ.). Ὁ ἐλληνικός λαός, παρ' ὅλο πού ἀναστατώνεται μ' αὐτοῦ τοῦ εἵδους τούς ἐπισκέπτες, μπορεῖ ν' ἀντιδράσει σ' αὐτή τήν ἀρνητική μορφή τοῦ τουρισμοῦ προβάλλοντας τό θαυμαστό πλοῦτο τῶν ἡθῶν καί τῶν ἐθίμων του. Εἶναι ἡ ζωντανή ἐλληνική παράδοση, πού ἀπό μέσα της ξεπηδάει ὁ σωστός τρόπος τῆς ἠθικῆς ζωῆς καί πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ ἀνθρώπου.

3. **Μορφωτικές εὐκαιρίες.** Ἡ ὀρθή χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου πρέπει νά βοηθήσει τό σύγχρονο ἄνθρωπο στή γενική του μόρφωση καί καλλιέργεια. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά συγκροτηθεῖ πνευματικά καί νά καταρτιστεῖ μέ τή μελέτη νέων βιβλίων. Ὑπάρχουν σήμερα καί κυκλοφοροῦν ἀξιόλογα βιβλία, πού προσανατολίζουν τό νέο στό σωστό ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ὅπως-

δῆποτε νά καλλιιεργεῖ καί νά ἀναπτύσσει τίς διάφορες ικανότητες καί κλίσεις του. Ἡ καλλιτεχνική μὀρφωση ἀποτελεῖ βασική πνευματική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουν πολλοί τομεῖς, πού μπορεῖ νά καταπιαστεῖ ὁ ἄνθρωπος στὸν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά καλλιιεργεῖ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις του οὐσιαστικά καί νά τίς ζωντανεύει μέ τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Σήμερα ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει στίς προσωπικές του σχέσεις, γι' αὐτό προτιμᾷ πολλές φορές νά συναναστρέφεται τὰ ζῶα καί ὄχι τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή λατρεία τῆς Κυριακῆς ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως καί ὄχι μόνο τήν ἐκτέλεση ἐνός τυπικοῦ θρησκευτικοῦ καθήκοντος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τὸν ἐλεύθερο χρόνο του; 2) Ποιά εἶναι τὰ πλεονεκτήματα καί τὰ μειονεκτήματα τοῦ τουρισμοῦ; 3) Σέ τί βοηθεῖ οὐσιαστικά τὸν ἄνθρωπο ἡ ψυχαγωγία; 4) Τί εἶναι οἱ μορφωτικές εὐκαιρίες;

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου στήν Ἐκκλησία.

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεανθρώπινη κοινωνία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό ὑπέρτατο μυστήριον, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Εἶναι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καί διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν καί σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντος» δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅπου ἔξοχα ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐν Χριστῷ καί ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν μέ τό Θεό. Ἐτσι ὑπερνικᾶται τό γεγονός τῆς ἁμαρτίας, πού ὀδήγησε τόν ἄνθρωπο στήν ἐξαχρείωση καί διάσπαση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί τή διάσταση καί σύγκρουση τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Στήν Ἐκκλησία τελεσιουργεῖται μέ τή θεία Χάρη ἡ καταλλαγή τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό συνάνθρωπό του. Οἰκοδομεῖται ἡ νέα «κοινωνία» τῶν ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ σέ μία συμβίωση ἀγάπης, προσφορᾶς καί αὐτοθυσίας. Φυσικά αὐτό ἀπαιτεῖ τόν ἔντονο καί ἀδιάλειπτο ἀγῶνα τοῦ χριστιανοῦ.

Ἡ ψυχρή διάκριση ἀνάμεσα στό «ἐμόν» καί τό «σόν», λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, παύει νά κυριαρχεῖ στό χῶρο τῆς συμφιλώσεως καί τῆς ἀγάπης. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀνακαλύψει στήν Ἐκκλησία ὅτι ἡ ζωή εἶναι κοινή γιά ὅλους καί ἐπομένως ἀνήκει σ' ὅλους. Πρέπει νά ἐπιθυμήσει τήν κοινωνία τῆς ζωῆς καί νά ἐγκαταλείψει τήν ἀπολυτότητα τοῦ ἐγώ. Νά διαπιστώσει ὅτι τό κλείσιμο στήν αὐτάρκεια καί τόν ἐγωισμό ποτέ δέν μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά πραγματοποιήσει τήν ἀδελφική κοινότητα στόν κόσμο.

Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοδήποτε ἀμαρτωλός καί ἀδύνατος καί ἂν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, μπορεῖ νά δεχτεῖ τὰ δῶρα τῆς ἀγάπης (κοινωνία) καί τῆς ταπεινώσεως (μετάνοια), πού προσφέρονται σ' ὅλους ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται τό ἐγώ του, διευρύνει στήν πραγματικότητα τήν ὑπαρξή του, γιατί ἀνοίγει τόν ἑαυτό του στούς ἄλλους καί ἔτσι ἐπικοινωνεῖ καί διαλέγεται μαζί τους.

Ἡ ἀγάπη ἐνσταλάζεται στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, πού προσέρχονται καί μετέχουν στή σύναξη τῶν πιστῶν. Ἐδῶ φανερώνεται λατρευτικά τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, ὅπου δοξολογεῖται ὁ φιλόανθρωπος καί δωροδότης Θεός. Ἐνας ἀπό τούς καρπούς τῆς ἀγάπης εἶναι καί ἡ ὁμολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀπό τούς ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία προτρέπει καί προσκαλεῖ διαρκῶς τούς πιστούς: «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν· Πατέρα, Υἱόν καί Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καί ἀχώριστον» (Θεία Λειτουργία).

Μέ τό μυστήριό τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος συνάπτεται ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Χριστό καί φανερώνεται ἡ ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μέ τή θεία Εὐχαριστία ἀνανεώνεται αὐτή ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅταν ἀποδέχεται ὁ ἄνθρωπος καί κοινωνεῖ τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῇ τή θεανθρώπινη κοινωνία ὄχι θεωρητικά, ἀλλά πραγματικά, ὅταν μετέχει στή λατρευτική σύναξη τῆς Ἐκκλησίας. Χωρίς τή σύναξη τῆς Ἐκκλησίας δέν μπορεῖ νά κοινωνήσῃ μέ τό Θεό καί τό συνάνθρωπό του καί ἐπομένως νά ἀναγεννηθεῖ καί νά σωθεῖ, γιατί κανεῖς δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀληθινά χριστιανός καί νά εἶναι μόνος του, ἀποχωρισμένος ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει στήν Ἐκκλησία τούς ἄλλους ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, θά πεῖ πῶς ἔχει ἀρχίσει νά ἀναγεννᾶται πνευματικά καί νά καλλιεργεῖται ἠθικά. Δέν εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα νά βλέπει κανεῖς τὰ σφάλματα καί τίς ἀμαρτίες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καί ὁμως νά πιστεῦει ὅτι μέσα τους κρύβουν τήν ὑπέρτατη ἀξία τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιά ἕνα βασικό σημεῖο τῆς ὁρθόδοξης ἀνθρωπολογίας. Ὁ Χριστός ἀναγνωρίζει στόν κάθε ἄνθρωπο, ἀκόμα καί τόν πιό ἀμαρτωλό, τόν ἑαυτό Του καί ὑπενθυμίζει σ' ὅλους τή δυνατότητα πού ἔχουν, νά ἐνσωματωθοῦν στήν Ἐκκλησία καί ἔτσι νά σωθοῦν.

Ἡ ἀναγέννηση ἐπομένως καί τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας καινούργιος τρόπος σκέψεως καί ζωῆς. Γιά νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος «ἠθικός» στήν Ἐκκλησία, δέ φτάνει νά ἐκπληρώσει ὁρισμένες ἀτομικές καί θρησκευτικές ὑποχρεώσεις. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀπορρίπτει μιά τέτοια διαγωγή, ἀλλά καί δέν ἀρκεῖται οὔτε περιορίζεται σ' αὐτή. Ἡ Ἐκκλησία ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν πνευματική του ἀναγέννηση, ὅταν τοῦ προσφέρει τήν κοινωνία στή ζωή τοῦ Χριστοῦ καί τόν προσκαλεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μέ ὅλους τούς ἄλλους. Στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων βρίσκει ὁ ἄνθρωπος τήν πραγματική του μεταμόρφωση καί σωτηρία. Ὅταν εἶναι ριζωμένος στήν Ἐκκλησία, ἔχει βαθύτατη συναίσθηση ὅτι ἡ ἀρετή του δέν τόν ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί μάλιστα τούς μή ἐνάρετους. Κάθε ἠθική πράξη του τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί ἐπιζητεῖ αὐτή τή σύναξη, ὅταν ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τούς ἀνθρώπους στή λατρεία καί τή λειτουργία Της. Στό λειτουργικό χώρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος ξεπερνάει τίς ἀδυναμίες καί τίς ἁμαρτίες του καί ἔτσι ζῇ μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί τή σωτηριώδη ἀναγέννησή του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τοῦτο ἀνέμειξεν ἐναντὸν (ὁ Χριστός) ἡμῖν καί ἀνέφνευε τό σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἔν τῃ ἐπάρξωμεν καθάπερ σῶμα κεφαλῇ σὺνημιμένον» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 59, 260).
2. «(ὁ Χριστός εἶναι) ὁ τά πεπλανημένα καί διεσκορπισμένα συνάγων εἰς ἓν καί ποιῶν τά πάντα μίαν Ἐκκλησίαν τε καί μίαν ποιήνην, ἵνα μηδέν ἀνήκοον ἢ τῆς καλῆς τοῦ ποιμένου φωνῆς τῆς τά πάντα ζωοποιούσης» (Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 44, 636 B).
3. «Κοινωνία λέγεται τε καί ἔστιν ἀληθῶς διά τό κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ καί μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καί τῆς θεότητος, κοινωνεῖν δέ καί ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις, δι' αὐτῆς, ἐπεὶ γάρ ἐξ ἐνός ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες ἓν σῶμα Χριστοῦ, καί ἐν αἷμα, καί ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, Χριστοῦ χρηματίζοντες» (Ἰω. Δαμασκηνός, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως, κεφ. Δ').

Ἡ Ἀνάληψη. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς προσφέρει η 'Εκκλησία τη θεανθρώπινη κοινωνία στον άνθρωπο; 2) Τι πρέπει να επιθυμήσει ο άνθρωπος για να ενσωματωθεί στην 'Εκκλησία; 3) Τι μαθαίνει ο άνθρωπος στη ζωή της 'Εκκλησίας; 4) Γιατί ο άνθρωπος βρίσκει στη λατρεία της 'Εκκλησίας την αναγέννησή του; 5) Ποιά πρέπει να είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αναγεννηθέντος στην 'Εκκλησία ανθρώπου;

2. Τό "Άγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

«Ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς χορηγός». Ὅπως κατὰ τὴ δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Θεό «πνοὴν ζωῆς» καὶ «ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καὶ στὴν 'Εκκλησία λαμβάνει τὸ «ζωοποιοῦν Πνεῦμα» γιὰ νὰ γίνῃ ἐν Χριστῷ ἀληθινὴ ὑπαρξη. Τὸ "Άγιο Πνεῦμα συνάγει τοὺς ἀνθρώπους στὴν 'Εκκλησία γιὰ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ κοινωνήσουν στὴ ζωὴ Του μὲ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τὸ "Άγιο Πνεῦμα χαρίζει τὴν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου. «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Α' Κορ. ιβ' 3), ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Τό "Άγιο Πνεῦμα καί ὁ ἀγιασμός τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεχθῇ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, τότε βρίσκεται στὸ δρόμο τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Ὁ ἀγιασμός εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ προσφέρει στὴν 'Εκκλησία τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καὶ τὴ Χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης, ποὺ δωρίζει τὸ "Άγιο Πνεῦμα, ὁ ἄνθρωπος ξαναγουρίζει στὰ φυσικὰ πλαίσια, ὅπως δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀνακαλύπτει τίς διαβρωτικὲς καὶ καταλυτικὲς δυνάμεις τῆς ἐγωπάθειας καὶ ἰδιοτελείας καὶ τίς ὑπερβαίνει στὴν ἀδελφικὴ κοινότητα καὶ ἀγάπη, ποὺ δημιουργεῖ τὸ "Άγιο Πνεῦμα στὸ μυστήριον τῆς 'Εκκλησίας, δηλαδὴ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσοι καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ "Άγιο Πνεῦμα ἀναγνωρίζουν στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς τους τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐνσταλάζεται ἀπὸ τὸ "Άγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5) ποὺ «συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν... καὶ ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις...» (Ρωμ. η' 26). Προετοιμάζει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τίς συγκεκριμένους προϋποθέσεις

για να πραγματοποιηθεί ή μετάνοια. Όποιος ζη την παρουσία του Ἁγίου Πνεύματος στη ζωή του αισθάνεται ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς καὶ ἀτομικοὺς περιορισμοὺς. Λυτρῶνεται ἀπὸ τὸ δουλικὸ φρόνημα τῆς φοβίας, τῆς καχυποψίας καὶ τῆς ἀβεβαιότητος. Ὁ ἄνθρωπος, πού καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα γίνεται ρωμαλέος. Ὁ φωτισμένος ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἄνθρωπος ξεπερνάει τὴν τραγικότητα τῆς ζωῆς καὶ ἀντιμετωπίζει νικηφόρα τὸ θάνατο, πού ἀποτελεῖ ρῆγμα στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη καὶ ὄχι μόνο ἀπώλεια μὲ τὸν ἀφανισμό τοῦ βιολογικοῦ εἶδους.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά πάρει μέρος ὁ ἄνθρωπος στὴ λατρευτικὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά φωτισθεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς τέτοιας μετοχῆς εἶναι ὑπέροχα γιὰ τὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπερβαίνει τίς ἐγωιστικὲς ἐπιθυμίες καὶ ἀληθινὰ μεταμορφώνεται τὸ ἦθος του, ὅταν βλέπει τὸ συνάνθρωπό του, ὅπως τὸν βλέπει καὶ τὸν ἀντιμετωπίζει ὁ Χριστός.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν εἰδωλοποίηση καὶ τὴν ἀποθέωση τῶν δημιουργημάτων. Αὐτὸ γίνεται μὲ τὴν προσφορά τῶν μυστηρίων ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διοχετεύει τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο.

Στὰ μυστήρια τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καὶ Χρίσματος τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τὸν ἄνθρωπο σύμμορφο μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὸ χρίσμα ὁ ἄνθρωπος *χρίεται*, δηλαδή ἔχει τὴ δυνατότητα νά γίνει *χριστός*. Πολλὲς φορές ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὴν ἀποτυχία του, ἀλλὰ βαθύτατα ἐπιθυμεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸ Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὸ μυστήριο τῆς μετάνοιας. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη αἰσθάνονταν καὶ ὁ προφητὰνακτας Δαβὶδ, ὅταν παρακαλοῦσε τὸ Θεό: «Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Τὸ Πνεῦμα Σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ... καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με» (Ψαλμ. 50, 12-14).

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στὸ μυστήριο τοῦ γάμου, ὁλοκληρώνει τὴν ὑπαρξή του μὲ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου ἀκούγεται: «Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς...» (Ἐφεσ. ε' 25). Ἡ ἴδια κοινωνία τῆς ἀγάπης προσφέ-

ρεται καί μέ τό μυστήριο τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου. Ὁλη ἡ Ἐκκλησία συγκεντρώνεται στό πρόσωπο τοῦ ἱερέα γύρω ἀπό τό κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου γιά νά ζητήσει ἀπό τό Θεό τήν ψυχική καί σωματική του ἰαση.

Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐκπηγάζει ἀπό τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκτᾷ τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί ἀρετή, γιατί ζωοποιεῖται καί μεταμορφώνεται ἡ ὑπαρξη ἀπό τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό πρῶτο στοιχεῖο στή ζωή τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ σχέση καί ἡ κοινωνία του μέ τό Θεό. Ὅλες οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση τοῦ περιεχομένου τῆς νέας ζωῆς, πού ἔφερε ὁ Χριστός καί τήν ἀποδέχθηκε ὁ ἄνθρωπος. Τό Ἅγιο Πνεῦμα προφυλάσσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τό νά θεωρεῖ ὡς ἠθικότητα τά καλὰ ἀποτελέσματα μιᾶς ἀνθρώπινης πράξεως, χωρίς νά ὑπογραμμίζει τήν ἐν Χριστῷ ἐνότητα καί ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν ὅτι ὁλόκληρη ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μιᾶ ἐντατική ἐκούσια προετοιμασία γιά νά δεχθεῖ μέσα του τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τέτοια βασική σημασία ἔδιναν στήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού μέ τήν κοινωνία Του διαμορφώνει τήν ἀληθινή ἠθικότητα στόν ἄνθρωπο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅσπερ γάρ τό σῶμα τότε νεκροῦται, ὅταν ἔξημιον αὐτό καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας ἢ ψυχῇ· οὕτω καί ἡ ψυχή τότε νεκροῦται, ὅταν ἔξημιον αὐτήν καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας τό Ἅγιον Πνεῦμα» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 62, 124).
2. «Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐποικνάνιον, εἴδομεν πίσιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γάρ ἡμᾶς ἔσωσεν» (Ὑμνος ἀπό τῆ Θεῖα Λειτουργία).
3. «Βασιλεῦ Οὐράνιε, Παράκλητε, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρὼν καί τά πάντα πληρὼν, ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός, ἐλθέ καί σκήνωσον ἐν ἡμῖν καί καθάραισον ἡμᾶς ἀπό πάσης κηλίδος καί σῶσον ἀγαθῇ τᾷ ψυχᾷς ἡμῶν» (Προσενχή τῆς Ἐκκλησίας).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀπαραίτητο στήν ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς βοηθεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα τόν ἄνθρωπο μέ τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε

νά διαμορφώσει ήθικά καί πνευματικά τήν ὑπαρξή του; 3) Μέ ποιό τρόπο τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν ἄνθρωπο ἐλεύθερο; 4) Ποιό είναι τό περιεχόμενο τῶν κειμένων καί πῶς τό συνδέεις μέ τή σημερινή διδακτική σου ἐνότητα;

3. Ὁ ἐσχατολογικός χαρακτήρας τῆς χριστιανικῆς ήθικῆς

Ὁ ἐσχατολογικός χρόνος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶδαμε, διαποτίζει τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν ἐνδοξὴ Ἀνάστασις. Εἶναι ἡ ζωὴ ἐνός καινούργιου κόσμου, πού πολλοὶ τὴ νομίζουν ὑπόθεση μόνο μελλοντική. Τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τό Ἅγιο Πνεῦμα φανερώνει τὴν «καινὴ ζωὴ» καί τὴν προσφέρει ὡς παροῦσα. Ὁ ἄνθρωπος στὴν Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ ζήσει ἀπὸ τὴν ὥρὰ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, πού ὅμως εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα. Βέβαια ἡ βασιλεία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπικρατήσει ὀλοκληρωτικά στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων σ' ἓνα μελλοντικό αἶώνα. Αὐτό τό χρόνο ἡ Ἐκκλησία τὸν ὀνομάζει ἐσχατόν. Εἶναι δηλαδή ὁ χρόνος, ὅπου ὁ κόσμος καί ἡ ἱστορία ὀλοκληρώνονται, μέ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀγάπη, χαρὰ καί εἰρήνη. Στὸ μεταξύ ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει τό ἐσχατόν ὄχι μόνον ὡς μέλλον, ἀλλὰ καί ὡς παρόν. Στὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος προγεύεται τὴ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα, πού τὴν κάνει παροῦσα ὁ ἐρχομός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι ὁ πιστός ζῇ στὸ «λειτουργικό χρόνο» τὴν ἐνωση τοῦ παρελθόντος καί τοῦ μέλλοντος σ' ἓνα ἀτέλειωτο παρόν. Προσδοκᾷ ὅμως τὴ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στὸ μέλλοντα αἶώνα τῆς Δευτέρας Παρουσίας.

Ἡ παροῦσα καί ἡ αἰώνια ζωὴ. Ὁ ἐσχατος χρόνος τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζεται ὡς γενικός καί μερικός. Ὁ γενικός φανερώνεται μέ τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ, πού θὰ ἀφορᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ μερικός εἶναι ὁ προσωπικός γιὰ τόν κάθε ἄνθρωπο καί ἐρχεται τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Κάθε στιγμή στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει λοιπὸν ἀνυπολόγιστη ἀξία, γιατί μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ ὁ ἐσχατος χρόνος μέ τό γεγονός τοῦ θανάτου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τό θάνατο, ὅταν τόν βλέπει μέ ἐσχατολογικό κριτήριο. Δηλαδή βλέπει πῶς σέ κάθε χρονικὴ στιγμή πρέπει νὰ γρηγορεῖ στὸν ἐρ-

χομό του Χριστοῦ γιά τήν ὀλοκλήρωση τοῦ θείου προορισμοῦ του. "Ἐτσι ἡ ζωή ξεφεύγει ἀπό τό βιολογικό της ἐπίπεδο καί γίνεται φανέρωση τοῦ μυστηρίου τῆς ὑπάρξεως.

Μόνον ὁ **χριστιανός** εἶναι σέ θέση νά ἐκτιμήσει τήν ἀνυπολόγιστη ἀξία πού ἔχει ἡ **παροῦσα** μορφή τῆς ζωῆς του. Τό ὑπογραμμίζει ὁ Κύριος: «Τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐάν τόν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τήν δέ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; (Ματθ. 1στ' 26). Ὁ Χριστός ἔχει καλέσει τόν ἄνθρωπο γιά νά διασώσει αὐτή τή ζωή του καί νά τήν ἐνώσει μέ τό Θεό. Ἡ αἰώνια ζωή εἶναι αὐτή ἡ ζωή πού ζοῦμε, ἀλλ' ὅμως μεταμορφωμένη ἀπό τό Χριστό. Ὁ ἄνθρωπος δέ χρειάζεται νά ἀπορρίψει τή ζωή του, γιά νά βρεῖ μιάν ἄλλη ἀνώτερη ἀπό αὐτή. Τό «ἀπαρνησάσθω» τοῦ Κυρίου ἀναφέρεται στόν παλαιό, τό φθαρμένο ἀπό τήν ἁμαρτία καί τόν ἐγωισμό ἄνθρωπο. Μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη ἀποθέτει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀφύσικη κατάσταση τοῦ ἐγωισμοῦ καί ἐπανέρχεται στήν ἀληθινή ζωή, τῆς κοινωνίας μέ τό Θεό καί τό συνάνθρωπο.

Ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου καί ὁ ἐσχατολογικός χρόνος. Ἡ ἀληθινή ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου τροφοδοτεῖται ἀπό τό μυστήριον τῆς κοινωνίας τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἐνώσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί ὁ πιστός ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί τοὺς ὑπηρετεῖ. Ἡ ἀγάπη, πού καθορίζει βασικά τήν ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη ἀρετή, ἀλλά τό ὕψιστο δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. «Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καί ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰω. 1γ' 34).

Τήν ἀγάπη αὐτή προσφέρει ὁ Χριστός στόν ἄνθρωπο μέ τήν σταυρική Θυσία Του. Σ' αὐτή μετέχει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ζήσῃ ἀληθινά. Εἶναι ἡ συμμετοχή τοῦ πιστοῦ στό μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅπου ἀπό τώρα προγεύεται τή ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἵωνα. Ἀπό ἐδῶ τροφοδοτεῖται ὁ ἀγώνας τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἠθική του ἀνάπτυξη καί προκοπή. Γίνεται ἠθικός ὄχι γιά νά διακρίνεται ἀπό τοὺς ἄλλους, ἀλλά γιά νά ὠφελοῦνται οἱ ἄνθρωποι πνευματικά καί νά δοξάζουν τόν Τριαδικό Θεό.

Ἐτσι ἐξηγεῖται, γιατί οἱ ἀληθινοὶ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας κρύβουν τίς ἀρετές τους ἀπό τά μάτια τοῦ κόσμου. Ἡ ἠθικότητά τους δέ χρειάζεται τίς ἐπευφημίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά τή βαθύτατη συναίσθηση τῆς ταπεινοφροσύνης, πού τελικά ἀνυψώνει τόν ἄνθρωπο στά μάτια τοῦ Θεοῦ

καί τῶν ἀνθρώπων. «Καί ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ» (Ματθ. στ' 18).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Καί ἡ ζωὴ ἡμῶν κέχρυσται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ' 3-4).
2. «³Ω Πάσχα, τό μέγα καί ἱερώτατον Χριστέ· ³Ω σοφία καί Λόγε τοῦ Θεοῦ καί δύναμις· δίδον ἡμῖν ἐκτεπνότερον σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας Σου» (Ἀπό τήν Κενυακὴ τοῦ Πάσχα).
3. «Πάντας ἀνθρώπους μετὰ Θεόν ὡς Θεόν λογίζεται» (Ἄγιος Νεῖλος ὁ Σιναΐτης, P.G. 79,1193 C).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ἐσχατολογικὸς χρόνος; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν παρούσα καὶ τὴν αἰώνια ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀληθινὴ ἠθικότητα πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ; 4) Ποιά εἶναι τὰ βασικὰ γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς ἠθικότητας, δηλ. τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου;

4. Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στὸν κόσμο.

Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ κόσμος. Μὲ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά βλέπει τὸν κόσμο ὡς αὐτοσκοπὸ καὶ ὄχι ὡς χώρα τῆς φανερώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κοινωνίας Του μέ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ θεώρηση αὕτη ὀδήγησε τὸν ἄνθρωπο στὸ νά χρησιμοποιεῖ κυριαρχικά τὸν κόσμο, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν ὠφέλεια καὶ προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ του. Τὰ ἀτομικά, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινωνικά συμφέροντα, ἔγιναν τὸ μοναδικὸ κριτήριον, γιὰ τὴν ἀξιολόγηση τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιών.

Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἔχει καταμερισθεῖ σὲ πολλοὺς τομεῖς, σὲ διάφορα διαμερίσματα, πού εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους. Κάθε ἓνα ἔχει καὶ τὴ δική του κλίμακα ἀξιών. Γιὰ κάθε τομέα ἰσχύουν εἰδικὰ κριτήρια. Σὲ μιὰ τέτοια κοινωνία ὁ Θεὸς καὶ ἡ θρησκεία δέν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ περιορίζονται στὸ νά ἐφοδιάζουν τὸν ἄνθρωπο μέ ὀρισμένες «ἠθικὲς ἀξίες».

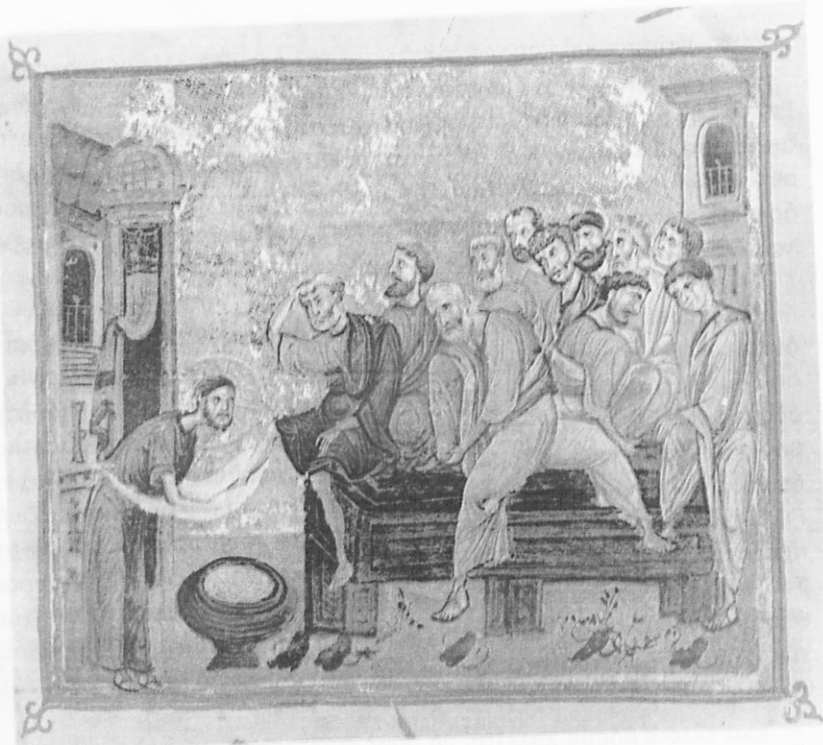
πού θεωρούνται και «άπαραίτητες» για την ατομική και κοινωνική ζωή.

Στην ίδια κοινωνία διαπιστώνεται και η αντίθετη ακριβώς διαγωγή. Για να εξασφαλίσει ο άνθρωπος επιτυχία στη ζωή, στο επάγγελμα, στην απόκτηση αξιωμάτων, κ.ά. οδηγείται πολλές φορές και στην ανατροπή αυτών των ηθικών αξιών. Είναι έτοιμος να καταπατήσει τους άλλους, αρκεί να πετύχει αυτός, να παραμερίσει το συνάνθρωπο για να προβάλλει το δικό του εγώ.

Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στο σύγχρονο κόσμο. Σ' ἓνα τέτοιο κόσμο αντιφάσεων καὶ ἀντινομῶν ζῇ καὶ ὁ χριστιανός. Ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως ἀλλοιωμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, πού τὴν ὀδηγεῖ στὴ φθορά καὶ τὸ θάνατο. Αὐτός ὁ κόσμος ἀποδοκίμασε καὶ θανάτωσε μέσα του τὸ Χριστό, πού ὅμως ἀποδέχθηκε τὸ θάνατο γιὰ νὰ δωρῇ στούς ἀνθρώπους τὴν ἀληθινὴ ὑπαρξὴ καὶ τὴν πραγματικὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου, πού γίνεται πρόξενος ἀθανασίας γιὰ ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος. «Ὁ Σταυρός Σου, Κύριε, ζωὴ καὶ ἀνάστασις ὑπάρχει τῷ λαῷ Σου...» ψάλλει ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ στὴν ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ἔχει τώρα τὴ δυνατότητα νὰ ξαναβρεῖ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ του στοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ἐνα τέτοιο κόσμο καλεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ ὁ χριστιανός. Οἱ ὑπηρεσίες του δὲν εἶναι ἐπιφανειακές καὶ ἐξωτερικές, ἀλλὰ ἀγωνίζεται νὰ ὀδηγήσῃ τὸν κόσμο στὶς πηγές τῆς σωτηρίας καὶ τῆς μεταμορφώσεώς του. Ὁ χριστιανός δὲ βλέπει ἐχθρικά τὸν κόσμο, πού θέλει νὰ παραμένῃ στὴν ἀποστασία του, δηλαδὴ μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁ κόσμος ἀντιμετωπίζεται μόνο μὲ τὴν ἀνεξάντλητὴ ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, πού ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ ἔργα δημιουργίας καὶ φιλανθρωπίας.

Ὁ χριστιανός βλέπει στὸν κάθε ἄνθρωπο, ἐστὼ καὶ παραμορφωμένη συχνὰ τὴ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. «Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ καὶ στίγματα φέρω πταισμάτων» ὑπογραμμίζει ὁ ἱερός Δαμασκηνός. Τὰ πταίσματα τῶν ἀνθρώπων, ὅσοδήποτε μεγάλα καὶ ἂν εἶναι, δὲν μποροῦν νὰ νικήσουν τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως τὴν ἐπιείκεια καὶ συμπάθεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὅλες οἱ ὑπηρεσίες καὶ φροντίδες του γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὁλόκληρὴ τὴν κοινωνία γίνονται στοῦ Ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι τελικὰ προάγεται ὁ κόσμος πνευματικά καὶ ἠθικά.

·Ο Νιπτήρ. Μικρογραφία από Εὐαγγελιστάριο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους (11ος αἰ.).

Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ χριστιανὸς αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μάρτυρας τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὅπως τὴν προσεγγίζει καὶ τὴ βιώνει στό χώρῳ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ φιλανθρωπία τοῦ χριστιανοῦ δέν ἐξαντλεῖται στήν προσφορά μιᾶς ὠφελίμου κοινωνικῆς ὑπηρεσίας. Μιά τέτοια προσφορά στηρίζεται περισσότερο στή συμπόνοια, πού δέν ἀνέχεται νὰ βλέπει τόν ἄλλο ἄνθρωπο νὰ δοκιμάζεται καὶ νὰ ὑποφέρει. Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία ἀποβλέπει στό νὰ περιορίσει τόν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπὸ τόν ἄνθρωπο. Ἡ φιλανθρωπία ὅμως, πού προσφέρεται στό Ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, κατευθύνεται στό βαθύτατο στρώμα τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Ἀποκαλύπτει τὶς ρίζες τῆς δυστυχίας καὶ τῆς φθορᾶς. Μὲ τὴ φιλανθρωπία ἐπιδιώκεται

ἡ σωτήρια μεταβολή στίς ἀνθρώπινες καρδιές καί σκέψεις καί ὄχι τόσο ἡ βελτίωση τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, ὅσο καλές καί ὠφέλιμες καί ἂν φαίνονται. Ἡ φιланθρωπία τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ χριστιανοῦ δέν προσφέρεται στόν ἄνθρωπο ἀπό συναισθηματική συγκίνηση ἢ συμπόνοια, ἀλλά γιά νά τόν βοηθήσει στήν ἀνακάλυψη τοῦ θείου προορισμοῦ του, δηλαδή τῆς σωτηρίας του.

Τό ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει καί γιά τήν προσφορά τῆς ἀγάπης στόν κόσμο. Ἡ ἀγάπη δέν εἶναι μιά ψυχική ἢ συναισθηματική ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἡ δημιουργική δύναμη, πού προσφέρει τήν ἀληθινή ζωή καί ὁδηγεῖ στή διάσωσή της. «Ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν» λέγει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης (Α' Ἰω. δ' 7). Ἡ ἀγάπη εἶναι τό δῶρο τοῦ Θεοῦ, πού τελειοποιεῖ τήν ἀνθρώπινη φύση καί ὁλόκληρη τήν κοινωνία. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ζωή τῆς θείας φύσεως κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης. Ὁ χριστιανός, πού ἀνακαλύπτει μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τήν ξαναπροσφέρει στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, ἀπ' ὅπου περνᾷ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό. «Ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν, καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῇ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν ὃν ἐώρακε, τόν Θεόν ὃν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;» (Α' Ἰω. δ' 20). Ἡ ἀγάπη τελικά εἶναι τό πλήρωμα τῆς μαρτυρίας καί διακονίας τοῦ χριστιανοῦ στόν κόσμο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί εἶδον ἕτερον οὕτω τήν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ παραζηλοῦντα καί θέλοντα, ὥς πολλάκις μετά δακρύων θεομῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς δέεσθαι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἢ κακέινους σωθῆναι ἢ καί αὐτόν σύν ἐκείνοις κατακριθῆναι, ἀπό διαθέσεως θεομιμητοῦ καί Μωσαϊκῆς ὅλους σωθῆναι μόνον ἐαυτόν· μή θέλοντα. Τῇ ἀγίᾳ γάρ ἀγάπῃ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πνευματικῶς αὐτοῖς συνδεθεῖς, οὐδέ εἰς αὐτήν τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν προηρεῖτο καί χωρισθῆναι αὐτῶν» (Ἀγ. Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Κατήχηση Β').
2. «Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καί τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δέ μή ἔχω, γέγονα χαλκός ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καί ἐάν ἔχω προφητείαν καί εἰδῶ τά μυστήρια πάντα καί πᾶσαν τήν γνῶσιν,

καί ἐάν ἔχω πᾶσαν τήν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθιστάνειν,
 ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν εἰμι.
 Καί ἐάν ψωμίσω πάντα τά ὑπάρχοντά μου,
 καί ἐάν παραδῶ τό σῶμά μου, ἵνα καθήσομαι,
 ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν ὠφελοῦμαι.
 Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται,
 ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φουσιῶται,
 οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τά ξαντῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τό κα-
 κόν,
 οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δέ τῇ ἀληθείᾳ·
 πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει.
 Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.
 Εἴτε δέ προφητεῖται καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι παύσονται·
 εἴτε γνώσις καταργηθήσεται.
 Ἐκ μέρους δέ γινώσκομεν καί ἐκ μέρους προφητεύομεν·
 ὅταν δέ ἔλθῃ τό τέλειον, τότε τό ἐκ μέρους καταργηθήσεται.
 Ὅτε ἤμην νήπιος, ὥς νήπιος ἐφρόνων, ὥς νήπιος ἐλογιζόμην·
 ὅτε δέ γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα τά τοῦ νηπίου.
 Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρον ἐν αἰνίγματι,
 τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον·
 ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δέ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καί ἐπεγνώσθην.
 Νυνὶ δέ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τά τρία ταῦτα·
 μεῖζων δέ τούτων ἡ ἀγάπη » . (Α' Κορ. ιγ' 1-13).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛΙΔΣ

Πρόλογος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

5

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οί άρχές τής 'Ηθικής	7
2. Τό χριστιανικό ήθος	9
3. 'Η άξία τής 'Ηθικής	13

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

I. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Όρθόδοξη χριστιανική θεώρηση)

A' Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. 'Ο έν Χριστώ καινός άνθρωπος	17
2. 'Η ήθική ζωή του ανθρώπου	22
3. 'Ο άνθρωπος καί ό νόμος του Θεού	25

B' Η ΚΑΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. 'Η συνείδηση	30
2. 'Η άφύπνιση τής συνειδήσεως	34

Γ' ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα τής έλευθερίας	39
2. 'Η χριστιανική θεώρηση τής έλευθερίας	42

Δ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τά κίνητρα καί ή ήθική ζωή	47
2. 'Η πνευματική ζωή του ανθρώπου	51
3. 'Η συμβολή τής προσευχής στή μόρφωση του χριστιανικού ήθους	55
4. 'Ο όρκος, ή βλασφημία καί ή μαγεία	59

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. 'Η ούμανιστική θεώρηση του ανθρώπου	64
2. 'Ο αυτόνομος άνθρωπος του 'Εμμ. Κάντ	67
3. 'Ο υπεράνθρωπος του Φρειδερίκου Νίτσε	71
4. 'Η άπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση του ανθρώπου	75
5. 'Η ήδονική θεωρία γιά τόν άνθρωπο	78
6. 'Η ύλιστική θεώρηση του ανθρώπου	82
7. 'Η θεωρία του υπαρξισμού γιά τόν άνθρωπο	87

175

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. 'Ο άνθρωπος καί ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου	92
2. 'Η ζωή τοῦ ἀνθρώπου	95
3. Τό ἀνθρώπινο σῶμα	98
4. 'Η φυσική ζωή τοῦ ἀνθρώπινου σώματος	101
5. 'Η ἀξία τῆς προσωπικῆς ζωῆς	106
6. 'Η αὐτοκτονία	111
7. 'Η αὐτοθυσία	114
8. 'Ο χριστιανικός γάμος	117
9. 'Η οἰκογένεια	120

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. 'Ο άνθρωπος ὡς πρόσωπο	126
2. 'Ο άνθρωπος καί τό Κράτος	130
3. 'Η ἠθική θεώρηση τῆς δικαιοσύνης	133
4. Πόλεμος καί εἰρήνη	136
5. 'Ο άνθρωπος καί ὁ πολιτισμός	140
6. 'Επιστήμη καί Τεχνολογία	143
7. 'Εργασία καί οἰκονομία	147
8. Τό ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρώπου	150
9. 'Ο άνθρωπος καί ἡ τέχνη	153
10. Τό πρόβλημα τοῦ ἐλεύθερου χρόνου	157

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. 'Η ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου στήν 'Εκκλησία	161
2. Τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου	165
3. 'Ο ἐσχατολογικός χαρακτήρας τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς	168
4. 'Η διακονία τοῦ χριστιανοῦ στόν κόσμο	170

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	175
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	177

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(πού μπορεί νά χρησιμοποιήσῃ ὁ μαθητὴς γιὰ μιὰ εὐρύτερη κατατόπισή του στὰ θέματα τῆς ὁρθόδοξης χριστιανικῆς ἠθικῆς)

Ἀγουρίδου Σάββα	: Τό Εὐαγγέλιον καί ὁ σύγχρονος κόσμος, Θεσσαλονίκη 1970.
Βασιλείου Ἀρχιμ.	: Εἰσοδικόν. Στοιχεῖα βίωσης τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος μέσα
στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, Ἅγιον Ὄρος 1974.
Γιανναρά Χρίστου	: Ἡ Ἐλευθερία τοῦ ἡθους, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1970.
» »	: Τό προνόμιο τῆς ἀπελπισίας, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1973.
Γκεοργκίου Βιργκίλ	: Ἀπό τήν 25ῃ ὥρα στήν αἰώνια ὥρα, Ἀθήναι 1967.
Εὐδοκίμωφ Παύλου	: Ἡ πάλη μέ τόν Θεό, Θεσσαλονίκη 1970.
» »	: Ἡ Ὁρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972.
Θεοδώρου Εὐαγγέλου	: Ἀνθολόγιον Πατερικῶν Κειμένων, Ο.Ε.Δ.Β. 1969.
ΖΩΗΣ ἔκδοση	: Ἡ Λειτουργία μας, Ἀθήναι 1963.
Κλεμάν Ὀλιβιέ	: Ἡ θεολογία μετά «τό θάνατο τοῦ Θεοῦ», Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα
1973.
Λορεντζάτου Ζήσιμου	: Μελέτες, ἐκδόσεις «ΓΑΛΛΞΙΑΣ», 1966.
Λόσσκυ Βλαντιμίρ	: Ἡ μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκη
1964.
Μαῖνα Ἰακ.-Νέλλα Παν.	
Γρηγοριάδη Κων.	: Μαρτυρία Ὁρθοδοξίας, Ἀθήναι 1971.
Μαντζαρίδου Γεωργίου	: Χριστιανική Ἠθική, Θεσσαλονίκη 1971.
» »	: Ἡ χριστιανική κοινωνία καί ὁ κόσμος, Θεσσαλονίκη 1971.
» »	: Ἠθική καί Ἀποκάλυψις, Θεσσαλονίκη 1969.
Μπερντιάγεφ Νικ.	: Πνεῦμα καί πραγματικότητα. Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήναι 1968.
» »	: Ἀλήθεια καί Ἀποκάλυψη, Ἀθήνα 1967.
Νησιώτη Νικολάου	: Ὑπαρξισμός καί Χριστιανική πίστις, Ἀθήναι 1956.
Σμέμαν Ἀλεξάνδρου	: Γιά νά ζήσῃ ὁ κόσμος, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1970.
Φλωρόφσκυ Γεωργίου	: Θέματα ὁρθόδοξου θεολογίας, Ἀθήναι 1973.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 36	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 37	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 38	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 39	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 40	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 42	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 43	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 44	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 45	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 46	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 47	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 48	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 49	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 50	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 51	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 52	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 53	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 54	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 55	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 56	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 57	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 58	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 59	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 60	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 61	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 62	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 63	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 64	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 65	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 66	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 67	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 68	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 69	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 70	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 71	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 72	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 73	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 74	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 75	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 76	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 77	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 78	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 79	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 80	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 81	82
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 82	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 83	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 84	85
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 85	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 86	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 87	88
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 88	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 89	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 90	91
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 91	92
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 92	93
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 93	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 94	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 95	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 96	97
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 97	98
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 98	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 99	100

«Τά αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιόσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἀντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατὰ τίς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἑφ. Κυβ. 1946, Α' 108)».

ΕΚΔΟΣΗ ΣΤ' 1980 - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 90.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3305/19-11-79

ΕΚΤΥΠΩΣΗ : Αφοι ΣΙΜΑΤΟΥ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ι. ΙΟΥΔΑΝΙΔΗΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

